

DYLEMATY OPRACOWANIA

SERIA
BIBLIOTEKARZA
ZACHODNIOPOMORSKIEGO
TOM XIII

SERIA „BIBLIOTEKARZA ZACHODNIOPOMORSKIEGO”

TOM XIII

BIBLIOTEKA GŁÓWNA UNIWERSYTETU SZCZECIŃSKIEGO

DYLEMATY OPRACOWANIA

Materiały z V Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej
zorganizowanej przez Bibliotekę Główną
Uniwersytetu Szczecińskiego
Szczecin, 18–20 września 2013 r.

pod redakcją Urszuli Ganakowskiej i Mirosławy Różyckiej

Szczecin 2014

Recenzent

prof. dr hab. Wiesław Babik

Korekta

Barbara Sztark

Redakcja techniczna

Jolanta Doroszkiewicz

Skład

Andrzej Zajda

ISBN 978-83-64070-08-2

Książnica Pomorska
im. Stanisława Staszica

Wydawnictwo i druk

Książnica Pomorska im. Stanisława Staszica w Szczecinie

www.ksiaznica.szczecin.pl

SPIS TREŚCI

WSTĘP	5
-------------	---

Zdzisław Gębołyś

Etyczne dylematy gromadzenia i opracowania zbiorów bibliotecznych	6
---	---

OPRACOWANIE ZBIORÓW A CZYTELNIK

Ewelina Augustyniak, Iwona Marchewka

„Szaleństwo katalogowania” – o systemie informacyjno-wyszukiwawczym okiem bibliotekarzy i czytelników	21
--	----

Agnieszka Bobruk, Małgorzata Wecko

Po obu stronach katalogu	31
--------------------------------	----

Iwona Wiśniewska

Katalogowanie – sztuka dla sztuki czy oczekiwania użytkowników?	38
--	----

Katarzyna Cyran, Sylwia Borkowicz, Cezary Borkowicz

Sposoby wyszukiwania informacji a efektywność wyszukiwawcza w katalogu opac Biblioteki PSW im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej	48
--	----

DOŚWIADCZENIA POLSKICH BIBLIOTEK W OPRACOWANIU ZBIORÓW TRADYCYJNYCH I ELEKTRONICZNYCH

Zbigniew Zakrzewski

Dokumenty elektroniczne jako nowe pole kooperacji bibliotek oraz pole doświadczalne dla nowych standardów opracowania	67
--	----

Anna Giermaziak

Problemy opracowania zbiorów w kontekście budowy społeczeństwa informacyjnego na przykładzie doświadczeń Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego	76
--	----

Anna Stanis

Opracowanie rzeczowe dokumentów w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie – wybrane problemy	87
--	----

Katarzyna Regulska, Liliana Kozik

Efektywność opracowania zbiorów w bibliotece akademickiej na przykładzie Biblioteki Głównej Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu	103
--	-----

<i>Maria Górską</i>	
Opis rzeczowy w bazach danych Biblioteki Sejmowej	117
<i>Alicja Potocka, Agnieszka Kowalczyk</i>	
Opracowanie wydawnictw zwartych na etapie gromadzenia zbiorów: wczoraj i dziś	124
<i>Mirosław Garbacz, Łucja Maciejewska</i>	
Dylematy opracowania czasopism. Z doświadczeń Biblioteki Politechniki Wrocławskiej	138
<i>Magdalena Gołota-Majewska</i>	
Opracowanie czasopism w Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu: od katalogów kartkowych do komputerowych	155
<i>Grażyna Dittrich</i>	
Dokumenty Życia Społecznego w Powiatowej Bibliotece Publicznej w Gliwicach. Gromadzenie i opracowanie w programie PATRON	164
<i>Agnieszka Łakomy</i>	
Oferta usług wspomagających proces opracowania zbiorów w bibliotekach – wybrane przykłady	173

PROBLEMY WSPÓLKATALOGOWANIA ZBIORÓW, WSPÓŁPRACA BIBLIOTEK Z NUKATEM

<i>Iwona Wiśniewska</i>	
Współkatalogowanie – rezultaty 10 lat kooperacji.....	185
<i>Mariola Augustyniak</i>	
Wpływ współpracy z NUKAT na realizację procesów bibliotecznych w kontekście doświadczeń biblioteki współpracującej.....	202
<i>Danuta Gurdak</i>	
Z tradycji współkatalogowania. Wybrane aspekty opracowania wydawnictw ciągłych z perspektywy Biblioteki Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.....	215
<i>Aleksandra Mikołajska</i>	
Opracowanie czasopism w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu a współpraca z NUKAT	231

WSTĘP

W dniach 18-20 września 2013 r. Biblioteka Główna Uniwersytetu Szczecińskiego zorganizowała V Ogólnopolską Konferencję Naukową poświęconą szeroko pojętym problemom opracowania zbiorów w bibliotekach polskich. Przede wszystkim poruszyliśmy problemy opracowania zbiorów bibliotecznych (książek, czasopism, zbiorów specjalnych oraz materiałów bibliotecznych na nośnikach elektronicznych). W tym kontekście zastanawialiśmy się, czy wysiłek pracowników wkładany w opracowanie materiałów bibliotecznych, zgodnie z normami bibliotecznymi, jest potrzebny i oczekiwany przez czytelnika? Czy przypadkiem pełne opracowanie jest robione tylko i wyłącznie na potrzeby wewnętrzne bibliotek? Na ile opracowanie może zostać przyspieszone poprzez współpracę z NUKatem? Czy w bibliotekach stosowane są normy określające ilość opracowanych zbiorów na jednego pracownika? Zastanawialiśmy się także nad organizacją pracy w działach opracowania, nad relacjami między opracowaniem a gromadzeniem. Czy sensowne jest łączenie w danej jednostce organizacyjnej obu wymienionych wyżej oddziałów w jeden dział? Jaki wpływ na wydajność w działach opracowania ma monotonia pracy? Czy nie warto pomyśleć o ograniczonej rotacji pracowników i czasowym ich kierowaniu do innych prac w bibliotece, np. w udostępnianiu. Na konferencję zaprosiliśmy pracowników opracowania i gromadzenia bibliotek naukowych i publicznych, a także pracowników naukowo – dydaktycznych z Instytutów Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej polskich uczelni oraz wszystkich zainteresowanych powyższą tematyką.

Wygłoszono 21 referatów, które podzielone zostały na trzy sesje tematyczne. Referat wstępny wygłosił Zdzisław Gębołyś z Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach omawiając etyczne dylematy gromadzenia i opracowania zbiorów bibliotecznych. Temat pierwszej sesji to opracowanie zbiorów a czytelnik, druga sesja poświęcona była doświadczeniom polskich bibliotek w opracowaniu zbiorów tradycyjnych i elektronicznych, trzecia sesja dotyczyła problemów współkatalogowania zbiorów oraz współpracy bibliotek z NUKatem.

Recenzji materiałów pokonferencych dokonał prof. dr hab. Wiesław Babik z Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Organizatorzy konferencji mają nadzieję, że *Dylematy opracowania* staną się ciekawą lekturą dla bibliotekarzy.

Redakcja

Zdzisław Gębołyś

Institut Bibliotekarstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

ETYCZNE DYLEMATY GROMADZENIA I OPRACOWANIA ZBIORÓW BIBLIOTECZNYCH

Słowa kluczowe: etyka biblioteczna, gromadzenie zbiorów, opracowanie zbiorów, standardy etyczne, wartości etyczne, dylematy etyczne, świadomość etyczna, badania ankietowe.

Streszczenie: Przedmiotem rozważań uczyniono węzłowe problemy gromadzenia i opracowania zbiorów bibliotecznych. Omówione zostaną główne obszary o etycznym znaczeniu. Przedstawione zostaną najważniejsze wartości i standardy etyczne obecne podczas gromadzenia i opracowania zbiorów w bibliotece. Praktyczny wymiar etyki w tych obszarach zostanie pokazany poprzez wskazanie niektórych dylematów etycznych występujących w trakcie gromadzenia i opracowania zbiorów. W podsumowaniu pojęta zostanie próba określenia problemów etycznych oraz stosowanych w tych metodach narzędzi.

Wstęp

Etyka w bibliotece jest wszechobecna, można rzec nawet, że jest wszędzie, to znaczy obejmuje całokształt zagadnień i obszarów związanych z funkcjonowaniem biblioteki. Etyka najprędzej i najłatwiej uwidacznia się w relacjach międzyludzkich, to jest w stosunkach bibliotekarza (pracownika informacji) z użytkownikiem, w jego stosunkach z kierownictwem i władzą zwierzchnią, a szerzej powiedziawszy – z bliższym i dalszym otoczeniem biblioteki. Jednakowoż etyka jest obecna również tam, gdzie nie ma kontaktu z użytkownikiem. Etyczność lub nieetyczność postępowania czy zachowania uwidacznia się także w sferze materialnej, w szczególności w stosunku bibliotekarza do powierzonego i wykorzystywanego mienia (przedmiotów). Szczególnym przypadkiem obecności etyki w życiu i działalności biblioteki są prace biblioteczne związane realizacją tak zwanych funkcji wewnętrznych, to znaczy tych, podczas których bibliotekarz nie wchodzi w bezpośrednie interakcje z otoczeniem, bądź czyni to okazjonalnie. Mamy na myśli trzy podstawowe funkcje biblioteczne: gromadzenie, opracowanie i przechowywanie zbiorów. Wszystkie one niosą ze sobą określony ładunek etyczny, wyrażający się w związanych z nimi problemach etycznych, a także z przypisanymi do nich wartościami i standardami etycznymi, jak np. obiektywizm, profesjonalizm itd. Wykonywanie tych na pozór rutynowych czynności wiąże się właściwie nierozzerwalnie z pytaniami, wątpliwościami, rozterkami, czasami o bardziej złożonym charakterze, przybierającymi postać problemów, bądź dylematów etycznych. W sytuacjach, gdy któryś ze wskazanych tu stanów (ducha) wymaga wyboru, opowiedzenia się, rozstrzygnięcia pomiędzy dwiema lub więcej możliwościami, a w dodatku, gdy owe wybory mogą wnikać w świat uznawanych wartości, i gdy działania bibliotekarza mogą spowodować jego narusze-

nie, wówczas mamy pełne prawo mówić o etycznym wymiarze rozterek, wątpliwości, problemów i dylematów.

Przedmiotem rozprawy są właśnie owe problemy/dylematy występujące i spotykane w obszarach gromadzenia i opracowania zbiorów, i to zarówno te realne, napotymane przez bibliotekarzy podczas pracy, jak również te potencjalne, które pojawiają się na jej „horyzoncie”. Celem ogólnym tekstu jest wykazanie, że etyka biblioteczna dotyka również tych sfer oraz, że gromadzenie i opracowanie zbiorów w bibliotece wiąże się z problemami/dylematami etycznymi. Pragniemy również udowodnić, że bibliotekarze spotykają się w trakcie gromadzenia i opracowania zbiorów z realnymi problemami i zagrożeniami etycznymi oraz, że pomocą w ich przezwycięzeniu mogą być wartości i standardy etyczne, zarówno te deklarowane, jak i uznawane. Temu, to znaczy osiągnięciu tych celów, ma posłużyć z jednej strony analiza kodeksów etycznych i dokumentów paraetycznych (statuty, regulaminy, deklaracje misji), z drugiej strony ankieta przeprowadzona wśród bibliotek państwowych szkół wyższych (uniwersytety, politechniki i szkoły ekonomiczne). Właśnie tą drogą pragniemy stwierdzić, jakie są typowe i nietypowe problemy i dylematy etyczne, jakie są źródła zagrożeń etycznych oraz wreszcie, jakie wartości i standardy etyczne są obecne podczas gromadzenia i opracowania zbiorów.

Aspekty etyczne gromadzenia i opracowania zbiorów bibliotecznych

Ujęcie teoretyczne

Etyka biblioteczna, będąca odmianą etyki zawodowej, określa zbiór wymogów i norm obowiązujących bibliotekarzy, występujących w trakcie wypełniania obowiązków służbowych. W zakres etyki bibliotecznej wchodzi szereg szczegółowych problemów. Do najważniejszych z nich zaliczymy: wolność słowa, swobodny dostęp do zbiorów i informacji, prywatność, prawo własności intelektualnej, rzetelność usług, poufność danych, zakaz jakiegokolwiek dyskryminacji, zapewnienie bezpieczeństwa użytkowników, sprzeciw wobec cenzury¹. Właściwie każdy z nich można połączyć w mniejszym lub w większym stopniu z gromadzeniem i/lub opracowaniem zbiorów bibliotecznych. Można się na tej podstawie pokusić o sformułowanie definicji, a nawet o określenie obszarów właściwych etyce gromadzenia i opracowania zbiorów. W ujęciu ogólnym, podążając za myślą Aliny Grabnej², możemy przyjąć wspólną dla obu pól (funkcji) definicję, różnicując ją tylko przedmiotowo:

*Etyka gromadzenia (opracowania) zbiorów obejmuje zagadnienia odpowiedzialności moralnej bibliotekarza za staranne kompletowanie (opracowanie) zbiorów bibliotecznych i informacyjnych, zgodnie z profilem biblioteki i potrzebami czytelników (użytkowników)*³.

1 Zob. Z. Gębołyś *Etyka biblioteczna i informacyjna w społeczeństwie wiedzy*. In: *Biblioteki szkół wyższych w społeczeństwie wiedzy. Uwarunkowania i wybrane zagadnienia*. T. 2. Red. I. Socha. Katowice 2010, s. 150–171.

2 A. Grabna, *Etyka zawodowa nauczyciela bibliotekarza a zasady savoir-vivre*. [online] [odczyt: 16-10-2013]. Dostępny world wide web www.bielsko.tnbp.pl/prezentacje/grabna.ppt

3 Ibid.

Elementami różnicującymi obie etyki są obszary odpowiedzialności. W etyce gromadzenia zbiorów wyróżnimy cztery podstawowe obszary, odpowiadające głównym czynnościom procesu gromadzenia: dobór dokumentów do biblioteki, zamawianie dokumentów, opracowanie techniczne dokumentów, selekcja dokumentów. Tożsamo podchodząc do opracowania zbiorów, wydzielimy tam dwa główne obszary: opracowanie formalne oraz opracowanie treściowe zbiorów. Etyczne spojrzenie na obie funkcje sięga również po instrumenty wykorzystywane w ich trakcie. W przypadku gromadzenia zbiorów są to wytyczne i plany tematyczne. W odniesieniu do opracowania zbiorów są to przede wszystkim narzędzia gromadzenia zbiorów: normy, tablice, słowniki, tezaury. Każdy z podanych instrumentów może być rozpatrywany pod względem etycznym.

Etyka biblioteczna to zbiór standardów i wartości moralnych pisanych i niepisanych. Te pierwsze, zwykle trudno uchwytnie, objawiają się podczas powszedniej pracy bibliotekarza. W drugim przypadku mamy do czynienia z dokumentami określającymi podstawowe powinności moralne bibliotekarza (wartości i standardy moralne). Wskazania natury etycznej, dotyczące zwłaszcza relacji bibliotekarza z biblioteką i użytkownikami są obecne w wielu dokumentach organizacyjnych biblioteki, w szczególności w statutach, regulaminach udostępniania, w deklaracjach misji. Miejscem wyjątkowym dla ich artykulacji jest jednakowoż kodeks etyczny określający zbiór powinności i zobowiązań bibliotekarzy wobec społeczeństwa, wobec biblioteki i czytelników oraz wobec siebie samych.

Kodeksy etyki bibliotekarskiej

Potwierdza to w pełni zwłaszcza analiza kodeksów etyki bibliotekarskiej. Oprócz kwestii ogólnych, fundamentalnych, zajmują one również stanowisko w sprawach szczegółowych, w tym również w odniesieniu do gromadzenia i opracowania zbiorów. Jak pokazuje Tabela 1, do istotnych problemów etycznych w obszarze gromadzenia zbiorów zaliczane są: sprzeciw wobec cenzury, odpowiedzialność i szacunek do powierzonych zasobów, kierowanie się jakością i bezstronnością, i ogólnie potrzebami użytkowników. W obszarze opracowania zbiorów akcentowane są bardziej praktyczne kwestie. Mowa jest tu o stosowaniu lub dążeniu do standaryzacji w opracowaniu zbiorów, stosowaniu narzędzi wykluczających uprzedzanie czytelnika wobec konkretnych tekstów⁴. Na tle zagranicznych kodeksów, kodeks etyki bibliotekarza i pracownika informacji SBP, wykazuje wyjątkowo spore zainteresowanie kwestiami etycznymi wiążącymi się z gromadzeniem i opracowaniem zbiorów. Szczegółowe wskazania na ten temat zostały skupione w rozdziale VI: *Bibliotekarze i pracownicy informacji wobec zasobów bibliotecznych i informacyjnych*⁵. Szczególne znaczenie przydaje się w nim zasadom bezstronności, obiektywizmu i nacechowanego kompetencjami podejścia do zbiorów w trakcie ich bibliotecznego przysposobienia. W parze z nimi idzie sprzeciw wobec dyskryminacji oraz dążenie do kierowania się jakością i potrzebami użytkowników – zob. Tabela 2.

4 *Kodeksy etyki bibliotekarskiej na świecie. Antologia narodowych kodeksów etycznych*. Red. Z. Gębołyś i J. Tomaszczyk. Warszawa 2008.

5 *Ibid.*, s. 228–229.

Tabela 1. Wartości i standardy etyczne w zagranicznych kodeksach etyki bibliotekarskiej

Gromadzenie zbiorów	Opracowanie zbiorów
1. Sprzeciw bibliotekarzy wobec cenzury	1. Doskonalenie bibliotekarzy w zakresie opracowania zbiorów
2. Nieprzyjmowanie od dostawców prowizji, rabatów, bonifikat	2. Dążenie do standaryzacji w opracowaniu zasobów wiedzy
3. Odpowiedzialność za ochronę kulturalnego dziedzictwa	3. Sprawne opracowanie zbiorów
4. Szacunek wobec powierzonych zasobów	4. Stosowanie międzynarodowych i krajowych standardów w zakresie opracowania zbiorów
5. Bezstronność i obiektywizm w doborze zbiorów i informacji	5. Stosowanie narzędzi wykluczających uprzedzenie użytkownika do konkretnych zasobów
6. Aktualny księgozbiór	6. To samo
7. Kierowanie się potrzebami użytkowników i zasadą jakości	7. To samo
8. Selekcja materiałów	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Kodeksy etyki bibliotekarskiej na świecie. Antologia narodowych kodeksów etycznych*. Red. Z. Gębołyś i J. Tomaszczyk. Warszawa 2008.

Analiza dokumentów paraetycznych, w tym w szczególności dokumentów organizacyjnych biblioteki, potwierdza przyjętą wcześniej hipotezę, że kwestie etyczne zajmują w nich miejsce poboczne, czasami wręcz marginalne. Widać to na przykładzie dokumentów organizacyjnych Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu. Etyczne „zabarwienie” mają zwłaszcza niektóre zapisy w deklaracji misji, w statucie biblioteki i w regulaminie udostępniania zbiorów⁶ – zob. Tabela 3.

Tabela 2. Etyczne aspekty gromadzenia i opracowania zbiorów w Kodeksie etyki bibliotekarza i pracownika SBP

Gromadzenie zbiorów	Opracowanie zbiorów
1. Dostosowanie zasobów bibliotecznych i informacyjnych do potrzeb instytucji	1. Poznawanie różnych sposobów oceny opracowywanych dokumentów
2. Troska o standard merytoryczny i aktualność powierzonych zasobów	2. Kierowanie się zasadą jak najwyższej jakości oraz potrzebami użytkowników
3. Przestrzeganie reguł bezstronności, obiektywizmu i kompetencji w zakresie doboru i selekcji zasobów	3. Sprzeciw wobec jakiegokolwiek przejawów dyskryminacji w trakcie organizowania zasobów wiedzy
4. Poznawanie różnych sposobów oceny gromadzonych dokumentów	4. Stosowanie narzędzi charakterystyki i organizacji zasobów wykluczających uprzedzenie się wobec nich użytkowników
5. Kierowanie się zasadą jak najwyższej jakości oraz potrzebami użytkowników	
6. Sprzeciw wobec jakiegokolwiek przejawów dyskryminacji w trakcie organizowania zasobów wiedzy	
7. Stosowanie narzędzi charakterystyki i organizacji zasobów wykluczających uprzedzenie się wobec nich użytkowników	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Kodeksy etyki bibliotekarskiej na świecie. Antologia narodowych kodeksów etycznych*. Red. Z. Gębołyś i J. Tomaszczyk. Warszawa 2008.

6 Zob. Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu. [online] [odczyt: 16-10-2013]. Dostępny world wide web <http://www.bu.uni.wroc.pl/>

Tabela 3. **Kwestie etyczne w dokumentach paraetycznych Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu**

Dokument	Kwestia
1. Deklaracja misji	Najwyższy profesjonalny poziom działalności biblioteki Aktywne wspieranie przez bibliotekę procesów naukowo-badawczych i dydaktycznych Kierowanie się potrzebami i oczekiwaniami studentów i kadry
2. Regulamin organizacyjny	Wspieranie procesów naukowo-badawczych i dydaktycznych
3. Regulamin udostępniania zbiorów	Odmowa obsługi czytelnika łamiącego zasady regulaminu

Źródło: Opracowanie własne

Świadomość etyczna bibliotekarzy i pracowników informacji w zakresie gromadzenia i opracowania zbiorów

Jakie są właściwie poglądy etyczne polskie bibliotekarzy? Jaka jest właściwie świadomość etyczna pracowników polskich bibliotek i placówek informacji? Odpowiedzi na te i podobne pytania, bardziej szczegółowe, należy szukać w literaturze fachowej i globalnej sieci informacyjnej, wreszcie pytając o to samych bibliotekarzy. Jedno jest pewne, że istnieje spory, jeśli nie zasadniczy, rozdzźwięk pomiędzy deklarowanymi a uznawanymi/praktykowanymi wartościami i standardami etycznymi. Widać to w publikacjach poświęconych bibliotekarskiej etyce zawodowej, zwłaszcza tych, opisujących i/lub omawiających zachowania bibliotekarzy. Polska literatura fachowa na temat praktycznej strony etyki w polskich bibliotekach jest stosunkowo uboga, obejmuje zaledwie kilkanaście tekstów różnej objętości i wagi. Można je podzielić na dwie zasadnicze grupy. Pierwsza obejmuje publikacje omawiające ogólne i szczegółowe aspekty etyczne niejako „z góry” widziane okiem bibliotekarzy i bibliotekoznawców, teoretyków i praktyków, ukazujących podstawowe problemy etyczne spotykane w bibliotekarstwie. Mamy tu na uwadze zwłaszcza fundamentalne prace Zbigniewa Żmigrodzkiego⁷, historyczne spojrzenie na etykę zawodu bibliotekarza wyrażone w pracach Z. Gębołyś⁸, jak też przeglądy badań w zakresie etyki bibliotecznej autorstwa M. Stanuli⁹ i M. Wójcik¹⁰. Szczególną wartość, jak się wydaje, mają tu publikacje bibliotekarzy prezentujących swój etyczny punkt widzenia na procesy

7 Z. Żmigrodzki, *Problemy bibliotekarskiej etyki zawodowej*. Katowice 1991; Żmigrodzki, Z. *Etyka zawodowa w praktyce współczesnego bibliotekarstwa*. „Przegląd Biblioteczny” 1984 z. 2, s. 223–231. Żmigrodzki, Z. *O etykę zawodu bibliotekarskiego*. *Przegląd Biblioteczny* 1971, z. 3–4 s. 77–84. Żmigrodzki, Z. *Rola bibliotekarskiej etyki zawodowej w kształtowaniu postaw bibliotekarzy i doskonalenia pracy bibliotek*. „Przegląd Biblioteczny” 1988, z. 3–4 s. 523–524.

8 Z. Gębołyś, *Patologia biblioteczna w XIX wieku – studium przypadków niemieckich*. In: *W kręgu biblioteki, książki i informacji naukowej. Księga dedykowana Profesorowi Zbigniewowi Żmigrodzkiemu*. Red. K. Heska-Kwaśniewicz. Katowice 2004 s. 182–190. Gębołyś, Z. *Zawód bibliotekarski na ziemiach niemieckich w latach 1789–1871*. Katowice 2002. Gębołyś, Z., Żmigrodzki, Z. *Etyka zawodu bibliotekarskiego – rozwój zainteresowań*. In: „*Studia Bibliologiczne*” 1993, T. 7, s. 72–87.

9 M. Stanula, *Etyka w bibliotekoznawstwie i nauce o informacji – stan i rozwój badań w Polsce (2001–2006)*. In: *Od książki dawnej do biblioteki wirtualnej*. Red. D. Degen i M. Fedorowicz. Toruń, 2009, s. 79–94.

10 M. Wójcik, *Główne problemy etyczne współczesnego bibliotekarstwa i nauki o informacji na podstawie analizy polskich i zagranicznych kodeksów bibliotekarskiej etyki zawodowej*. „FIDES” 2008, nr 1/2, s. 130–170.

biblioteczne. Zaliczymy do nich publikacje T. Makowskiego¹¹ i M. Karciarz¹². Drugą grupę tekstów, nieliczną, aczkolwiek niezmiernie ciekawą i ważną w omawianym kontekście, stanowią rezultaty badań nad świadomością etyczną. Wśród nich można wyróżnić prace cząstkowe dotyczące jednego z problemów, np. jakości pracy bibliotekarzy (Z. Gębołyś¹³), etyka w organizacji i zarządzaniu bibliotekami (M. Wojciechowska¹⁴) oraz teksty dające pogląd na standardy etyczne w bibliotekarstwie w ujęciu całościowy (E. Czyżewska, Katarzyna Gozdawa-Grajewska, E. Śliwińska¹⁵). Wynika z nich, niezależnie od kwalifikacji formalnej tekstów, czy z oceny ich poziomu merytorycznego, że świadomość etyczna polskich bibliotekarzy jest rozproszona, zarazem niepełna. Z jednej strony zdają sobie oni sprawę z wagi etyki w pracy bibliotecznej, z drugiej strony nie do końca są przekonani o nieetyczności niektórych zachowań.

Te uwagi i wnioski dotyczące stanu badań nad świadomością etyczną polskich bibliotekarzy dotyczą również problematyki gromadzenia i opracowania zbiorów bibliotecznych. Stan ten był jedną z przesłanek do zbadania poglądów bibliotekarzy polskich na temat wartości istotnych na tym odcinku¹⁶. Jako metodę badawczą wybrano ankietę, wychodząc z założenia, że jest to może niedoskonały, ale najlepszy i być może jedyny możliwy sposób „wydobycia” poglądów, opinii na temat tak wrażliwy i drażliwy, jakim są kwestie etyczne. Anonimowość ankiety była i jest w tym wypadku gwarancją, że artykułowane sądy nie będą identyfikowane personalnie, a jedynie, co było również intencją badającego, posłużą do przedstawienia problemu w sposób obiektywny, jednocześnie do wskazania, jak pojmowany jest ten problem przez samych bibliotekarzy. Z uwagi na złożoność obu rozpatrywanych funkcji zostały one rozparcelowane na mniejsze zwarte części, odpowiadające w istocie rzeczom etapom drogi książki (także innych dokumentów) w bibliotece. Odpowiednio w obrębie gromadzenia zbiorów wyodrębniono: zamawianie, wybór, selekcję i opracowanie techniczne dokumentów. Opracowanie zbiorów zostało podzielone na część formalną i rzeczową. Istotą ankiety i samego badania było ujawnienie,

11 T. Makowski, *Etyczne aspekty gromadzenia i udostępniania rękopisów*. In: *Bibliotekarz w świecie wartości*. Red. S. Kubów. Wrocław 2003, s. 14–19.

12 M. Karciarz, *Etyka w zarządzaniu biblioteką – podstawowe pytania*. In: *Biblioteki naukowe w kulturze i cywilizacji*. T. 1. Red. H. Ganińska. Poznań, 2005, s. 318–321.

13 Z. Gębołyś, *Etyczne rozterki, etyczne dylematy, etyczne zasady polskich bibliotekarzy (w świetle ankiety)*. In: *Jakość usług bibliotecznych w społeczeństwie informacyjnym*. Red. J. Kamińska i B. Żołędowska-Król. Warszawa 2009, s. 185–192.

14 M. Wojciechowska, *Wartości etyczne w wybranych aspektach zarządzania i organizacji bibliotek*. In: *Jakość usług bibliotecznych w społeczeństwie informacyjnym*. Red. Red. J. Kamińska i B. Żołędowska-Król Warszawa 2009, s. 175–184.

15 E. Czyżewska, *Rozumienie etyki zawodowej w środowisku bibliotekarskim*. „Bibliotekarz” 2001, nr 5, s. 2–8; Gozdawa-Grajewska, K. *Etyka w zawodzie bibliotekarza i pracownika informacji naukowej. Wyniki i analiza badań przeprowadzonych w środowisku pracowników Biblioteki Głównej Uniwersytetu Opolskiego* [online] [odczyt: 16-10-2013]. Dostępny world wide web: www.wom.edu.pl/biblioteka/rybnik/ppt/eykabwww.ppt; Śliwińska, B. *Etyka w zawodzie bibliotekarza i pracownika informacji naukowej – wyniki i analiza badań ankietowych przeprowadzonych w środowisku pracowników Biblioteki Głównej Uniwersytetu Opolskiego* [online] [odczyt: 16-10-2013]. Dostępny world wide web: <http://www.ebib.info/2008/96/a.php?sliwinska>

16 To wręcz konieczność zważywszy na ubóstwo ściślej literatury na ten temat – zob. Szumilas, D. *Język słów kluczowych czy język deskryptorowy? Opracowanie rzeczowe na przykładzie „Bibliografii teologii moralnej i etyki”*. „FIDES” 2008, nr 1/2, s. 12–21; W. Babik: *Wartościowanie dokumentów – razem czy osobno*. In: *Bibliotekarz w świecie wartości. Materiały z konferencji*. Red. S. Kubów. Wrocław 2003, s. 49–53; Patkaniowska, D. *Bibliotekarz opracowania rzeczowego i wartości*. In: *Bibliotekarz w świecie wartości. Materiały z konferencji*. Red. S. Kubów. Wrocław 2003, s. 6–13.

stwierdzenie lub zaprzeczenie (zanegowanie) rzeczywistych źródeł zagrożeń etycznych występujących w obu obszarach.

Wyniki badań

Ankieta została rozesłana do wszystkich bibliotek szkół wyższych działających w obrębie uniwersytetów, politechnik i szkół ekonomicznych. Ogółem wysłano 38 ankiet. Nadeszło 16 odpowiedzi, w tym 7 z uniwersytetów, 1 od szkoły ekonomicznej oraz 8 z politechnik. Godzi się nadmienić, że ankieta była ponawiana dwukrotnie. Pewien wpływ na odbiór ankiety mógł mieć czas jej przeprowadzenia (czerwiec – sierpień 2013)¹⁷. W ankiecie chodziło o wskazanie, w jakim stopniu biblioteka odpowiada za występujące w niej zagrożenia etyczne (ujęcie przedmiotowe), a w jakim bibliotekarz (ujęcie podmiotowe). Poprzez ankietę chcieliśmy się również dowiedzieć, które z wartości i standardów etycznych mają znaczenie dla samych zainteresowanych podczas gromadzenia i opracowania zbiorów. Z uwagi na wielostronność badanego zjawiska, na jego zróżnicowanie oraz bogactwo przypadków i sytuacji występujących w praktyce bibliotecznej, poprosiliśmy bibliotekarzy o podanie przykładów problemów/dylematów etycznych, z którymi spotkali się w swoim życiu zawodowym.

Obszary zagrożeń etycznych

Nietrudno stwierdzić, że gromadzenie i opracowanie zbiorów tak w ogólności, jak też w szczegółach, są obszarami w których występują problemy czy wątpliwości etyczne. Wynika to z natury obu procesów, mocno „uwikłanych” w relacje ze sferą prywatną, z kwestiami organizacyjnymi, personalnymi i finansowymi zarazem. Taki punkt widzenia przyjęła większość respondentów. Do węzłowych obszarów związanych z problemami etycznymi należą, zdaniem respondentów, przede wszystkim wybór i selekcja dokumentów. Większość z nich nie uważa, aby wymiar etyczny był związany z zamawianiem dokumentów do biblioteki, zupełnie też nie łączy z etyką etapu opracowania technicznego zbiorów. O wiele słabiej etyczne aspekty są dostrzegane przez respondentów w obszarze opracowania zbiorów – aż dwie trzecie z nich nie widzi żadnego związku pomiędzy etyką a opracowaniem zbiorów (zob. Tabela 4).

Tabela 4. Obszary etycznych problemów w zakresie gromadzenia i opracowania zbiorów

Gromadzenie zbiorów	Odpowiedzi respondentów		
	Tak	Nie	Brak odpowiedzi
1. Zamawianie dokumentów	6	9	–
2. Wybór książek	10	5	1
3. Selekcja książek	10	5	1
4. Opracowanie techniczne	0	15	1
Opracowanie zbiorów	Tak	Nie	brak odpowiedzi

17 Na ankietę odpowiedziały biblioteki uniwersyteckie (Szczecin, Białystok, Poznań, Wrocław, Toruń, Lublin, Kraków, Katowice); biblioteki politechnik (Rzeszów, Szczecin, Lublin, Gdańsk, Opole, Łódź, Kraków) oraz jedna biblioteka szkoły ekonomicznej (Poznań).

1. Charakterystyka formalna	4	12	–
2. Charakterystyka treściowa	4	12	–

Źródło: Opracowanie własne

Diabeł tkwi zwykle w szczegółach. Jeśli rozpatrywać daną kwestię detalicznie, okazuje się wówczas, że jednak ma coś ona wspólnego z etyką. Taki ogólny wniosek można wywieść z analizy odpowiedzi respondentów na temat źródeł zagrożeń etycznych. Obszar gromadzenia zbiorów, jakkolwiek należący do obszaru „ryzyka” etycznego, w świetle odpowiedzi ankietowanych nie budzi wyjątkowych obaw natury etycznej. Etyczne rozterki wynikać mają głównie z powodu niedostatecznych środków finansowych, niejasnych kryteriów selekcji, niedostatecznej znajomości literatury oraz z powodu agresywnej reklamy ze strony dystrybutorów. Podzielone opinie co do wątpliwości etycznych, z przewagą głosów je bagatelizujących, budzi, ich zdaniem, nieprecyzyjne prawo, brak wytycznych gromadzenia, naciski ze strony organizatora biblioteki. Niewielkie bądź żadne znaczenie mają, ich zdaniem, bogaty rynek wydawniczy i księgarski, organizacja pracy biblioteki, czy naciski mediów (zob. Tabela 5).

Tabela 5. Źródła zagrożeń etycznych w obrębie gromadzenia zbiorów

Źródła	Odpowiedzi respondentów		
	Tak	Nie	Brak odpowiedzi
1. Bogaty rynek księgarski i wydawniczy	4	11	1
2. Niedobór środków finansowych	10	5	1
2a. Selekcja zbiorów	4	11	1
3. Agresywna reklama ze strony dystrybutorów	9	6	1
4. Nieprecyzyjne prawo	7	8	1
5. Organizacyjny niedowład biblioteki	6	9	1
6. Brak wytycznych gromadzenia zbiorów	7	8	1
7. Naciski ze strony organizatora biblioteki	7	8	1
7a. Selekcja zbiorów	6	9	1
8. Naciski ze strony mediów	4	11	1
8a. Selekcja zbiorów	2	13	1
9. Wybór dostawców	2	–	–
10. Naciski polityczne	1	–	–
11. Niejasne kryteria selekcji	11	4	2
12. Brak wytycznych selekcji	7	8	1
13. Niewłaściwa organizacja biblioteki /selekcja/	4	11	1
14. Niedostateczna znajomość literatury /selekcja/	9	6	1
15. Brak miejsca w magazynie	3	–	–
16. Podział pracy /opracowanie techniczne/	1	14	1

Źródło: Opracowanie własne

Głównym źródłem zagrożeń etycznych w obszarze opracowania formalnego zbiorów jest, według respondentów, niedowład organizacyjny biblioteki. Wyniki ankiety zdają się wskazywać, że respondenci ani nie bagatelizują, ani też nie przeceniają wagi zagrożeń etycznych w tym obszarze. Nie dostrzegają ich ani w niewłaściwych i przestarzałych instrumentach opracowania formalnego, ani w rozproszeniu sił i środków podczas opracowania zbiorów (zob. Tabela 6). W przypadku opracowania treściowego zbiorów zdecydowana większość respondentów

upatruje źródła zagrożeń etycznych w niewłaściwych instrumentach opracowania, w szczególności w wykorzystywanych słownikach i tablicach. Tylko nieznaczna większość jest zdania, że czynnik organizacyjny nie rodzi zagrożeń etycznych, natomiast większość nie upatruje tego zagrożenia w przestarzałych instrumentach opracowania treściowego (zob. Tabela 7).

Tabela 6. Źródła zagrożeń etycznych w obszarze opracowania formalnego zbiorów

Źródła	Odpowiedzi respondentów		
	Tak	Nie	Brak odpowiedzi
1. Niewłaściwe instrumenty opracowania zbiorów	7	9	–
2. Przestarzałe instrumenty opracowania zbiorów	7	8	1
3. Organizacyjny niedowład biblioteki	9	6	1
4. Rozproszenie opracowania formalnego pomiędzy komórki organizacyjne biblioteki	7	8	1

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 7. Źródła zagrożeń etycznych w obrębie opracowania treściowego zbiorów

Źródła	Odpowiedzi respondentów		
	Tak	Nie	Brak odpowiedzi
1. Niewłaściwe instrumenty opracowania zbiorów	10	6	–
2. Przestarzałe instrumenty opracowania zbiorów	5	10	1
3. Nieadekwatne słowniki/tablice używane do charakterystyki treściowej	10	5	1
4. Organizacyjny niedowład biblioteki	7	8	1
5. Rozproszenie opracowania treściowego zbiorów pomiędzy kilka działów biblioteki	6	8	2

Źródło: Opracowanie własne

Źródła zagrożeń etycznych (podmiotowo)

Zagrożenie etyczne podczas gromadzenia i opracowania zbiorów tkwi nie tylko w naturze instytucji, ale może przede wszystkim w bibliotekarzu, w jego potencjale intelektualnym oraz w jego osobowości. W obszarze gromadzenia zbiorów głównym światopogląd bibliotekarza, i na drugim miejscu kompetencje zawodowe oraz „psyche” (poleganie tylko na sobie). Nie są nimi, zdaniem respondentów, albo tylko w niewielkim stopniu, użytkownicy, organizacja pracy oraz niedostateczna współpraca z innymi ośrodkami (zob. Tabela 8). Bardzo podobny pogląd zdają się reprezentować respondenci w odniesieniu do opracowania formalnego zbiorów z jednym wszelako wyjątkiem, tj. „pychy” zawodowej (zob. Tabela 9). W przypadku opracowania treściowego zbiorów głównym zagrożeniem etycznym są kompetencje bibliotekarza, pozostałe zagrożenia mają, ich zdaniem, drugorzędne lub marginalne znaczenie (zob. Tabela 10).

Tabela 8. Źródła zagrożeń etycznych w obszarze gromadzenia zbiorów (ujęcie podmiotowe)

Źródła	Odpowiedzi respondentów		
	Tak	Nie	Brak odpowiedzi
1. Kompetencje bibliotekarza	8	7	1
2. Światopogląd bibliotekarza	10	5	1

3. Organizacja pracy	5	10	1
4. Nieuwzględnianie życzeń użytkowników	6	9	1
5. Brak współpracy z innymi ośrodkami	5	10	1
6. Poleganie tylko na sobie	8	6	2

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 9. Źródła zagrożeń etycznych w obszarze opracowania formalnego zbiorów (ujęcie podmiotowe)

Źródła	Odpowiedzi respondentów		
	Tak	Nie	Brak odpowiedzi
1. Kompetencje bibliotekarza	1	5	1
2. Światopogląd bibliotekarza	5	10	1
3. Organizacja pracy	6	9	1
4. Nieuwzględnianie życzeń użytkowników	2	11	3
5. Brak współpracy z innymi ośrodkami	4	10	2
6. Poleganie tylko na sobie	4	10	2

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 10. Źródła zagrożeń etycznych w obszarze opracowania treściowego zbiorów (ujęcie podmiotowe)

Źródła	Odpowiedzi respondentów		
	Tak	Nie	Brak odpowiedzi
1. Kompetencje bibliotekarza	9	6	1
2. Światopogląd bibliotekarza	8	7	1
3. Organizacja pracy	6	9	1
4. Nieuwzględnianie życzeń użytkowników	5	10	3
5. Brak współpracy z innymi ośrodkami	5	10	1
6. Poleganie tylko na sobie	4	10	2

Źródło: Opracowanie własne

Wartości i standardy etyczne

Miernikiem, umożliwiającym rozpoznanie stosunku bibliotekarza do wykonywanej pracy, są między innymi przekonania moralne układające się w katalog wartości istotnych z punktu widzenia jakości, efektywności, a zarazem rzetelności wykonywanej pracy. W tym kontekście nie ma niespodzianki w wynikach swobodnego rankingu, na temat istotnych w gromadzeniu i opracowaniu zbiorów wartości standardów etycznych. W świetle odpowiedzi uzyskanych od respondentów, spośród wartości mających znaczenie w obszarze gromadzenia zbiorów, wyjątkowe znaczenie mają: obiektywizm, bezstronność, profesjonalizm, unikanie prywaty, szacunek, uprzejmość i dyskrecja. Oceniając ich wagę w szkolnej skali ocen, od 1 do 6, respondenci przyznali w 80–90 % noty bardzo pozytywne (4–6). Noty pozytywne, dobre i bardzo dobre (4–6) przeważają również wśród respondentów w odniesieniu do wartości etycznych istotnych przy opracowaniu zbiorów (60–90%). Zauważyć można jednocześnie większy rozrzut w skali ocen dostatecznych (1–3) oraz spory procentowy ułamek braku odpowiedzi. Prowadzi to do konkluzji, że preferowane wartości etyczne w opracowaniu zbiorów to: obiektywizm, bezstronność, profesjonalizm, unikanie prywaty. Nieco mniejsze znaczenie przydaje się dyskrecji, bezstronności (zob. Tabela 11).

Tabela 11. Wartości etyczne istotne podczas gromadzenia i opracowania zbiorów

Wartości	Gromadzenie zbiorów		Opracowanie zbiorów	
	Oceny pozytywne (4–6)	Oceny negatywne (1–3)	Oceny pozytywne (4–6)	Oceny negatywne (1–3)
1. Obiektywizm	87,5%	12,5%	81,3%	18,7%
2. Bezstronność	87,5%	12,5%	62,5%	37%
3. Dyskrecja	75%	25%	50%	50%
4. Uprzejmość bibliotekarza	75%	25%	50%	50%
5. Szacunek	81,3%	18,7%	37,5%	62,5%
6. Profesjonalizm	75%	25%	68,8%	31,2%

Źródło: Opracowanie własne

Standardy etyczne

Normy i przekonania etyczne, również bibliotekarza, w ujęciu problemowym, tworzą zbiór standardów etycznych. Zakres etyki bibliotecznej obejmuje między innymi kwestia swobodnego dostępu do zasobów i informacji, wolność słowa, zakaz dyskryminacji, profesjonalizm w najszerszym znaczeniu tego słowa, obejmujący również stosunki ze współpracownikami i przełożonymi. Wszystkie wyróżnione standardy etyczne podczas gromadzenia zbiorów zostały uznane za ważne i dotyczyły obu procesów bibliotecznych. Oceny dostateczne (1–3) stanowią margines odpowiedzi, potwierdzając tylko przekonania o obecności wskazanych standardów w pracy zawodowej, jak też w kierowaniu się nimi (zob. Tabela 12).

Tabela 12. Standardy etyczne istotne podczas gromadzenia i opracowania zbiorów

Standardy	Gromadzenie zbiorów		Opracowanie zbiorów	
	Oceny pozytywne (4–6)	Oceny negatywne (1–3)	Oceny pozytywne (4–6)	Oceny negatywne (1–3)
1. Konfidențialność danych	68,8%	31,2%	56,3%	43,7%
2. Sprzeciw wobec cenzury	68,8%	31,2%	62,5%	37,5%
3. Zakaz jakiegokolwiek dyskryminacji	68,8%	31,2%	75%	25%
4. Zakaz stronniczości i prywaty	68,8%	31,2%	81,3%	18,7%
5. Ochrona praw autorskich	81,3%	18,7%	81,3%	18,7%
6. Swobodny dostęp do informacji	81,3%	18,7%	81,3%	18,7%
7. Wysoka jakość usług	81,3%	18,7%	81,3%	18,7%
8. Podwyższanie własnych kwalifikacji	75%	25%	87,5%	12,5%
9. Profesjonalizm	93,8%	6,2%	93,8%	16,2%
10. Poszanowanie współpracowników	81,3%	18,7%	81,3%	18,7%

Źródło: Opracowanie własne

Przykłady problemów/dylematów etycznych

Badania ankietowe, a zwłaszcza kwestionariuszowy sposób stwierdzania poglądów na dany temat, „zerowo-jedynkowy”, grawitujący pomiędzy akceptacją a odrzuceniem, czasami bez odpowiedzi, właściwie uniemożliwia dowiedzenie się, z jakim przypadkami, problemami, styka się bibliotekarz w swojej pracy zawodowej. Dlatego też respondenci zostali poproszeni o podanie przykładów realnych problemów/dylematów etycznych spo-

tykanych w obszarze gromadzenia i opracowania zbiorów. Mogli to uczynić w sposób nieskrępowany, bez jakichkolwiek sugestii. W ten to sposób otrzymaliśmy trzy listy, najdłuższą obejmująca problemy etyczne spotykane podczas gromadzenia zbiorów (21 punktów) oraz trzy- i czterokrotnie krótsze, odpowiednie listy odnoszące się do opracowania formalnego (6 punktów) i treściowego zbiorów (4 punkty). Pełne wykazy podajemy w załączniku. Tu pragniemy jedynie wskazać typowe pod względem przyczyny i nietypowe, gdy chodzi o przedmiot i sytuację. W odniesieniu do gromadzenia zbiorów wątpliwości natury etycznej klarownie wynikają z niedostatecznych środków finansowych, nieprecyzyjnego prawa wewnętrznego i zewnętrznego. Do tego dochodzą przyczyny organizacyjne, a czasami zwykłe „widzimisię” bibliotekarza, żeby nie rzec mocniej – prywatnie. Podczas opracowania formalnego zbiorów, rozterki i wątpliwości etyczne wynikają przede wszystkim, w świetle odpowiedzi respondentów, z problemów natury organizacyjnej (obsada, nietypowe dokumenty i instrumenty opracowania). W opracowaniu treściowym zbiorów dochodzi do tego czynnik ideologiczny (zob. Załącznik).

Wnioski płynące z badań

Przeprowadzone badania dowiodły ponad wszelką wątpliwość, że zarówno gromadzenie, jak i opracowanie zbiorów, rodzą rozmaite rozterki, wątpliwości, a także problemy i dylematy etyczne. Szczególnie są one dostrzegalne w obszarze wyboru i selekcji zbiorów, w mniejszym stopniu w obszarach opracowania formalnego i treściowego. W świetle wyników badań możemy też jasno stwierdzić, że źródła zagrożeń etycznych występują tak w ujęciu przedmiotowym, jak i podmiotowym. W przedmiotowym rozumieniu źródła zagrożeń etycznych zależą w znacznym stopniu od realizowanych procesów. W odniesieniu do gromadzenia zbiorów ich źródłem są głównie czynniki zewnętrzne, w mniejszym stopniu czynniki wewnętrzne, odwrotnie niż podczas opracowania zbiorów, gdzie dominują przestarzałe instrumenty. W podmiotowym rozumieniu źródło zagrożeń etycznych dla gromadzenia i opracowania zbiorów są podobne i tkwią głównie w kompetencjach bibliotekarza, jego światopoglądzie i w ... egoizmie.

Czy w przewyżczeniu istniejących/odczuwanych zagrożeń pomogą wartości i standardy etyczne? Badania dowiodły też, że nie wszystkie z problemów/dylematów etycznych są dostatecznie uświadamiane przez bibliotekarzy. Wskazuje na to pewien rozdźwięk pomiędzy uznawanymi i deklarowanymi wartościami i standardami etycznymi. Niektóre z nich zdają się być niemal powszechnie akceptowane, a inne, co również pokazuje ankieta, bagatelizowane. Widać to wyraźnie też poprzez wykaz przytaczanych przez bibliotekarzy przykładów problemów etycznych spotykanych w miejscu pracy. Godzi się zaznaczyć, że nie wszystkie z przedstawianych problemów to klasyczne dylematy – bardziej adekwatne byłoby dla nich miano problemy, kłopoty. Przeprowadzone badania stanowią asumpt do zastanowienia się nad tym, jak rozpoznać i jak rozwiązywać problemy etyczne. W pierwszym przypadku właściwą drogą może być któryś ze środków (narzędzi): rozmowa, dyskusja, analiza przypadków, badania. Trudniejszą sprawą jest rozwiązywanie/zapobieganie

problemom etycznym. Można to osiągnąć poprzez tworzenie programów etycznych dla bibliotek, przeprowadzanie audytów etycznych, wreszcie ustne lub pisemne określanie zasad postępowania etycznego w danej bibliotece, na przykład w formie kodeksu.

Załącznik:

Przykłady problemów/dylematów etycznych w obszarze gromadzenia zbiorów:

I. Gromadzenie zbiorów

1. Gromadzenie wydawnictw scjentologicznych
2. Odrzucenie „Playboya” przez osobę o przekonaniach „skrajnie religijnych”
3. Cena jako jedyne kryterium przetargu – czy wybrany wykonawca sprostą zadaniom
4. Incydentalne przypadki nabycia do zbiorów biblioteki większej liczby publikacji pracowników uczelni
5. Nieścisłości regulaminu
6. Nabytki wymiany niezgodne z profilem uczelni
7. Publikacje o „zabarwieniu ideologicznym”
8. Zbyt długi okres trwania przetargu
9. Brak środków finansowych
10. Niedostateczna powierzchnia magazynowa
11. Uleganie naciskom pracowników naukowych
12. Jednoosobowe stanowisko gromadzenia uniemożliwiające konsultowanie ewentualnych problemów
13. Niezmieniony budżet od 6 lat
14. Zachwiane proporcje wydatków na literaturę polską i zagraniczną
15. Wybór pomiędzy wersją drukowaną i elektroniczną
16. Kompletowanie zbiorów pod kątem konkretnego czytelnika
17. Zwracanie większej uwagi na stan techniczny niż na treść podczas selekcji
18. Wybieranie czynności łatwiejszych w wieloosobowym zespole
19. Przyjmowanie w darze publikacji pod wpływem nacisku kierownika/czytelnika
20. Kierowanie się uprzedzeniami osobistymi przy doborze literatury
21. Przeciążenie obowiązkami

II. Przykłady problemów/dylematów etycznych w obszarze opracowania formalnego zbiorów

1. Zbyt długi okres od otrzymania książki do wprowadzenia do bazy, często wynikający ze zbyt małej obsady działu gromadzenia
2. Opracowanie dokumentów nietypowych dla biblioteki
3. Zbyt mały w stosunku do ilości wpływów zespół opracowania zbiorów
4. Zastrzeżenia autorów pomijanych w opisie bibliograficznym
5. Brak sensu wykonywanej pracy – czytelnik poszukuje jedynie informacji o autorze i tytule książki

III. Przykłady problemów/dylematów etycznych w obszarze opracowania treściowego zbiorów

1. Aktualne zagadnienia polityczne, spory i konflikty historyczne, religijne
2. Czy katalogować zgodnie z formatem (opisu?), nawet jeżeli oznacza to, że czytelnicy mają utrudniony dostęp do zbiorów
3. Zbyt mały w stosunku do ilości wpływów zespół
4. Obowiązujące normy utrudniają opracowanie w taki sposób, aby czytelnik łatwo wyszukał np. materiały konferencyjne

Summary: The author analyses the key problems of gathering collections and cataloguing them, and discusses the main ethical issues. The most important values and ethical standards have been presented, the ones that occur while collections are being gathered and catalogued in a library. The practical dimension of ethic will be stressed. At the end of the article an attempt has been made to define these ethical problems and the tools used in these methods.

OPRACOWANIE ZBIORÓW
A CZYTELNIK

Ewelina Augustyniak, Iwona Marchewka

Biblioteka Państwowej Wyższej Szkoły Filmowej, Telewizyjnej i Teatralnej w Łodzi

„SZALEŃSTWO KATALOGOWANIA” – O SYSTEMIE INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZYM OKIEM BIBLIOTEKARZY I CZYTELNIKÓW

Słowa kluczowe: bibliotekarze, czytelnicy, wyszukiwanie, opracowanie zbiorów, badania, NUKAT.

Streszczenie: Celem niniejszego wystąpienia jest przybliżenie procesu opracowania zbiorów bibliotecznych, a głównie przydatności szczegółowego katalogowania. Referat jest poświęcony opracowaniu zbiorów z dwóch punktów widzenia – użytkowników i bibliotekarzy. Autorki badają, jakie problemy mają czytelnicy z opisem bibliograficznym i czy większość informacji jest im potrzebna, a także jakie problemy zauważają pracownicy bibliotek. Referat porusza także aspekt współpracy z NUKAT-em. Wnioski zostały opracowane na podstawie dwóch ankiet – jednej skierowanej do czytelników, a drugiej przeprowadzonej wśród bibliotekarzy (nie tylko katalogerów) różnych typów bibliotek.

Funkcje bibliotek nie zmieniają się od stuleci. Jedną z nich jest opracowywanie zbiorów. Od powstania pierwszej biblioteki katalog jest podstawowym źródłem informacji, zarówno dla bibliotekarza, jak i użytkownika. Tak więc „*podstawowym celem tworzenia katalogu jest ułatwienie (współcześnie właściwie nawet umożliwienie) użytkownikowi korzystania z zasobów informacyjnych – czy to biblioteki, innej placówki informacyjnej, czy zasobów elektronicznych w szerszym rozumieniu. Ułatwienie polegające przede wszystkim na oszczędności czasu – przedstawia, bowiem (w uporządkowany według przyjętego klucza sposób) skrótowe informacje o zasobach i pozwala szybciej zorientować się, czy i jakie poszukiwane treści można w zbiorach znaleźć. Katalogowanie w szerszym rozumieniu można traktować jako sposób porządkowania świata, zwłaszcza świata informacji, w której dziś zmuszeni jesteśmy się poruszać*”¹. Taką definicję katalogowania przedstawia autorka referatu *Czy katalogowanie ma przyszłość? Dwugłos względnie uporządkowany* Małgorzata Kisilowska.

Zastanówmy się, co w obecnych czasach możemy nazwać niezbędną informacją? Czy szczegółowe katalogowanie w XXI w., kiedy każdy operuje skrótem i potrzebuje krótkiej informacji, ma jeszcze sens? Pomysł referatu wziął się z obserwacji pracy w bibliotece, a głównie z podpatrywania czytelników korzystających z katalogów. Autorki zadały sobie pytanie, czy rzeczywiście wszystkie elementy zawarte w opisie bibliograficznym są potrzebne? Czy nie wystarczą tylko „podstawowe” elementy, jak: autor, tytuł, sygnatura? Na ile nasza praca jest doceniana przez użytkowników bibliotek? Pochylnono się także nad

---

1 M. Kisilowska, J. Woźniak-Kasperek, *Czy katalogowanie ma przyszłość? Dwugłos względnie uporządkowany. In: Biblioteki XXI wieku. Czy przetrwamy?: II Konferencja Biblioteki Politechniki Łódzkiej*, Łódź, 19-21 czerwca 2006 r. : materiały konferencyjne. Łódź, 2006, s. 71–82.

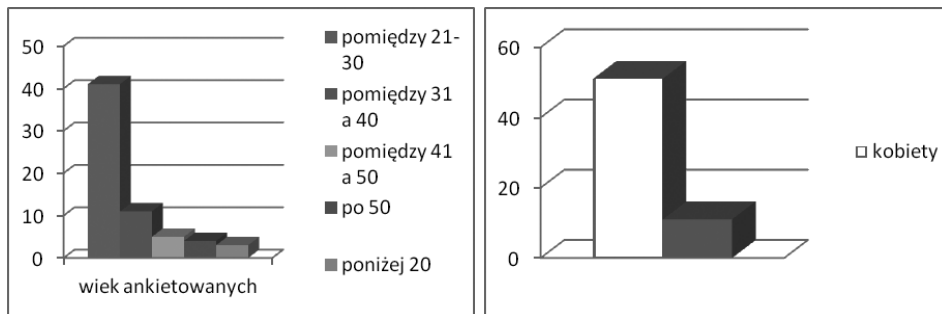
samą pracą bibliotekarzy – katalogerów. Zainteresowano się również problemem opracowania zbiorów bibliotecznych w odniesieniu do użytkownika.

Czy opracowanie zbiorów bibliotecznych, zgodnie z normami, jest pożądane przez czytelnika? Czy pełne opracowanie jest dla użytkownika biblioteki niezbędne? Jakich informacji potrzebuje czytelnik, żeby odnaleźć interesującą go pozycję?

Poszukując odpowiedzi na te pytania poproszono bibliotekarzy oraz użytkowników bibliotek różnych typów o wypełnienie anonimowych ankiet (Załącznik 1 i 2). Przeprowadzono również rozmowy z bibliotekarzami i czytelnikami, w tym z osobami korzystającymi ze zbiorów Biblioteki Państwowej Wyższej Szkoły Filmowej, Telewizyjnej i Teatralnej. Celem referatu miało być skupienie uwagi głównie na katalogowaniu alfabetycznym. Katalogowanie rzeczowe, jako temat, ma już bogatą literaturę przedmiotu. Odpowiedzi udzielone przez ankietowanych pozwoliły na sformułowanie kilku ważnych wniosków dotyczących katalogowania.

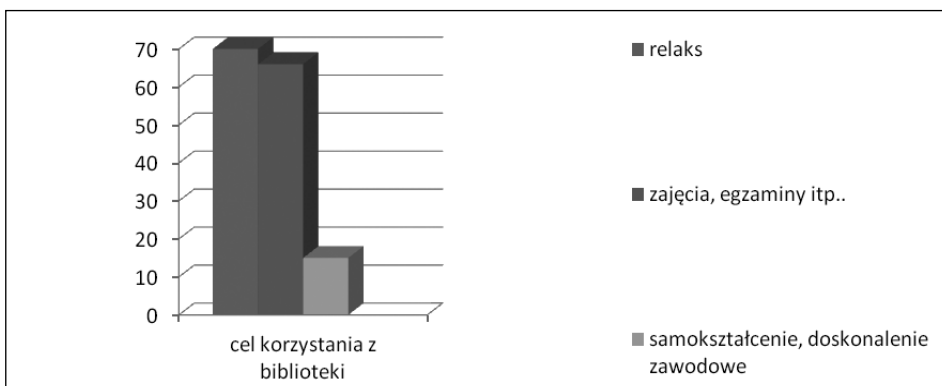
W odniesieniu do problemu opracowania zbiorów widzianego okiem czytelnika, podstawą dokonanych analiz stały się 64 kwestionariusze ankiety, wypełniane zarówno drogą elektroniczną, jak i w tradycyjnej formie, z których 41 zostało wypełnionych przez czytelników pomiędzy 21 a 30 rokiem życia, 11 przez osoby pomiędzy 31 a 40 rokiem życia, 5 arkuszy ankiety wypełnili użytkownicy pomiędzy 41 a 50 rokiem życia, 4 – po 50 roku życia, natomiast 3 respondentów stanowiły osoby poniżej 20 roku życia.

Wśród ankietowanych przeważały kobiety (stanowiły 82% ankietowanych), większość badanych czytelników to osoby uczące się oraz pracujące.

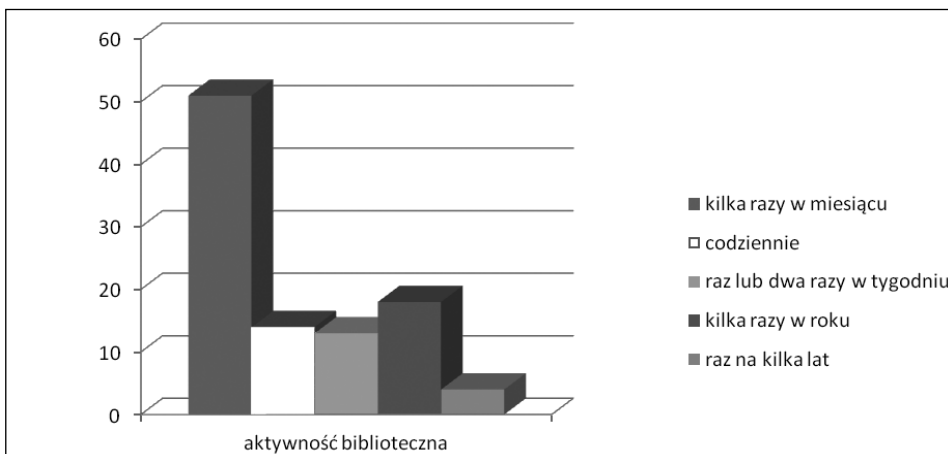

W jednym ze wstępnych pytań respondenci zostali poproszeni o odpowiedź na pytanie, z jakiego typu bibliotek korzystają najczęściej. 48 ankietowanych zadeklarowało, iż najczęściej są użytkownikami bibliotek naukowych, 42 osoby korzystają także ze zbiorów bibliotek publicznych, 6 respondentów to czytelnicy bibliotek pedagogicznych, a 3 korzysta ze zbiorów gromadzonych w bibliotekach szkolnych.

Blisko 70% respondentów korzysta z biblioteki dla relaksu, 66% ankietowanych poszukuje w bibliotece informacji do egzaminów i zajęć, 15% stanowią użytkownicy korzystający ze zbiorów bibliotecznych dla samokształcenia, rozwoju zawodowego, czy rozwoju zainteresowań.

Ponad połowa badanych (51%) odwiedza bibliotekę kilka razy w miesiącu, 14% codziennie, 13% – raz lub dwa razy w tygodniu, 18% kilka razy w roku, 4% raz na kilka lat.

99% respondentów korzysta z bibliotek, które posiadają katalog komputerowy on-line. Z czego 96% opowiedziało się także za przydatnością katalogu komputerowego on-line, który wg ich opinii ułatwia wyszukiwanie informacji z następujących względów:

- możliwość przeszukania katalogu z dowolnego miejsca, bez konieczności odwiedzania biblioteki dla samego sprawdzenia, czy poszukiwany egzemplarz jest dostępny,
- umożliwia rezerwację,
- przyspiesza wyszukiwanie informacji,
- zawiera odsyłacze, które ułatwiają przeszukiwanie,
- dzięki hasłom przedmiotowym, czy słowom kluczowym, informuje o wielu różnych pozycjach z danej dziedziny/tematu/zagadnienia,
- jest dostępny 24 h na dobę.

Połowie respondentów zdarzają się trudności z wyszukiwaniem informacji w katalogu komputerowym oraz ze zrozumieniem i odnalezieniem najważniejszych elementów w opisie bibliograficznym. W dalszej kolejności respondenci zostali poproszeni o uzasadnienie odpowiedzi na pytanie, na czym polegają trudności z wyszukiwaniem informacji w katalogu bibliotecznym. Najczęściej pojawiającymi się odpowiedziami były:

- trudność w doborze odpowiedniego hasła przedmiotowego,
- niedostateczne słowa kluczowe,
- brak sortowania wg relewantności,
- znajdowanie rekordów nierелеwantnych,
- brak tolerancji literówek,
- kłopot z odnalezieniem sygnatury w gąszczu różnych informacji,
- niekonsekwencja i błędy w katalogowaniu,
- niedoskonały system wyszukiwawczy, który nie daje możliwości wyszukania książki po wpisaniu niepełnego tytułu lub kilku słów z tytułu,
- trudności ze zrozumieniem oznaczeń w opisie bibliograficznym,
- mało intuicyjny system wyszukiwawczy.

W dalszej części badania poproszono respondentów o podanie przykładowych informacji, które byłyby przydatne użytkownikowi oraz wystarczające przy wyszukiwaniu informacji i mogłyby znaleźć się w opisie bibliograficznym. Przeważały odpowiedzi, iż użytkownikowi wystarczają podstawowe dane z opisu bibliograficznego, takie jak: autor, tytuł, rok wydania, wydawnictwo, seria, tom, sygnatura, ale mile widziane byłyby także krótkie opisy danej publikacji z informacją o zawartości, spis treści, bardziej intuicyjne hasła przedmiotowe, mapka 3D z lokalizacją książki. Za ciekawe rozwiązanie użytkownicy uznali także polecanie czytelnikowi przez system innych tytułów na podstawie podobieństwa do wyszukiwanej informacji lub podobieństwa wyszukiwania u innych czytelników. Zdecydowana większość wskazywała także na zbyt dużą ilość informacji w opisie bibliograficznym, która często nie jest potrzebna przy wyszukiwaniu, a jednocześnie daje poczucie zagubienia w natłoku informacji. Pojawiały się także zdania na temat ujednoczenia systemu informacyjno-wyszukiwawczego przez biblioteki w całym kraju, co zdecydowanie ułatwiłoby użytkownikom poruszanie się w bibliotecznym świecie.

Z własnego doświadczenia zawodowego osób katalogujących, jak i rozmów, które niejednokrotnie autorki przeprowadzały z czytelnikami podczas pracy w dziale udostępniania, można z całą pewnością stwierdzić, że bibliotekarze stosując zasady katalogowania wkładają ogrom pracy w stworzenie opisów zgodnie z obowiązującymi normami, natomiast czytelnicy oczekują prostych rozwiązań w poszukiwaniach interesujących ich pozycji. Niejednokrotnie można spotkać się z pytaniem czytelnika, co w tym szumie informacyjnym jest najważniejsze, jak odnaleźć w najprostszy sposób pożądaną informację, a także dlaczego system nie odnajduje słowa wpisanego w polu hasła przedmiotowego przez czytelnika, skoro to nie jest możliwe, aby na określony temat, biblioteka nie posiadała żadnych zbiorów. Te pytania potwierdzają fakt pozostawiania pracy bibliotekarza

niejako w konflikcie z oczekiwaniami użytkownika biblioteki. My, bibliotekarze-katalogerzy, opieramy swoją pracę na obowiązujących, ustalonych ogólnie zasadach, których czytelnik często nie rozumie, a wręcz uważa za wrogie sobie. Wielokrotnie powtarzające się uwagi czytelników dotyczące mało intuicyjnych haseł przedmiotowych, czy trudności w ich doborze, skłaniają do zastanowienia, co, i czy w ogóle coś, należałoby zmieniać. Skoro mamy wyjść naprzeciw użytkownikom, to może należy wsłuchać się w głosy osób, które chcą korzystać i korzystają z bibliotek, jednak sposób, w jaki są opracowywane zbiory jest dla nich skomplikowany i utrudnia im wyszukiwanie informacji. Z całą pewnością każda ze stron ma uzasadnione racje, przemawiające za słuszością ich punktu widzenia; użytkownicy, którzy często „gubią się” w ilości informacji, jakie są im prezentowane w opisie bibliograficznym, jak i bibliotekarze, którzy wykonują swoją pracę według ustalonych zasad i wytycznych.

Pochylając się nad procesem katalogowania zbiorów należy pamiętać, że jest on żmudny i czasochłonny. Trzeba wziąć pod uwagę następujące aspekty zagadnienia:

- katalog musi być użyteczny dla odbiorcy, oparty na zrozumiałych zasadach,
- zachęcającą formą korzystania z katalogu są przyjazne słownictwo, gramatyka i interfejs,
- aktualne indeksy muszą odsyłać do poprawnych form,
- terminologia zastosowana w katalogu musi być czytelna zarówno dla użytkownika, a jak i komputera („czytelna maszynowo”)².

W ankiecie dla bibliotekarzy zadano respondentom kilka pytań dotyczących opracowywania zbiorów bibliotecznych, m.in. o potrzebie stosowania wszystkich elementów w opisie bibliograficznym, pomocy w korzystaniu z katalogu przez użytkowników, o procesie katalogowania w placówkach ankietowanych oraz o współpracy z NUKATem.

Na pytania odpowiedziało 63 osoby. Głównie byli to bibliotekarze z bibliotek naukowych (39 osób), publicznych (15), pedagogicznych (6) oraz innych (3).

Zapytano więc respondentów: „Czy uważa Pan/Pani, że wszystkie elementy w opisie bibliograficznym są potrzebne?” Według ankietowanych wszystkie elementy w opisie bibliograficznym są potrzebne [na 63 osoby, aż 52 (82,5%) odpowiedziały twierdząco]. Tylko 11 (17,5%) osób uznało, że tych informacji jest za dużo, np.:

- „*nawiasy kwadratowe – dla czytelnika nie jest istotne, na której stronie znaleziono informację podaną w opisie*”,
- „*uważam za zbędne nowe pole: 710 (dołączanie hasła korporatywnego z nazwą wydawnictwa), co urasta w tysiące podłączonych rekordów, w sumie, po co?*”
- „*wpisywanie w jednym ciągu rozszerzenia słownego nazwy – 1945 [tysiąc dziewięćset czterdzieści pięć]*”.

Po kilku latach naszej pracy w bibliotece, ale także z obserwacji poczynionych z punktu widzenia użytkownika oraz rozmów z bibliotekarzami zauważyliśmy, że interfejs syste-

---

2 M. Roszkowski M., *Czy katalogowanie ma przyszłość? Prezentacja multimedialna*. [online] [dostęp: 2013-08-20]. Dostępny w Internecie: <http://prezi.com/2eiesyu3vh5f/copy-of-czy-katalogowanie-ma-przyszosc/>

mów bibliotecznych źle prezentuje opisy. Wyświetlany opis bibliograficzny dokumentu nie zawsze jest czytelny dla użytkownika. Nasi ankieterzy uznali, że jest w nim „*zbyt wiele informacji, w których przeciętny użytkownik się gubi*”. Z rozmów z naszymi kolegami bibliotekarzami często słyszymy, że programy biblioteczne najczęściej są tworzone przez informatyków bez porozumienia z bibliotekarzami.

Kolejne pytanie miało wykazać: „*Czy Czytelnicy często proszą Państwa o pomoc w korzystaniu z katalogu komputerowego?*” Większość respondentów, bo aż 42 (66,7%) odpowiedziało twierdząco. Głównymi problemami okazują się proste rzeczy jak np.:

- problem ze znalezieniem sygnatury,
- informacja o dostępności danej pozycji,
- problem z wpisywaniem odpowiednich haseł przedmiotowych.

Często pojawia się odpowiedź, że użytkownicy mają problemy z hasłami przedmiotowymi i twierdzą, że „*hasła przedmiotowe określają tematykę dokumentów zbyt ogólnie*” lub „*pewne książki mają dziwne hasła przedmiotowe i nie wpadłbym na to, żeby szukać pod tym hasłem*”.

Na pytanie: „*Czy według Pana/Pani dokładne opracowywanie zbiorów jest potrzebne? (Według II stopnia szczegółowości, czy wystarczy tylko I stopień szczegółowości)*” – 50 (79,4%) respondentów odpowiedziało „tak”. Oto niektóre wypowiedzi ankietowanych:

- „*dla bibliotekarza szczegółowy opis jest bardzo przydatny, wiele mówi o książce. Jeśli chodzi o czytelnika to nigdy nie wiadomo, jakimi kryteriami będzie się kierował przy wyszukiwaniu, dlatego dobrze jest opracować wszystko rzetelnie, według II stopnia szczegółowości*”,
- „*czytelnikom piszącym prace naukowe potrzebne są do sporządzania np. bibliografii elementy uwzględniane w II stopniu szczegółowości, np. nr ISBN*”,
- „*dla nas samych, dla potomnych*”,
- „*zdarza się, że czytelnicy poszukują dokładniejszych informacji, lepiej, żeby było ich za dużo niż za mało – ułatwia to wyszukiwanie za pomocą różnych kryteriów*”.

Biorąc pod uwagę opracowywanie zbiorów w bibliotekach zadano ankietowanym bibliotekarzom pytanie: „*Czy Dyrekcja nakłada normę opracowywania zbiorów?*” Okazuje się, że w większości bibliotek nie ma określonego czasu na opracowanie zbiorów. Jak napisał jeden z respondentów „*lepiej robić wolniej i dokładniej*”.

Biblioteki dbają także o swoich pracowników poprzez ich kształcenie. W prawie wszystkich placówkach są wewnętrzne szkolenia z katalogowania. Niektóre instytucje doszkadzają także swoich „katalogerów” na szkoleniach zewnętrznych, m.in. organizowanych przez Centrum NUKAT, w innych bibliotekach, czy korzystając z oferty szkoleniowej Biblioteki Narodowej.

Niezmiennie w każdej placówce opracowuje się książki, czasopisma, płyty DVD. Jednak jak przystało na rozwój wszelkich technologii, coraz więcej bibliotek do swojego księgozbioru wprowadza nowe pozycje jak płyty Blu-Ray, audiobooki, e-booki, Wszystkie biblioteki, które opracowują zbiory specjalne, mają do tego odpowiedni sprzęt.

Coraz bardziej rozwija się w współpraca wszystkich bibliotek z Narodowym Uniwersalnym Katalogiem Centralnym NUKAT. Większość naszych ankietowanych współpracuje z nim czynnie. Jak napisała Maria Burchard *"wdrożony w katalogu NUKAT mechanizm wprowadzania i pobierania danych oraz budowania centralnej informacji jest dobrym narzędziem do racjonalnego, oszczędnego katalogowania bez dublowania pracy"*³. Długoletnia współpraca użytkujących system Virtua z NUKATem była pretekstem do zadania pytań: *„Czy są Państwo zadowoleni ze współpracy z NUKATem?, Co można byłoby zmienić we współpracy z NUK-atem?, Czy czas przyjmowania rekordów bibliograficznych przez administratorów NUKAT jest według Pana/Pani odpowiedni? I Czy czas modyfikacji rekordów bibliograficznych jest odpowiedni?”*

Po analizie odpowiedzi można uznać, że większość bibliotek jest zadowolona ze współpracy. Głównym powodem jest oczywiście nadzieja na przyspieszenie katalogowania nie tylko książek i czasopism, ale i innych typów dokumentów. Dużo instytucji zwraca uwagę, że dzięki współpracy można było wprowadzić do lokalnych katalogów komputerowych opisy czasopism i książek ze starszego zasobu. Do minusów współpracy bibliotekarze zaliczają zbyt długie oczekiwanie na zatwierdzanie rekordów oraz zatwierdzanie opisów niekompletnych. Często brakuje haseł przedmiotowych, choć wiele już istnieje i można ich użyć. Jeden z ankietowanych stwierdził, że oprócz wyżej wymienionych atutów *„NUKAT mógłby być bardziej elastyczny, umożliwić kontakt typu czat, facebook (mają utworzony fanpage, lecz nie dopuszczają tam możliwości konsultacji, komentarzy, konwersacji)”*.

Podsumowując badania możemy uznać, iż podstawowym celem bibliotek jest dostarczenie użytkownikowi szybkiej, łatwo dostępnej informacji o zasobach. Katalogowanie jest dla wszystkich użytkowników pewnym przewodnikiem. Należy katalogować tak, aby informacje były użyteczne zarówno dla bibliotekarzy, jak i czytelników. Powinniśmy pamiętać, że katalogi w obecnych czasach to pewien rodzaj promocji instytucji.

Na początku zadano dwa kluczowe pytania: co teraz użytkownicy uważają za niezbędną informację w katalogach i czy koniecznością jest szczegółowe opracowywanie zbiorów. Otóż według czytelników, ale także niektórych bibliotekarzy, żyjemy w czasach „skróków”, a więc wystarczą całkowicie takie informacje jak: autor, tytuł, sygnatura książki oraz czy dana pozycja jest dostępna do wypożyczenia. Często pracownicy bibliotek uważają, że ich żmudna i czasochłonna praca jest niedoceniana.

Ciekawostką jest, że w XXI w. wielu użytkowników idzie z duchem czasu i chciałoby wykorzystywać najnowsze technologie, m.in. do powstawania mapek 3D z lokalizacją książki.

Jedynie co możemy zrobić, to skrzętnie odnotować i poddawać analizie uwagi zarówno użytkowników, jak i pracowników biblioteki, i z czasem wprowadzać nowe rozwiązania. A będzie to duża korzyść dla obu stron.

---

3 M. Burchard, *Katalog centralny NUKAT – pięć lat współkatalogowania i co dalej?* In: *Rola katalogu centralnego NUKAT w kształtowaniu społeczeństwa wiedzy w Polsce: praca zbiorowa*. Red. Maria Burchard, Kamila Grzędzińska, Agnieszka Kasprzyk. Warszawa, 2010, s. 25–35.

BIBLIOGRAFIA:

1. *Biblioteki XXI wieku. Czy przetrwamy?: II Konferencja Biblioteki Politechniki Łódzkiej*, Łódź, 19–21 czerwca 2006 r. : materiały konferencyjne. Łódź 2006.
2. *Rola katalogu centralnego NUKAT w kształtowaniu społeczeństwa wiedzy w Polsce*: praca zbiorowa. Red. Maria Burchard; Kamila Grzędzińska; Agnieszka Kasprzyk. Warszawa 2010.
3. Roszkowski M., *Czy katalogowanie ma przyszłość? Prezentacja multimedialna*. [online] [dostęp: 2013-08-20]. Dostępny w Internecie: <http://prezi.com/2eiesyu3vh5f/copy-of-czy-katalogowanie-ma-przyszosc/>

Zał. 1. Ankieta dla Użytkowników Bibliotek

1. Z jakiego typu bibliotek korzysta Pani / Pan najczęściej:
PUBLICZNE
NAUKOWE (NP. UCZELNIANE)
PEDAGOGICZNE
SZKOLNE
2. Cel, dla którego głównie korzysta Pani / Pan ze zbiorów bibliotecznych
EGZAMINY
ZAJĘCIA
RELAKS
PRACA DYPLOMOWA
INNE – JAKIE?
3. Jak często korzysta Pani / Pan z biblioteki
CODZIENNIE
RAZ, DWA RAZY W TYG.
KILKA W MIESIĄCU
KILKA RAZY W ROKU
4. Czy biblioteki, z których Pani / Pan korzysta, posiadają katalog komputerowy?
TAK
NIE
5. Czy katalog komputerowy ułatwia wyszukiwanie informacji?
TAK
NIE
6. Czy zdarzają się Pani / Panu trudności z odnalezieniem poszukiwanych informacji w katalogu komputerowym?
TAK
NIE
7. Jakie to są trudności?
8. Czy ilość informacji, które pojawiają się w systemie komputerowym po odnalezieniu poszukiwanego egzemplarza, jest:
ZBYT DUŻA
WYSTARCZAJĄCA
ZBYT MAŁA
9. Czy zdarza się, że szukając interesującej Panią / Pana pozycji w katalogu komputerowym, potrzebuje Pani / Pan pomocy bibliotekarza?
NIE
TAK – CZĘSTO
TAK – SPORADYCZNIE

10. Z jakiej przyczyny potrzebna jest pomoc pracownika biblioteki?

11. Co Pani / Pana zdaniem powinno znaleźć się w opisie bibliograficzny wyświetlanym na ekranie monitora, aby czytelnik mógł samodzielnie odnaleźć poszukiwaną informację?

12. Czy korzysta Pani / Pan z możliwości wyszukiwania zbiorów w domu przez katalog internetowy?

TAK

NIE

Jeśli NIE, to dlaczego

Proszę pozostawić kilka informacji o sobie:

I Płeć

KOBIETA

MĘŻCZYŻNA

II Przedział wiekowy

Poniżej 20 lat

20-30 lat

30-40 lat

40-50 lat

Powyżej 50 lat

III Zajęcie

PRACUJĘ

UCZĘ SIĘ

NIE PRACUJĘ I NIE UCZĘ SIĘ

IV Wykształcenie

PODSTAWOWE

ŚREDNIE

WYŻSZE

Zał. 2. Ankieta dla Bibliotekarzy

1. Czy uważa Pan/Pani, że wszystkie elementy w opisie bibliograficznym są potrzebne?

TAK

NIE – dlaczego?

2. Czy uważa Pan/Pani że prezentacja opisu bibliograficznego jest czytelna dla użytkownika?

TAK

NIE – dlaczego?

3. Czy Czytelnicy często proszą Państwa o pomoc w korzystaniu z katalogu komputerowego?

TAK

NIE (jeśli nie, proszę pominąć pytanie nr 6)

4. Jaka jest to pomoc najczęściej?

5. Czy według Pana/Pani dokładne opracowywanie zbiorów jest potrzebne?

(Według II stopnia szczegółowości czy wystarczy tylko I stopień szczegółowości)

TAK – dlaczego?

NIE – dlaczego?

6. Czy w Państwa Bibliotece jest norma określająca ilość wprowadzanych zbiorów?

TAK

NIE

NIE WIEM

7. Czy proponowane są Państwu szkolenia na temat opracowywania zbiorów?

TAK

NIE (jeśli nie proszę przejść do pytania nr 12)

8. Jakie są to szkolenia?
9. Czy liczba osób katalogujących u Państwa zbiory jest wystarczająca?
TAK
NIE
NIE MAM ZDANIA
10. Jakie zbiory są katalogowane w Pana/Pani bibliotece?
11. Czy mają Pańs,two odpowiedni sprzęt do sporządzania opisów katalogowania zbiorów specjalnych, np. nośnik płyt DVD, CD, Blu-Ray itp.?
TAK
NIE
12. Czy Państwa Biblioteka współpracuje z NUKAT?
TAK
NIE
13. Jaki to jest rodzaj współpracy?
CZYNNY
BIERNY
14. Czy są Państwo zadowoleni z tej współpracy?
TAK
NIE - dlaczego?
NIE MAM ZDANIA
15. Co można byłoby zmienić we współpracy z NUKAT-em?
16. Czy czas przyjmowania rekordów bibliograficznych przez administratorów NUKAT jest według Pana/Pani odpowiedni?
TAK
NIE - dlaczego?
17. Czy czas modyfikacji rekordów bibliograficznych jest odpowiedni?
TAK
NIE - dlaczego?
18. Płeć
19. Przedział wiekowy
19-30 lat
31-50 lat
51-60 lat
powyżej 60 lat
20. Biblioteka
PUBLICZNA
NAUKOWA
PEDAGOGICZNA
SZKOLNA
INNA

Summary: The aim of the article is to analyse the process of cataloguing library's collections, and in particular the usefulness of detailed cataloguing. Cataloguing is analysed from two points of view: the readers' and the librarians'. The authors are attempting to discover what problems the readers have with the bibliographic description and whether most of the information is necessary. Another subject raised in the article is the cooperation with NUKAT. The conclusions will be based on two questionnaires – one addressed to readers and the other to the librarians from different types of libraries.

Agnieszka Bobruk, Małgorzata Wecko

Biblioteka Główna Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

PO OBU STRONACH KATALOGU

Słowa kluczowe: RDA, tagi, multiwyszukiwarka, metadane, dokument elektroniczny, katalog elektroniczny.

Streszczenie: W artykule przedstawiono trzy spojrzenia na katalog: katalogera, administratora systemu bibliotecznego (bibliotekarza systemowego) oraz czytelnika. Zaprezentowano możliwości katalogu oraz problemy z jego dostosowaniem do oczekiwań użytkowników. Jak ewaluował katalog od utworzenia biblioteki UE we Wrocławiu po dzień dzisiejszy? Jakie zmiany wymusił wolny dostęp do półek?

Proces katalogowania nieustannie ewoluuje. Pojawiają się nowe zasady katalogowania, takie jak RDA (Resource Description and Access), który jest standardem zastępującym drugie wydanie angloamerykańskich zasad (Anglo-American Cataloguing Rules-AACR2)¹. *„Wykracza on poza wcześniejsze zasady – zawiera m. in. wytyczne dotyczące katalogowania zasobów elektronicznych, położono w nim większy nacisk na pomoc użytkownikom w znalezieniu, zidentyfikowaniu, wybraniu i pozyskaniu informacji, których szukają. W RDA stosuje się podejście „bierz, to co widzisz” w przejmowaniu danych do opisu. Pozwala to na automatyczne pozyskiwanie metadanych oszczędzając tym samym czas katalogujących. RDA jest odpowiedzią środowiska bibliotekarskiego na zmiany, które zaszły w przestrzeni informacyjnej w ostatnich latach i reakcją na wzrastający udział dokumentów elektronicznych w obiegu informacji w nauce. Celem twórców RDA było przygotowanie znormalizowanych wytycznych i instrukcji prezentujących spójne i elastyczne zasady opisu formy oraz zawartości różnego typu dokumentów, które będą zgodne z międzynarodowymi zasadami, modelami oraz standardami. Charakterystyczną cechą RDA jest uniezależnienie prezentacji opisu od konkretnego formatu danych bibliograficznych czy systemu informacyjno-wyszukiwawczego, służącego do ich przechowywania i udostępniania. W założeniu ma funkcjonować jako narzędzie w trybie online, udostępniające odpowiednie wytyczne i wskazówki potrzebne do sporządzenia opisu konkretnego typu zasobu”².*

Zdaniem autorek, RDA nie jest wielką rewolucją w katalogowaniu na miarę stale zmieniających się technologii. Może sprawiać trudności w pracy bibliotekarzy, bo wymagają zmiany zasad i nawyków osób katalogujących. Dla użytkownika przejście na

1 A. Chapman., *RDA: A New International Standard*, „Ariadne” 2006 nr 4.9 [dostęp:2013.09.02] Dostępny w internecie: <<http://www.ariadne.ac.uk/issue49/chapman/>>

2 *Sternik. Słownik terminologiczny z zakresu bibliografii i katalogowania* [online] Warszawa: Biblioteka Narodowa [dostęp: 2013-09-02]. Dostępny w internecie: <<http://sternik.bn.org.pl/vocab/index.php?tema=1432>>

standard RDS oznacza rezygnację z dużej części skrótów, np. wydanie drugie zamiast wyd. 2., brak miejsca wydania zamiast [s.n.], zniesienie zasady trzech. Dzięki tym zmianom łatwiej zrozumieć zapis danych, ale format MARC 21 pozostaje skomplikowany i budzić będzie przerażenie w oczach czytelników.

Bibliotekarze zauważają problem czytelników w przeszukiwaniu katalogów. Zakrywają więc szablony pól MARC oraz ograniczają ilość danych na tzw. pierwszym ekranie. Dodają różne ułatwienia w postaci:

- spisów treści,
- skanów okładek książek,
- tagów,
- linków do wersji cyfrowych.

Początki katalogowania w Bibliotece Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu to katalog kartkowy, następnie katalog online (część opisów jest w katalogu elektronicznym), a obecnie informacja o zbiorach funkcjonuje dodatkowo w postaci metadanych m.in. w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej.

Dawniej czytelnik szukał informacji o autorze lub tytule dzieła, wypełniał dane na rewersie i bibliotekarz realizował zamówienie. Od 2011 r. Biblioteka UE przeniosła się do nowego gmachu zmieniając sposób organizacji udostępniania księgozbioru na wolny dostęp do półek. Dla czytelników jest to duża zmiana, istotną dla nich informacją jest to, gdzie mają szukać danej pozycji, gdyż sami realizują proces odnajdywania książki na półce i wypożyczenia jej. Znając tematykę poszukiwanych zbiorów nie muszą przeszukiwać katalogu, tylko wybierają dział i tam bezpośrednio przeglądają kolejne pozycje. Nie potrzebują w katalogu informacji, czy książka ma indeks lub bibliografię, lub jaki ma ISBN, potrzebują raczej wiedzy, gdzie książka stoi. Bez trudu odnajdują książki danego autora w określonym dziale.

Jak się kształtował proces wyszukiwania, realizowania i wypożyczania w Bibliotece UE:

Do 1997

- wyłącznie katalog kartkowy (przeszukiwanie poszczególnych szufladek)
- wypełnianie rewersu
- brak informacji o statusie dokumentu
- bibliotekarz odnajdujący i wypożyczający książkę

1997–2011

- katalog komputerowy (przeszukiwanie wg indeksów)
- automatyczne drukowanie rewersów
- bibliotekarz odnajdujący i wypożyczający książkę

Od 2011

Większe możliwości wyszukiwania w Katalogu Opac, multiwyszukiwarka, wolny dostęp do zbiorów:

- brak potrzeby wypełniania rewersów lub wysyłania zamówienia on-line (przy wolnym dostępie)

- brak potrzeby angażowania bibliotekarzy do przyniesienia i wypożyczenia książki (czytelnik korzysta z automatu do wypożyczeń).

Dzięki nowej organizacji zbiorów możliwy jest lepszy kontakt między bibliotekarzem a użytkownikiem. Jesteśmy bardziej dostępni, więc częściej służymy pomocą i mamy orientację, z czym nie radzą sobie czytelnicy. Zauważyliśmy większy problem z odpowiedzią na pytanie: Czy edukować czytelników, czy dostosowywać się do ich poziomu, ułatwiając im przeszukiwanie i dotarcie do zbiorów? Odpowiedź, jak zawsze, jest po środku. Na pewno ważne jest uświadamianie użytkowników, jakie mają możliwości wyszukiwawcze.

W Bibliotece UE od lat prowadzone są zajęcia ze studentami, które umożliwiają studentom zrozumieć zawiłą terminologię biblioteczną, a bibliotekarzom spojrzeć na nią okiem użytkownika.

Swobodny dostęp do półek unaoczniał, że zasady opisu formalnego przeszkadzają w intuicyjnym ułożeniu książek na półce. Przykładem ilustrującym ten problem jest opis encyklopedii 10-tomowej, gdzie autorem poszczególnych tomów jest inna osoba.

Przykład:

Historia Polski. [T. 1], Do roku 1386 / Karol Olejnik. Poznań : Wydawnictwo Fenix, 1997

Położenie	Sygnatura	Lokalizacja	Status	Akcja	UWAGI
B	H.7 OLE HIS B 88742	Strefa Wolnego Dostępu	Dostępna		

Bez wolnego dostępu do półek, czytelnik przeszukiwał katalog wg słów kluczowych lub tytułu *Historia Polski*, zamawiał interesujący go tom lub tomy. Przy nowej organizacji zbiorów, gdy szukał w katalogu, docierał do informacji, gdzie książka stoi, ale musiał spisać wszystkie sygnatury, bo encyklopedia znajdowała się w kilku miejscach w dziale Historia, ponieważ ma wielu autorów. Szukając tej pozycji bez pomocy katalogu musiał przeszukać cały dział, aby odszukać poszczególne tomy lub znać nazwiska autorów poszczególnych tomów. Dla potrzeb wolnego dostępu do półek zmieniliśmy w opisach odpowiedzialność.

Historia Polski. [T.1], Do roku 1386 / red. Przemysław Noworyta ; aut. tomu Karol Olejnik. – Poznań : Wydawnictwo Fenix, 1997.

Położenie	Sygnatura	Lokalizacja	Status	Akcja	UWAGI
B	H.7 HIS B 88742	Strefa Wolnego Dostępu	Dostępna		

Kolejny przykład trudności odczytu danych przez użytkowników: Elektryczność i magnetyzm / B. Jaworski, A. Dietlaf, L. Miłkowska ; [z jęz. ros. przeł. Andrzej Suski]. - Wyd. 5. – Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1976.

Intuicyjnie czytelnik szuka książki w dziale fizyka pod JAW, a nie pod nazwą ujednoliconą.

Położenie	Sygnatura	Lokalizacja	Status	Akcja	UWAGI
B	FA.2 ÅVO ELE B 116859	Strefa Wolnego Dostępu	Dostępna		

Dlatego też planujemy zmienić nalepki na JAW, a w zapisie formalnym pozostanie wszystko bez zmian.

W zależności od charakteru biblioteki różne są potrzeby użytkowników i różny powinien być opis danych w katalogu. Staramy się zauważać wszystkie problemy i w miarę możliwości dostosowywać standardy i format MARC do oczekiwań czytelników.

W katalogu możliwości wyszukiwawcze zwiększają się wraz z potrzebami użytkowników. W zależności od stopnia tych potrzeb i umiejętności czytelnika są one wykorzystywane w katalogach online. Nowe technologie powodują, że tradycyjną książkę zastępuje jej cyfrowa wersja a wraz z nią pojawiła się potrzeba przeszukiwania pełnego tekstu.

Otwierając dziś jakiegokolwiek branżowe czasopismo bibliotekarskie możemy być pewni, że znajdziemy tam kilka słów o katalogu OPAC. Do napisania tego artykułu skłoniły nas rozmowy ze studentami na zajęciach z Przystosowania Bibliotecznego. Na pytanie, czego studenci wymagają od katalogu bibliotecznego, wszyscy zgodnie stwierdzili, że przede wszystkim zależy im na znalezieniu tego, czego szukają, czyli udzielenie dobrej odpowiedzi jest nadrzędną funkcją katalogu.

Zadania katalogu OPAC są jasno sprecyzowane: oprócz informowania o zbiorach biblioteki, czytelnik w dowolnym czasie i z dowolnego miejsca, bez wychodzenia z domu, może sprawdzić status dokumentu, zamówić go, prolongować termin dokumentów wcześniej wypożyczonych, czy sprawdzić stan własnego konta, zaś na adres mailowy podany podczas samodzielnej, zdalnej rejestracji konta przychodzą informacje powiadamiające użytkownika o zrealizowanych zamówieniach, terminach zwrotów wypożyczonych dokumentów czy karach za ich przetrzymanie.

Użytkownik przeszukuje zbiory za pośrednictwem wyszukiwarki tematycznej opartej na indeksach wyszukiwawczych, dodatkowo można ograniczyć wyniki do rodzajów dokumentów posiadanych przez bibliotekę, co częściowo daje listę wyników adekwatnych do zapytania. Oczywiście, jest też możliwość strategicznego, zaawansowanego wyszukiwania, co zdecydowanie ułatwia segregowanie wyników i oszczędza czas użytkownika.

Systemy biblioteczne (Prolib, Aleph, Horizon itd.) mają dziś szereg narzędzi, dzięki którym bibliotekarz systemowy może dobrać takie ustawienia parametrów, że „szukanie” w katalogu będzie wysoce precyzyjne. Większość komercyjnych serwisów czy portali Web 2.0 posiada sprawną, intuicyjną i przyjazną wyszukiwarkę. Katalog biblioteczny to przede wszystkim wyszukiwarka i jeśli spełniać będzie oczekiwania użytkowników, stanie się najlepszą reklamą zbiorów biblioteki.

Coraz częściej słyszymy o personalizacji zapytań. W zależności od ustawionych parametrów i utworzonych indeksów wyszukiwawczych, wyszukiwarki tworzą listę rekordów bardziej lub mniej pasujących do zapytania a całość operacji powinna opierać się na relewantności, czyli wyniki powinny być uporządkowane wg stopnia adekwatności. Niestety,

obecnie katalogi OPAC ciągle oparte są przede wszystkim na tematycznej metodzie wyszukiwania informacji, która jest typowym narzędziem biblioteczo-bibliograficznym wspomaganym przez indeksy wyszukiwawcze. To czego im brakuje, a czego coraz częściej domagają się użytkownicy, to kontekstowe wyszukiwanie odpowiedzi, które odgaduje preferencje użytkowników i tworzy rankingową listę odpowiedzi³.

Nawigacja fasetowa, przeglądanie fasetowe to system oparty na klasyfikacji fasetowej, pozwalającej użytkownikom (w sposób dla nich zupełnie nieświadomy) odnajdywać zbiory informacji posiadające wspólne cechy, a wszystko to dzięki filtrom, które tworzone są w oparciu o analizę treści lub zawartość przechowywanych informacji oraz metadanych, które są specyficzne i unikatowe dla konkretnej bazy danych (w przypadku katalogów bibliotecznych: autor, tytuł, wydawca, język, rok itd.), co korzystnie wpływa na elastyczność i efektywność wyszukiwania.

Jednym z pierwszych katalogów opartych na fasetach był katalog Yufind (Yale University Library). Ideałem byłoby, gdyby większość katalogów OPAC dzieliła wyszukiwania na kategorie tematyczne (fasetowe) i dodatkowo tworzyła relacje pomiędzy szukanymi terminami (przykładem na to są strony wydawnictw, gdzie po wpisaniu tytułu książki, oprócz opisu i recenzji danej publikacji, jest dodatkowo wykaz innych tytułów, którymi może się zainteresować użytkownik).

Poza dobrą wyszukiwarką (najlepiej jedookienkową – do przeszukiwania wszystkich pól), katalog musi posiadać przyjazny interfejs, czyli taki który stosuje słownictwo użytkownika a nie bibliotekarza. Terminy: prolongata, dezyderata, periodyk, wydawnictwa ciągle, hasło przedmiotowe, nie mówiąc już o klasyfikacji wewnętrznej, MARC 21, KHW nie są raczej znane potencjalnemu użytkownikowi, a ich nagromadzenie powoduje niechęć do korzystania z katalogu i utrudnia dotarcie do materiałów. Bibliotekarze już wiedzą, że trzeba słuchać i respektować wymagania użytkownika, stąd też potrzeba nawiązania współpracy z użytkownikami a zaraz potem zmuszenia twórców systemów, do poprawek, aby użytkownikowi maksymalnie usprawnić poruszanie się w katalogu.

Twórcy oprogramowania dla bibliotek szybko zaimplementowali narzędzia web 2.0 i w większości systemów bibliotecznych jest m.in. możliwość tagowania (tagging-hasłowanie, indeksowanie) lub recenzowania dokumentów, czyli współkategoryzowania treści dokumentów za pomocą słów kluczowych. Co sądzą o tym bibliotekarze? Można zaobserwować, że duża ich część jest przeciwna tym rozwiązaniom. W świadomości bibliotekarzy zakorzeniony jest pogląd, iż w katalogu musi panować ład i porządek, sama myśl, że jakiś anonimowy użytkownik mógłby swoją nieprofesjonalną ingerencją zburzyć ten ład, wywołuje sprzeciw. Tagi bywają mało precyzyjne, niezrozumiałe, kiepska jest ich poprawność gramatyczna i ortograficzna, jednak cechą pozytywną jest ich subiektywne i emocjonalne zabarwienie, nawet jeśli tagujący „tagują” z myślą tylko o swoich potrzebach, ciągle jest to bliższe słownictwu tzw. użytkownika końcowego.

---

3 V. Osińska, *Współczesna problematyka sposobów klasyfikacji informatyki. Kierunki rozwoju*. [online] [dostęp 28.08.2013] Dostępny w Internecie <<http://www.ebib.pl/publikacje/matkonf/kaba/osinska.php>>

Tagi zwykle tworzone są przez osobę zainteresowaną tematem, która wcześniej wyszukiwała informacje dla siebie, ich ocena zatem jest zdecydowanie bardziej wiarygodna, a opis precyzyjniejszy od hasła ze słownika haseł przedmiotowych. Dzieje się tu odwrotnie niż w przypadku bibliotekarzy, którzy katalogując zbiory, mają na uwadze tych, którzy będą z nich korzystać⁴. Wiele bibliotek udostępniło użytkownikom możliwość etykietowania, komentowania dokumentów, lecz niestety, użytkownicy wcale nie garną się do współkatalogowania. Na pytanie, czy „*możliwość tagowania lub recenzowania książek i czasopism przez użytkowników w katalogu bibliotecznym to dobry pomysł?*”, większość respondentów / studentów UE we Wrocławiu odpowiedziało „*Nie mam zdania*” lub „*Nie*”.

Niewątpliwie, poprzez to, że w opisywaniu dokumentów uczestniczą anonimowe osoby, całość procesów nabiera wymiaru społecznego i to jest wartość dodana tagowania. Często dziś mówimy o potrzebie nawiązania kontaktu z użytkownikami, potrzebie współuczestniczenia w procesach bibliotecznych, jednak chyba nie do końca wiemy jeszcze, jak to robić. Okazuje się, że uruchomienie odpowiedniego parametru nie wystarcza, aby użytkownik się zaangażował. Przeglądając materiały z konferencji, na których omawiana była problematyka wykorzystania narzędzi web 2.0 w bibliotekach, na podstawie danych statystycznych, można wysnuć wniosek, że ich udostępnienie czytelnikom niekoniecznie się udaje, a 6–8 tagów w ciągu roku, to zdecydowanie słaby wynik⁵.

Dzisiejszy katalog OPAC powinien przede wszystkim posiadać:

- łatwy i przyjazny interfejs,
- wyszukiwanie fasetowe,
- możliwość tagowania, oceniania, dodawania komentarzy, recenzowania,
- opis bibliograficzny z linkiem URL (widoczny dla wyszukiwarek),
- korektę zapytań („*Czy miałeś na myśli...?*”),
- spisy treści, streszczenia książek i artykułów,
- linki do pozycji podobnych, czy powiązanie wypożyczanych książek z innymi podobnymi,
- możliwość przesyłania linku pocztą elektroniczną lub poprzez sms,
- link z opisem do edytora bibliografii czy link do sieciowych zasobów, gdzie można znaleźć dodatkowe informacje na temat danej książki.

Połowa tych funkcjonalności jest już obecna w katalogach bibliotecznych, jeśli połączyć to wszystko dodatkowo w jedną multiwyszukiwarkę, umożliwiającą jednoczesne przeszukiwanie wielu katalogów i baz danych za pomocą jednego interfejsu, otrzymamy produkt, który może spełniać oczekiwania użytkownika (przykładowe multiwyszukiwarki: Primo, EDS, Summon, AquaBrowser).

Kartka, kodeks, druk, wersja cyfrowa, miliardy danych tekstowych. Jak to opisać? Jak odnaleźć to, co potrzebujemy? Jak się nie pogubić? Pytania wciąż pozostają otwarte.

---

4 A. Koszowska., *Tagowanie i biblioteczne katalogi 2.0* Biblioteka 2.0: Blog społeczności czytelników i bibliotekarzy cyfrowych. [online] [dostęp 28.08.2013] Dostępny w Internecie <<http://blog.biblioteka20.pl/?p=66>>

5 [K. Lityński ...]

BIBLIOGRAFIA:

1. Chapman A., *RDA: A New International Standard*, „Ariadne” 2006 nr 49. [dostęp:2013.09.02] Dostępny w internecie: <<http://www.ariadne.ac.uk/issue49/chapman/>>
2. Koszowska A., *Tagowanie i biblioteczne katalogi 2.0* Biblioteka 2.0: Blog społeczności czytelników i bibliotekarzy cyfrowych. [online] [dostęp 28.08.2013] Dostępny w Internecie <<http://blog.biblioteka20.pl/?p=66>>
3. Lityński K., *Tagowanie i biblioteczne katalogi 2.0* Biblioteka 2.0: Blog społeczności czytelników i bibliotekarzy cyfrowych. [online] [dostęp 28.08.2013] Dostępny w Internecie <<http://blog.biblioteka20.pl/?p=66>>
4. Osińska V., *Współczesna problematyka sposobów klasyfikacji informatyki. Kierunki rozwoju* . [online] [dostęp 28.08.2013] Dostępny w Internecie <<http://www.ebib.pl/publikacje/matkonf/kaba/osinska.php>>
5. *Sternik. Słownik terminologiczny z zakresu bibliografii i katalogowania* [online] Warszawa: Biblioteka Narodowa .
6. [dostęp: 2013-09-02]. Dostępny w internecie: <<http://sternik.bn.org.pl/vocab/index.php?tema=1432>>

Summary: The article presents three attitudes to the catalogue: from the point of view of the cataloguer, the system administrator, and the reader. There have been presented the potential of the catalogue and the problems resulting from its adaptation to the users' expectations. How has the catalogue evolved since the founding of the Economic University's Library in Wrocław? What changes have been forced by a free access to the shelves?

Iwona Wiśniewska

Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie. Centrum NUKAT

KATALOGOWANIE – SZTUKA DLA SZTUKI CZY OCZEKIWANIA UŻYTKOWNIKÓW?

Słowa kluczowe: NUKAT, katalogowanie, użytkownicy, indeksowanie, wyszukiwanie, RDA, współpraca.

Streszczenie: Poziom szczegółowości rekordów bibliograficznych w bazie NUKAT. Współpraca z Biblioteką Narodową. Struktura danych w formacie MARC 21 – pola stałej i zmiennej długości, kody w polach stałej długości oraz punkty dostępu w rekordach. Plany rewizji dotychczas obowiązujących zasad współkatalogowania. Współpraca z firmami zewnętrznymi.

Opracowanie zbiorów to jedno z pięciu podstawowych zadań biblioteki. Niestety, coraz częściej zadanie to jest dostrzegane i doceniane tylko przez bibliotekarzy – katalogerów.

W sprawozdaniach bibliotek dużo szerzej opisuje się gromadzone i udostępniane nabytki – te cenne i te poszukiwane. O opracowaniu zbiorów wspomina się tylko podając cyfry, które osobom nieorientowanym w materii mówią niewiele. Wykazywane są głównie liczby dokumentów opracowanych, co najwyżej w podziale na typy dokumentów. W bibliotekach stosujących kartoteki haseł wzorcowych czasami dodawane są jeszcze ogólne liczby utworzonych haseł, jeśli osoba odpowiedzialna za przygotowanie sprawozdania jednostki zajmującej się opracowaniem zbiorów okaże się na tyle przewidująca. Takie traktowanie opracowania zbiorów deprecjonuje jego funkcję w bibliotece i może prowadzić do wniosku, że nie jest to ważny element w pracy instytucji. W dzisiejszych czasach, przy różnorodności publikowanych dokumentów i mnogości umieszczanych w nich informacji, opracowanie zbiorów, w szczególności opracowanie formalne, staje się wąską specjalizacją. Zajmujący się tą pracą bibliotekarze muszą posiadać odpowiednie predyspozycje – otwarty i analityczny umysł oraz chęć ciągłego pogłębiania wiedzy.

Zanim w lipcu 2002 r. uruchomiony został katalog centralny NUKAT wiele czasu poświęcono na uzgodnienie postaci i poziomu szczegółowości opisów bibliograficznych w planowanym katalogu. Przyjęto, że rekordy tworzone na potrzeby bazy NUKAT muszą być uniwersalne i odpowiadać potrzebom wszystkich bibliotek, które będą chciały skopiować rekord do swojego katalogu lokalnego. Współpraca w ramach katalogu NUKAT nie zobowiązywała bibliotek do zmian organizacyjnych, chociaż często takie zmiany wymuszała. Zmiany najczęściej dotyczyły wewnętrznej „drogi książki”, aby rekordy opracowywane w NUKAT były jak najpełniejsze. Trafiały więc do bazy rekordy opracowane przedmiotowo i takie, do których hasła przedmiotowe (w jednym z trzech języków informacyjno-wyszuki-

wawczych – jhp KABA, jhp BN czy MeSH) dodawane były później przez autorów rekordu lub przez bibliotekarzy z innej biblioteki.

Do r. 2002 za bardzo szczegółowe uchodziły rekordy tworzone w Bibliotece Narodowej na potrzeby *Przewodnika Bibliograficznego* (PB). Biblioteki korzystające z opisów *Przewodnika* akceptowały bardzo rozbudowane opisy bibliograficzne, sporządzane w trzecim stopniu szczegółowości. Rekordy bibliograficzne tworzone w katalogu NUKAT już od pierwszych dni były bardzo rozbudowane, głównie w strefie uwag. Wpisywano tam wszystkie informacje, które z punktu widzenia biblioteki sporządzającej rekord były uznawane za potrzebne. Potem kolejne uwagi i punkty dostępu były w ramach modyfikacji dodawane przez innych katalogerów. W ten sposób dopracowaliśmy się takiego poziomu szczegółowości opisu bibliograficznego, którego nie zapisano w żadnych zasadach katalogowania. Zakres wprowadzanych zmian konsultowany był między osobą modyfikującą, a autorem rekordu. Problemem było, i jest do dziś, oczekiwanie na odpowiedź w sprawie nanoszonych poprawek, chociaż w większości współkatalogujący starali się przestrzegać terminowego odpowiadania na zapytania, możliwie szybko sprawdzać wątpliwości i opiniować melioracje.

Współpraca w ramach katalogu centralnego bibliotek różnych typów, m.in. akademickich, publicznych, instytutów naukowych, zaowocowała różnymi interpretacjami informacji zawartych w dokumentach, dlatego wiele z rozwiązań wypracowanych w trakcie codziennej pracy było zapisywanych w ustaleniach i ogłaszanych na stronie Centrum Formatów i Kartotek Haseł Wzorcowych, a następnie Centrum NUKAT oraz rozsyłanych do bibliotekarzy systemowych bibliotek współpracujących. Dzięki takiemu sposobowi upowszechniania informacji wszyscy zainteresowani mieli dostęp do materiałów związanych z katalogowaniem i jasno określoną interpretacją poszczególnych rozwiązań. Nie wyeliminowało to zupełnie powstających nieporozumień, ale z pewnością zawężyło dowolności w wypełnianiu rekordów.

W maju 2005 r. współpracę z katalogiem NUKAT podjęła Biblioteka Narodowa. Okres przygotowania tej współpracy rozpoczął się już jesienią 2002 r. Uwzględniając rolę Biblioteki Narodowej i konieczność prowadzenia przez nią bibliografii narodowej zespół złożony z przedstawicieli Centrum NUKAT i BN zintensyfikował prace nad uzgodnieniem metod katalogowania oraz likwidacją rozbieżności w stosowaniu formatu MARC 21 jako podstawy opisu bibliograficznego książek¹. Uzgodnienia zakończyło podpisanie aneksu, który dotyczył prowadzenia wspólnych prac w zakresie katalogowania oraz stosowania formatów. Wszystkie biblioteki współpracujące z bazą NUKAT zobowiązane zostały do stosowania przyjętej w ramach tych prac wersji formatu MARC 21. Aneksem wprowadzono zasadę uszczegółowienia opisów bibliograficznych w polach tytułu i oznaczenia odpowiedzialności, wariantów tytułów, oznaczenia wydania oraz adresu wydawniczego i strefy serii. I chociaż współpraca Biblioteki Narodowej z Centrum NUKAT zakończyła się w sierpniu 2007 r., to nie spowodowało to rozluźnienia zasad w katalogowaniu. Bibliotekarze dalej dążyli do rozróżnienia każdego dodruku, nakładu. Skrupulatnie sprawdzali i sprawdzają

---

1 M. Burchard, *Biblioteka Narodowa i NUKAT – dlaczego osobno?*, „Przegląd Biblioteczny” 2008 z. 2, s. 304.

daty wydania poszczególnych tytułów, porównując nierzadko nawet numery zamówień kierowanych do drukarni. W strefie uwag precyzyjnie opisywane są wszystkie informacje znajdujące się na stronie redakcyjnej, 1 i 4 stronie okładki.

Po 10 latach współpracy stajemy przed problemem czy takie szczegółowe opisywanie publikacji ma sens? Czy dzięki temu łatwiej znaleźć dokument? I co to daje użytkownikom?

Są oczywiście w rekordach bibliograficznych takie dane, których nie można pominąć: hasło główne i/lub dodatkowe, tytuł i dodatek do tytułu, oznaczenie odpowiedzialności i wydania, adres wydawniczy, opis fizyczny, w książkach publikowanych po 1975 r. również numer ISBN, który z założenia ma jednoznacznie identyfikować książkę. Poza tymi danymi przydatne mogą być również niektóre z uwag formułowanych przez katalogerów, ale ich nadmierna liczba lub rozbudowana treść częściej zaśmiecają rekord bibliograficzny niż ułatwiają znalezienie właściwych informacji.

Uruchamiając katalogi internetowe bibliotekarze decydują, które z informacji zawartych w rekordach bibliograficznych będą prezentowane publicznie w katalogach, a które będą widoczne tylko w module OPAC systemu bibliotecznego. Jednak wraz z postępem technologicznym zmienia się podejście użytkowników do danych gromadzonych w katalogach bibliotecznych. Rekordy bibliograficzne to dziś nie tylko informacje o dokumentach, ale również linki do wersji elektronicznych, okładek, spisów treści, innych dokumentów związanych, np. recenzji, opracowań, itp. Użytkownicy poszukują tych poszerzonych wiadomości, chociaż nie zawsze udaje im się do nich dotrzeć.

Jak zatem pogodzić chęć uproszczenia rekordów bibliograficznych z udzielaniem właściwych odpowiedzi na zapytania osób zainteresowanych naszymi zbiorami?

Od rozpoczęcia współpracy w 2002 r. katalog NUKAT nie tylko rozrósł się pod względem liczby rekordów, ale także poszerzył swoją zawartość o inne typy dokumentów. Początkowo katalogowano tylko książki i czasopisma wydawane od 1801 r. oraz wybrane dokumenty życia społecznego. Dzisiaj do NUKATu trafiają także druki muzyczne, dokumenty dźwiękowe, elektroniczne kartograficzne, ikonograficzne, stare druki, filmy, a od lipca 2013 również rękopiśmienne prace doktorskie. Rekordy dla każdego z typów dokumentów zawierają właściwe dla niego dane zapisywane zgodnie z przygotowanymi instrukcjami wypełniania rekordów formatu MARC 21. Podstawowe informacje zapisywane w tych rekordach podawane są w polach stałej lub zmiennej długości.

Dane z pól zmiennej długości to znane z klasycznego katalogu kartkowego opisy bibliograficzne/katalogowe, które mogą być przeszukiwane w sposób indeksowy, np. według autora, tytułu, miejsca wydania, nazwy wydawcy lub przez słowa w opisach. Dane te pozwalają zidentyfikować publikację. Natomiast w polach stałej długości umieszczane są czytelne dla maszyny dane kodowane. Ich umiejętne wykorzystanie w bazie ułatwia dokładniejsze jej przeszukiwanie i uzyskanie bardziej precyzyjnej odpowiedzi na zadane pytanie. Właściwe wypełnianie tych pól (etykieta rekordu i pola 001–044) zawierających kody pozwala m.in. na nowe zindeksowanie bazy katalogu NUKAT, co w erze Google i wyszukiwarek funkcjonujących w podobny sposób, będzie dużą zaletą. Wprowadzany

właśnie do użycia nowy interfejs internetowy katalogu NUKAT – CHAMO pozbawiony będzie, znanych z dotychczasowego iPortalu Chameleona, indeksów. Działać będzie na zasadach podobnych popularnym wyszukiwarkom, chociaż nie będzie pozycjonować wyników wyszukiwania. CHAMO pozwoli przeszukiwać rekordy nie tylko poprzez całe słowa, ale również wykorzystywać zdefiniowane wcześniej fasety do zawężenia wyników wyszukiwania. Takie narzędzie z pewnością ułatwi wyszukiwanie w katalogu NUKAT, szczególnie użytkownikom oswojonym z wyszukiwarkami internetowymi.

Mając na uwadze znaczenie pól stałej długości prowadzimy automatyczne melioracje uzupełniając "stare" rekordy bibliograficzne. Nie wszystko jednak w tym zakresie może zostać zrobione bez udziału człowieka, np. pewne dane wprowadzane przed kilku laty w sposób wówczas dozwolony, teraz wymagają weryfikacji, z którą nie zawsze maszyna może sobie poradzić. Dlatego tak bardzo rygorystycznie przestrzegamy obecnie wypełniania pól zawierających dane kodowane, m.in. 006, 007, 008 czy 041.

Równie ważne jak stosowanie odpowiednich kodów, jest wpisywanie właściwych danych w przeznaczone do tego pola rekordu bibliograficznego. Podanie np. daty wydania w podpolu \$b pola 260 powoduje, że po przeindeksowaniu bazy zindeksuje się ona z nazwami wydawców, bo na tę informację przeznaczone jest to podpole. Nieuwaga, niedokładność, zaniechanie korekty w bibliotekach skutkują błędami w bazie. Administratorzy w nawale pracy również nie zawsze zauważają te pomyłki, a w konsekwencji późniejsze efekty wyszukiwania nie będą w pełni wiarygodne.

Innym, wydaje się potrzebnym, elementem w rekordach bibliograficznych jest zwiększona liczba punktów dostępu do rekordu. Z wielkim oporem części bibliotekarzy współkatalogujących spotkał się obowiązek stosowania w rekordach bibliograficznych haseł dla ujednoczonych nazw wydawców. Dyskusja na ten temat przetoczyła się również przez Forum EBIB:

„A jak się Państwu podoba pomysł, by w NUKAT robić hasła wzorcowe dla ... wydawców? (!) (...) Czy ktoś widzi w tym jakąś praktyczną wartość? Żeby wyszukać wszystkie publikacje Egmontu? 3579 trafień. Wolters Kluwer 2562 trafienia. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne 12 553. (...) Czy czytelnicy tego potrzebują? Takie pomysły to sztuka dla sztuki.” (effka, 2012 –11 –30)

„Do odnalezienia książek danego wydawcy wystarczy standardowe wyszukiwanie pełnotekstowe. W przeważającej większości wypadków wpisanie hasła typu Znak czy Amber wystarczy. A w pozostałych zawsze można spytać 2 czy 3 razy. Inne precyzyjniejsze rozwiązanie to przeszukiwanie tylko samego pola 260. (...)” (Dorota1, 2012 –12 –05)

„Niestety, to kolejna kłoda rzucona przez NUKAT pod nogi bibliotekarzom. (...) Wydawcę można wyszukać przez słowo w hasle, to jest do niczego niepotrzebne. (...)” (Kataloger, 2012 –12 –21)².

Aby jak najszybciej wdrożyć nową funkcjonalność w katalogu NUKAT, w Centrum NUKAT przygotowano narzędzia informatyczne do automatycznego uzupełniania rekor-

---

2 Forum EBIB. *Na każdy temat: Innowacja NUKAT* [online – zachowano oryginalną pisownię postów] <http://forum.ebib.pl/pun/viewtopic.php?id=756>, dostęp 18 sierpnia 2013.

dów bibliograficznych polami 710 z nazwami wydawców polskich. W pierwszej kolejności uzupełnianie odbywa się na podstawie obecności w rekordach pola 020 z numerem ISBN i kodem przypisanym do właściwego wydawcy. Ta część procesu odbywa się na podstawie dostępnej na stronach Biblioteki Narodowej bazy wydawców. Drugim krokiem jest kontrola poprawności powiązania pola 710 z podpolem \$b pola 260. Na podstawie generowanych raportów sprawdzana jest m.in. poprawność zapisu nazwy wydawcy w polu 260 \$b.

I tu niestety powyższe argumenty z Forum o możliwości wyszukania nazwy wydawcy z pola 260 się nie sprawdzają, ponieważ ludzie bywają omylni. Mieliśmy zatem w bazie jako nazwy wydawców np.:

- Wydarzenia Szkolne i Pedagogiczne / Wydawnictwo Szkłone i Pedagogiczne,
- Państwowy Zakład Wydawnictw Literackich / Wydawnictwo Literackiej / Wydaw. Literackiego / Wydawnictwo Literackie / Wydawnictwo Literackie,
- Polskie Wydawnictwo Naukowe / Państwowe Wydawnictwa Naukowe / Państwowe Wydawnictwo PWN / Państwowe Wydaw. Naukowe,
- Państwowe Instytut Wydawniczy / Państwowy Instytut Wydawniczy / Państwowy Instytut,
- Czytelink / Czytlenik / Czyelnik.

Kto z bibliotekarzy, nie mówiąc już o użytkownikach wymyśli, żeby tak szukać?

Po ustaleniu poprawności formy lub ustaleniu właściwego wydawcy proces uzupełniania polem 710 rozszerzany jest na dokumenty opublikowane przed rokiem 1975, czyli wprowadzeniem w Polsce stosowania numeru ISBN oraz na dokumenty późniejsze, ale nie zawierające numeru ISBN. Oczywiście katalogerzy muszą w pewnym zakresie uzupełniać rekordy dodatkowym hasłem – rekordy modyfikowane i nowe, o ile w CKHW istnieje rekord dla nazwy wydawcy. Jednak gros tej pracy to efekt działania narzędzia informatycznego i administratorów Centrum NUKAT. Dziennie 1.300 –1.500 rekordów uzupełnianych jest automatycznie. Co tydzień na stronie Centrum podawana jest statystyka wykorzystania nazw dla wydawców. Na dzień 1 września 2013 pole 710 z ujednoczoną nazwą wydawcy, dodano do 243.488 rekordów bibliograficznych. Wykorzystano do tego 11.321 haseł³.

Jednak nie tylko krytykę znaleźć można w tym wątku na Forum: *Słów kilka w sprawie KHW wydawców.*

„Od pewnego czasu w NUKAT-cie wprowadza się obowiązek uwzględnienia KHW wydawców w opisie bibliograficznym dokumentu. (...) Sam jestem katalogerem i jest to jednak dla mnie dodatkowa praca, a niekiedy dodatkowa trudność, (...) Chciałbym jednak dyskutantom zadać pewne pytanie (...)

– Kto jest najważniejszy w bibliotece?

Otóż, moim zdaniem, najważniejszy jest UŻYTKOWNIK. (...) Nasz katalog musi odpowiadać potrzebom użytkownika (...), i to nie tylko potrzebom dzisiejszym, które znamy, ale i przyszłym, których jeszcze nie umiemy zdefiniować. (...) W katalogach kompute-

3 Strona Centrum NUKAT [online] http://centrum.nukat.edu.pl/index.php?option=com_nuwydawcy&Itemid=206, dostęp 25 sierpnia 2013.

rowych innowacyjność polega na tym, że niezależnie od ilości indeksów, od możliwości dotarcia do opisu, opis bibliograficzny jest tylko jeden, tyle że o rosnącym stopniu skomplikowania. Katalog nie puchnie tak, jak katalog kartkowy, gdzie dodanie każdego indeksu duplikowało ilość szafek i szuflad. KHW wydawców daje użytkownikowi kolejny sposób wglądu w zbiór dokumentów. I na pewno, raczej prędzej niż nam się wydaje, niż później, znajdzie się ktoś, komu to właśnie będzie potrzebne. (...) Pozwólmy sobie, użytkownikowi też, samodzielnie wybrać sposób szukania rozwiązań problemów wyszukiwawczych. (...)” (Szymon_d, 2013–04–08)⁴.

Są widać środowiska i instytucje, którym innowacja NUKAT wydaje się przydatna. Miło czytać takie słowa, bo do opinii publicznej najczęściej przebija się tylko krytyka naszego pomysłu. Czy postępowanie Biblioteki Narodowej, która również wprowadziła obowiązek stosowania ujednoczonej nazwy wydawcy w rekordzie, nie jest potwierdzeniem światowych tendencji do formalizowania zapisów w rekordach bibliograficznych i kolejnym przykładem na zasadność tego rozwiązania?

O przewidywanych korzyściach płynących z zastosowania w rekordach BIB haseł dla nazw wydawców pisał także Grzegorz Szturo⁵. W Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu będą one wykorzystywane w procesie gromadzenia i uzupełniania zbiorów, dlatego obowiązek tworzenia rekordów KHW dla nazw wydawców i dodawania ich w rekordach bibliograficznych spotkał się tu z takim entuzjazmem. Pierwsze uwagi na temat braku haseł wzorcowych dla nazw wydawców w katalogu NUKAT zawarł G. Szturo w referacie wygłoszonym na konferencji w Pobierowie w 2011⁶. Wtedy w Centrum NUKAT przygotowywano już zasady ich tworzenia i stosowania.

W związku z wprowadzeniem punktów za publikacje naukowe i wzrostem znaczenia indeksów cytowań, w uzyskiwaniu dotacji na rozwój naukowy, do Centrum NUKAT wpływają pytania autorów, dlaczego w opisach bibliograficznych prac zbiorowych podawane jest tylko nazwisko pierwszego współautora, jeśli jest ich więcej niż trzech? Dlaczego autor, który nie mieści się w regule „do trzech pierwszych”, nigdy nie pojawi się w rekordzie i w związku z tym zaniżony będzie miał indeks Hirscha⁷, a jego publikacja nigdy nie zostanie zindeksowana w Google Scholar. Rozumiejąc znaczenie obecności nazwisk uczonych w tych zestawieniach, rozważamy możliwość podawania w oznaczeniu odpowiedzialności dowolnej liczby współautorów publikacji. Zgodnie z tendencją zapisaną w nowym standardzie katalogowania Resource Description and Access (RDA)⁸ wdrożonym w Library of Congress, chcemy pozwolić bibliotekarzom na tworzenie dowolnej liczby punktów dostępu odpowiadającej zapotrzebowaniu użytkowników.

4 Forum EBIB. *Na każdy temat: Innowacja...*, dostęp 18 sierpnia 2013.

5 G. Szturo, *KHW 2013 : Nowy Rok z nazwą wydawnictwa. Tytuł Ujednoczony* [online] 2013, 9, dostęp 18 sierpnia 2013 <http://www.tytulujednoczony.pl/>

6 G. Szturo, *Wykorzystanie centralnych baz w pracy gromadzenia, Strategie gromadzenia zbiorów w bibliotekach polskich: materiały z IV ogólnopolskiej konferencji naukowej Pobierowo*, 15–17 września 2011, red. Urszula Ganakowska, Mirosława Różycka. Szczecin 2012, s. 209.

7 Więcej informacji zob. http://pl.wikipedia.org/wiki/Indeks_H, http://ekulczycki.pl/warsztat_badacza/jak-obliczyc-indeks-hirscha-w-publish-or-perish-i-znalezc-swoje-cytowania, G. Racki, A. Drabek: *Cytowania i wskaźnik Hirscha: gdzie szukać, jak obliczać?* [online]. Forum Akademickie. 2013, 02, dostęp 25 sierpnia 2013.

8 Więcej informacji zob. <http://bn.org.pl/dla-bibliotekarzy/nfs/katalogowanie> [online], dostęp 19 sierpnia 2013.

Podobną proweniencję, wynikającą z potrzeb użytkowników i różnych struktur bibliotecznych, ma dopuszczenie do opracowywania na dwa sposoby wybranych typów publikacji. Problem dotyczy kompletów wydawniczych, które nie zawsze w oryginalnym zestawieniu trafiają do bibliotek. Czasami w darze biblioteka otrzymuje tylko jeden dokument z takiego kompletu. Czasem wydawca publikuje dwie różne edycje, na przykład zestaw podręczników w dwóch wersjach edytorskich. Z jednej strony staramy się w jednym rekordzie podać informacje o wszystkich częściach składowych kompletu (wykorzystanie pola 006 i powtórzenie pola 300). Z drugiej zaś strony pozwalamy bibliotekom, do których dociera tylko jeden z elementów kompletu, wprowadzić do bazy NUKAT rekord dla posiadanej w zbiorach części. Rekordy takie są uzupełniane uwagą o podwójnym sposobie opracowania. Dzięki temu bibliotekarze mogą wybrać ten z rekordów, który bardziej odpowiada posiadanemu przez nich egzemplarzowi. Podobnie czynimy z rekordami dla publikacji, które mogą być potraktowane jako wydawnictwa ciągle lub zwarte. Biblioteka korzysta z tego sposobu opracowania, który uważa za bardziej jej odpowiadający.

Z zadowoleniem obserwujemy przejawy doceniania danych wprowadzanych przez biblioteki i próby ich wykorzystania do przedsięwzięć pozabibliotecznych.

Na uwagę zasługuje realizowana od ponad roku współpraca Centrum NUKAT ze Stowarzyszeniem Autorów i Wydawców „Polska Książka”⁹. Organizacja ta, zajmująca się zbiorowym zarządzaniem prawami autorskimi, zwróciła się do Centrum z prośbą o przygotowanie zestawień, na podstawie których mogłaby realizować swoje statutowe obowiązki związane z wypłacaniem rekompensat dla wydawców zagranicznych za bezpłatne udostępnianie ich publikacji w polskich bibliotekach. W Centrum NUKAT, na podstawie precyzyjnie zdefiniowanych w strukturze rekordów BIB elementów opisu bibliograficznego oraz zasad budowania centralnej informacji o zbiorach polskich bibliotek, przygotowano założenia, które posłużyły do wygenerowania wykazów minimalnej liczby egzemplarzy zagranicznych książek, druków muzycznych i kartograficznych dla dokumentów wydawanych od 2000 r., a znajdujących się w zbiorach bibliotek współpracujących z katalogiem NUKAT. Zastosowano w nich podział na poszczególne kraje wydania dla publikacji zagranicznych i współwydanych za granicą i w Polsce¹⁰. W r. 2013 zestawienia objęły także wydawnictwa ciągle. Uzgodniono ponadto przygotowywanie takich zestawień w pierwszym kwartale każdego kolejnego roku.

Kolejnym przykładem współdziałania firmy wydawniczej z katalogiem centralnym są prace Wydawnictwa Naukowego PWN SA (serwis libra.ibuk.pl¹¹) nad przygotowaniem gotowych opisów bibliograficznych (w formacie XML) dołączanych do nabywanych przez biblioteki e-booków. Obecnie trwają prace nad przystosowaniem wykorzystywanego w firmie oprogramowania do potrzeb sporządzania bardziej szczegółowego opisu. Dostarczane do bibliotek w ten sposób opisy nie będą w pełni kompletne (zakładanie rekordów KHW

9 Więcej informacji zob. <http://www.polskaksiazka.pl/pl/1/0/174/Strona-glowna> [online], dostęp 19 sierpnia 2013.

10 Zob. Sprawozdanie NUKAT z roku 2012 [online], http://centrum.nukat.edu.pl/images/stories/file/sprawozdania/spub_2012.pdf, dostęp 19 sierpnia 2013.

11 Więcej informacji zob. <http://libra.ibuk.pl/books/index/all> [online], dostęp 19 sierpnia 2013.

to raczej zadanie specjalistów), ale wydawca publikując opis wraz dokumentem podawać będzie najbardziej potrzebne do identyfikacji dane – tytuł i oznaczenie odpowiedzialności, adres wydawniczy, datę wydania, których poszukiwanie i ustalenie zabiera bibliotekarzom niekiedy długie minuty. W trakcie rozmów pojawił się temat możliwego w przyszłości wykorzystania CKHW NUKAT w bazie tworzonej przez wydawnictwa. Dotychczasowe ustalenia wyglądają dość optymistyczne, jednak na ostateczny efekt przyjdzie jeszcze nieco poczekać.

Wykorzystanie danych z katalogu NUKAT planuje także Interdyscyplinarne Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego Uniwersytetu Warszawskiego w pracach nad Polską Bibliografią Naukową (PBN). Dotyczy to możliwości weryfikacji i uzupełniania danych PBN na podstawie danych BIB i KHW NUKAT.

Zainteresowanie strukturą danych i organizacją współpracy z katalogiem NUKAT wyraził także Instytut Pamięci Narodowej. Odbyły się dotychczas dwa spotkania, w trakcie których omówiono specyfikę baz, a uczestnicy wymienili się doświadczeniami.

Uproszczenie katalogowania. Czy to jest możliwe, kiedy panuje takie przekonanie o potrzebie drobiazgowego opisywania publikacji, zapisywania w rekordach najdrobniejszych szczegółów z dokumentu?

Pierwsze sygnały uproszczenia rekordów bibliograficznych znajdujemy w RDA, które jest odpowiedzią na zmiany, jakie zaszły w przestrzeni informacyjnej – zmianę postaci fizycznej dokumentów, ich wzajemnych powiązań i obecności w świecie cyfrowym. Tu realizowane jest podejście „*bierz, to co widzisz*” w przejmowaniu danych do opisu. Oznacza to ograniczenie wyjaśniania nieścisłości lub swobodnych interpretacji danych przejmowanych z dokumentów. Kataloger zobowiązany będzie do wiernego oddania informacji bez sprostowań, które obecnie często zakłócają wyszukiwanie w katalogach online. Dodatkowe wyjaśnienia będą mogły znaleźć się tylko w uwagach pochodzących od bibliotekarza.

W nowym standardzie przyjęto, że:

- punkty dostępu powinny być dodawane z myślą o użytkowniku,
- słownictwo stosowane powinno być zgodne ze słownictwem używanym przez większość użytkowników,
- hasła główne i warianty nazw powinny być wybierane zgodnie z nazewnictwem stosowanym przez opisywane jednostki,
- gdy istnieją alternatywne drogi osiągnięcia celu, należy dać pierwszeństwo sposobowi najbardziej wydajnemu (tzn. najniższy koszt lub najprostszy sposób),
- duże znaczenie ma znormalizowanie opisów i budowa punktów dostępu, co będzie miało wpływ na możliwość wymiany danych bibliograficznych i kartoteki haseł wzorcowych,
- zasada spójności wszystkich tworzonych danych bibliograficznych i KHW¹².

Idąc tym tropem i widząc potrzebę rewizji zasad przyjętych przed kilkoma laty chcemy zaproponować bibliotekarzom współpracującym z NUKAT rozpoczęcie dyskusji nad uproszczeniem opisów bibliograficznych.

---

12 M. Roszkowski, *RDA – standard katalogowania dla XXI wieku* [online], <http://bn.org.pl/download/document/1294233271.pdf>, dostęp 19 sierpnia 2013.

Nie ze wszystkich danych można zrezygnować, ale na pewno jest część informacji, które dodawane są niepotrzebnie, np. hasła reklamowe, fragmenty zapowiadające kolejne powieści autorów, opisy ilustracji na okładkach to tylko przykłady, które znalazły się w bazie NUKAT w ostatnich miesiącach. Może rozwiązaniem byłaby współpraca z portalami księgarskimi, które te informacje notują?

Co jeszcze można uprościć? Na pewno opis fizyczny. W bibliotekach dokumenty są w różnym stanie zachowania, nabywane z różnych źródeł, dlatego bardzo trudno nieraz ustalić, czy mamy do czynienia z tym samym dokumentem. Może zasadny jest powrót do rozmowy o uproszczeniu chociażby zapisu liczby stron? Udało się przyjąć jedno określenie dla ilustracji, to może warto pójść krok dalej¹³.

Podobnie wiele dodatkowych informacji podawanych jest w rekordach dla dokumentów kartograficznych. Z perspektywy kilku lat widać, jakimi drobiazgami różnią się rekordy. Czasami jedno słowo lub sposób wykonania oprawy dokumentu (laminowana lub papierowa) powoduje, że tworzony jest nowy rekord. Czy w ten sposób sami nie wprowadzamy do bazy chaosu?

W dokumentach dźwiękowych bardzo licznie występują hasła dodatkowe – dla wykonawców, kompozytorów, hasła tytułowe i autor/tytuł. Czy jest powód, dla którego należy ograniczać tendencje do tworzenia tych punktów dostępu? Jest to przecież praktyczna realizacja pierwszej zasady RDA – punkty dostępu uwzględniają zapytania użytkowników. Jeśli użytkownicy wykorzystują te hasła to, dlaczego ich takiej możliwości dotarcia do utworu pozbawiać. Skoro zmieniają się realia, może warto zrewidować dotychczasowe zasady opisu?

Powyższe przykłady to tylko drobny fragment tego, co "zaśmieca" bazę lub czego jej brakuje. Uzgodnienia i dopracowania wymagają zasady opracowywania rekordów analitycznych. To jeszcze przed nami, ale wiemy, że biblioteki takie próby mają już za sobą i w ten sposób rozszerzają użytkownikom dostęp do swoich zbiorów. Katalog NUKAT może być miejscem, w którym taki szeroki dostęp będzie również możliwy. Z czegoś zrezygnujemy, coś dodamy, ale zawsze na uwadze mieć musimy tych, dla których tę bazę, i inne z nią związane, tworzymy.

Sygnalizujemy zatem, że planujemy zmiany i chcemy o nich rozmawiać z całym środowiskiem bibliotekarzy współkatalogujących. Musimy zmieniać katalog NUKAT zgodnie ze światowymi tendencjami w zakresie opracowania dokumentów. Chcemy przyjmować nowe rozwiązania w drodze kompromisu, ale w zgodzie z nowymi światowymi regułami. „(...) *Tak dla wspólnej korzyści i dla dobra wspólnego* (...)”¹⁴ cytując słowa Juliana Tuwima z wiersza „*Wszyscy dla wszystkich*”.

---

13 I. Gruchala: *W stronę NUKAT, czyli o ujednoczeniu zasad sporządzania rekordów bibliograficznych*. „Bibliotekarz” 2001, 7–8, s. 14–15.

14 Wiersze Juliana Tuwima. *Julian Tuwim i jego twórczość* [online] dostęp 25 sierpnia 2013.

BIBLIOGRAFIA:

1. Burchard M., *Biblioteka Narodowa i NUKAT – dlaczego osobno?*, „Przegląd Biblioteczny” 2008 z. 2, s. 304–309.
2. Burchard M.: *Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny NUKAT po dwóch latach pracy*, „Przegląd Biblioteczny” 2004 z. 3/4, s. 121–137.
3. Dla bibliotekarzy. NFS. Katalogowanie [online]. [dostęp 19 sierpnia 2013] <http://bn.org.pl/dla-bibliotekarzy/nfs/katalogowanie>
4. Forum EBIB. *Na każdy temat: Innowacja NUKAT* [online]. [dostęp 18 sierpnia 2013] <http://forum.ebib.pl/pun/viewtopic.php?id=756>
5. Gruchala I.: *W stronę NUKAT, czyli o ujednoczeniu zasad sporządzania rekordów bibliograficznych*. „Bibliotekarz” 2001, 7–8, s. 14–15
6. <http://libra.ibuk.pl/books/index/all> [dostęp 19 sierpnia 2013]
7. <http://www.polskaksiazka.pl/pl/1/0/174/Strona-glowna> [dostęp 19 sierpnia 2013]
8. Indeks H. In: *Wikipedia. Wolna encyklopedia* [online]. [dostęp 25 sierpnia 2013] http://pl.wikipedia.org/wiki/Indeks_H
9. Kulczycki E., *Jak obliczyć indeks Hirscha w Publish or Perish i znaleźć swoje cytowania* [online] http://ekulczycki.pl/warsztat_badacza/jak-obliczyc-indeks-hirscha-w-publish-or-perish-i-znalezc-swoje-cytowania/ [dostęp 25 sierpnia 2013]
10. Miller M., Wornbard M., *Fotografie w zbiorach cyfrowych: problemy z opracowaniem formalnym i rzeczowym na przykładzie Biblioteki Cyfrowej Politechniki Warszawskiej*, „Przegląd Biblioteczny” 2009 z. 2, s. 201–218.
11. *Nazwy wydawców. Hasła KHW* [online]. [dostęp 1 września 2013] http://centrum.nukat.edu.pl/index.php?option=com_nuwydawcy&Itemid=206
12. Nowaczyk-Potaż E., *Moduł gromadzenia w Bibliotece Uniwersytetu Gdańskiego*, „Przegląd Biblioteczny” 2012 z. 3, s. 369–378.
13. Racki G., Drabek A., *Cytowania i wskaźnik Hirscha: gdzie szukać, jak obliczać?* *Forum Akademickie* [online]. 2013, 02 [dostęp 25 sierpnia 2013]
14. Roszkowski M.: *RDA – standard katalogowania dla XXI wieku* [online]. [dostęp 19 sierpnia 2013] <http://bn.org.pl/download/document/1294233271.pdf>
15. Sprawozdanie NUKAT z roku 2012 [online]. [dostęp 19 sierpnia 2013] http://centrum.nukat.edu.pl/images/stories/file/sprawozdania/spub_2012.pdf
16. Szturo G.: *KHW 2013: Nowy Rok z nazwą wydawnictwa, Tytuł Ujednoczony* [online]. 2013, 9 [dostęp 18 sierpnia 2013] <http://www.titulujednoczony.pl/>
17. Szturo G., *Wykorzystanie centralnych baz w pracy gromadzenia, Strategie gromadzenia zbiorów w bibliotekach polskich: materiały z IV ogólnopolskiej konferencji naukowej Pobierowo*, 15–17 września 2011. Red. Urszula Ganakowska, Mirosława Różycka. Szczecin 2012, s. 209–215.
18. Wiersze Juliana Tuwima. *Julian Tuwim i jego twórczość* [online]. [dostęp 25 sierpnia 2013] <http://wiersze-tuwim.blogspot.com/>

Summary: The level of precision of bibliographic records in the NUKAT base. Cooperation with the National Library. The structure of data in the MARC21 format – fields of constant and alternating lengths, codes in the fields of constant length, and access points in records. Plans to change the existing rules of co-cataloguing. Cooperation with outside companies.

Katarzyna Cyran, Sylwia Borkowicz, Cezary Borkowicz

*Biblioteka Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II
w Białej Podlaskiej*

**SPOSOBY WYSZUKIWANIA INFORMACJI
A EFEKTYWNOŚĆ WYSZUKIWAWCZA
W KATALOGU OPAC BIBLIOTEKI PSW
IM. PAPIEŻA JANA PAWŁA II
W BIAŁEJ PODLASKIEJ**

Słowa kluczowe: katalog OPAC, wyszukiwanie informacji, efektywność wyszukiwawcza.

Streszczenie: Katalog biblioteczny powinien stanowić spójne i jednoznaczne, a zarazem wszechstronne narzędzie wyszukiwania informacji o zbiorach gromadzonych w bibliotece. Autorzy referatu zastanawiają się, jakie strategie wyszukiwawcze stosują użytkownicy katalogu OPAC Biblioteki Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej i czy są one na tyle efektywne, aby przynieść pełną odpowiedź na zadane pytanie. Materiał badawczy, który stanowią statystyki z systemu bibliotecznego SOWA, obejmuje lata 2009–2012. Przeanalizowano wyszukiwanie według wszystkich indeksów dostępnych w katalogu. Szczególną uwagę zwrócono na sposób przeszukiwania katalogu według Języka Haseł Przedmiotowych BN, porównując je z wyszukiwaniem według wprowadzonych w 2010 r. językiem słów kluczowych. Analiza efektywności korzystania z katalogu komputerowego pozwoli bibliotekarzom na dostosowywanie go do potrzeb i oczekiwań czytelnika, w ramach posiadanych przez bibliotekę możliwości, i na podjęcie działań mających na celu wybór optymalnych rozwiązań w przyszłości.

Wstęp

Rozwój Internetu i nowoczesnych technologii informacyjnych wywarł olbrzymi wpływ praktycznie na każdą dziedzinę życia i funkcjonowania człowieka. Rewolucyjność ta polega głównie na niespotykanej dotąd możliwości przetwarzania i przesyłania informacji w dowolne miejsce na świecie. Dzisiejszy świat to nieograniczony dostęp do ogromu informacji, ale również przestrzeń przypadkowych, niejednokrotnie niekontrolowanych i niekoniecznie wartościowych danych. Zmiany te wpłynęły również na użytkowników bibliotek. Współczesny czytelnik aktywnie korzysta z Internetu i posiada zadowalające umiejętności w zakresie ogólnie pojętych technologii informacyjnych. Z drugiej strony ma też coraz większe wymagania, jest coraz bardziej wygodny i niecierpliwy. Posługuje się popularnymi wyszukiwarkami typu Google, ale często szuka intuicyjnie. Przeciążenie informacyjne – *information overload* (termin użyty przez Alvina Tofflera), syndrom zmęczenia informacją – *information fatigue syndrome* (David Lewis), smog informacyjny – *data smog* (David Shenk) czy niepokój

informacyjny – *information anxiety* (Richard Wurman) to terminy opisujące, co czuje użytkownik, kiedy otrzyma więcej informacji niż jest w stanie przetworzyć. Ogromna ilość informacji, jakich dostarcza nie tylko Internet, powoduje, że użytkownik nie jest w stanie przeczytać, zapamiętać, zrozumieć, przetworzyć i zdecydować, które z nich będą najbardziej przydatne i wartościowe¹.

Presja użytkowników mających problem z nadmiarem informacji doprowadza do sytuacji, w której biblioteka staje się centrum dostępu do źródeł informacji aktualnych, wiarygodnych, odpowiadających na zapotrzebowanie konkretnych grup odbiorców.

Największą grupę użytkowników biblioteki akademickiej stanowią studenci macierzystej uczelni oraz pracownicy dydaktyczni i administracyjni. Poza nią są jeszcze odbiorcy zewnętrzni, jak: pracownicy i studenci innych uczelni, nauczyciele i młodzież szkolna. Pracownicy uczelni są grupą czytelników, która oczekuje wiedzy przydatnej do wykonywania powierzonych zadań, służącej rozwojowi nauki i dydaktyki, prowadzenia badań oraz kształcenia. Potrzebna jest im informacja szybka i konkretna, ze źródeł prezentujących najnowsze osiągnięcia wiedzy światowej. Drugą grupę stanowią studenci. Bardziej niż pracownicy doceniają wartość informacji katalogowej, chętnie korzystając z szeregu możliwości wyszukiwawczych, w jakie wyposażony jest elektroniczny katalog biblioteki i jakie stwarza Internet. Preferują elektroniczne serwisy z przyjaznymi interfejsami i możliwością równoczesnego przeszukiwania wielu źródeł w krótkim czasie. O ile pracownicy zainteresowani są głównie literaturą światową, specjalistycznymi publikacjami i doniesieniami z badań prowadzonych przez naukowców z całego świata, to potrzeby studentów są inne. Oni potrzebują podstawowych materiałów ze studiowanych dziedzin, w wersji drukowanej i elektronicznej, często też poszukują literatury polskiej, podręczników i książek polecanych przez wykładowców².

Katalog biblioteczny – rola i zadania

Podstawową formą przekazu informacji w bibliotece jest katalog biblioteczny – tradycyjny i dostępny online, informujący o zasobach biblioteki, zapewniający jej sprawne funkcjonowanie. Poza tym dostępne są elektroniczne źródła informacji: bazy danych, e-książki, e-czasopisma, biblioteki cyfrowe i repozytoria, do których dostęp mają zapewniony użytkownicy bibliotek nie tylko z sieci uczelnianej, ale również coraz częściej – spoza niej.

Celem tworzenia katalogu jest umożliwienie i ułatwienie użytkownikowi korzystania z zasobów informacyjnych biblioteki, polegające przede wszystkim na oszczędności czasu – pozwala zorientować się, czy i jakie poszukiwane treści można odnaleźć w zbiorach. Poza tym powinien zawierać informację wiarygodną, wartościującą, spełniającą

1 M. Szyda, *Data smog - wyzwaniem dla bibliotekarzy*. In: *Wrocławskie spotkania bibliotekarzy polonijnych, Wrocław, 6-7 lipca 2007, Kazimierz Dolny, 20-22 września 2006* [online]. [dostęp: 2013-08-30]. Dostępny w Internecie: <http://www.ebib.pl/publikacje/matkonf/mat17/szyda.php>.

2 E. Łepkowska, *Jaki jest i gdzie jest współczesny czytelnik?* [online]. [dostęp 2012-08-30]. Dostępny w Internecie: <http://eprints.rclis.org/19569/>.

również kryteria naukowości (zwłaszcza w przypadku bibliotek naukowych). Istotne jest również wyeliminowanie informacji niepewnych i nieaktualnych³.

Online Public Access Catalog (OPAC) udostępniony w sieci kształtuje również wizerunek instytucji i jest argumentem potwierdzającym konkurencyjność bibliotek w stosunku do innych instytucji udostępniających informacje. Udostępnienie katalogu w Internecie i tym samym umożliwienie użytkownikom sprawdzenia, czy interesujący ich dokument znajduje się w danej placówce, czy jest aktualnie dostępny, oraz umożliwienie zdalnego zamawiania rezerwacji i prolongaty wybranych materiałów podnosi prestiż danej biblioteki. Pomaga w zdobyciu nowych grup użytkowników. Na wizerunek biblioteki, jako instytucji profesjonalnie zajmującej się udostępnianiem informacji, ma wpływ nie tylko uruchomienie katalogu, ale także (a może przede wszystkim) jego jakość. Dotyczy to wszystkich elementów, które mają wpływ na zadowolenie użytkowników i które decydują o jego jakości. Katalogi są budowane dla czytelnika (także niewykwalifikowanego) i przede wszystkim powinny mu umożliwiać sprawne wyszukiwanie informacji⁴.

Promocyjny charakter katalogu to również taki dobór słownictwa i gramatyki oraz konstrukcji formalno-merytorycznej interfejsu, które nie zniechęcają do korzystania z katalogu, a umożliwiają samodzielność poszukiwań. Konieczne jest więc dbanie o aktualne indeksy odsyłające do terminów nieprzyjętych w słowniku, pokazywanie powiązań haseł z poszukiwanym wyrażeniem czy wyjaśnienie podstawowych zasad gramatyki⁵.

Katalog biblioteczny, jak każdy system informacyjno-wyszukiwawczy, powinien zapewnić efektywne wyszukiwanie informacji. Informowanie o zasobie biblioteki, umożliwienie wyszukania pozycji o znanych cechach i pomoc w doborze dokumentów należą do jego podstawowych zadań. OPAC będzie dobrze spełniał swoją rolę, jeśli użytkownik będzie mógł skierować do systemu pytanie odzwierciedlające jego potrzebę informacyjną i w możliwie krótkim czasie otrzyma dokładną i kompletną odpowiedź na zadane pytanie⁶.

Interfejs użytkownika końcowego (klienta instytucji) powinien spełniać dwie podstawowe funkcje. Po pierwsze: w czytelny i przejrzysty sposób dostarczać użytkownikowi potrzebnych mu informacji, czy to przypisanych domyślnie do danego typu użytkownika, czy też uzyskanych w wyniku zapytania skierowanego do systemu. Dodatkowo powinien umożliwić sprawną komunikację z systemem i dostęp do informacji zarówno za pośrednictwem odpowiednio przygotowanego menu nawigacyjnego, jak i efektywnego systemu wyszukiwania. W przypadku katalogów online główną potrzebą, którą powinien zaspokajać interfejs, jest wyszukiwanie informacji⁷. Katalog jest pierwszym miejscem kontaktu czytelnika z księgozbiorem biblioteki. W odpowiedzi na zapytania

---

3 Kisiłowska M., Woźniak-Kasperek J. Czy katalogowanie ma przyszłość? Dwugłos względnie uporządkowany. In *Biblioteki XXI wieku - czy przetrwamy? : II Konferencja Biblioteki Politechniki Łódzkiej, Łódź, 19-21 czerwca 2006 r. : materiały konferencyjne* / [org. Biblioteka Politechniki Łódzkiej]. Łódź, Biblioteka Politechniki Łódzkiej, 2006, s. 71–73.

4 I. Swoboda, *OPAC WWW wizytówką biblioteki : ocena jakości katalogów komputerowych*. „Przegląd Biblioteczny” 2009, z. 1, s. 17.

5 M. Kisiłowska, J. Woźniak-Kasperek, op. cit., s. 73.

6 I. Swoboda, op. cit., s. 19.

7 P. Malak, *Interfejs użytkownika katalogu bibliotecznego online – propozycja*. „Przegląd Biblioteczny” 2007, z. 2, s. 255.

użytkownika dostarcza mu informacji o dostępności danego dokumentu. Każde wyszukiwanie dokumentu odbywa się na podstawie wprowadzonych przez użytkownika, za pośrednictwem interfejsu, kluczy wyszukiwawczych. Możemy wyróżnić dwie główne strategie wyszukiwawcze, determinujące użycie odpowiednich kluczy wyszukiwawczych:

- wyszukiwanie konkretnej pozycji na podstawie znanych danych; najczęściej jest to tytuł dokumentu lub nazwisko autora,
- wyszukiwanie dokumentów z danej dziedziny lub dotyczących danego zagadnienia; użytkownik posługuje się wtedy słowami kluczowymi, hasłami przedmiotowymi lub symbolami klasyfikacyjnymi.

W pierwszym przypadku interfejs nie musi być zbyt zaawansowany. Powinien zapewnić użytkownikowi możliwość intuicyjnego znalezienia pozycji, której dane identyfikacyjne są mu znane. Wykorzystywane w tym przypadku klucze wyszukiwawcze związane są z formalnymi elementami opisu bibliograficznego dokumentu. Należą do nich: tytuł, nazwa autora, tytuł serii wydawniczej, ISBN, ISSN, inne dane związane z postacią fizyczną dokumentu. Ponieważ jest to najprostszy sposób wyszukania danej pozycji w katalogu, interfejs użytkownika powinien domyślnie dostarczać właśnie tego typu pola wyszukiwawcze. Wszystkie popularne systemy katalogów online są projektowane w ten właśnie sposób. W przypadku wyszukiwania na podstawie charakterystyki treściowej dokumentu sytuacja jest trochę bardziej skomplikowana. Do wykorzystywanych wtedy haseł najczęściej należą słowa kluczowe i hasła przedmiotowe, rzadziej symbole klasyfikacji piśmiennictwa. W wielu systemach możliwe jest również skorzystanie z indeksów haseł rzeczowych, które zawierają terminy wyszukiwawcze stosowane przez system. W przypadku znalezienia pozycji odpowiadających zadanemu zagadnieniu, system wyświetla na ekranie listę ich tytułów. Najczęściej spotykane, przydatne czytelnikowi możliwości przeszukiwania katalogów bibliotecznych to: autor, tłumacz, redaktor, tytuł, tytuł serii, hasła przedmiotowe, słowa kluczowe, miejsce i rok wydania, wydawca, ISSN, ISBN, język publikacji, numer kontrolny, UKD. Dodatkowe możliwości oferowane przez wiele katalogów, np. wyszukiwanie według klasyfikacji wewnętrznej, pozwalają zawęzić zakres poszukiwania. W takich przypadkach interfejs użytkownika powinien dostarczać listę stosowanych w danej bibliotece haseł⁸.

Katalog OPAC Biblioteki PSW w Białej Podlaskiej

Biblioteka Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej została utworzona w 2001 r. Dziś stanowi podstawę systemu biblioteczno-informacyjnego uczelni o zadaniach naukowych, dydaktycznych i usługowych. Podstawowy księgozbiór znajdujący się w systemie biblioteczno-informacyjnym uczelni jest gromadzony i opracowywany w systemie SOWA 2/MARC 21. Informacja o zbiorach jest dostępna poprzez katalog komputerowy. Biblioteka nie prowadzi tradycyjnego katalogu kartkowego, od początku istnienia wszystkie zbiory rejestrowane były w zintegrowa-

---

8 P. Malak, op. cit., s. 256.

Czytelnicy mają do dyspozycji następujące typy indeksów:

- tytuł,
- tytuł serii,
- nazwisko i imię (w starej wersji oprogramowania – autor),
- hasło korporatywne,
- nazwa wydarzenia,
- słowo kluczowe¹⁰,
- hasło przedmiotowe¹¹,
- wydawca,
- numer ISBN,
- sygnatura.

W starej wersji możliwe było również przeszukiwanie według opisu zawartości. Dodatkowe kryteria to rok wydania, możliwość przeszukiwania według słów w wybranych indeksach i według słów w dowolnym indeksie. OPAC umożliwia również wyszukiwanie zaawansowane, wykorzystując do łączenia elementów wyszukiwawczych operatory Boole'a (i, lub, oprócz). Każdorazowo katalog informuje o liczbie odnalezionych pozycji na zadane zapytanie wyszukiwawcze. W każdym z typów wyszukiwań można przejrzeć także historię wyszukiwań, użyć dodatkowych opcji: *popraw wyszukiwanie*, *zapisz zapytanie* oraz dokonać operacji na otrzymanych wynikach: *szukaj w wynikach* oraz *rozszerz zakres poprzedniego wyszukiwania*. Odnalezione rekordy bibliograficzne można wyświetlić w formacie własnym programu SOWA 2: dostępność egzemplarzy, rozmieszczenie egzemplarzy, opis katalogowy lub w formacie MARC 21. Interfejs katalogu umożliwia również pobranie wyników oraz utworzenie zestawień: tytułowego i autorskiego. Zakładka „nowości” służy do prezentowania opisów bibliograficznych publikacji, które zostały zakupione do zbiorów biblioteki. Opisy bibliograficzne uzupełniane są recenzją i skanem okładki, co uatrakcyjnia wygląd katalogu i znacznie ułatwia wyszukiwanie zbiorów w wolnym dostępie w czytelnich biblioteki.

Prezentacja wyników

Użytkownik Biblioteki PSW posiada szereg możliwości wyszukiwania w katalogu bibliotecznym. Bibliotekarze z działu gromadzenia i opracowania zbiorów postanowili sprawdzić, jakie strategie wyszukiwawcze stosują użytkownicy katalogu OPAC i czy są one na tyle efektywne, aby przynieść pełną odpowiedź na zadane pytanie. Materiał badawczy, który stanowią dane z rejestru zapytań wyszukiwawczych systemu bibliotecznego SOWA, obejmuje lata akademickie 2009/10–2011/2012¹². Rok 2009/2010 został wybrany

---

10 W odpowiedzi na oczekiwania użytkowników i podniesienie jakości usług od października 2010 r. Dział Opracowania i Gromadzenia Zbiorów w Bibliotece PSW podjął decyzję o wprowadzeniu dodatkowego języka informacyjno-wyszukiwawczego do opracowania zbiorów - języka słów kluczowych.

11 Biblioteka PSW od początku funkcjonowania stosuje do opracowania rzeczowego zbiorów Język Haseł Przedmiotowych Biblioteki Narodowej.

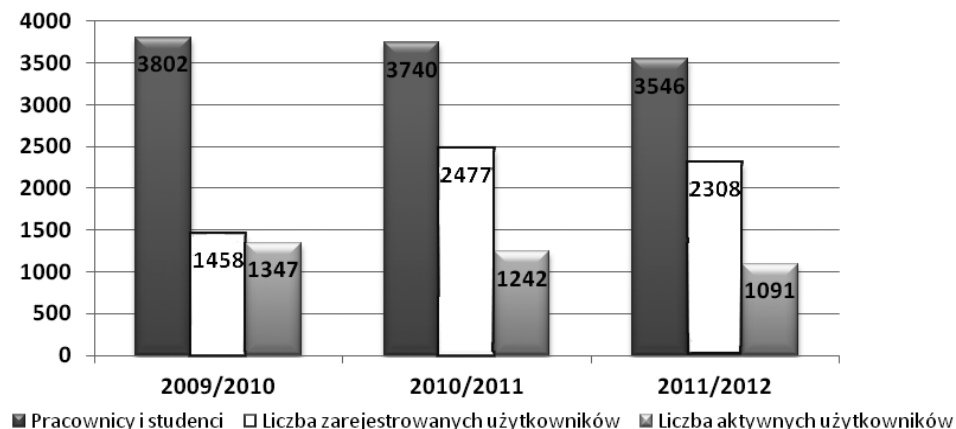
12 Dane statystyczne uzyskano od administratora systemu bibliotecznego SOWA.

ze względu na fakt, iż był to ostatni rok akademicki, w którym jedynym kryterium wyszukiwania rzeczowego był Język Haseł Przedmiotowych Biblioteki Narodowej. Szczególną uwagę zwrócono również na przeszukiwanie katalogu według JHP BN, porównując je z wyszukiwaniem według wprowadzonych w 2010 r. językiem słów kluczowych. Należy również podkreślić, iż słowa kluczowe są wprowadzane do opisów bibliograficznych na bieżąco od października 2010 r. i sukcesywnie w miarę możliwości – również retrospektywnie do zbiorów wcześniej skatalogowanych. W chwili obecnej według słów kluczowych jest opracowanych około 35% zbiorów z 28.739 jednostek inwentarowych.

Analiza rejestrów katalogów bibliotecznych jest jedną z metod używanych do analizy komunikacji użytkowników z systemem informacyjno-wyszukiwawczym. Rejestry z serwerów zawierają datę i godzinę wyszukiwania, pole wyszukiwania oraz komendy wyszukiwawcze, niekiedy wzbogacone są również o adresy IP, z których przeprowadzono wyszukiwanie oraz wyniki wyszukiwania. Są one użyteczne zarówno przy tworzeniu ogólnych statystyk, jak również wyciąganiu wniosków co do stosowanych strategii wyszukiwawczych, efektów dostępnych funkcji wyszukiwawczych oraz przydatności wprowadzanych rozwiązań informacyjnych¹³.

Dane uzyskane na podstawie rejestru odniesiono również we wnioskach do liczby wszystkich studentów i pracowników PSW im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej oraz liczby użytkowników biblioteki, zarówno zarejestrowanych, jak i aktywnie z niej korzystających.

Wykres 1. Pracownicy i studenci PSW w odniesieniu do liczby użytkowników biblioteki

Powyższy wykres obrazuje liczbę zarejestrowanych i aktywnych użytkowników biblioteki w stosunku do ogólnej liczby studentów i pracowników PSW im. Papieża Jana

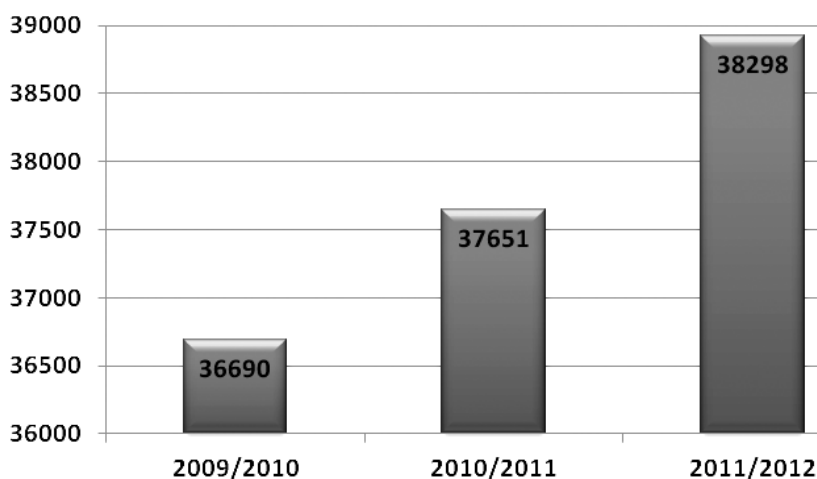
¹³ A. Krajka, A. Ściborek, *Schematy zachowań użytkowników języka haseł przedmiotowych KABA*. In: *Opracowanie przedmiotowe dokumentów z zakresu nauk ścisłych: matematyczno-przyrodniczych i technicznych. Język haseł przedmiotowych KABA: teoria, praktyka, przyszłość, Kazimierz Dolny, 20-22 września 2006* [online]. [dostęp: 2013-08-26]. Dostępny w Internecie: http://www.ebib.pl/publikacje/matkonf/kaba/krajka_sciborek2.php.

Pawła II w Białej Podlaskiej w badanym okresie. Waha się ona w przedziale 40–65% użytkowników zarejestrowanych oraz 30–35% użytkowników aktywnie korzystających z zasobów biblioteki.

Ze względu na ogromną ilość materiału badawczego podjęto decyzję o ograniczeniu pozyskanego materiału i przeanalizowaniu rejestru z dwóch miesięcy w wybranych latach akademickich. Pierwszym z nich jest październik, bowiem według sprawozdań z działalności biblioteki jest to miesiąc, w którym przypada największa liczba odwiedzin. Drugi badany miesiąc to maj, przyjęto bowiem założenie, iż jest to okres intensywnego pisania prac dyplomowych i może mieć to wpływ na ilość zapytań według kluczy rzeczowych: języka haseł przedmiotowych i słów kluczowych.

Materiał opracowano statystycznie, używając programu Excel 2010. Uzyskano łącznie 113.269 rekordów zapytań użytkowników z lat 2009–2012. Dane całościowe podzielono na poszczególne lata akademickie i miesiące, aby uzyskać informacje na temat ilości zapytań wyszukiwawczych dokonywanych przez użytkowników w wyznaczonych okresach.

Wykres 2. Ilość zapytań wyszukiwawczych z lat 2009–2012

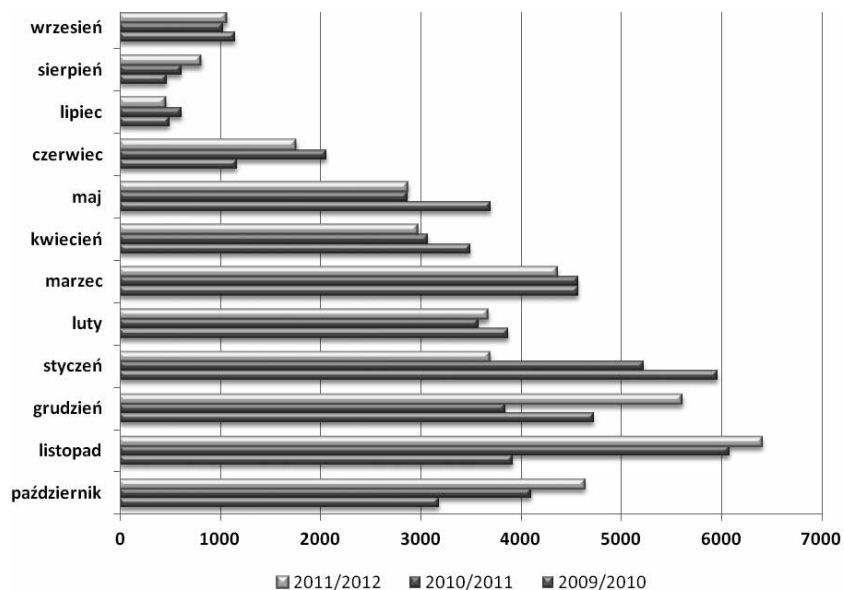

Powyższe dane ilustrują, że najwięcej wyszukiwań przypadło na rok akademicki 2011/2012. Wzrost liczby zapytań użytkowników przy spadku liczby studentów (wpływ niżu demograficznego) i czytelników zarazem świadczy o tym, że wszelkie działania mające na celu uatrakcyjnienie wyglądu katalogu w postaci skanów okładek, recenzji, uzupełniania zakładki nowości, wprowadzenia języka słów kluczowych przyniosły pożądany efekt.

W roku 2009/2010 czytelnicy najczęściej korzystali z katalogu i poszukiwali literatury w styczniu (5.960 zapytań). Poza miesiącami wakacyjnymi liczba wyszukiwań utrzymuje się na podobnym poziomie od 2.800 do 4.500 wyszukiwań. W roku 2010/2011 najwięcej zapytań wyszukiwawczych odnotowano w listopadzie – 6.082. Poza tym

liczba zapytań kształtowała się na podobnym poziomie, jak w roku poprzednim. Rok 2011/2012 również daje podobne wyniki jak dwa poprzednie lata. W tym przypadku również w listopadzie było najwięcej zapytań wyszukiwawczych – 6.404. Jak wynika z powyższych danych ilość wyszukiwań w katalogu bibliotecznym nie pokrywa się z liczbą odwiedzin w bibliotece.

Wykres 3. Ilość zapytań wyszukiwawczych w poszczególnych miesiącach roku akademickiego

Ze względu na fakt, iż do analizy pod względem sposobu przeszukiwania księgozbioru w katalogu OPAC wybrano miesiące maj i październik w każdym z badanego roku akademickiego, warto również przyjrzeć się ilościom zapytań w tych miesiącach.

Tabela 1. Ilość zapytań wyszukiwawczych w miesiącach maj i październik 2009–2012

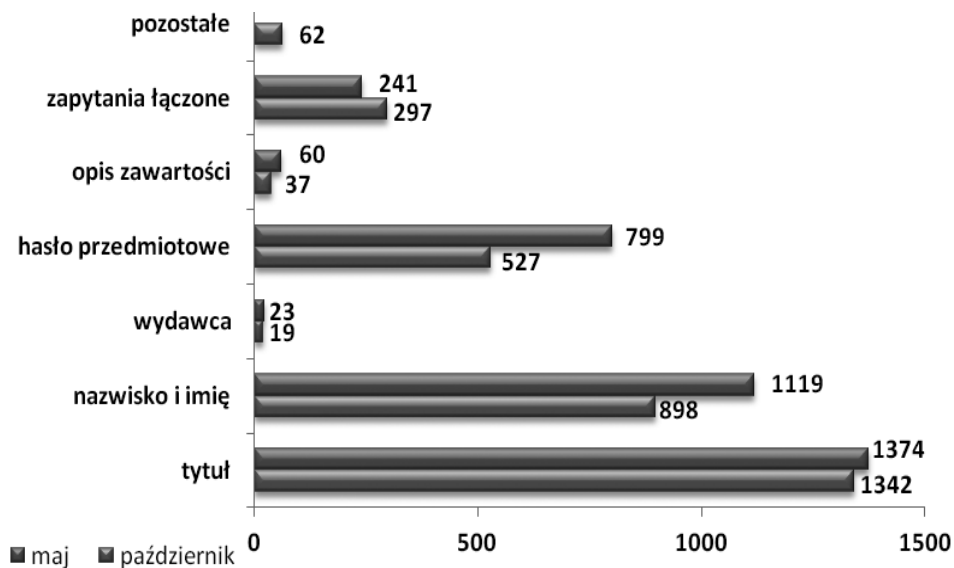
miesiąc / rok akademicki	2009/2010	2010/2011	2011/2012
maj	3693	2866	2871
październik	3182	4101	4634

Ilość zapytań w badanych okresach utrzymuje się w granicach 2.800–4.500 tysięcy, natomiast zauważyć można, iż w odniesieniu do maja – po spadku w roku akademickim 2010/2011 – liczba wyszukiwań w kolejnym roku ponownie wzrasta, natomiast w październiku liczba wyszukiwań rośnie stale od roku akademickiego 2009/2010.

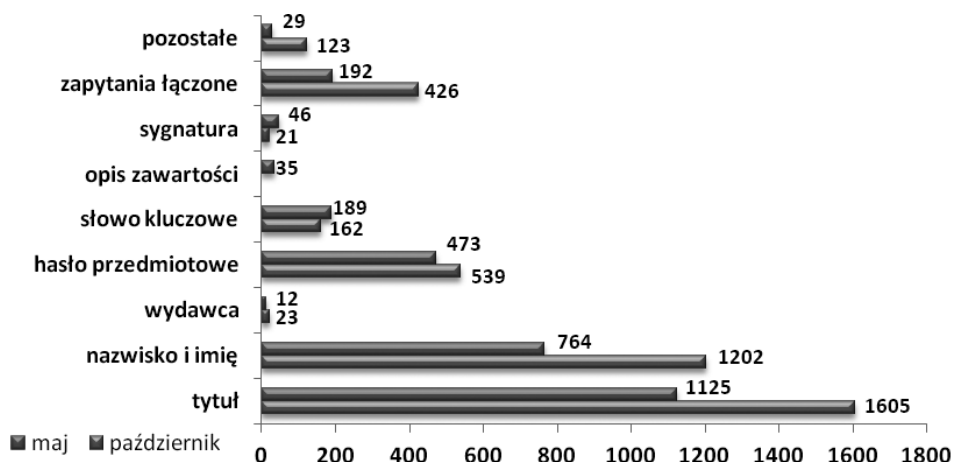
Kolejny etap analizy to badania wyszukiwań według typów indeksu. W październiku roku akademickiego 2009/2010 (Wykres 4) użytkownicy wykorzystywali najczęściej indeksy: tytuł (42%) i autor (28%). Wyszukiwania według haseł przedmiotowych ukształtowały się na poziomie 17%. 9% stanowiły zapytania łączone polegające na wyszukiwaniu

według dwóch lub trzech indeksów; najczęściej jest to indeks tytuł i autor oraz tytuł i hasło przedmiotowe. W maju najczęściej przeszukiwano księgozbiór według indeksu *tytuł* – 37% oraz *nazwisko i imię* – 30%. Liczba zapytań według kluczy rzeczowych zgodnie z przewidywaniami zespołu badawczego była większa i wynosiła 22%, co stanowi aż 5% więcej niż w październiku. W maju nie stosowano jeszcze dodatkowego kryterium według słów kluczowych. Zapytania łączone stanowiły 6% wszystkich wyszukiwań.

Wykres 4. Zapytania wyszukiwawcze w roku akademickim 2009/2010 według wybranych typów indeksów

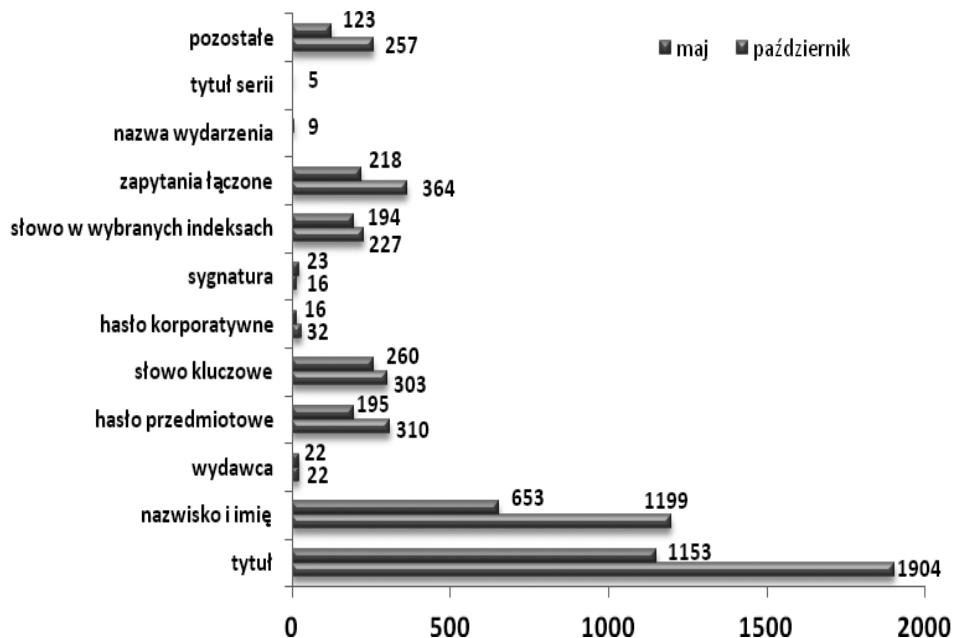

Wykres 5. Zapytania wyszukiwawcze w roku akademickim 2010/2011 według wybranych typów indeksów

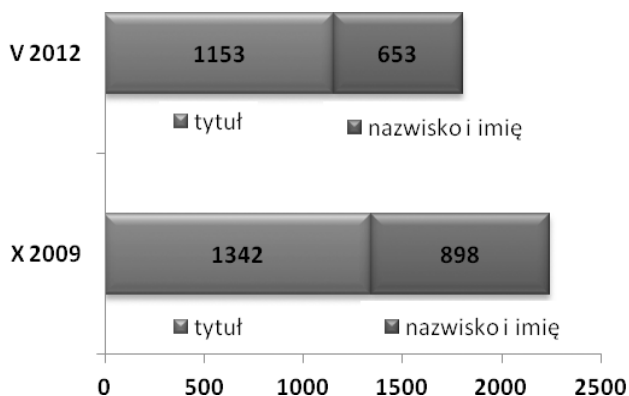
W październiku, w roku akademickim 2010/2011 (Wykres 5) również najczęściej wykorzystywano indeks tytułowy – 39% i autorski – 29% do wyszukiwania zbiorów. Wyszukiwanie według charakterystyki rzeczowej wyniosło 17%. Po raz pierwszy pojawiło się wyszukiwanie według dodatkowego indeksu – słowa kluczowego i wyniosło ono 4%. W maju liczba wyszukiwań według tytułu utrzymała się na tym samym poziomie co w październiku – 39%, natomiast według indeksu *nazwisko i imię* spadła o dwa punkty procentowe i wyniosła 27%. Wyszukiwanie według haseł przedmiotowych i słów kluczowych wyniosło 23%, co stanowi aż 6% więcej niż w październiku. Liczba zapytań według haseł przedmiotowych wzrosła do 16%, z kolei wyszukiwanie według słów kluczowych do 7%. Tym samym również potwierdziło się przypuszczenie o wzroście wyszukiwania przez indeksy *hasło przedmiotowe* i *słowo kluczowe* w stosunku do ogólnej liczby wyszukiwań w październiku. Po raz pierwszy w roku akademickim 2010/2011 użyto również indeksu *sygnatura* do wyszukiwania księgozbioru i stanowiło ono kolejno 3% i 2% całkowitej liczby wyszukiwań. W październiku w roku akademickim 2011/2012 (Wykres 6) do przeszukiwania katalogu również najczęściej wykorzystywano indeksy *tytuł* i *nazwisko i imię* – odpowiednio 41% i 26%. Wyszukiwania według kluczy rzeczowych ukształtowały się na poziomie 14%, pojawiło się również 8% wyszukiwań łączonych. W maju 2011/2012 liczba wyszukiwań kształtowała się następująco: według indeksu *tytuł* – 40%, *nazwisko i imię* – 23%, *kluczy rzeczowych* – 16%, zapytania łączone – 8%. Również po raz pierwszy liczba wyszukiwań według słów kluczowych była większa niż według indeksu *hasło przedmiotowe*.

Wykres 6. Zapytania wyszukiwawcze w roku akademickim 2011/2012 według wybranych typów indeksów

Zdefiniowane w katalogu OPAC indeksy determinują sposób wyszukiwania potrzebnych informacji. Analiza wykorzystania poszczególnych indeksów katalogu OPAC pozwoliła uzyskać odpowiedź, jakie zapytania wyszukiwawcze są formułowane najczęściej i przy użyciu jakich indeksów. Przy tworzeniu katalogu bibliotecznego, a zwłaszcza opracowaniu rzeczowym, wiedzą niezbędną dla katalogera jest, czy podjęte działania wyszukiwawcze są efektywne i jaka jest relewantność uzyskanych informacji. Chcąc uzyskać wiedzę na temat efektywności wyszukiwania informacji w katalogu OPAC Biblioteki PSW przeanalizowano również poprawność użycia konkretnych indeksów. Ponieważ najczęściej wykorzystywanymi typami indeksu w analizowanym okresie były tytuł oraz nazwisko i imię, poddano je szczegółowej analizie. Z powodu dużej ilości materiału badawczego wybrano pierwszy i ostatni miesiąc z uzyskanych rejestrów.

Wykres 7. Ilość zapytań wyszukiwawczych według indeksu tytułowego i autorskiego

Poprawność stosowania obu indeksów waha się w granicach:

- indeks *tytuł* – od 88% w październiku 2009 r. do 93,1% w maju 2012 r.,
- indeks *nazwisko i imię* – od 87,6% w październiku 2009 r. do 90,2% w maju 2012 r.

Zauważyć więc można wzrost poprawności stosowania poszczególnych indeksów w trakcie wyszukiwania informacji.

Użytkownicy katalogu popełniają dwa rodzaje błędów: po pierwsze używają złej metody wyszukiwania, inaczej mówiąc złego indeksu lub używają prawidłowej metody wyszukiwania, ale pojawiają się błędy w stosowanym hasle, np. błędy ortograficzne lub zła kolejność w przypadku indeksu autorskiego. Błędnie użyty indeks – tytuł związany jest prawdopodobnie z faktem, że jest on proponowany jako domyślny w katalogu OPAC Biblioteki PSW.

Tabela 2. Błędy stosowane przez użytkowników podczas przeszukiwania katalogu

Indeks <i>nazwisko i imię</i> – 1551 wyszukiwań			Indeks <i>tytuł</i> – 2495 wyszukiwań		
poprawnie	1376	88,8%	poprawnie	2255	90,4%

zły indeks – tytuł	3	0,2%	zły indeks – autor	54	2,1%
zły indeks – słowo	24	1,5%	zły indeks – słowo	111	4,5%
błędnie	148	9,5%	błędnie	75	3%

Poprawność stosowania obu indeksów przez użytkowników Biblioteki PSW w Białej Podlaskiej jest bardzo duża i wynosi ok. 90%. Stosowanymi błędami w trakcie wyszukiwania, oprócz pisowni czy stosowania odwróconej kolejności w przypadku nazwisk, to użycie złego indeksu – w przypadku autorskiego – wpisanie tytułu, a w przypadku tytułowego pojawiały się wyszukiwania z podanym nazwiskiem autora (odpowiednio 0,2 i 2,1%). W obu typach wyszukiwań pojawiły się również zapytania z użyciem pojedynczych słów lub całych zwrotów, np. *promocja telefon komórkowy*. W przypadku wyszukiwań według nazwiska i imienia, jedynie ok. 30% stanowią wyszukiwania z użyciem dostępnego indeksu wzorcowego.

Pracownikom biblioteki szczególnie zależało na uzyskaniu informacji, jaka jest efektywność wyszukiwania według kluczy rzeczowych: języka haseł przedmiotowych i języka słów kluczowych.

W roku akademickim 2009/2010 charakterystyka rzeczowa dokumentów była wyrażana tylko w postaci jhp. Za pomocą indeksu *hasło przedmiotowe* katalog był przeszukiwany 1.326 razy, co stanowi 20% ogólnej liczby zapytań wyszukiwawczych (w miesiącu październiku i maju). Również w tym wypadku, podobnie jak przy analizie indeksów tytułowego i autorskiego, zauważono dwa typy błędów popełnianych przez użytkowników: wybór złego indeksu lub błędne sformułowanie zapytania w dobrze wybranym indeksie.

Tabela 3. Efektywność wyszukiwania w indeksie haseł przedmiotowych w roku akademickim 2009/2010

Indeks <i>hasło przedmiotowe</i> – 1326 wyszukiwań		
poprawnie	668	50,4%
zły indeks – tytuł	138	10,4%
zły indeks – autor	13	1%
błędnie	506	38,2%

Analiza wyszukiwania według haseł przedmiotowych z października i maja roku akademickiego 2009/2010 pozwala stwierdzić, że efektywność wyszukiwania ukształtowała się na poziomie 50%. Większość poprawnie sformułowanych haseł przedmiotowych została zaczerpnięta z indeksu. Zdarzają się również wyszukiwania sformułowane poprawnie, ale jest to najczęściej sam temat bez określników. Prawie 40% to wyszukiwania błędne, stanowią je słowa wpisywane intuicyjnie, jak wyszukiwarkach internetowych, które również nie mają swojego odzwierciedlenia w temacie jhp, dlatego też przeszukiwanie zakończone jest niepowodzeniem. Zdarzają się również sytuacje użycia niewłaściwej liczby przy stosowaniu danego wyrażenia, np. *sanktuarium* zamiast *sanktuaria*, czy kolejności, np. *matematyczna analiza* zamiast *analiza matematyczna*, co również kończy się negatywną odpowiedzią ze strony systemu. Cieszy natomiast fakt, iż istnienie odsyłaczy w indeksie haseł przedmiotowych powoduje uzyskiwanie pozytywnych wyników wyszukiwania.

Tab. 4. Przykładowe zapytania według indeksu haseł przedmiotowych

Hasła przedmiotowe	Poprawność stosowania
UBEZPIECZENIA SPOŁECZNE – prawo – Polska	Tak
ZDROWIE PUBLICZNE – polityka – Polska	Tak
KONSTRUKCJE METALOWE	Tak
płynność finansowa	Tak
kierownik	Nie
Straż	Nie
Adhd	nie – odsyłacz. <i>Zespół ADHD</i>
odchudzanie	nie – odsyłacz <i>Otyłość – zapobieganie i leczenie</i>

W październiku 2010 r. wprowadzono jako dodatkową charakterystykę rzeczową i wyszukiwawczą język słów kluczowych. Dlatego też analiza rejestrów z lat 2010/2011 i 2011/2012 miała na celu poznanie i porównanie nie tylko stopnia wykorzystania obu tych indeksów, ale również poprawności i efektywności wyszukiwania.

Tabela 5. Efektywność wyszukiwania w indeksie haseł przedmiotowych i słów kluczowych w roku akademickim 2010/2011

Indeks <i>hasło przedmiotowe</i> 1012 wyszukiwań			Indeks <i>słowo kluczowe</i> 351 wyszukiwań		
poprawnie	582	57,5%	poprawnie	241	68,6%
zły indeks – tytuł	68	6,7%	zły indeks – tytuł	9	2,5%
zły indeks – autor	5	0,5%	zły indeks – autor / hasło przedmiotowe	3	0,8%
błędnie	357	35,3%	błędnie	99	28,1%

Za pomocą indeksu haseł przedmiotowych w roku akademickim 2010/2011 (tylko miesiące październik i maj) zostało przeprowadzonych 1.012 wyszukiwań, co stanowi 14,5% wszystkich wyszukiwań z tego okresu. Indeksu słów kluczowych użyto jedynie 351 razy – 5% wszystkich zapytań. Poprawność wyszukiwania według haseł przedmiotowych ukształtowała się na poziomie 57,5%, natomiast według słów kluczowych 68,6%.

Tabela 6. Efektywność wyszukiwania w indeksie haseł przedmiotowych i słów kluczowych w roku akademickim 2011/2012

Indeks <i>hasło przedmiotowe</i> 505 wyszukiwań			Indeks <i>słowo kluczowe</i> 563 wyszukiwania		
poprawnie	333	65,9%	poprawnie	417	74%
zły indeks – tytuł	15	3%	zły indeks – tytuł	12	2,1%
zły indeks – autor	1	0,2%	zły indeks – autor / hasło przedmiotowe	5	0,9%
błędnie	156	30,9%	błędnie	129	23%

W miesiącu październik i maju roku akademickiego 2011/2012 wyszukiwanie według indeksu haseł przedmiotowych miało miejsce 505 razy – 6,7% wyszukiwań, natomiast według słów kluczowych 563 razy – 7,5% ogólnej liczby wyszukiwań w analizowanym okresie. Poprawność użycia obu indeksów ukształtowała się na poziomie 65,9% w przypadku haseł przedmiotowych i 74% słów kluczowych. Można więc zauważyć dwie prawidłowości: liczba wyszukiwań według charakterystyk rzeczowych spada z każdym rokiem akademickim w porównaniu do ogólnej liczby wyszukiwań, natomiast rośnie poprawność stosowania indeksów, a tym samym efektywność wyszukiwania informacji w katalogu OPAC.

Wnioski

Przeprowadzone badania pozwoliły pracownikom Biblioteki PSW poznać sposoby wyszukiwania informacji przez swoich użytkowników. Liczba zapytań wyszukiwawczych z każdym rokiem akademickim rośnie, mimo zmniejszającej się liczby studentów, tym samym użytkowników biblioteki. Średnia ilość zapytań wyszukiwawczych przypadająca na jednego, aktywnie korzystającego z zasobów biblioteki czytelnika, wynosi około 30, natomiast w poszczególnych analizowanych latach akademickich wzrosła od 27 do 35 zapytań w katalogu.

Zapytania według kluczy rzeczowych, tj. słów kluczowych i haseł przedmiotowych, kształtujące się na poziomie od 14% do 23% to satysfakcjonująca ilość świadcząca o tym, że praca wykonywana przez osoby opracowujące rzeczowo zbiory jest skuteczna, doceniana i wykorzystywana. Wzrost w 2011/2012 r. liczby wyszukiwań według słów kluczowych świadczy o tym, że decyzja o zastosowaniu tego języka informacyjno-wyszukiwawczego była bardzo trafna. Współczesny użytkownik przeszukuje katalog w podobny sposób jak wyszukiwarki internetowe, sformalizowane hasła przedmiotowe w tym wypadku nie zawsze się sprawdzają, nie każdy czytelnik otwiera indeks w celu sprawdzenia poprawności, większość wpisuje intuicyjnie słowa, które kojarzą mu się z tekstem. Mimo wzrostu ilości wyszukiwań według słów kluczowych w stosunku do haseł przedmiotowych biblioteka nie rezygnuje ze stosowania JHP BN. *„Słowa kluczowe są ważne, potrzebne i nie do odrzucenia (...). Są rozwiązaniem komplementarnym, propozycja dodatkowa do efektywnego wykorzystania w określonych sytuacjach informacyjno-wyszukiwawczych. (...) Pozostawmy użytkownikom komfort posługiwania się słowami kluczowymi w dialogu z systemem, ale zadbajmy o to, żeby w tle wspomagała procesy wyszukiwania przezroczysta wiedza systemu”¹⁴.*

Wyszukiwanie według indeksu tytułowego również nie jest dużym zaskoczeniem. Większość użytkowników otwiera katalog i traktując go jak wyszukiwarkę internetową wpisuje słowa, które kojarzą mu się z szukaną informacją do pierwszej zakładki. Interfejs katalogu OPAC w systemie SOWA jako pierwszą widoczną zakładkę umieszcza tytuł, stąd wynika te 40 i więcej procent zapytań według indeksu. Nie wszyscy użytkownicy

---

14 M. Kisilowska, J. Woźniak-Kasperek, op. cit., s. 80.

rozwijają zakładkę typów indeksów, prawdopodobnie gdyby pierwszą domyślną stanowiły słowa kluczowe to ten indeks dawałby 40% wyników. Analiza wyników wyszukiwania według tytułu potwierdza to założenie. Większość zapytań stanowią pojedyncze słowa stanowiące fragment tytułu np. *ekonomia, zarządzanie* etc.

W trakcie analizy danych z rejestru zauważono również prawidłowość, że po nieudanej próbie wyszukiwania w błędnie wybranym indeksie pojawiała się wyszukiwanie według słów kluczowych. Wzrost poprawności stosowania indeksów w katalogu OPAC wskazuje również, że szkolenia biblioteczne prowadzone wśród studentów I roku w formie tradycyjnej (45 – minutowe spotkania) nastawione na umiejętności praktyczne posługiwanie się katalogiem bibliotecznym przynoszą wymierne rezultaty¹⁵. Rozbudowywanie kartoteki JHP (tym samym indeksu haseł przedmiotowych) o system odsyłaczy również zwiększa efektywność wyszukiwawczą katalogu. Należałoby się jednak zastanowić, czy nie wprowadzić oddzielnego interfejsu tylko dla użytkowników, lub chociaż udoskonalić obecnie istniejący, np. poprzez zmianę nazw etykiet indeksów (wszystkie wyszukiwania według indeksu *hasło korporacyjne* były błędne) lub likwidację tych kluczy wyszukiwawczych, które są zbędne z punktu widzenia użytkownika, np. nazwa wydarzenia, hasło korporatywne czy tytuł serii. Równie przydatne mogłoby być wprowadzenie systemów rekomendacyjnych – sugerowanie podobnych książek i artykułów. W najbliższym czasie na stronie www biblioteki zostaną również zamieszczone informacje zawierające wyjaśnienie podstawowych zasad gramatyki z zakresu języka haseł przedmiotowych i języka słów kluczowych. Analiza zapytań użytkowników to kopalnia wiedzy dla działu gromadzenia (kierunek polityki gromadzenia zbiorów), dla działu opracowania (rodzaje języków informacyjno-wyszukiwawczych) i dla pozostałych agend biblioteki. Pracownicy biblioteki PSW będą kontynuować tego rodzaju badania w roku akademickim 2012/2013 r., wykorzystane wyniki doskonale posłużą podniesieniu jakości usług Biblioteki PSW.

BIBLIOGRAFIA:

1. Kisilowska M., Woźniak-Kasperek J., *Czy katalogowanie ma przyszłość? Dwugłos względnie uporządkowany. In: Biblioteki XXI wieku – czy przetrwamy?: II Konferencja Biblioteki Politechniki Łódzkiej, Łódź, 19–21 czerwca 2006 r. : materiały konferencyjne I* [org. Biblioteka Politechniki Łódzkiej]. Łódź, Biblioteka Politechniki Łódzkiej, 2006., s. 71–73.
2. Krajka A., Ściborek A., *Schematy zachowań użytkowników języka haseł przedmiotowych KABA. In: Opracowanie przedmiotowe dokumentów z zakresu nauk ścisłych: matematyczno-przyrodniczych i technicznych. Język haseł przedmiotowych KABA: teoria, praktyka, przyszłość, Kazimierz Dolny, 20–22 września 2006* [online]. [dostęp: 2013-08-26]. Dostępny w Internecie: http://www.ebib.pl/publikacje/matkonf/kaba/krajka_sciborek2.php.
3. Łepkowska E., *Jaki jest i gdzie jest współczesny czytelnik?* [online]. [dostęp 2012-08-30]. Dostępny w Internecie: <http://eprints.rclis.org/19569/>.

---

15 Biblioteka PSW w Białej Podlaskiej prowadzi szkolenie biblioteczne dwutorowo: w formie tradycyjnej oraz w formie on-line z koniecznością wypełnienia testu dostępnego również w formie on-line jako formy zaliczenia szkolenia. Szkolenie tradycyjne nastawione jest na praktyczną obsługę katalogu bibliotecznego, natomiast szkolenie on-line wyposaża użytkowników w wiedzę dotyczącą zasad korzystania ze zbiorów biblioteki oraz wszystkich usług i całej oferty biblioteki

4. Malak P., *Interfejs użytkownika katalogu bibliotecznego online – propozycja*. „Przegląd Biblioteczny” 2007, z. 2, s. 255.
5. Swoboda I., *OPAC WWW wizytówką biblioteki : ocena jakości katalogów komputerowych*. „Przegląd Biblioteczny” 2009, z.1, s. 17.
6. Szyda M., *Data smog – wyzwaniem dla bibliotekarzy*. In: *Wrocławskie spotkania bibliotekarzy polonijnych, Wrocław, 6–7 lipca 2007, Kazimierz Dolny, 20–22 września 2006* [online]. [dostęp: 2013-08-30]. Dostępny w Internecie: <http://www.ebib.pl/publikacje/matkonf/mat17/szyda.php>.

Summary: The library catalogue should be a uniform, coherent, comprehensive tool to search for information about the collections gathered in the library. The authors are trying to find out which searching strategies are applied by the users of the OPAC catalogue of the Library of the Pope John Paul 2 State Higher School (PSW) in Biała Podlaska and whether they are effective enough to answer the posed question in full. The research material, composed of the statistics from the library system SOWA, covers the years 2009-2012. There has been analysed the process of searching in all the accessible indexes. A special attention has been paid to the catalogue according to the Subject Headwords Language of the National Library, in comparison to the searching according to the key words language introduced in 2010. The analysis of effectiveness of the computerised catalogue will allow the librarians to adapt it to the needs and expectations of the readers within the possibilities of the library and will allow to choose the optimal solutions in the future.

DOŚWIADCZENIA POLSKICH BIBLIOTEK
W OPRACOWANIU ZBIORÓW
TRADYCYJNYCH I ELEKTRONICZNYCH

Zbigniew Zakrzewski

Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie

DOKUMENTY ELEKTRONICZNE JAKO NOWE POLE KOOPERACJI BIBLIOTEK ORAZ POLE DOŚWIADCZALNE DLA NOWYCH STANDARDÓW OPRACOWANIA

Słowa kluczowe: katalogowanie dokumentów elektronicznych, rozwój bibliotecznych systemów informacyjnych, discovery services, multiwyszukiwarki, BIBFRAME, OCLC, standardy katalogowania.

Streszczenie: Katalogowanie zbiorów było od dawna głównym obszarem działalności bibliotek i stanowiło wyzwanie, z którym przychodziło zmierzyć się naszym poprzednikom, na ogół z pozytywnym rezultatem, stosownym do poziomu rozwoju technologicznego danego okresu. Obecnie żyjemy w czasie gwałtownego rozwoju technik komputerowych, których możliwości dostarczania informacji, w odczuciu przeciętnego użytkownika Internetu, daleko wyprzedziły to, co mają do zaoferowania serwisy informacyjne prowadzone przez skomputeryzowanych bibliotekarzy. Biblioteki nie są już głównym graczem na rynku dostarczania dostępu do zasobów wiedzy, może bardziej pośrednikiem. Jednakże istnieje szansa, że katalogowanie obroni się a nawet uzyska nowy wymiar. Wydaje się, że w zakresie katalogowania dokumentów elektronicznych Polska ma sporo do zrobienia. W związku z powyższym, zrationalizowanie kooperacji w tym zakresie jest jak najbardziej pożądane. Niniejszy referat rozważa niektóre kwestie związane z tym zagadnieniem.

Wstęp

Tytuł konferencji: „Dylematy opracowania”, ze szczególnym uwzględnieniem katalogowania dokumentów elektronicznych, jest moim zdaniem wyjątkowo na czasie i to nie tylko z uwagi na nasze polskie uwarunkowania. Otóż okazuje się, że takie dylematy, chociaż może z nieco innego powodu, przeżywają także biblioteki, wydawać by się mogło bardziej zaawansowane w tej dziedzinie niż nasze. Oczywiście, nie chodzi tutaj o takie sprawy, jak szczegółowość opisów, czy stosować charakterystykę przedmiotową, czy nie i jakiego typu, itd. Rzecz dotyczy spraw bardziej fundamentalnych, kwestii właściwie stawiających pytanie o przyszłość bibliotekarstwa, a właściwie katalogowania w takim kształcie, jaki znaliśmy do tej pory. Można zauważyć, że zjawiska z obszaru technik informacyjnych występują u nas z pewnym poślizgiem czasowym, np. w stosunku do USA. Tak jest na przykład w kwestii rozpowszechnienia się e-booków. Zmiany na rynku następują bardzo szybko w stosunku do tego, jak przebiegają przemiany w bibliotekach, a w szczególności w katalogowaniu. Niektórzy twierdzą, że nasza profesja żyje właściwie w czasach darwinowskich. W gruncie rzeczy nie jest to tylko nasz problem, jest to także kluczowa kwestia dla producentów systemów zarządzania informacją bibliograficzną, którzy działając na globalnym rynku informacji muszą sprostać coraz to nowym wyzwaniom. W dawnych czasach „technologia informacyjna” w całości należała do bibliotekarzy i była ich dziełem.

Obecnie jest zupełnie inaczej, jesteśmy cenieni jako konsultanci, ale przede wszystkim jako producenci informacji.

Mam świadomość, że zagadnienia związane z tematem mojego referatu mogą być przedmiotem wielu szczegółowych analiz, jako że temat jest niewątpliwie szeroki. Jednak zasadniczym celem mojego wystąpienia jest przedstawienie konkretnej propozycji w kwestii rozwoju serwisów informacji bibliograficznej w Polsce. Chciałbym od razu zastrzec, że nie mam zamiaru znacząco ingerować w obecną strukturę produkcji bibliograficznej z dominującą pozycją Biblioteki Narodowej i NUKAT-u. Chciałbym jednocześnie powiedzieć, że prezentowany pomysł, na dzień dzisiejszy, nie odzwierciedla w tym względzie zamierów mojego pracodawcy, czyli Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. Pomysł ten ma swoją pierwszą publiczną prezentację, właśnie podczas tej konferencji. Wydaję mi się, że może on być postrzegany jako logiczne uzupełnienie istniejącej praktyki, a mianowicie współpracy NUKATu i BN z OCLC. Otóż w sytuacji, kiedy wchodzimy zdecydowanie do OCLC, czyli do światowego obiegu informacji bibliograficznej, to dlaczego by nie dołożyć do tego jeszcze naszych dokumentów elektronicznych i zawartości czasopism? Jako praktyk, a co za tym idzie realista w odniesieniu do spraw katalogowania, zakładam plan minimum i maksimum. Plan minimum obejmuje tylko przedsięwzięcie związane z katalogowaniem dokumentów elektronicznych.

Jak już wspomniałem, pracuję w BUW, w Oddziale Opracowania Zbiorów, od 1995 r. na tym samym stanowisku katalogera, obecnie jako starszy bibliotekarz. Zajmuję się przede wszystkim klasyfikowaniem i opracowaniem przedmiotowym zbiorów, opracowaniem formalnym w mniejszym zakresie, a jeśli chodzi o dokumenty elektroniczne - to w stopniu minimalnym. Dlaczego więc postanowiłem zabrać głos w sprawie, którą w zasadzie się nie zajmuję? Otóż moją specjalnością jest opracowanie przedmiotowe wg zasad Biblioteki Kongresu USA, a konkretnie zajmuję się klasyfikowaniem wg zasad Library of Congress Classification (LCC) oraz nadawaniem haseł przedmiotowych Library of Congress Subject Headings (LCSH). Nie ulega wątpliwości, że opracowanie dokumentów elektronicznych w przyszłości będzie jeszcze w większym stopniu opierało się na kooperacji w wymiarze międzynarodowym niż to ma miejsce obecnie. Będąc z wykształcenia inżynierem, a wykonując *de facto* zawód bibliotekarza, aktywnie współtworząc bazę katalogową Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie, miałem okazję zdobyć niepowtarzalne doświadczenie tworzenia nowej jakości, przynajmniej na warunki polskie. Z całą pewnością mogę powiedzieć, że rozwiązywanie dylematów opracowania było i jest moim chlebem powszednim, jak również zespołu, w którym pracuję tzn. Sekcji Klasyfikacji. O użyteczności pracy, nawiasem mówiąc prowadzonej bez nadmiernego rozgłosu, może świadczyć fakt, że cztery duże biblioteki akademickie w Polsce skorzystało w dużym stopniu z naszych dokonań.

Charakterystyka istniejących problemów

Zanim przejdę do kontynuacji omawiania mojej koncepcji katalogowania dokumentów elektronicznych, pozwolę sobie na dłuższą dygresję na temat rozwoju bibliotecznych systemów informacyjnych, a zwłaszcza ostatnich tendencji, które mogą rzutować na pracę

działów opracowania w niedalekiej przyszłości. Jak ogólnie wiadomo, najnowsza historia tworzenia opisów bibliograficznych rozpoczęła się na przełomie lat 60-tych i 70-tych ubiegłego wieku wraz z zaprojektowaniem standardu MARC w Bibliotece Kongresu USA. Był to standard, który umożliwił sprawne, jak na owe czasy, przetwarzanie informacji bibliograficznych, a nade wszystko współkatalogowanie i ujednoczenie praktyk na dużą skalę. O niewątpliwym sukcesie MARC-a świadczy fakt, że nawet po tylu latach spełnia on swoją rolę jak żaden inny standard w dziedzinie przetwarzania informacji. Na podkreślenie zasługuje fakt, że twórcą tego standardu była programistka komputerowa i analityk systemowy pani Henriette Davidson Avram (1919–2006)¹, której American Library Association przyznała tytuł „Bibliotekarza za zasługi”, jako że formalnego wykształcenia bibliotekarskiego nie posiadała. Był to okres, kiedy komputery były rzadkością, a zatem możliwość powstawania alternatywnych standardów i systemów była dosyć ograniczona. W tamtych czasach bazy katalogów bibliotecznych wraz z bazami bibliograficznymi analitycznymi (artykułów), były podstawowym źródłem informacji. Warto jednak zauważyć, że już wtedy drogi budowania katalogów bibliotecznych oraz baz bibliograficznych analitycznych, często określanych w polskiej terminologii jako bazy bibliografii zawartości czasopism, rozeszły się, ponieważ spełniały różne role. Historycznie rzecz biorąc, oba rodzaje baz powstawały w ramach różnych systemów informatycznych. Warto zauważyć, że początkowo polskie podejście do tego zagadnienia było inne. Jak doskonale wiemy, system MAK obsługiwał zarówno bazy książek, jak i artykułów z czasopism.

Właściwie dopiero teraz te dwa środowiska podlegają pewnej konwergencji i normalizacji, można by rzec, jakby wirtualnemu scaleniu, dzięki tak zwanym *discovery services*, używając angielskiego terminu, co po polsku czasami tłumaczone jest, jako multiwyszukiwarki. Będę jednak używał angielskiej terminologii, aby podkreślić, że chodzi o szczególną kategorię multiwyszukiwarek. Efektem ich wyszukiwania we własnych, specjalnie zagregowanych indeksach, budowanych na podstawie heterogenicznych źródeł informacji są nie tylko pozycje, które występują w klasycznych katalogach bibliotecznych, ale też te, które pochodzą z baz będących zbiorami artykułów (bibliografii analitycznych). Można tu wymienić takie systemy jak Summon (Serials Solutions), EDS (EBSCO Discovery Service), WorldShare (OCLC) czy Primo Central firmy ExLibris^{2,3}. Lista ta jest niepełna, ponieważ liczba systemów tego typu ciągle rośnie, a każdy stara się zindeksować jak największą listę dostępnych publikacji. W maju 2012 r. w Bibliotece Politechniki Łódzkiej odbyło się seminarium z udziałem 3 firm: Exlibris, EBSCO i Serials Solutions przedstawiających swoje produkty właśnie tego typu. Jeśli mnie pamięć nie myli, to właśnie przedstawiciel Serials Solutions stwierdził, że to oni wymyślili koncepcję takiego systemu, którego fundamentem,

---

1 Henriette Avram. In: *Wikipedia* [online]. [dostęp: 2013-08-26]. Dostępny w Internecie: http://en.wikipedia.org/wiki/Henriette_Avram.

2 M. Breeding, *Automation Marketplace 2012 – Agents of Change*. [online] The Digital Shift [dostęp: 2013-08-26]. Dostępny w Internecie: <http://www.thedigitalshift.com/2012/03/ils/automation-marketplace-2012-agents-of-change/>.

3 M. Breeding, *Automation Marketplace 2013 – The Rush to Innovate*. [online] The Digital Shift [dostęp: 2013-08-26]. Dostępny w Internecie: <http://www.thedigitalshift.com/2013/04/ils/automation-marketplace-2013-the-rush-to-innovate/>.

w zależności od terminologii producenta, jest indeks centralny, baza wiedzy, itp. Jest to nic innego, jak relacyjna baza danych w formacie XML, czyli dosyć powszechna obecnie technologia, plus indeksacja w oparciu o oprogramowanie Apache Lucene⁴. Właśnie w takim indeksie centralnym są zapisane w znormalizowany sposób nasze dane z rekordów MARC, baz bibliograficznych i innych źródeł. Pamiętam także prezentację firmy ExLibris, która odbyła się jeszcze we wrześniu 2010 r. w Bibliotece Narodowej, na której przedstawiono między innymi efekty wdrożenia systemu Primo Central w bazie katalogu Biblioteki Uniwersyteckiej Wolnego Uniwersytetu Berlina. Zapytałem wówczas pracownika tej biblioteki, jak im się udało zrobić taką operację w ciągu kilku miesięcy, na bazie niemieckojęzycznej, zawierającej, bądź co bądź, niekompatybilną terminologię w zakresie haseł przedmiotowych. Wtedy przedstawiciel firmy stwierdził, że to jednak działa. Być może tak jest, ale czy tak na prawdę, ktoś w ogóle zadaje sobie tyle trudu, by sprawdzić na przykład, jaki jest procent sensownych wyników otrzymywanych z wyszukiwarek internetowych w stosunku do całkowitej liczby trafień? Przywołuję tutaj przypadek wyszukiwarek, ponieważ używają one podobnej metody indeksowania jak *discovery services*. Na pewno w przypadku systemów *discovery* jest znacznie lepiej. Efektem działania algorytmów wyszukiwawczych w systemach *discovery services* możemy być zachwyceni, ale ja jednak do końca nie jestem przekonany, że dają one uczciwe i relewantne trafienia.

Niedawno znalazłem opinię⁵, która wydaje się być całkiem zbieżną z moją tezą. Oczywiście, można się zastanawiać, na ile adekwatna jest charakterystyka przedmiotowa treści, sama w sobie, zwłaszcza gdy przeszukujemy bardzo duże zbiory danych, pochodzące niejednokrotnie z różnych źródeł. Czy w takiej sytuacji charakterystyka przedmiotowa spełniająca taki postulat, jest w ogóle bytem realnym? Prawdopodobnie, z punktu widzenia użytkownika poszukującego informacji, pojawienie się *discovery services* jest sporym krokiem naprzód, bo przede wszystkim nareszcie jest tak jak Googlu, czyli w jednym okienku. Być może jednak drogą wiodącą w kierunku prawdziwego rajy informacyjnego, będzie dopiero zastosowanie technologii sieci semantycznej. Właśnie takie przypuszczenie wyraziłem w trakcie dyskusji na liście dyskusyjnej AUTOCAT w lipcu 2012⁶.

A zatem, wydaje się, że filozofia narzędzi typu *discovery services* nie jest szczytem ewolucji systemów bibliotecznych. Naturalnym obszarem ekspansji tych systemów wyszukiwawczych jest technologia sieci semantycznej, czyli Web 3.0. W drugiej połowie 2012 r. sprawy te doznały pewnego przyspieszenia za sprawą uruchomienia przez Bibliotekę Kongresu inicjatywy BIBFRAME⁷. Badania związane z Bibliographic Framework

---

4 Apache Lucene. In: *WhatIs.com – The Tech Dictionary and IT Encyclopedia* [online]. [dostęp: 2013-08-26]. Dostępny w Internecie: <http://whatis.techtarget.com/definition/Apache-Lucene>.

5 T. Swanson, *I Don't Get Discovery Platforms: Are We Letting Quantity Win Over Design?* [online] *Tame The Web: Libraries, Technology and People* by Michael Stephens [dostęp: 2013-08-31]. Dostępny w Internecie: <http://tametheweb.com/2013/07/08/i-dont-get-discovery-platforms-are-we-letting-quantity-win-over-design-by-ttw-contributor-troy-swanson/>.

6 Z. Zakrzewski, *To the RDAers*. In: *AUTOCAT – A list for discussion of library cataloging and authorities issues* [online]. 27 lipca 2012 [dostęp: 2013-08-26]. Dostępny w Internecie: <http://permalink.gmane.org/gmane.education.libraries.autocat/47589>.

7 E. Miller, ; et al. *Bibliographic Framework as a Web of Data: Linked Data Model and Supporting Services*. [online] *Bibliographic Framework Initiative* [dostęp: 2013-08-26]. Dostępny w Internecie: <http://www.loc.gov/bib-frame/pdf/marclid-report-11-21-2012.pdf>.

Initiative, mające na celu znalezienie odpowiedzi, co będzie zamiast formatu MARC 21 w przyszłości, trwały już od pewnego czasu⁸. BIBFRAME, czyli Bibliographic Framework Initiative w kształcie takim jaki znamy dzisiaj, czyli w kooperacji z firmą Zepheira, można umownie datować od momentu pierwszej publicznej prezentacji nowego konceptu w Bibliotece Kongresu w dn. 16.07.2012⁹. Zakłada ona zmianę paradygmatu katalogowania poprzez zaadoptowanie technologii linked data, oraz konwersję danych z formatu MARC. Jednak przyjmuje odmienny niż w przypadku RDA model, który jak wiemy zaadoptował koncepcję FRBR. Przyjęty w BIBFRAME model oparty jest na pojęciu „Work” i „Instance” jako jednostek czy bytów bibliograficznych. „Instance” jest w tym układzie jakby nośnikiem, zasobem ucieleśniającym treść, czyli „Work”. W sumie, należy stwierdzić, że było to dosyć niespodziewane wydarzenie, ponieważ wcześniej było wiele zapowiedzi w związku z mającymi pojawić się systemami bibliotecznymi nowej generacji. Sądzono raczej, że będą one odpowiedzią producentów oprogramowania na wprowadzenie RDA, czyli długo oczekiwanego następcy AACR2. Nowe przepisy katalogowania RDA, na nowo zaprojektowane przez bibliotekarzy, miałyby ogarnąć całe bogactwo bibliograficznej rzeczywistości, jakie powstało w wyniku rozwoju technologii informacyjnych na przestrzeni ostatnich lat. Jaka będzie praktyka na dłuższą metę, czas pokaże. Może zdarzyć się tak, że wprowadzane już zmiany związane z RDA mogą być jedynie etapem przejściowym. Tak czy inaczej, zasadnicze zmiany i tak wyznaczają producenci systemów bibliotecznych, dystrybutorzy i producenci baz, nie wspominając o takich potentatach jak Google czy Amazon. Tutaj działa logika biznesowa. Jak wiadomo, dzisiaj same bazy bibliograficzne nie gwarantują sukcesu, liczy się baza metadanych z jednoczesnym dostępem do zasobów pełnotekstowych. W chwili obecnej trudno jest przewidzieć dynamikę zmian na tym odcinku. Można przypuszczać, że przez jakiś czas będą współistniały różne technologie, obsługujące różne odziedziczone z przeszłości zasoby informacyjne. Sytuacja, kiedy mamy do czynienia z gruntowną zmianą infrastruktury na ogół bywa kłopotliwa z różnych powodów, czy to finansowych, czy po prostu oporu ludzkiej materii. Takie sytuacje mają miejsce. Klasycznym tego przykładem jest odwlekane przejście z protokołu warstwy sieciowej IP v.4 na IP v.6 służącym do adresowania hostów w Internecie. Jednak wracając na nasze podwórko, należy stwierdzić, że systemy oparte na otwartym standardzie XML, wraz z licznymi mutacjami jak RDF, będą wyznaczały przyszłość. Przy tej okazji, autorzy wypowiadający się na ten temat lubią przywoływać artykuł Roya Tennanta z 2002 r. pt. *MARC Must Die*¹⁰, a którego słuszności już dzisiaj nikt nie kwestionuje. W jakimś stopniu, być może nie do końca zdając sobie z tego sprawę, żyjemy w tej rzeczywistości. Wcześniej wspomniane systemy discovery services oparte są na indeksach, czyli w praktyce, dużych bazach danych, w których dane przechowy-

---

8 D. A. Marcum, *Bibliographic Framework for the Digital Age*. [online] Bibliographic Framework Initiative [dostęp: 2013-08-26]. Dostępny w Internecie: <http://www.loc.gov/bibframe/news/framework-103111.html>.

9 E. Miller, *New Bibliographic Framework Initiative: Update Forum with Eric Miller*. [online] Bibliographic Framework Initiative [dostęp: 2013-08-26]. Dostępny w Internecie: <http://www.loc.gov/bibframe/media/updateforum-july16-2012.html>.

10 R. Tennant, *MARC Must Die*. [online] Library Journal [dostęp: 2013-08-26]. Dostępny w Internecie: <http://lj.libraryjournal.com/2002/10/ljarchives/marc-must-die/>.

wane są w formacie XML. Jak na razie brak jest nowych, wystarczająco sprawnych interfejsów do wprowadzania danych w takim formacie, a krótko mówiąc oprogramowania klientów katalogowania, które realizowałyby nowy model danych bibliograficznych np. typu BIBFRAME, nawiasem mówiąc nie do końca rozpracowany. Inicjatorzy inicjatywy BIBFRAME liczą, że mogłaby ona powtórzyć sukces formatu MARC, ale już w nowym środowisku technologicznym, dobrze obsługującym wszystkie rodzaje obecnie istniejących zasobów informacji. Model ten niekoniecznie musi być jedynym, jaki można sobie wyobrazić, wszak znane są inicjatywy, jednak o wyraźnie mniejszej dynamice, jak Schema Bib Extend Community Group¹¹ działająca w ramach W3C i Schema.org¹². Także NISO, czyli National Information Standards Organization (organizacja zrzeszająca w zdecydowanej większości organizacje i firmy amerykańskie) powołała do życia swój Bibliographic Roadmap Development Project¹³. Wydaje się, że przyszłość będzie należała do tych współtwórców rynku informacji, którzy nie tylko zdołają zindeksować i skatalogować jak największą liczbę istotnych zasobów sieci, ale też udostępnią skuteczne i intuicyjne ich wyszukiwanie. Mam tu na myśli nie tylko takich potentatów jak Google, którego osiągnięcia na polu syntaktycznego indeksowania sieci są powszechnie znane. Nawiasem mówiąc, badania przeprowadzone przez OCLC wykazały, że liczba użytkowników Internetu rozpoczynających poszukiwania potrzebnych informacji od stron WWW bibliotek jest bardzo mała i wynosi zaledwie 2%. Natomiast 84% używa do tego celu wyszukiwarek internetowych. 90% użytkowników jest zadowolonych z wyników otrzymywanych z wyszukiwarek, a biblioteki są kojarzone przede wszystkim z książkami¹⁴. Technologia indeksacji sieci poprzez wyszukiwarki wydaje się być skutecznym narzędziem i dla wielu zastosowań jest całkowicie wystarczająca. Jednak uważam, że biblioteczne katalogowanie może zyskać na znaczeniu w aspekcie sieci semantycznej za sprawą przywiązania do standardów opracowania, zwłaszcza przedmiotowego, oraz kartotek wzorcowych. Co ciekawe, nawet Google nie lekceważy ludzkiej interwencji w procesie indeksowania. Dowodem na to jest narzędzie Structured Data Markup Helper¹⁵.

Na uwagę zasługuje także fakt, że firma Serials Solutions, która była dotychczas kojarzona z bazami czasopism, istotnie rozszerza swoje zainteresowanie o narzędzia do kompleksowego zarządzania, w tym katalogowania, wszelkich zasobów projektując specjalne narzędzie pod nazwą „Intota”, widząc w tym, jak sądzę, pewien potencjał rozwojowy. Także OCLC istotnie zmienił swoją strategię na rzecz większej otwartości w pozyskiwaniu źródeł różnorodnych zasobów.

11 *Schema Bib Extend Community Group*. [online] W3C Community and Business Groups [dostęp: 2013-08-28]. Dostępny w Internecie: <http://www.w3.org/community/schemabibex/>.

12 C. J. Godby, *The Relationship between BIBFRAME and the Schema.org 'Bib Extensions' Model: A Working Paper*. [online] OCLC [dostęp: 2013-08-28]. Dostępny w Internecie: <http://www.oclc.org/content/dam/research/publications/library/2013/2013-05.pdf>.

13 *NISO Bibliographic Roadmap Development Project*. [online] National Information Standards Organization: [dostęp: 2013-08-28]. Dostępny w Internecie: <http://www.niso.org/topics/t1/BibliographicRoadmap/>.

14 Charldorp, van R. *OCLC. The World's Libraries, Connected*. [online] Biblioteka Narodowa: Aktualności – Seminarium OCLC i Biblioteki Narodowej [dostęp: 2013-08-28]. Dostępny w Internecie: <http://www.bn.org.pl/download/document/1370260981.pdf>.

15 Google Inc. *Asystent do oznaczania danych*. [online] Google [dostęp: 2013-08-28]. Dostępny w Internecie: <https://www.google.com/webmasters/markup-helper/>.

Reasumując, można wyciągnąć z tego taki wniosek, że firmy posiadające nie tylko systemy informacyjne własnej produkcji, ale też własne bazy metadanych i zasobów pełnotekstowych mogą mieć istotną przewagę rynkową. W dalszym ciągu jednak otwartą kwestią jest, na ile sprawnym narzędziem okaże się wyszukiwanie semantyczne w Internecie. Precyzyjnie należałoby ten proces nazwać wydobywaniem wiedzy z sieci. Ciekawy pogląd na ten temat wyraził Roy Tennant w artykule *The Post-MARC Era, Part 1: If It's Televised, It Can't Be the Revolution*¹⁶ zauważając, że jeśli w tej dziedzinie nastąpi rewolucja, to zaskakującą jej cechą może być to, iż nie będzie jej można obejrzeć na ekranach telewizorów ale może ona odbywać się niejako na żywo z naszym udziałem. Głównie chodzi o to, że rewolucja ta nie będzie miała wyraźnego kierownictwa, nie mówiąc już o autorstwie.

Specyfika polska

Przechodząc do omawiania sytuacji na polskim odcinku, jednak muszę subiektywnie stwierdzić, że nie mam odczucia jakiegoś szczególniego fermentu. Oczywiście mogę się mylić, ale poza projektami SYNAT i Polskiej Bibliografii Naukowej, które i tak nie były inicjowane przez biblioteki, nie było innych przedsięwzięć. Większość dużych bibliotek opiera się na technologii objętej prawami autorskimi i w związku z tym nie ma dużego pola manewru. Poza nielicznymi wyjątkami, chyba brak jest czujących specyfikę branży, a jednocześnie doświadczonych informatyków. MAK+ jest taki, jak każdy widzi. Na uwagę zasługuje natomiast Biblioteka Główna Uniwersytetu Szczecińskiego, która wnosi duży wkład własny w rozwój bibliotecznego systemu informatycznego. Z drugiej strony Polska nigdy nie była i nie będzie w czołówce krajów dostarczających zasoby informacyjne, a tym bardziej wyznaczających standardy. O ile stosowanie standardu MARC przebiega całkiem dobrze, to wyszukiwanie zasobów informacyjnych polskiej produkcji, poza bazami katalogowymi, w ramach wcześniej wspomnianych systemów discovery services np. EDS firmy EBSCO, praktycznie nie istnieje. Mówiąc o tych zasobach mam na myśli różne polskie bazy bibliograficzne pełnotekstowe tworzone przez polskie biblioteki, zasoby polskich bibliotek cyfrowych, jak również inne bazy komercyjne polskich firm np. ibuk. Jeżeli przyjąć tezę, że discovery services to jest to, co każda biblioteka powinna mieć, że jest to system niemal magiczny, to można rzec, iż jest sporo do zrobienia w tym kierunku. Wydaje się, że główną przeszkodą na drodze do bardziej zharmonizowanego rozwoju jest fakt, że w odróżnieniu od państw lepiej rozwiniętych, producenci baz bibliograficznych pełnotekstowych tworzonych głównie w bibliotekach, nie działają na zasadach komercyjnych. Wydaje mi się, że w ramach istniejącego, rozproszonego układu, nie mogą one być efektywnie zarządzane, w szczególności mam tu na myśli ujednoczenie standardów. Na pewno są one powodem do dumy poszczególnych bibliotek. Osobną kategorią są biblioteki cyfrowe i repozytoria, które są z natury pełnotekstowe. Częściowo

---

16 R. Tennant, *The Post-MARC Era, Part 1: If It's Televised, It Can't Be the Revolution*. [online] The Digital Shift [dostęp: 2013-08-28]. Dostępny w Internecie: <http://www.thedigitalshift.com/2013/04/roy-tennant-digital-libraries/the-post-marc-era-part-1/>.

są one wyszukiwane w ramach multiwyszukiwarki KARO oraz CEON Agregator. Jednak w odróżnieniu od „rasowych” discovery services nie mamy tu bezpośrednio dostępu do tekstu publikacji z poziomu tej multiwyszukiwarki. Tak przynajmniej jest w chwili obecnej.

Obecnie obserwujemy różne inicjatywy, które niejednokrotnie kończą się z chwilą zakończenia finansowania np. z Unii czy budżetu. O ile mogę podejrzewać, istnieje jakiś zamysł biznesowy w przypadku przedsięwzięcia Polska Bibliografia Naukowa, za którą stoi Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego i firma prywatna to, co do przedsięwzięcia pt. SYNAT czyli „*uniwersalnej, otwartej, repozytoryjnej platformy hostingowej i komunikacyjnej dla sieciowych zasobów wiedzy dla nauki, edukacji i otwartego społeczeństwa wiedzy*”. Miałem wobec niego wątpliwości od samego początku. To było trudne do przeprowadzenia w sensie, jaki sobie założono. Prawdopodobnie serwis CEON.pl czyli Centrum Otwartej Nauki jest częściową realizacją tego projektu. Co do PBN to można ją traktować również jako żółtą kartkę pod adresem bibliotek w kwestii spójnej bazy bibliograficznej polskich publikacji naukowych. Nie mam informacji na temat metodologii tworzenia tej bazy, ale wydaje się być tyleż sprytna, co ryzykowna. Sprytna, bo zakłada, że sami zainteresowani, tzn. twórcy wpiszą potrzebne informacje. Jako osoba, która niemalże od zera współtworzyła bazę katalogową według metodyki amerykańskiej mogę powiedzieć, że wiele zależy od ludzi oraz standardu jakości jaki sobie wykonawcy założą. Niewątpliwie, jakość oprogramowania jest nie do przecenienia, natomiast wkład intelektualny „włożony” do bazy będzie w dużej mierze przesądzał o jej wartości. Nie bardzo wiadomo też, na ile kompletna w sensie retrokonwersji ma być ta nowa baza.

Propozycja przedsięwzięcia

Reasumując zaprezentowane rozważania, może pojawić się refleksja, na co powinniśmy, jako katalogerzy, zwrócić szczególną uwagę w naszej pracy, zwłaszcza jeśli chodzi o planowanie strategiczne. Czy jest już tak dobrze, że lepiej być nie może? Otóż moim zdaniem, wszystko zależy od tego, jaki cel, do którego zmierzamy, sobie wyznaczymy. Na przykład Biblioteka Narodowa, mogę się oczywiście pomylić, założy sobie jako cel główny unifikację tworzonych kilku swoich baz. NUKAT będzie pogłębiał unifikację katalogów bibliotecznych głównie bibliotek naukowych. W obu przypadkach integracja na poziomie międzynarodowym napotyka jednak na pewne ograniczenia, jako że polskie rekordy MARC dostarczane do OCLC spełniają ich standardy w sposób umowny. Otóż, jeżeli bardziej przyjrzymy się kwestii usprawniania wyszukiwania, zwłaszcza w kontekście discovery services, to możemy dojść do wniosku, że warto podjąć trud katalogowania najbardziej zgodny ze standardami OCLC. Sądzę, że mogłoby być możliwe katalogowanie przy pomocy narzędzi oferowanych przez OCLC. Przede wszystkim chodzi tu o stosowanie właściwych formalnych haseł wzorcowych (LCNAF) oraz przedmiotowych (LCSH). W chwili obecnej trudno jest powiedzieć jak rozwinie się wdrożenie systemów discovery w Polsce, ale nie sądzę żeby zaistniał monopol jednej z firm tj. EBSCO, Serials Solutions, ExLibris, OCLC czy innych. Z drugiej strony, zasoby katalogowane wg nowej

koncepcji, powinny być również dostępne dla użytkownika, wyszukującego niekoniecznie z poziomu discovery services, czy bazy WorldCat. Dlatego też proponuję wprowadzenie, oprócz szczegółowej terminologii przedmiotowej w języku angielskim w postaci haseł LCSH, także deskryptorów w języku polskim. Jednakże, w odróżnieniu od LCSH, byłyby one hasłami bardzo ogólnymi i w założeniu spełniałyby funkcję wyszukiwania wstępnego. Jak już wspomniałem na wstępie, baza w wersji minimum obejmowałaby dokumenty elektroniczne, zwłaszcza te dostępne w sieci Internet, e-booki, itp. Wersja maksimum obejmowałaby również bazę zawartości czasopism. Powstanie takiej bazy wydaje się być istotne z uwagi na fakt, że wydawcy, bądź komercyjni agregatorzy treści, tworzą na ogół bazy publikacji, co do których posiadają jakieś prawa i nie mogą one z natury stanowić pełnego obrazu dostępnych w kraju publikacji elektronicznych. W chwili obecnej integracja takich usług pomiędzy agregatorami treści nie jest zbyt zaawansowana, o czym przekonujemy się wyszukując polskie e-booki. Baza taka mogła by być utrzymywana przy pomocy darmowego oprogramowania Koha.

Pozostaje jeszcze tylko odpowiedzieć na jedno pytanie: kto miałby to wszystko zrobić. Na pewno może tutaj pojawić się wiele pytań, myślę jednak, że rzecz jest wykonalna, choć na pewno nie od razu. W tym momencie powstrzymałbym się od dalej idących deklaracji. W moim odczuciu istotne jest, aby dobrze rozpocząć, a przede wszystkim zebrać właściwe osoby. Przedsięwzięcie będzie wymagało kooperacji, ponieważ ilość pracy z całą pewnością przekracza możliwości pojedynczej polskiej biblioteki.

Summary: Cataloguing collections has long been the main area of libraries' activities and has long been a challenge which our predecessors had to deal with, in most cases successfully, appropriately to the technological level. Now computer technologies are developing rapidly and their potential to supply with information, as seen by an average user, are way ahead of what is offered by information services run by computerised librarians. Libraries are no longer the main player in the market of supplying access to the resources of knowledge; they are rather a kind of go-between. Yet there is a chance that cataloguing will defend itself, or even will take on a new dimension. It seems that in the sphere of cataloguing electronic documents there is a lot to do in Poland. Thus, rationalisation of cooperation in this sphere is necessary. In this article some questions connected with this problem are being analysed.

Anna Giermaziak

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego

PROBLEMY OPRACOWANIA ZBIORÓW W KONTEKŚCIE BUDOWY SPOŁECZEŃSTWA INFORMACYJNEGO NA PRZYKŁADZIE DOŚWIADCZEŃ BIBLIOTEKI UNIWERSYTETU ŁÓDZKIEGO

Słowa kluczowe: katalogowanie, opis bibliograficzny, kartoteki haseł wzorcowych, katalog centralny, współpraca, Klasyfikacja Biblioteki Kongresu, społeczeństwo informacyjne.

Streszczenie: W artykule omówiono zagadnienie opracowania zbiorów i organizacji pracy w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego na przełomie XX i XX w. . Opracowanie zbiorów w BUŁ jest podporządkowane ściśle określonym regułom, które dają wymierną korzyść zarówno pracownikom biblioteki, jak i czytelnikom, wzbogacając katalog lokalny i centralny. W niniejszej pracy podjęto więc temat wyboru zintegrowanego systemu bibliotecznego i stosowania ujednoczonych zasad katalogowania na gruncie lokalnym. Przedstawiono również współpracę z katalogiem centralnym NUKAT w zakresie tworzenia rekordów khw i bibliograficznych.

Wstęp

Podstawowe zadania każdej biblioteki to gromadzenie, opracowywanie i udostępnianie dokumentów. W artykule skoncentrowano się na jednym z zadań – opracowaniu zbiorów w zintegrowanym systemie bibliotecznym. Od 1998 r. w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego (BUŁ) użytkowany był system biblieczny Horizon, a od września 2012 r. system SYMPHONY. W każdym z tych systemów dokumenty są opracowywane w formacie MARC 21¹.

W praktyce bibliotekarskiej, w procesie opracowania zbiorów, większość czynności wymaga stosowania powtarzających się rozwiązań podlegających standaryzacji². Jedną z nich jest sporządzanie opisów bibliograficznych zgodnych z ujednoczonymi zasadami.

Opis bibliograficzny jest podstawowym elementem każdego zbioru informacji o dokumentach, w tym katalogu bibliotecznego. Obecnie sporządzony według jednolitego formatu może być wykorzystywany przez różne biblioteki, co pozwala na wdrożenie rozwiązań w zakresie współkatalogowania. Przepisy katalogowania ewoluowały od prostych ustaleń, aż do obecnie stosowanych formatów opisów bibliograficznych w katalogach zintegrowanych systemów bibliotecznym. Ich standaryzacja gwarantuje wysoką jakość opracowania dokumentów, ułatwia wymianę informacji, oszczędza czas i zwiększa efektywność pracy.

---

1 Początkowo dokumenty opracowywano w formacie USMARC, a od 2001 r. w MARC 21.

2 J. Wołosz, *Standardy europejskie w dziedzinie bibliotekarstwa. In: Polskie bibliotekarstwo w perspektywie wejścia do Unii Europejskiej*, red. M. Szyszko, Warszawa 2001, s. 19.

Proces opracowania zbiorów od początku istnienia Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego przebiegał dwuetapowo: alfabetycznie i przedmiotowo, z zachowaniem zasady niekrzyżujących się dróg książki. W BUŁ odzwierciedla to struktura organizacyjna³. Rozmieszczenie poszczególnych agend biblioteki zostało uwzględnione na etapie projektów architektonicznych. Struktura i układ miały być funkcjonalne i miały służyć komfortowi czytelnika. Na przestrzeni lat, niezależnie od zmian w zakresie struktury organizacyjnej biblioteki, stosowanych metod opracowania zbiorów rekordy bibliograficzne w BUŁ zawsze były sporządzane według przepisów, norm czy formatów przyjętych w danym okresie historycznym. Obecnie również są podporządkowane aktualnie obowiązującym przepisom.

Katalogowanie alfabetyczne i przedmiotowe

Przez pierwsze 40 lat istnienia BUŁ dokumenty opracowywano na podstawie *Przepisów katalogowania alfabetycznego*⁴ Józefa Grycza, który szczegółowo przedstawił zasady opisu począwszy od wyboru hasła i jego formy, do adresu wydawniczego i uwag bibliograficznych, które stanowiły suchy kodeks reguł, których katalogujący musiał bezwzględnie przestrzegać i je stosować. Niejednokrotnie katalogujący musiał przepisy interpretować i stosować przez analogię, gdyż niemożliwym było przewidzieć z góry wszystkie przypadki, z którymi katalogujący mógł się spotkać.

W 1983 r. ukazała się nowa instrukcja katalogowania książek. Zebrane zasady miały obowiązywać od 1 stycznia 1984 r. W naszej bibliotece zostały wprowadzone od roku 1985⁵. Najważniejsze zmiany dotyczyły: stopni szczegółowości opisu, stref opisu, doboru elementów opisu, źródła danych, fachowej terminologii i interpunkcji. Obowiązującym był drugi stopień szczegółowości wykorzystywany w katalogach bibliotecznych.

Obecnie stosowanym standardem wykorzystywanym do opisu dokumentów w katalogu komputerowym w systemie SYMPHONY jest format MARC 21⁶.

3 *Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego. Kalendarium*, oprac. M. Kowalska. In: *O nauce, dokumentach i informacji w bibliotekach Uniwersytetu Łódzkiego*, red. S. Kurek-Kokocińska, Łódź 2008, s. 10–28.

4 J. Grycz, W. Borkowska, *Skrócone przepisy katalogowania*, Warszawa, 1946 (oraz kolejne wydania).

5 *Przepisy katalogowania książek*, cz. 1. *Opis bibliograficzny*, oprac. M. Lenartowicz, Warszawa 1983.

6 Do najważniejszych pozycji literatury przedmiotu opracowania zbiorów należą: *Skróty wyrazów i wyrażań w opisie bibliograficznym*. PN-N-01158:1985; M. Lenartowicz, *Przepisy katalogowania książek. Cz. 1, Opis bibliograficzny*. Warszawa, 1993; *Opis bibliograficzny – Książki*. PN-N-01152-1:1982; *Opis bibliograficzny książki (Zmiana A1)*. PN-N-01152-1/A; M. Lenartowicz, A. Paluszkievicz, *Format USMARC rekordu bibliograficznego dla książki*. Wyd. 2, Warszawa, 2000; *Hasło opisu bibliograficznego-Hasło osobowe*. PN-N-01229:200; *Hasło opisu bibliograficznego – Hasło korporatywne*. PN-N-1230:200; *Hasło opisu bibliograficznego-Hasło tytułowe*. PN-N-1231:2001; *Hasła osobowe, korporatywne i tytułowe*. Oprac. Maria Gajowniczek-Woźniak [i in.]. Warszawa, 1999; *Kody nazw krajów*. PN-N-ISO 3166; *Kody nazw języków. Kod trzyliterowy*. PN-ISO 639-2; *Transliteracja znaków cyrylickich na znaki łacińskie. Języki słowiańskie i niesłowiańskie*. PN-ISO 9:2000; *Konwersja znaków greckich na znaki łacińskie*. PN-ISO 843; *Format MARC21 dla rekordu bibliograficznego* – http://centrum.nukat.edu.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=42&Itemid=148 [dostęp 8 września 2013]; *Kartoteka wzorcowa języka KABA. cz. 1 : nazwy własne*. Praca zbiorowa pod red. J. Woźniak, Warszawa, 1994; T. Głowacka, *Kartoteka wzorcowa języka KABA: stosowanie w katalogowaniu przedmiotowym*, Warszawa, 1997; *Materiały z Konferencji nt.: Język hasel przedmiotowych KABA: stan obecny i perspektywy rozwoju*, Sopot, 9-11.09.1997, Warszawa, 1998; *Materiały na Międzynarodową Konferencję nt. Współpraca bibliotek naukowych w zakresie automatyzacji*. Kraków 16–19.11.1998, Warszawa, 1998; *Język hasel przedmiotowych KABA: zasady tworzenia słownictwa*. Praca zbiorowa pod red. T. Głowackiej, Warszawa, 2000; T. Głowacka, *Analiza dokumentu i jego opis przedmiotowy*, Warszawa,

Początki katalogowania rzeczowego wiążą się z katalogiem klasowym, ale wobec dynamicznie rozwijającego się księgozbioru konieczna stała się zmiana typu katalogu na bardziej precyzyjny, katalog przedmiotowy wyszczególniający, dostosowany do charakteru zbiorów i potrzeb czytelników. Powstał więc kartkowy słownik tematów, określników i odsyłaczy.

JĘZYK ARABSKI
filozofia (ch)
fonetyka
gramatyka
gramatyka - podręcznik
historia (ch)
historia - Cypr

Przykład karty z katalogu kartkowego słownika tematów i określników⁷

Przy opracowywaniu egzemplarza obowiązkowego wykorzystywano opisy bibliograficzne z *Przewodnika Bibliograficznego*, jednak w trosce o zachowanie jednolitości haseł stosowano własne tematy i określniki.

Obecnie do opracowania przedmiotowego dokumentów stosuje się język haseł przedmiotowych (jhp) KABA⁸, którego bezpośrednim wzorcem stał się język haseł przedmiotowych: Biblioteki Narodowej w Paryżu – język RAMEAU (Repertoire d'Autorite Matiere, Encyclopedique et Unifie, Biblioteki Kongresu w Waszyngtonie – LCSH (Library of Congress Subject Headings) oraz Biblioteki Laval'a w Quebecu RVM (*Répertoire de vedettes-matière*).

```
001 vti000816330
003 NUKAT
005 20111110001643.0
008 960327i|a| nbnabn |a ana |c
010 |a s 96010572
039 g |a 201111100016 |b VLOAD |c 201111091542 |d pag |c 201104070013 |d VLOAD |c 201104061450 |d pss
|y 200205311800 |z load
040 |a KR U/66GK |c WA U/ZJ |d LUBL KUL/GW
150 |a Język arabski.
|i określnik formy |a -- tłumaczenia arabskie |i po nazwach osobowych, nazwach literatur i gatunków
```

2003; A.Bober, D. Patkaniowska, *Opis przedmiotowy dokumentów z dziedziny literatury*, Warszawa, 2005; B. Majchrowska, *Opis przedmiotowy dokumentów z dziedziny językoznawstwa*, Warszawa, 2007.

7 Przykład zaczerpnięty z publikacji: Giermaziak, A., Rajchert, R. *Wczoraj, dziś i jutro – opracowanie druków zwartych w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego*. In: *Stare i nowe w bibliotece*, red. M. Wrocławska, J. Jerzyk-Wojtecka. Łódź, 2010, s. 152.

8 KABA – Katalog Automataczny Bibliotek Akademickich – język haseł przedmiotowych wykorzystywany przez biblioteki akademickie.

360 literackich, po nazwach typów wydawnictw, po tytułach dzieł anonimowych, hasłach typu [Autor. Tytuł] oraz po właściwych nazwach pospolitych
 472 \a Arabe (langue) [f]
 472 \a Arabic (language) [c]
 550 \w g \a Języki semickie.
 550 \a Filologia arabska.
 550 \a Korespondencja arabska.
 550 \a Nazwy arabskie.
 550 \w h \a Język judeoarabski.
 550 \w h \a Pieśni arabskie.
 550 \w h \a Formuły zaklęć arabskie.
 551 \w g \a Maroko \x języki.
 670 \a RAMEAU
 681 \i Przykład cytowany w rekordzie \a Języki semickie <--OG>

Przykład rekordu hasła wzorcowego KABA

001 vtls001048635
 003 NUKAT
 005 20110826001921.0
 008 950703 ||d| nnnbba |a ann |c
 010 \a s 95011202
 039 9 \a 201108260019 \b VLOAD \c 201108252359 \d VLOAD \e 200409080113 \f VLOAD \g 200409071343 \h
 pbr \y 200205311757 \z load
 040 \a WR U/DZ \c WA U/BL
 073 \a JEZ
 180 \x gramatyka.
 360 \i hasła zaczynające się od wyrazu Gramatyka
 472 \a Grammaire [f]
 472 \a Grammar [c]
 670 \a RAMEAU
 680 \i Określnik \a -- gramatyka \i stosuje się po nazwach języków i grup języków
 681 \i Użyto w rekordzie \a gramatyka -- podręczniki.
 681 \i Użyto w rekordzie \a Gramatyka porównawcza i ogólna

Przykład rekordu odsyłacza całkowitego

001 vtls001477351
 003 NUKAT
 005 20030320010500.0
 008 030322n||aa nnnabn |a ana |d
 010 \a s 2003163227
 039 9 \a 200303200105 \b VLOAD \c 200303191334 \d rds \y 200303181123 \z agh
 040 \a KR 93/MS \c KR 93/MS
 150 \a Język arabski \x gramatyka \v podręczniki dla polskojęzycznych.

Przykład rekordu rozwiniętego hasła przedmiotowego

Początki komputeryzacji i współpraca z CKHW i NUKAT

Lata 90. ubiegłego wieku były przełomowe w bibliotekarstwie polskim ze względu na rozwój komputeryzacji i pojawienie się w bibliotekach zintegrowanych systemów bibliotecznych, mających decydujący wpływ na sposób opracowania zbiorów. Komputeryzacja była przedsięwzięciem trudnym i kosztownym, stąd pomysł utworzenia w 1994 r. konsorcjum bibliotek naukowych Łodzi, które wystąpiło do Fundacji Andrew M. Mellona o wsparcie finansowe na budowę sieci komputerowej oraz zakup i wdrożenie zintegrowanego systemu bibliotecznego Horizon w bibliotekach naukowych⁹. W początkowym okresie konsorcjum tworzyły biblioteki: Uniwersytetu Łódzkiego, Politechniki Łódzkiej, Uniwersytetu Medycznego, dawnej Wojskowej Akademii Medycznej, Akademii Muzycznej, Akademii Sztuk Pięknych, Państwowej Wyższej Szkoły Filmowej, Telewizyjnej i Teatralnej, Wyższego Seminarium Duchownego. Po długim okresie przygotowań, w 1998 r. rozpoczęto opracowywanie książek w systemie Horizon, początkowo według formatu USMARC, później MARC 21 rekordy bibliograficzne książki¹⁰.

Inicjatywa bibliotek łódzkich była jedną z wielu inicjatyw tego okresu. Ogromny wpływ na dalsze losy współpracy międzybibliotecznej miało powstanie w 1996 r. w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego Centrum Formatów i Kartotek Haseł Wzorcowych (CFiKHW). Zapoczątkowało to tworzenie przez biblioteki stosujące system VTLS¹¹ Centralnej Kartotekę Haseł Wzorcowych (CKHW), która stała się po kilku latach częścią Narodowego Uniwersalnego Katalogu Centralnego NUKAT. Prace koncepcyjne nad projektem NUKAT trwały od 1998 r. Nadrzędnym celem projektu jest współpraca w ramach procesu katalogowania i wymiana informacji między bibliotekami, bez względu na wykorzystywany system biblioteczny. Warunkiem realizacji tego planu było korzystanie z jednolitych zasad tworzenia rekordów bibliograficznych przy jednoczesnym zachowaniu kontroli kartoteką haseł wzorcowych (khw), co implikuje dostarczenie użytkownikom jednoznacznej i spójnej informacji o zasobach bibliotek współkatalogujących.

Początki budowy katalogu komputerowego w BUŁ nie były łatwe. Zmiany, które miały miejsce, to nie tylko oswajanie się z komputerem, klawiaturą i myszką, co nie było bez znaczenia wobec faktu, że dla większości pracowników biblioteki było to pierwsze zetknięcie z nową technologią. Trzeba było nauczyć się sporządzania opisu bibliograficznego w zintegrowanym systemie bibliotecznym, wprowadzania danych do odpowiednich pól i podpól z zachowaniem reguł ich wypełniania. Komputeryzacja nie tylko miała wpływ na mentalność bibliotekarzy, ale również wymusiła zmiany organizacyjne niezbędne dla płynnego przebiegu procesu opracowania zbiorów. W październiku 1998 r. miała miejsce reorganizacja struktury BUŁ. Sekcja Inwentarza i Przystosowania Książki, pozostająca

9 J. Janiak, *Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego: główne problemy organizacyjne i zarządzania w latach 1945–2005*. In: *O nauce, dokumentach i informacji w bibliotekach Uniwersytetu Łódzkiego*, red. S. Kurek-Kokocińska, Łódź 2008, s. 100–101.

10 Obecnie standardem bibliograficznym zostały objęte dokumenty dla: druków zwartych, starych druków, wydawnictw ciągłych, dokumentów elektronicznych, dokumentów dźwiękowych, dokumentów kartograficznych, filmów, dokumentów ikonograficznych.

11 Virginia Tech Library System – zintegrowany system biblioteczny.

dotychczas w Oddziale Magazynów i Konserwacji Zbiorów, stała się częścią Oddziału Opracowania Zbiorów. Dla zapewnienia użytkownikowi szybszego zlokalizowania potrzebnego dokumentu zdecydowano, że ostatnim etapem opracowania będzie dodanie do dokumentu charakterystyki przedmiotowej, wymagającej niekiedy dłuższego czasu opracowania. Do 2001 r. hasła formalne i przedmiotowe w katalogu BUŁ tworzone były lokalnie. Były to hasła niepełne, w których brakowało tropów „zob.” z pól 4XX, „zob. też” z pól 5XX oraz uwag z pól 6XX, które obecnie tworzą kompletny rekord khw. Dlatego też ważnym momentem był zakup w 2001 r. licencji oprogramowania klienta VTLS, pozwalającego na rozpoczęcie przez BUŁ współpracy z CKHW. Pod koniec roku pierwsi bibliotekarze odbyli cykl szkoleń w Centrum CKHW, uzyskując uprawnienia do tworzenia i wysyłania do CKHW rekordów haseł wzorcowych formalnych (autorskich, korporatywnych, ujednoliconych oraz serii) i przedmiotowych (rozwinęte hasła przedmiotowe rhp) i hasła wzorcowe języka KABA¹². BUŁ była pierwszą biblioteką regionu łódzkiego, która czynnie przystąpiła do współpracy z CKHW i NUKAT. W toku bieżących prac podjęto działania w kierunku ujednolicenia haseł z bazy lokalnej z Centralną Kartoteką Haseł Wzorcowych. Od 2002 r. rozpoczęto współpracę z katalogiem centralnym. Przyspieszenie opracowania dokumentów, również w zakresie charakterystyki przedmiotowej, zauważalne po kilku latach współpracy z NUKATem, umożliwiło w 2004 r. połączenie sekcji opracowania alfabetycznego i przedmiotowego, a tym samym powrót w zakresie organizacji pracy do rozwiązań sprzed 1998 r.

Do 2006 r. proces opracowania zbiorów przebiegał dwutorowo. Druki zwarte wydane w 1998 r. katalogowano komputerowo, pozostały wpływ – w sposób tradycyjny. Od 2007 r. zdecydowano o zniesieniu tych ograniczeń. W ten sposób nie tylko cały bieżący wpływ zaczęto wprowadzać do bazy BUŁ, ale również zdecydowano się na prowadzenie prac w zakresie retrokonwersji.

W pierwszym etapie współtworzenia CKHW i NUKAT pojawiły się problemy natury technicznej, odmiennego kodowania znaków diakrytycznych, organizacyjnej i niestety – wieloletnich przyzwyczajęń i sposobu myślenia bibliotekarzy. Koniecznym stało się bardziej szczegółowe tworzenie opisów bibliograficznych, gdyż musiały one spełniać wymogi opisu dla bibliografii narodowej. W początkowym okresie proces opracowania uległ więc spowolnieniu ze względu na pracę w dwóch systemach oraz na pojedynczym imporcie rekordów kartotekowych i bibliograficznych własnych oraz autorstwa innych bibliotek do bazy lokalnej. Słuszność podjętej decyzji o przystąpieniu do współpracy z NUKATem nie budziła wątpliwości, ale nie od razu dostrzegano korzyści wynikające z uczestnictwa we współkatalogowaniu, które przełożyło się na przyspieszanie budowy katalogu lokalnego oraz rosnącą liczbę rekordów khw i bibliograficznych ujednoliconych z katalogiem centralnym. Obecnie wiele etapów procesu opracowania zbiorów jest zautomatyzowanych, a tylko w wyjątkowych sytuacjach są one realizowane na stacjach roboczych.

---

12 W strukturze NUKAT działa Zespół Konsultacyjny języka haseł przedmiotowych KABA, do zadań którego należy konsultowanie zasad tworzenia, stosowania i rozwoju jhp KABA. BUŁ ma tam swoją reprezentantkę.

Z kolejnym problemem w zakresie opracowania zbiorów, BUŁ musiała się zmierzyć w 2006 r., po otwarciu wolnego dostępu do zbiorów w nowym gmachu biblioteki. Decyzja dotyczyła wyboru klasyfikacji w strefie wolnego dostępu. Rozważano kilka możliwości i w wyniku licznych dyskusji zdecydowano się skorzystać z doświadczeń Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego, w której wprowadzono Klasyfikację Biblioteki Kongresu (KBK)¹³. Konsekwencją tego wyboru było utworzenie w 2004 r. Sekcji Klasyfikacji Biblioteki Kongresu, która została włączona do Oddziału Opracowania Zbiorów. Bibliotekarze zatrudnieni w nowo powstałej sekcji przeszli szkolenie, które przeprowadził Roman Frąckowski¹⁴. Korzystanie z klasyfikacji następuje na mocy zakupionej licencji oraz dostępu do bazy sygnatur on-line. Ustawienie na liście sygnatur jest determinowane przez dziedzinę, której dotyczy dana pozycja książkowa.

Item Details		
Znajdź więcej tego autora	Informacje o egzemplarzu	Rekord katalogu
Znajdź więcej z tej dziedziny	Prawo pracy Florek, Ludwik.	
Podobne egzemplarze na półce	Numer sygnatury LC:	KKP1270 .F66 1999 bgul
	Autor:	Florek, Ludwik.
	Tytuł:	Prawo pracy / Ludwik Florek, Tadeusz Zieliński.
	Wydanie:	Wyd. 2 zm. i zaktual.
	Adres wydawniczy:	Warszawa : Wydawnictwo C.H. Beck, 1999.
	Opis fizyczny:	XIX, [5], 356 s. ; 21 cm.
	Serie:	(Podręczniki Prawnicze)
	Uwaga o lokalizacji:	BU BWPA
	Hasło przedmiotowe - nazwa pospolita:	Prawo pracy--Polska--podręczniki akademickie.
	Hasło KBK:	Labor laws and legislation Poland.
	Hasło dodatkowe - autor:	Zieliński, Tadeusz (1926-2003).
	Hasło dodatk. - ciało zbiorowe:	Wydawnictwo C.H. Beck.
	Książka wielotomowa i seria:	Podręczniki Prawnicze
	Symbol Klasyfikacji:	BWP. 20.1. Opracowania dotyczące całości. Zagadnienia ogólne i polityka społeczna [Prawo pracy i ubezpieczeń społecznych]

Przykład opisu bibliograficznego z katalogu BUŁ z sygnaturą KBK

KKP1270 .F66 1999 – sygnatura KBK

KKP – KLASA (prawo polskie)

1270 – PODKLASA (prawo pracy)

.F66 – SYMBOL (nazwiska autora)

1999 – ROK WYDANIA

Labor laws and legislation Poland – hasło KBK

13 J. Andrzejewski, *Współczesne technologie biblioteczne na przykładzie rozbudowy Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi*, Łódź 2005.

14 Przedstawiciel Library Associate I, Rutgers University Libraries, New Brunswick-Piscataway Campus, New Jersey, USA.

Stosowanie ujednoczonych zasad katalogowania w BUŁ gwarantuje wysoką jakość opracowania zbiorów, ułatwia wymianę informacji, oszczędza czas, mimo pracy w dwóch systemach, w zamian daje możliwość korzystania z dorobku innych bibliotek i zwiększa efektywność pracy. Dzięki temu pracujemy nie tylko na rzecz katalogu lokalnego, ale i centralnego. Oprócz pobierania danych z katalogu centralnego, wzbogacamy wspólny katalog NUKAT, o czym świadczą przedstawione statystyki:

Tabela 1. Statystyki uzyskane w kolejnych miesiącach w 2004 r.

2004	Ilość wprowadzonych rekordów bibliograficznych do NUKAT	Ilość skopiowanych rekordów bibliograficznych z NUKAT	Ilość modyfikowanych rekordów bibliograficznych w NUKAT
styczeń	166	1754	X
luty	173	1479	X
marzec	456	2275	X
kwiecień	466	2072	X
maj	382	2538	X
czerwiec	883	2124	X
lipiec	491	2137	X
sierpień	181	758	X
wrzesień	738	2083	X
październik	717	2339	X
listopad	866	2723	X
grudzień	745	2457	X

Źródło: opracowano na podstawie statystyk NUKAT i sprawozdań BUŁ (x brak danych)

Tabela 2. Statystyki uzyskane w kolejnych miesiącach w 2010 r.

2010	Ilość wprowadzonych rekordów bibliograficznych do NUKAT	Ilość skopiowanych rekordów bibliograficznych z NUKAT	Ilość modyfikowanych rekordów bibliograficznych w NUKAT
styczeń	1481	5074	103
luty	1654	6204	105
marzec	1622	6963	107
kwiecień	1180	6418	751
maj	1701	7012	681
czerwiec	1322	5498	563
lipiec	1041	5642	693
sierpień	529	2531	300
wrzesień	1407	5556	382
październik	1416	5649	387
listopad	1537	5281	465
grudzień	1221	4718	354

Źródło: opracowano na podstawie statystyk NUKAT i sprawozdań BUŁ

Tabela 3. Statystyki uzyskane w kolejnych miesiącach w 2011 r.

2011	Ilość wprowadzonych rekordów bibliograficznych do NUKAT	Ilość skopiowanych rekordów bibliograficznych z NUKAT	Ilość modyfikowanych rekordów bibliograficznych w NUKAT
styczeń	1377	5682	482
luty	1617	6605	592
marzec	1739	6241	274
kwiecień	1583	6034	653
maj	1424	7364	765
czerwiec	1470	5920	855
lipiec	1264	6021	102
sierpień	718	2977	398
wrzesień	1546	7708	1142
październik	1450	5680	633
listopad	1479	5380	729
grudzień	951	4700	531

Źródło: opracowano na podstawie statystyk NUKAT i sprawozdań BUŁ.

Tabela 4. Statystyki uzyskane w kolejnych miesiącach w 2012 r.

2012	Ilość wprowadzonych rekordów bibliograficznych do NUKAT	Ilość skopiowanych rekordów bibliograficznych z NUKAT	Ilość modyfikowanych rekordów bibliograficznych w NUKAT *
styczeń	1313	5701	520
luty	1090	6643	859
marzec	1059	5339	563
kwiecień	859	4474	535
maj	902	4139	110
czerwiec	951	4729	369
lipiec	1055	4700	401
sierpień	565	622	52
wrzesień	669	1374	17
październik	740	4556	303
listopad	768	4418	429
grudzień	570	2650	140

* Modyfikacji podlegają rekordy importowane, które nie są zgodne z obecnie stosowanym formatem MARC 21, pełne teksty i zmiany dostępne są na stronie internetowej katalogu NUKAT w zakładce „Warsztat katalogera”.

Źródło: opracowano na podstawie statystyk NUKAT i sprawozdań BUŁ.

Tabela 5. Statystyki rekordów khw w wybranych latach

Rok	Nazwa	Hasła przedmiotowe	Hasła rozwinięte	Tytuły ujednolicone	Tytuły serii	Nazwa/Tytuł	Razem
2004	1882	107	3461	22	210	33	5715
2010	6961	533	6207	1412	574	100	15787
2011	7564	941	7141	1792	713	62	18213
2012	5037	1024	6125	1270	380	36	13872

Źródło: opracowano na podstawie statystyk NUKAT

Zauważalna tendencja spadkowa w roku 2012 r. spowodowana była udziałem bibliotekarzy w szkoleniach związanych z przejściem na nowy system biblioteczny SYMPHONY oraz prac związanych z przygotowaniem bazy lokalnej do stosowania hasła uniwersalnego w nowym systemie.

Proces ujednoczania katalogów lokalnych z katalogiem centralnym zakończył projekt realizowany przez Bibliotekę Uniwersytecką w Warszawie „NUKAT – Autostrada Informacji Cyfrowej”, który trwał w latach 2009–2012.

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego jako instytucja obecny kształt zawdzięcza przemianom, które zaszły pod wpływem rozwoju w technologii informacyjnej i komunikacyjnej na przełomie XX i XXI w. Biblioteka to nie tylko miejsce gromadzenia, opracowania i udostępniania dokumentów, ale przede wszystkim informacji¹⁵. Podstawową funkcją biblioteki w społeczeństwie informacyjnym jest jej komputeryzacja, gdyż współczesny użytkownik przyzwyczajony jest do natychmiastowego dostępu do informacji. Wymagało to wdrożenia odpowiedniego oprogramowania dostosowanego do obsługi procesów bibliotecznych, wybrano zintegrowany system biblioteczny Horizon/SYMPHONY, składający się z modułów: gromadzenia, opracowania, katalogu dla czytelnika OPAC¹⁶ oraz obsługi wypożyczeń metodą tradycyjną oraz przy pomocy maszyny (selfcheck) umożliwiającej samodzielnie wypożyczenie i zwrócenie zbiorów znajdujących się w strefie wolnego dostępu, które posiadają sygnaturę KBK oraz są zaopatrzone w etykietę RFID¹⁷.

Dotarcie do bogatych zbiorów bibliotecznych stało się możliwe dzięki stosowaniu ujednoczonych zasad katalogowania, zaczęto stosować do opisu dokumentów format MARC 21 oraz wprowadzono język informacyjno-wyszukiwawczy – język haseł przedmiotowych KABA, który jest dostosowany do wymagań katalogów komputerowych. Niewątpliwie ważnym krokiem było przystąpienie w 2002 r. do współpracy z katalogiem centralnym NUKAT, co wpłynęło na szybkość i dokładność opracowywanych dokumentów alfabetycznie i przedmiotowo.

Pracownicy BUŁ aktywnie reagują na zmieniające się potrzeby i wymogi opracowania zbiorów wynikające ze współpracy z NUKATem. Dzięki doświadczeniu nabytemu po latach współpracy z katalogiem centralnym, są gotowi na nowe wyzwania w kwestii stosowania nowych standardów korzystnych dla szeroko rozumianego użytkownika.

BIBLIOGRAFIA:

1. Andrzejewski J., *Współczesne technologie biblioteczne na przykładzie rozbudowy Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi*. Łódź, 2005.
2. Grycz J., Borkowska W., *Skrócone przepisy katalogowania*. Warszawa 1946.
3. NUKAT [online]. [dostęp: 2013-09-01]. Dostępny w Internecie: http://www.nukat.edu.pl/cgi-bin/gw_2012_2/chameleon?skin=reader&lang=pl

15 S. Kurek-Kokocińska, *Spółczesne technologie biblioteczne jako społeczeństwo informacyjne*. „Zagadnienia Informacji Naukowej” 2001, nr 2 (78), s. 43–63.

16 Online Public Access Catalog – publiczny dostęp do katalogów przez Internet, dostępny 7 dni w tygodniu przez 24 godziny.

17 *Radio Frequency Identification* – identyfikacja częstotliwością radiową.

4. *O nauce, dokumentach i informacji w bibliotekach Uniwersytetu Łódzkiego*. Red. S. Kurek-Kokocińska. Łódź 2008.
5. *Polskie bibliotekarstwo w perspektywie wejścia do Unii Europejskiej*. Red. M. Szyszko. Warszawa 2001.
6. *Przepisy katalogowania książek. Cz. 1, Opis bibliograficzny*. Oprac. M. Lenartowicz. Warszawa 1984.
7. *Stare i nowe w bibliotece*. Red. M. Wrocławska, J. Jerzy-Wojtecka. Łódź 2010.
8. „Zagadnienia Informacji Naukowej”. Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego, Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich 2001, nr 2 (78). Warszawa 2001.

Summary: The article discusses the problem of collections cataloguing and the organisation of work in the Łódź University's Library (ŁUL) at the turn of the 20th and 21st centuries. Collections cataloguing at the ŁUL is carried out according to strict rules, which is advantageous to both librarians and readers, and at the same time the local and central catalogues are richer. The article analyses the problem of choosing an integrated library system and of applying uniform cataloguing rules on a local scale. The article also presents the cooperation with the central catalogue NUKAT within the scope of compiling khw and bibliographic records.

Anna Stanis

Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie

OPRACOWANIE RZECZOWE DOKUMENTÓW W BIBLIOTECE UNIwersYTECKIEJ W WARSZAWIE – WYBRANE PROBLEMY

Słowa kluczowe: Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie, opracowanie rzeczowe, jhp KABA, LCSH, KBK, NUKAT, OPAC BUW.

Streszczenie: Charakterystyka opracowania rzeczowego w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie od katalogu krzyżowego Adama Łysakowskiego do katalogu automatycznego. Funkcja metainformacyjna aktualnie stosowanych w BUW języków opisu rzeczowego dokumentów: jhp KABA, LCSH, KBK. Współpraca z katalogiem centralnym NUKAT i jej wpływ na opracowanie rzeczowe dokumentów. Propozycje opracowania rzeczowego w BUW z wykorzystaniem nowych technologii komunikacji z użytkownikiem.

Początki opracowania rzeczowego w BUW

Opracowanie było i jest jedną z najważniejszych czynności w działalności Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie, szczególną rolę przypisywano opracowaniu rzeczowemu dokumentów. W roku 1929 Adam Łysakowski¹, twórca katalogu przedmiotowego czytelnicy w Bibliotece Uniwersyteckiej w Wilnie, założył katalog przedmiotowy wyszczególniający, opracowany w formie katalogu krzyżowego, obejmującego obok haseł przedmiotowych także karty z hasłami formalnymi, a nazywany katalogiem imiennie-przedmiotowym, studenckim lub publicznym. Przez kilka lat Adam Łysakowski udzielał pisemnych konsultacji w zakresie redagowania haseł i udostępniał do skopiowania wileński słownik tematów, który stał się podstawą słownictwa naszego katalogu. Był to *Słownik tematów księgozbioru podręcznego Czytelnicy Biblioteki Uniwersyteckiej w Wilnie*, zwany wileńskim. Na jego bazie zaczął powstawać „Słownik Warszawsko-Wileński”, z połączenia istniejącego już katalogu działowego z nowo powstającym katalogiem krzyżowym. Zrezygnowano z dotychczas prowadzonego, od 1915 r., katalogu działowego (zwanego także katalogiem Borowego). Katalog ten zawierał wybór literatury od 1918 r. i niektóre pozycje przepisane jeszcze ze starego rosyjskiego katalogu działowego. Składał się ze 120 działów z dalszymi poddziałami i liczył 103.550 kart. W latach 1930–1931 zdecydowano się, pomimo dużych różnic

---

1 W 1929 r. Adam Łysakowski objął stanowisko kierownika Działu Książek w BUW, w którym zajmowano się opracowaniem rzeczowym. 1.04.1930 r. A. Łysakowski został przeniesiony do Uniwersyteckiej Biblioteki Publicznej w Wilnie. W BUW pozostawił wskazówki dotyczące tworzenia katalogu, na podstawie których opracowano „reguły postępowania” zawarte w 9-ciu punktach. Więcej zob. P. Czapelski: *Z dziejów katalogu przedmiotowego Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*. W: *Opracowanie rzeczowe zbiorów w dużych bibliotekach uniwersalnych*. Red. Krystyna Dąbrowska. Warszawa 1989, s. 188–198.

między katalogiem działowym a przedmiotowym, na scalenie obu tych katalogów w jeden katalog abecadłowo-rzeczowy. Z przyczyn obiektywnych (brak pomieszczenia) zrezygnowano jednak ze scalania. Oba niekompletne katalogi reformowano w 1936 r., rozdzielając hasła autorskie od przedmiotowych i tworząc w ten sposób katalog alfabetyczny i nowy uproszczony katalog rzeczowy (z haseł przedmiotowych katalogu krzyżowego i materiałów z katalogu działowego). Scalenie dwóch katalogów o różnych strukturach miało wpływ na zmianę metody opracowania dokumentów. Dla tematów przyjęto metodę uogólniania, przeprowadzono redukcję określników. Trudniejsze problemy melioracji zostawiano „na później”. Nie doprowadzono do końca tej reformy również z przyczyn obiektywnych (brak personelu) ale lata 1929–1939 możemy uznać za te, w których określono trwałe podstawy tworzenia jhp BUW.

W latach okupacji (1939–1945) opracowano przedmiotowo niewiele książek i nie wprowadzono zmian w katalogu przedmiotowym, nie był on też udostępniany. Zamiarem władz niemieckich było przetłumaczenie na język niemiecki słownictwa katalogu przedmiotowego BUW. Ówczesnemu dyrektorowi Janowi Kossonodze udało się nie dopuścić do realizacji tego projektu. Opracował krytyczną opinię o wadach metodologicznych katalogu sprawiających ogromne trudności czytelnikom. W 1943 r. rozpoczęto prowadzenie nowego katalogu w języku niemieckim. Karty nabytków otrzymywały hasła przedmiotowe w języku niemieckim, a na odwrocie karty pisano je również po polsku. Po zakończeniu wojny, polską wersję włączono do przedwojennego katalogu przedmiotowego.

W latach powojennych (1945–1956) powrócono do wcześniej zapoczątkowanych melioracji katalogu i udostępniono go czytelnikom (1945). Na bieżąco opracowywano przedmiotowo zbiory w Biurze Katalogowym. W latach 1952–1955 katalog miał charakter uogólniający. Trudności przyniosły z sobą lata pięćdziesiąte. Zarzucono katalogowi niewspółczesne słownictwo tematów (w rzeczywistości chodziło o szeroki zakres piśmiennictwa przedwojennego, niezupełnie pasującego do obowiązującej ideologii, uwidocznionego w katalogu). Uzupełniano i przystosowywano katalog do nowych potrzeb dydaktycznych Uczelni, zmienionej w wyniku przemian ustrojowych tematyki literatury naukowej. Istotna dla katalogu przedmiotowego była decyzja o przeszerokowaniu kart katalogu według chronologii zstępującej, dogodna dla studentów, którzy chętnie poszukują literatury najnowszej. Ten układ wyeksponował współczesne piśmiennictwo.

W tym czasie zmeliorowano słownik tematów katalogu przedmiotowego BUW, ponieważ zawierał karty tematów skopiowane ze słownika tematów księgozbioru podręcznego czytelnicy Biblioteki Uniwersyteckiej w Wilnie (służyły od 1931 r. jako wzorzec do tematuwania). Od roku 1950, na mocy wydanego wtedy przepisu, książki „niosące zagrożenia polityczne” przy tematowaniu odkładano „do rezerwy” ograniczając ich udostępnianie i wycofując z katalogu ich karty (w 1950 r. było to 180 kart). Ograniczenia dotyczyły wypożyczenia książek. Wszystkie książki opracowywano, a karty włączano do głównego katalogu alfabetycznego. Kolejne lata 1952–1955 nie przyniosły znacznych zmian w zakresie prac dotyczących katalogu przedmiotowego, stosowano uogólniającą wykładnię tematów i redukcję określników. Na przełomie lat 40-tych i 50-tych starano się nadać katalogowi

przedmiotowemu BUW charakter skrajnie uogólniający, ale już od r. 1956 katalog miał charakter wyszczególniający odpowiadający dyscyplinom zgodnym z profilem uczelni.

Lata 1956 – 1996 to okres dynamicznego rozwoju działu katalogów rzeczowych i utworzenia w BUW Oddziału Opracowania Rzeczowego (OOR). Wcześniej obowiązki kierownika referatu katalogu rzeczowego powierzono Jadwidze Ćwiekowej. Zmiany polityczne dokonujące się w kraju po r. 1956 otworzyły drogę do zmian słownictwa i metod jego tworzenia. Wrócono do wyszczególniającego charakteru katalogu szczególnie w zakresie dyscyplin odpowiadających profilowi uczelni. Podjęto melioracje aktualizujące katalog, zgodnie z rozwojem poszczególnych dziedzin wiedzy. Kompletowano wyspecjalizowany zespół pracowników, organizowano warsztat metodyczny. Pierwszym zadaniem w działalności OOR było stworzenie zespołu dobrze wyszkolonego w tematowaniu, a następnym przeprowadzenie melioracji strukturalnych o dużym zasięgu. Melioracje katalogu przedmiotowego BUW miały bardzo zróżnicowany charakter. Eliminowano zaszłości z wcześniej zaplanowanych prac (m. in. przywrócenie tematów niektórych określników). Zmieniano formy tematów z wykładni uogólniającej na wyszczególniającą (decyzja związana była z rozwojem publikacji wąskod dziedzinowych i międzydyscyplinarnych), uzupełniono katalog tematami osobowymi. Po włączeniu zasobów katalogu działowego, zasięg chronologiczny katalogu przedmiotowego objął książki wydane od 1918 r. Katalog przedmiotowy nie rejestrował literatury pięknej z wyjątkiem prac o charakterze dokumentalnym (pamiętniki, biografie).

Doświadczenia i teorię w zakresie opracowania przedmiotowego Adama Łysakowskiego, wykorzystywane w katalogu przedmiotowym BUW, uzupełniały opracowania teoretyka opracowania przedmiotowego Jadwigi Ćwiekowej. W r. 1960 Jadwiga Ćwiekowa opracowała instrukcję korzystania z katalogu przedmiotowego. Prowadzono prace nad aparatem metodycznym, opracowano słownik tematów, w którym notowano wszelkie zmiany powstałe w czasie opracowywania tematów. W r. 1983 ukazał się *Słownik tematów katalogu przedmiotowego Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie uzupełniony indeksem systematycznym*. Z. 1-2, opracowany pod redakcją Jadwigi Ćwiekowej. Jadwiga Ćwiekowa była również autorką prac: *Opracowanie przedmiotowe piśmiennictwa. Problemy teoretyczne i metodyczne*. Warszawa, 1974; *Opracowanie tematyczne piśmiennictwa. Język haseł przedmiotowych. Katalog przedmiotowy*. Warszawa, 1988. Obie pozycje były niezwykle istotne dla opracowania przedmiotowego w Polsce, również dzięki przypisom i obszernej bibliografii załącznikowej (204 poz.). *Opracowanie tematyczne piśmiennictwa* ukazało się jako podręcznik dla studentów bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, omawiający ogólną charakterystykę języków informacyjno-wyszukiwawczych, wybrane teorie opracowania przedmiotowego, szczegółową charakterystykę języka haseł przedmiotowych, metodykę tworzenia katalogu przedmiotowego. Od tego czasu OOR BUW zaczął pełnić w kraju rolę ośrodka metodycznego w zakresie opracowania przedmiotowego.

Data 1996 r. jest cezurą formalną, jest to rok odejścia na emeryturę długoletniego kierownika najpierw Sekcji Opracowania Przedmiotowego (1978 r.), potem (1984 r.) kierownika Oddziału Opracowania Rzeczowego - Piotra Czapelskiego. Kontynuował on

tradycję katalogu przedmiotowego BUW trwającą od Adama Łysakowskiego, poprzez Zofię Kossonogową i Jadwigę Ćwiekową. Jako kierownik oddziału prowadził prace nad wprowadzaniem do katalogu przedmiotowego wydawnictw z wpływu bieżącego oraz prace teoretyczne nad strukturą katalogu, zwłaszcza dotyczące haseł osobowych i haseł z dziedziny historii.

Od słownika tematów katalogu przedmiotowego BUW do słownika jhp KABA

Jhp katalogu BUW kształtował się przez wiele lat. Był on budowany według różnych instrukcji, elastycznie, choć podstawą tworzenia tego języka były założenia Adama Łysakowskiego przedstawione w pracy *Katalog przedmiotowy. Teoria*. Udoskonalanie tego języka było wyzwaniem dla kolejnych pokoleń bibliotekarzy. W połowie 1991 r., równoległe jeszcze z pracami prowadzonymi nad katalogiem przedmiotowym, rozpoczęto prace projektowe nad katalogiem online dla sieci bibliotek Uniwersytetu Warszawskiego. Wnikliwie przeanalizowano możliwości zastosowania w przyszłym katalogu online BUW któregoś z już stosowanych w Polsce języków informacyjno-wyszukiwawczych (jhp BN, jhp BUW) i zdecydowano się na budowę nowego jhp, spełniającego wymagania i wykorzystującego możliwości zautomatyzowanego systemu bibliotecznego z modułem kartotek haseł wzorcowych (khw). Jednymi z pierwszych opracowanych dokumentów były *Zasady sporządzania kartotek wzorcowych dla sieci bibliotecznego Uniwersytetu Warszawskiego* (Anna Paluszkiewicz z zespołem) oraz *Założenia ogólne języka haseł przedmiotowych dla katalogu online sieci bibliotek Uniwersytetu Warszawskiego* (Teresa Głowacka)². Podjęta na początku 1992 r. decyzja o zakupie systemu bibliotecznego VTLS dla BUW oraz bibliotek Uniwersytetu Jagiellońskiego, Uniwersytetu Gdańskiego i Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica w Krakowie (przystąpiła do współpracy w połowie r. 1993) spowodowała, że biblioteki te zainteresowały się współpracą nad tworzeniem wspólnego języka haseł przedmiotowych. Nowo projektowanemu językowi nadano akronim KABA (Katalogi Automatyczne Bibliotek Akademickich). Założono, że jhp KABA będzie prezentowany w formie kartoteki wzorcowej spójnej z kartoteką wzorcową haseł opisu bibliograficznego. Był on tworzony jako wspólny język informacyjno-wyszukiwawczy bibliotek wykorzystujących system VTLS. Do współpracy nad tym językiem z czasem przystąpiły też inne biblioteki naukowe w Polsce, nie tylko stosujące system VTLS³. Prace nad kartotekami haseł wzorcowych znacznie ułatwiło powołanie przez Ministerstwo Edukacji Narodowej (1.06.1996 r.) Centrum Formatów i Kartotek Haseł Wzorcowych, którego celem było między innymi utrzymywanie spójnej centralnej bazy haseł wzorcowych oraz tworzenie zasad i procedur umożliwiających wymianę danych bibliograficznych między bibliotekami stosującymi

2 *Zasady sporządzania kartotek wzorcowych dla sieci bibliotecznego Uniwersytetu Warszawskiego*. Warszawa, 1991 (wersja poprawiona lipiec 1992) oraz *Założenia ogólne języka haseł przedmiotowych dla katalogu online sieci bibliotek Uniwersytetu Warszawskiego*. Warszawa, 1991 (oba opracowania na prawach maszynopisu).

3 Do współpracy przystąpiły także Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu (1994), nieco później Biblioteka Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Biblioteka Uniwersytetu im. Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Biblioteka Akademii Rolniczej w Lublinie i Biblioteka Politechniki Lubelskiej (1995), a także Biblioteka Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu.

zintegrowane systemy biblioteczne. Opracowanie jhp w postaci kartoteki wzorcowej było przedsięwzięciem pionierskim i nowatorskim w skali bibliotekarstwa polskiego. Tworzone zasady i procedury można potraktować dzisiaj jako modelowe dla innych bibliotek. W odróżnieniu od haseł opisu bibliograficznego, dla których zasady budowy kartotek określone zostały przez IFLA nieco wcześniej, ogólne zasady tworzenia dla kartotek wzorcowych haseł przedmiotowych zostały opracowane w dokumencie *Guidelines for Subject Authority and Reference Entries (GSARE)* w 1992⁴.

Założenia ogólne języka haseł przedmiotowych KABA

Język haseł przedmiotowych KABA doczekał się bogatej i obszernej literatury na swój temat. Opisano zasady jego tworzenia i stosowania⁵. Swoją uwagę skoncentruję na wybranych cechach języka, które wydają mi się istotne przy opracowywaniu zbiorów w BUW.

Jest on przeznaczony do wykorzystywania przede wszystkim w dużych bibliotekach uniwersalnych, dostosowany do wymagań zautomatyzowanych systemów bibliotecznych z modułem kartotek haseł wzorcowych. Leksyka tego języka ma nieograniczony zakres, zróżnicowany stopień szczegółowości i jest dostosowana do katalogowania przedmiotowego wyszczególniającego. Jest współtworzony przez biblioteki naukowe współpracujące w ramach katalogu zbiorów polskich bibliotek naukowych NUKAT w toku katalogowania przedmiotowego. Obecnie język ten tworzy 30 bibliotek ze 128 zaangażowanych we współpracę z NUKAT⁶. Prace nad językiem rozpoczęto w r. 1991, opierając je na znanej koncepcji wykorzystywania gotowych i sprawdzonych jiw. Pierwowzorem był francuskojęzyczny język haseł przedmiotowych RAMEAU (*Répertoire d'Autorité-Matière Encyclopédique et Alphabétique Unifié*) oraz angielskojęzyczny język haseł przedmiotowych Biblioteki Kongresu w Waszyngtonie LCSH (*Library of Congress Subject Headings*). Wraz z kanadyjskim językiem haseł przedmiotowych RVM (*Répertoire de Vedettes-Matière*) języki te są wciąż najbardziej znaczącymi i popularnymi w świecie językami haseł przedmiotowych. Dzięki ekwiwalentom w języku angielskim z LCSH i francuskim z RAMEAU, jedną z zalet języka KABA jest możliwość przekładania haseł przedmiotowych na te dwa języki i odwrotnie. Daje to szansę na wykorzystanie przy tematowaniu, szczególnie dla dokumentów obcojęzycznych, charakterystyk wyszukiwawczych sformułowanych w tych językach znajdujących się w bazach, w których stosuje się języki RAMEAU i LCSH np. w bazie katalogu Biblioteki Kongresu. Około 98% haseł wzorcowych jhp KABA ma swoje

4 *GARE: guidelines for authority and reference entries*. Recommended by the [IFLA] Working Group on and International Authority System. London, 1984. *GSARE: guidelines for subject authority and reference entries*. Working Group of the Section Classification and Indexing of the IFLA Division of Bibliographic Control. London, 1992.

5 *Wybór publikacji na temat języka i kartoteki wzorcowej KABA*. W: *Język haseł przedmiotowych KABA. Zasady tworzenia słownictwa*. Red. Teresa Głowacka. Seria: „Formaty Kartoteki”, nr 8, Warszawa 2000, s. 206–208 (obejmuje publikacje do roku 2000). Więcej na stronie NUKAT [online]. [dostęp: 2013.08.06.] Dostępny w Internecie < http://centrum.nukat.edu.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=21&Itemid=87>; strona Wikipedii. *KABA* [online]. [dostęp 2013.08.06] Dostępny w Internecie <<http://pl.wikipedia.org/wiki/KABA>>

6 Aktualny wykaz bibliotek tworzących jhp KABA znajduje się na stronie NUKAT [online]. [dostęp 2013.08.06] Dostępny w Internecie http://centrum.nukat.edu.pl/index.php?szk=&sym=&mst=&stm=&wsp=&zkn=&jzk=&ka b=T&option=com_nubbw&task=&view=&layout=pl&controller=

ekwiwalenty w LCSH i RAMEAU. Pozostałe 2% to hasła wzorcowe dla nazw polskich produktów, oprogramowań itp. dla których nie odnaleziono ekwiwalentów ani w LCSH ani w RAMEAU. Procedura przekładania charakterystyk wyszukiwawczych sformułowanych w językach RAMEAU i LCSH jest bardzo często stosowana w odniesieniu do dokumentów obcojęzycznych. Według szacunkowych obliczeń, około 75% opisów bibliograficznych katalogowanej literatury obcojęzycznej, zwłaszcza z zakresu nauk ścisłych, znajduje się w bazach bibliograficznych stosujących języki RAMEAU i LCSH⁷.

Język KABA pełni funkcję metainformacyjną podając w charakterystykach wyszukiwawczych informację o treści dokumentu, który jest nośnikiem tej treści. Zachowano właściwy także innym językom haseł przedmiotowych podział słownictwa na tematy i określniki, z których buduje się hasła przedmiotowe proste (sam temat) lub hasła przedmiotowe rozwinięte (temat i określniki). Treść dokumentu odzwierciedla opis przedmiotowy tj. charakterystyka wyszukiwawcza dokumentu składająca się z jednego (opis przedmiotowy jednokrotny) lub kilku haseł przedmiotowych (opis przedmiotowy wielokrotny). Liczba haseł tworzących charakterystykę wyszukiwawczą zależy od treści dokumentu. Należy sformułować ich tyle, aby odtworzyć wszystkie aspekty treści i formę dokumentu, które chcemy wskazać. Zasady budowy haseł przedmiotowych rozwiniętych określa gramatyka jhp KABA. Ustalony szyk określników w haśle przedmiotowym rozwiniętym w jhp KABA jest ściśle określony i taki sam jak w innych tego typu językach haseł przedmiotowych. Można go sprowadzić do odpowiedzi na pytania: Co? Gdzie? Kiedy? W jakiej formie?

„Co” – przedmiot główny dokumentu – [Temat] lub [Temat] - - [określnik rzeczowy]

„Gdzie” – określenie lokalizacji w przestrzeni – [określnik geograficzny]

„Kiedy” – określenie lokalizacji w czasie – [określnik chronologiczny]

„W jakiej formie” – określenie formy wydawniczej lub piśmienniczej – [określnik formy]

[Temat] - - [określnik rzeczowy] - - [określnik geograficzny] - - [określnik chronologiczny] - - [określnik formy]

Np.: Edukacja - - Polska - - 19 w. (wynik wyszukiwania w OPAC BUW 42 pozycje)

Szczecin (Polska) - - 1870-1914 - - karty pocztowe (wynik wyszukiwania 2 pozycje)

Turystyka - - Polska - - 1900-1945 - - czasopisma (wynik wyszukiwania 2 pozycje)

Przykłady zastosowania języka KABA w OPAC BUW

001			vtls000374838
003			BUW
040			\a WA U/96ak \c WA U/ak \d WA U/BG \d WA U/hjcs
041	0		\a pol
245	0	0	\a Portugalia: informacje praktyczne / \ [oprac. merytoryczne - ICEP].
260			\a Warszawa: \b ICEP - BRH Ambasady Portugalii, \c 2004.

7 Więcej zob. A. Stanis, *Wykorzystanie zagranicznych baz danych w katalogowaniu przedmiotowym dokumentów w jhp KABA*. W: *Opracowanie rzeczowe*. Red. J. Woźniak-Kasperek, P. Bierczyński. Warszawa 2006 s. 164 –174.

300			\a 55 s.: \b fot. kolor., 1 mapa, 1 rys. ; \c 21 cm.	
500			\a Opis wg okł.	
500			\a Mapa na wyklejce.	
650			\a Turystyka \z Portugalia \v poradniki.	KABA
651			\a Portugalia \v przewodniki.	
001			vtls000238650	
003			BUW	
035			\a xx001663751	
039		9	\a 201307290316 \b VLOAD \c 201307290304 \d VLOAD \c 201108	
040			\a NUKAT \c KR 127/uz \d WA U/BK \d WA U/MW	
050	0	0	\a GT1755.A9 \b K84 2000	KBK
100	1		\a Kugler, Georg Johannes \d (1935-).	
245	1	4	\a Des Kaisers teure Kleider: Festroben und Ornate, Hofuniformen und Livreen vom frühen 18. Jahrhundert bis 1918: Wien, Palais Harrach, 15. Mai bis 17. September 2000 / Kugler, Monica Kurzl-Runtscheiner ; hrsg. von Wilfried Seipel ; KHM Wie	
260			\a Milano: \b Skira ; \a Wien: \b KHM, \c cop. 2000.	
300			\a 279 s.: \b il., \c 28 cm.	
504			\a Bibliogr. s. 277-279.	
610	2		\a Kunsthistorisches Museum Wien \v katalogi wystaw.	KABA
650			\a Ubiory \z Austria \x historia \v wydawnictwa ilustrowane.	
699	5	4	\a Clothing and dress \z Austria \x History \v Exhibitions.	LCSH
700	1		\a Kurzel-Runtscheiner, Monika.	
700	1		\a Seipel, Wilfried. \e Red.	

Zasób leksykalny języka KABA jest już bogatym zbiorem terminów z różnych dziedzin wiedzy. Poszczególne rekordy haseł wzorcowych uzupełniane są notami dotyczącymi znaczenia i zasad stosowania poszczególnych haseł. Nadaje to zasobowi leksykalnemu charakter uniwersalnej encyklopedii zawierającej wiadomości o instytucjach, osobach, miejscach, przedmiotach, językach, teoriach, zjawiskach, prądach, kierunkach itp.

Inne języki opracowania rzeczowego dokumentów stosowane w OPAC BUW

Język haseł przedmiotowych KABA nie jest jedynym językiem opisu rzeczowego dokumentów w OPAC BUW. Jak widać w powyższym przykładzie do charakterystyki dokumentów opracowywanych w BUW stosuje się również język haseł przedmiotowych Biblioteki Kongresu LCSH (*Library of Congress Subject Headings*). Najbardziej znaczący i rozpowszechniony język haseł przedmiotowych na świecie, o bogatej leksyce, często służący jako wzorzec do opracowywania języków haseł przedmiotowych w różnych krajach (np. Kanadzie, Francji, Szwecji). Podobnie jak język KABA charakteryzuje się nieograniczonym zakresem słownictwa dostosowanym do katalogowania wyszczególniającego. LC Subject Headings jest słownikiem jhp BK, zawierającym elementarne jednostki leksykalne wykorzystywane do tematowania. Struktura artykułu słownikowego w LCSH zawiera relacje z innymi hasłami wzorcowymi (relacja ekwiwalencji, relacja nadrzędności, relacja skojarzeniowa, relacja podrzędności). Większość tematów ma swój odpowiednik

w symbolu Klasyfikacji Biblioteki Kongresu (KBK), dzięki temu pomaga przełożyć temat wyrażony w języku naturalnym na język klasyfikacji. Tablice KBK nie mają wspólnego indeksu przedmiotowego, każda ma swój własny indeks abecedłowy, słownik ten pełni również funkcję indeksu alfabetycznego do całości tablic. Sam język został poddany ostatnio w środowisku bibliotekarzy amerykańskich gruntownej analizie i zaleca się jego twórcom podjęcie pracy nad weryfikacją terminów, uproszczeniem i uelastycznieniem reguł gramatyki, adaptacją LCSH do wyszukiwania fasetowego (projekt FAST), przewiduje się także możliwość włączenia społecznego tagowania.

Zastosowanie do opisu rzeczowego dokumentów w OPAC BUW języka haseł przedmiotowych Biblioteki Kongresu wiąże się ściśle z decyzją o wyborze Klasyfikacji Biblioteki Kongresu do uporządkowania księgozbioru na półkach z wolnym dostępem w nowym gmachu BUW. Początkowo, w 1995 r., proces klasyfikowania obejmował jedynie nadawanie symboli KBK. Jednak wkrótce podjęto decyzję o nadawaniu i zapisywaniu także tzw. głównego hasła przedmiotowego BK, które stanowi uzasadnienie symbolu wyrażone w języku naturalnym. Hasła przedmiotowe BK otrzymują odtąd wszystkie książki (poza beletrystyką, która nie jest tematowana). Obecnie symbole KBK i hasła LCSH zapisywane są w formacie MARC 21 odpowiednio w polach 050 i 699. Słownik języka haseł przedmiotowych Biblioteki Kongresu pełni funkcję słownika przekładowego umożliwiającego tworzenie charakterystyki wyszukiwawczej dokumentów w procesie klasyfikowania w KBK.

Przykład zastosowania jhp Biblioteki Kongresu w OPAC BUW

001			vtls000512981	
003			BUW	
039		9	\a 200611240342 \b VLOAD \c 200611200343 \d VLOAD \y 200611	
040			\a LUBL 58/HR \c LUBL 58/HR \d LUBL 58/LL \d LUBL 58/ASs	
041	0		\a pol	
050	1	4	\a SF428.75 \b .G67 2004	KBK
091			\d WA U/WB	
100	1		\a Górny, Bogusław.	
245	0	0	\a Nowoczesne szkolenie psów tropiących / \c Bogusław Górny.	
260			\a Warszawa: \b MULTICO Oficyna Wydawnicza, \c 2004.	
300			\a 88 s.: \b fot. kolor., rys. ; \c 25 cm.	
650			\a Psy tropiące \x tresura.	KABA
699	5	4	\a Tracking dogs \x Training.	LCSH

Od 1999 r. Biblioteka UW zaczęła funkcjonować w nowej siedzibie na Powiślu. Nowy gmach stworzył szansę na udostępnienie części księgozbioru w tzw. magazynie otwartym. Podjęto decyzję o wyborze Klasyfikacji Biblioteki Kongresu do logicznego uporządkowania rzeczowego zbiorów udostępnionych w wolnym dostępie, wprowadzając tym samym kolejny język opisu rzeczowego dokumentów do katalogu online bibliotek Uniwersytetu Warszawskiego. W obszarach z wolnym dostępem do zbiorów, ustawionych w ośmiu szerokich dziedzinach według KBK, na koniec 2012 r. czytelnicy mieli do dyspozycji 482.286

woluminów książek i czasopism⁸. Symbole KBK kierują czytelnika w określone miejsce przyporządkowując książkę do jednego działu, z kolei język haseł przedmiotowych BK odzwierciedla wieloaspektowy charakter dokumentu. Nadawanie symboli KBK należy do prac osób zatrudnionych w Sekcji Klasyfikacji Oddziału Opracowania Zbiorów BUW, które zostały specjalnie przeszkolone i przygotowane do pracy z tą klasyfikacją. Każdy wolumin przeznaczony do wolnego dostępu uzyskuje specjalną naklejkę z KBK. W BUW o doborze wydawnictw do wolnego dostępu decyduje data wydania, są to publikacje wydane w większości po 1980 r. Do wolnego dostępu trafiły również ciągi dziesięcioletnie czasopism z nauk humanistycznych i pięcioletnie czasopism z nauk ścisłych, w tym przypadku zdecydowano ograniczyć proces klasyfikowania tytułów czasopism tylko do I stopnia KBK, przypisując tytuł do jednej z ośmiu szerokich dziedzin i ustawiając je alfabetycznie na początku każdej z tych dziedzin. Wszystkie książki i czasopisma udostępniane w wolnym dostępie muszą znaleźć się w katalogu online oraz uzyskać symbol KBK, wpływ bieżący od 1994 r. znajduje się już w OPAC biblioteki, pozostałe zbiory uzupełniane są sukcesywnie.

Przykłady zastosowania KBK w OPAC BUW

001			vtls000008591	
003			BUW	
039		9	\a 201106270604 \b VLOAD \c 201106270527 \d VLOAD \e 201007	
040			\a NUKAT \c WA U/Pecho \d WA U/AP \e WA U/EDPs	
050	0	0	\a Z696.U4 \b C47 1990	KBK
100	1		\a Chan, Lois Mai.	
245	1	0	\a Immroth's guide to the Library of Congress Classification/ by Lois Mai Chan.	
250			\a 4th ed.	
260			\a Englewood, CO: \b Libraries Unlimited, \c 1990.	
300			\a XIV, 436 s. ; \c 25 cm.	
440		0	\a Library Science Text Series	
650			\a Klasyfikacja Biblioteki Kongresu.	KABA
699	5	4	\a Classification, Library of Congress.	LCSH

„Sygnatura (call number) konkretnej książki składa się z dwóch elementów; symbolu klasyfikacyjnego i numeru książki (book number), w której zawarte są informacje o autorze, tytule, dacie wydania czy kolejnym tomie konkretnej publikacji. Przykład sygnatury KBK dla książki Chan, Lois Mai [...] wygląda następująco”⁹:

8 *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie i Bibliotek Wydziałowych UW za rok 2012* [online]. [dostęp: 2013.08.05.]. Dostępny w Internecie <http://www.buw.uw.edu.pl/images/BUW_PDF/sprawozdanie/sprawozdanie2012.pdf>

9 Cytat i pierwszy przykład pochodzą z pracy Jarosława Wołodko: *Klasyfikacja Biblioteki Kongresu w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie*. W: *Opracowanie rzeczowe*. Red. Jadwiga Woźniak-Kasperek i Piotr Birczyński. Warszawa, 2006. s. 230. Drugi przykład zastosowania KBK w OPAC BUW pochodzi z artykułu Anny Prozych: *Klasyfikacja Biblioteki Kongresu w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie*. „Zagadnienia Informacji Naukowej”. 1997, nr 1 (69), s. 17–25.

Z	symbol klasyfikacyjny	Library science. Informations science
696	(class number)	Classification and notation
.U4		US Library of Congress. Classification
C47	numer książki	Chan, Lois Mai
1990	(book number)	Year of publication

001				vtls000021587	
003				BUW	
039		9		\a 201106130346 \b VLOAD \c 201106130323 \d VLOAD \c 201105	
040				\a GD 015/MS \c GD 015/MS \d GD 015/GP \d GD 015/EOs	
050	1	4		\a KKP2730.A3196 \b J36 1996	KBK
100	1			\a Janowicz, Zbigniew \d (1921-2011).	
245	1	0		\a Kodeks postępowania administracyjnego: komentarz / \c Zbigniew Janowicz.	
250				\a Wyd. 3 uzup., stan prawny na 30 kwietnia 1994 r.	
260				\a Warszawa: \b Wydawnictwa Prawnicze PWN, \c 1996.	
300				\a 783 s. ; \c 25 cm.	
504				\a Indeks.	
650				\a Postępowanie administracyjne \z Polska \v kodeksy.	KABA
650				\a Postępowanie administracyjne \x interpretacja \z Polska.	
699	5	4		\a Administrative procedure \z Poland.	LCSH

KKP	Prawo polskie
2730	postępowanie administracyjne
.A3196	indywidualne ustawy określone przez datę
J36	Janowicz
1996	data publikacji

KBK uznano w BUW za najlepsze narzędzie do rozmieszczenia zbiorów. Sygnatury mają charakter topograficzny, są adresami książek, które kierują czytelnika w określone miejsce, przybliżając mu tym samym książki o podobnej problematyce. Możliwość obcowania na wyciągnięcie ręki z dziełami o podobnej lub pokrewnej tematyce, która nas interesuje, znacznie przyczyniły się do częstszego wykorzystania zbiorów w wolnym dostępie.

W BUW tylko część księgozbioru, ta najbardziej potrzebna i najczęściej używana (ok. 12%) jest udostępniana w wolnym dostępie. Dla wygody użytkownika w OPAC funkcjonuje opcja „Odszukaj książkę w Wolnym Dostępie”, która graficznie na planach wskazuje miejsce książki na półce. Stosunkowo krótko (lipiec 2002 do luty 2003) symbol KBK oraz hasła LCSH były wprowadzane do katalogu NUKAT. Od 3 lutego 2003 są widoczne tylko w katalogu lokalnym BUW. Decyzję o zawieszeniu tych prac podjęto w związku z brakiem zainteresowania bibliotek Klasyfikacją Biblioteki Kongresu, jako językiem rzeczowego opisu dokumentów oraz systemem rozmieszczenia zbiorów w wolnym dostępie. Z perspektywy czasu można powiedzieć, że użytkownicy przyzwyczaili się do takiego uporządkowania zbiorów, symbole mnemoniczne wsparto nazwami dziedzin. Stosowanie KBK ma swoje zalety i wady. Zaletą jest niewątpliwie możliwość bezpośredniego korzystania z katalogu online BK i przejmowania opisów książek już tam opracowanych. Wadą, podobnie jak przy LCSH jest to, że w tych bazach nie przeprowadza się melioracji, można więc spot-

kać w bazie BK dokumenty zatematowane lub sklasyfikowane niezgodnie z aktualnymi ustaleniami. Pewien problem w klasyfikowaniu stanowi dysproporcja pomiędzy profilami księgozbiorów BUW i Biblioteki Kongresu. Z przyczyn oczywistych w Bibliotece Kongresu jest więcej dokumentów dotyczących historii USA niż Polski. W naszym księgozbiore jest odwrotnie. Wymusza to niekiedy modyfikacje i rozwinięcia KBK np. w symbolach literatury polskiej. Wszelkie takie decyzje podejmuje się po wnikliwej analizie ich konieczności, przyjmując generalną zasadę nieodstępowania od zasad i wskazówek umieszczonych w tablicach klasyfikacyjnych.

Współpraca w ramach Centrum NUKAT

Uniwersalny zakres i zróżnicowana struktura słownictwa języka KABA, które umożliwiają katalogowanie przedmiotowe wyszczególniające, powodują że jest on przydatny dla różnego typu bibliotek (uniwersyteckich, politechnicznych, bibliotek szkół wyższych różnych typów, innych bibliotek naukowych). Cecha ta spowodowała, że jest on podstawowym językiem opisu przedmiotowego w NUKAT. Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie należy do grupy bibliotek współtworzących katalog NUKAT od chwili jego powstania. Opracowanie zbiorów (z wyłączeniem pewnych rodzajów zbiorów specjalnych) odbywa się w systemie VIRTUA metodą współkatalogowania, zgodnie z zaleceniami i procedurami opracowanymi w NUKAT. Dotyczy to również opracowania rzeczowego w języku haseł przedmiotowych KABA¹⁰. *„Aby nie spowalniać tempa katalogowania, dopuszczono wprowadzanie do NUKAT rekordów bibliograficznych bez opracowania rzeczowego i dodawanie do nich we właściwych polach odpowiednich haseł w trybie modyfikowania tych rekordów bibliograficznych. Dopuszczono ponadto dodawanie do rekordu bibliograficznego haseł przedmiotowych przez bibliotekę inną niż przygotowująca rekord bibliograficzny oraz, z pewnym ograniczeniem, poszerzanie istniejącej już charakterystyki przedmiotowej w rekordzie bibliograficznym NUKAT o nowe hasła, przez bibliotekę, która zamierza go skopiować do swojego katalogu, a konieczność taka wynika z potrzeb jej katalogu lokalnego”¹¹.*

Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie, która rozpoczęła współkatalogowanie 5.07.2002 r., zajmuje również czołowe miejsce w aktywności bibliotek katalogujących w NUKAT. Według danych Centrum NUKAT¹² wprowadziliśmy do końca 2012 r. 363.527 rekordów bibliograficznych (dla porównania Biblioteka Jagiellońska – ta sama data rozpoczęcia współkatalogowania – 359.827 rekordów). Do dnia 31.07.2013 r. BUW wprowadziła ogółem 596.298

10 Ustalenia i procedury dotyczące tworzenia i stosowania języka KABA znajdują się na stronie NUKAT [online] [dostęp 2013.08.08] Dostępny w Internecie <http://centrum.nukat.edu.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=37&Itemid=64>

11 M. Burchard, *Języki informacyjno-wyszukiwawcze w katalogu centralnym NUKAT*. W: *Opracowanie przedmiotowe dokumentów z zakresu nauk ścisłych: matematyczno-przyrodniczych i technicznych. Język haseł przedmiotowych KABA: teoria, praktyka, przyszłość*. Kazimierz Dolny, 20–22 września 2006. Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy. EBIB Materiały konferencyjne nr 15 [online]. [dostęp: 2013.02.27.]. Dostępny w Internecie <<http://www.nowyebib.info/publikacje/matkonf/kaba/burchard.php>>

12 Zał. 5. Aktywność bibliotek katalogujących w NUKAT w 2012 r. W: *Raport roczny z wykonania zadania: Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny NUKAT. Prowadzenie katalogu oraz koordynacja współpracy naukowych bibliotek polskich w zakresie jego budowania w 2012 r.* [online] [dostęp 2013.08.08] Dostępny w Internecie <http://centrum.nukat.edu.pl/images/stories/file/sprawozdania/spub_2012.pdf>

rekordów kartoteki haseł wzorcowych (nazwa, hasła przedmiotowe, hasła rozwinięte, tytuły ujednoczone, tytuły serii, nazwa/tytuł), Biblioteka Jagiellońska 496.699 rekordów. Same hasła przedmiotowe do khw (bez haseł przedmiotowych rozwiniętych) to 44.597 (BJ 35.550). Tylko w r. 2012 skopiowaliśmy 94.235 rekordów (dla porównania Biblioteka Jagiellońska skopiowała 107.043 rekordy). NUKAT zbudowano opierając się na założeniu zbiorowego katalogowania w bazie centralnej i możliwości udostępniania bibliotekom gotowych rekordów do kopiowania. Ma to ogromne znaczenie szczególnie w przypadkach bardzo czasochłonnego opracowania rzeczowego. NUKAT likwiduje dublowanie prac nad opracowaniem dokumentów w skali kraju i dostarcza spójnych danych z kartotek haseł wzorcowych opracowywanych wg najnowszych standardów i zaleceń międzynarodowych.

Możliwość kopiowania rekordów na tak dużą skalę czyni autorów rekordów bibliograficznych, a także autorów opisów rzeczowych, współodpowiedzialnymi za współkatalogowanie. Szczegółowe zasady metodyczne tematowania dokumentów w jhp KABA obligują osoby opracowujące dokument do zachowania konsekwencji przy tworzeniu charakterystyk wyszukiwawczych, co skutkuje tym, że książki o podobnej tematyce powinny mieć identyczne lub podobne opisy przedmiotowe.

W r. 2012, w wydawnictwach zwartych pochodzących z wpływu bieżącego, opisy autorstwa BUW stanowiły 18,4% wszystkich nowo wprowadzonych do katalogu BUW w roku sprawozdawczym, a skopiowane z NUKAT opisy cudzego autorstwa – 81,6%. Tym samym udział własnych opisów dla pozycji pochodzących z wpływu bieżącego znajdował się na poziomie poniżej 20%. Natomiast dla wydawnictw zwartych poddawanych retrokonwersji 79,4% opisów było autorstwa BUW, a 20,6% cudzego autorstwa. Odnotowano dalszy spadek liczby opisów bibliograficznych przejętych z NUKATu, które nie posiadały charakterystyki przedmiotowej¹³. Wraz z kopiowanymi rekordami bibliograficznymi do OPAC BUW wchodzi charakterystyki wyszukiwawcze tworzone w innych językach informacyjno-wyszukiwawczych niż język KABA stosowany do opracowania przedmiotowego zbiorów w BUW. W katalogu NUKAT współistnieje lub współistniało kilka języków informacyjno-wyszukiwawczych: jhp KABA, jhp BN, MeSH, KBK, UKD¹⁴. Współpracująca z NUKATem od czerwca 2005 do lipca 2007 r. Biblioteka Narodowa, w wyniku wspólnych porozumień, 20 czerwca 2005 r. ulokowała w bazie NUKAT około 70-tysięczny zbiór zawierający rekordy słownictwa jhp BN oraz rekordy rozwiniętych haseł przedmiotowych i te rekordy są w bazie NUKAT. Na dzień 31.07.2013 statystyki NUKAT podają 532.819 rekordów kartotek haseł wzorcowych BN. Załadowanie słownictwa BN do bazy CKHW NUKAT umożliwiło wprowadzanie online odpowiednich haseł do rekordów bibliograficznych przez biblioteki stosujące jhp BN w swoich katalogach (np. Biblioteka Publiczna Miasta st. Warszawy). W grupie bibliotek współpracujących z NUKAT są trzy biblioteki uczelni medycznych. Biblioteki medyczne zdecydowały się na wprowadzanie do NUKAT wyłącznie haseł potrzebnych do zastosowania w rekordach hpr MeSH i tych rekordów. KBK do katalogu NUKAT wprowadzono w początkowym okresie współkatalogowania

13 Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie, op. cit.

14 M. Burchard, *Języki informacyjno-wyszukiwawcze w katalogu centralnym NUKAT*, op.cit.

logowania jako uzupełnienie dodawane do rekordu bibliograficznego w trybie jego modyfikacji przed skopiowaniem do katalogu lokalnego BUW. Dość szybko zaniechano wprowadzania tej klasyfikacji, ponieważ zainteresowany nią był tylko BUW. Podobnie sytuacja wyglądała w przypadku UKD, którym zainteresowane były biblioteki techniczne i Biblioteka Narodowa. Symbole UKD pojawiły się w rekordach opracowanych przez BN. Dotyczy to niewielkiej liczby rekordów. Efektem stosowania tych języków jest niezbyt duża ilość rekordów bibliograficznych, w których spotykają się charakterystyki rzeczowe we wszystkich tych językach informacyjno-wyszukiwawczych. I takie rekordy również bywały kopiowane do OPAC BUW.

Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie ma swojego przedstawiciela w Zespole Konsultacyjnym jhp KABA w Centrum NUKAT, uczestnicząc tym samym w tworzeniu zasad i procedur współpracy w zakresie tworzenia i stosowania jhp KABA.

Przykłady opracowania rzeczowego w OPAC BUW

001			vtls000327791	
003			BUW	
039		9	\a 201206040308 \b VLOAD \c 201206040301 \d VLOAD \c 20100	
040			\a TOR U/MS \c TOR U/MS \d TOR U/LF \d WR U/dl \d KR U/ACHs \	
050	1	4	\a LA2375. P62 \b B79 2003	KBK
080			\a 94(438).08A/Z:371.124:811.162.1:821.162.1(091):929-052A/Z:929-	UKD
091			\d WA U/WKC	
100	1		\a Brzeziński, Władysław \d (1922-1998).	
245	1	0	\a O ojców mowę Władysław Brzeziński ; [oprac. Jadwiga Brzezińska].	
260			\a Koszalin: \b [„Puls”], \c 2003.	
300			\a 392 s.: \b faks., fot., nuty, pl. ; \c 25 cm.	
600	1		\a Brzeziński, Władysław \d (1922-1998).	KABA
650			\a Edukacja \z Polska \y 20 w. \x relacje osobiste.	
650		9	\a Nauczyciele języka polskiego \y od 1944 r	BN
651		9	\a Kwidzyn (woj. pomorskie ; okręg) \y 20 w	
651		9	\a Podróżna (woj. wielkopolskie ; okręg) \y 20 w	
699	0	4	\a Brzeziński, Władysław, \d 1922-1998.	
699	5	4	\a Educators \z Poland \v Biography.	LCHS
699	5	4	\a Education \z Poland \z Western and Northern Territories.	
700	1		\a Brzezińska, Jadwiga \c (farmacja). \e Oprac.	
001			vtls000510034	
003			BUW	
039		9	\a 200611290434 \b VLOAD \c 200611100338 \d VLOAD \c 200611	
040			\a WR U/al \c WR U/al \d WR U/dl \d WA N/PBbj \d WA U/JKs \d W	
050	1	4	\a JN6759.5.D42 \b N53 2006	KBK
080			\a 342.9:351/354	UKD
091			\d WA U/AX	
100	1		\a Niczyporuk, Janusz.	
245	1	0	\a Dekoncentracja administracji publicznej / \c Janusz Niczyporuk.	
260			\a Lublin: \b Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, \c	
300			\a 253 s. ; \c 24 cm.	
500			\a Na s. przytyt.: 60 lat Wydawnictwa UMCS.	
650			\a Dekoncentracja administracji.	KABA
650		9	\a Administracja \x organizacja	BN

650		9	\a Prawo administracyjne \x teoria	
699	5	4	\a Decentralization in government \z Poland.	
699	5	4	\a Public administration \z Poland.	
699	5	4	\a Decentralization in government.	LCBS
699	5	4	\a Public administration.	
001			vtls000007704	
003			BUW	
039		9	\a 201007210311 \b VLOAD \c 201007210308 \d VLOAD \c	
245	0	0	\a Kompendium postępowania chirurgicznego / \c pod red. Roberta E. Condon	
			na i Lloyd M. Nyhusa ; tł. z ang. pod red. Witolda Rudowskiego i Romualda Scharfa.	
246	1		\i Tyt. oryg.: \a Manual of surgical therapeutics	
250			\a Wyd. 2.	
260			\a Warszawa: \b Wydawnictwo Lekarskie PZWL, \c 1995.	
300			\a 514 s.: \b il. ; \c 24 cm.	
650			\a Medycyna wewnętrzna \v podręczniki	KABA
650			\a Chirurgia \v podręczniki.	
655		2	\a Podręczniki [Typ publikacji]	MESH
700	1		\a Condon, Robert Edward \d (1929-). \e Red.	
700	1		\a Nyhus, Lloyd M. \d (1923-). \e Red.	

Nowe propozycje opracowania rzeczowego w BUW

Najnowszym rozwiązaniem wykorzystania nowoczesnych technologii w komunikacji z użytkownikiem jest uruchomienie w BUW (pierwsza biblioteka w Polsce) w trybie testowym oprogramowania Chamo, które wzbogaca katalog online o nowe funkcje, m.in. tagowanie i recenzowanie. Tagi można wpisywać po uprzednim zalogowaniu, wpisując nr karty bibliotecznej i hasło dostępu. Początkowo będzie ono działać równolegle z obecnym interfejsem katalogu online bibliotek UW, a w przyszłości ma go zastąpić. Obecnie trwają prace nad udoskonalaniem tego narzędzia (uzupełnianiem polskiej wersji językowej interfejsu, poprawą formy graficznej, usprawnieniem niektórych funkcji). Funkcje dostępne w obecnym katalogu (zamawianie, rezerwowanie, prolongowanie) będą również dostępne w Chamo. Biblioteka liczy na pomoc użytkowników w testowaniu i sygnalizowaniu problemów związanych z prawidłowym działaniem poszczególnych funkcji Chamo, uwagi wykorzysta również przy opracowaniu interfejsu, tak aby najlepiej odpowiadał potrzebom czytelników. Znajduje się tu również opcja Chamo na telefon komórkowy. Możliwość dodania tagów, oceny publikacji, napisania recenzji, uzyskania dodatkowych informacji o poszukiwanej pozycji (np. link do strony internetowej Google Books) z pewnością zainteresuje czytelników.

Tagowanie, oprócz niewątpliwie wielu zalet, ma również wady. „*Tagowanie - to nic innego jak katalogowanie, indeksowanie czy kategoryzacja, ale w odniesieniu do zasobów internetowych i, co najważniejsze, wykonywane przez użytkowników. [...] pojawiły się poważne obawy o obiektywizm takich opisów i uleganie wpływom komercyjnym. Można postawić pytanie: dla kogo tagujemy? W imię czyich interesów? Czy realizujemy przez to cele indywidualne czy też społeczne? Demokratyzacja tagowania – to także równe traktowanie opinii ekspertów i amatorów. Serwisy internetowe dające możliwość*

tagowania rzadko stosują kontrolę słów kluczowych do tego używanych. Dlatego też zbiór tagów nadanych przez jego użytkowników reprezentuje ich prywatne słownictwo¹⁵. Jest to proces subiektywny oddający aktualne wyobrażenie autora o zawartości charakteryzowanego obiektu. Nadmiar tagów o różnym stopniu szczegółowości może spowodować uzyskanie nadmiarowej i nieadekwatnej informacji. Problemy tagowania niezwykle interesują bibliotekarzy, a szczególnie tych, którzy zajmują się opracowaniem rzeczowym.

Trudno nam myśleć o udostępnianiu zasobów katalogów bibliotecznych dla społecznego opracowania treści choć może zaakceptujemy możliwość funkcjonowania innych, równorzędnych, subiektywnych charakterystyk treściowych w naszych katalogach bibliotecznych.

Zastosowanie oprogramowania Chamo stwarza dodatkowe możliwości scharakteryzowania treści dokumentów dostępne dla użytkowników. Językiem opisu rzeczowego jest jhp KABA. Hasła przedmiotowe rozwinięte zapisane są wg zasad gramatyki języka KABA, ale bez zastosowania separatorów.

Zarówno nowo wprowadzone oprogramowanie, jak i wszystkie do tej pory funkcjonujące zasady opracowywania zbiorów, mają na względzie przede wszystkim wszechstronne udostępnienie zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie dla najlepszego ich wykorzystania.

BIBLIOGRAFIA:

1. *Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie 1945–1980*. Red. Andrzej Mężyński, Anna Bednarz. Warszawa 1998.
2. Burchard M., *Języki informacyjno-wyszukiwawcze w katalogu centralnym NUKAT. W: Opracowanie przedmiotowe dokumentów z zakresu nauk ścisłych: matematyczno-przyrodniczych i technicznych. Język haseł przedmiotowych KABA: teoria, praktyka, przyszłość*. Kazimierz Dolny, 20–22

15 M. Roszkowski, *Czym jest tagowanie?* [dokument elektroniczny] [online] [dostęp 2013.08.09.] Dostępny w Internecie < <http://www.pedagogiczna.edu.pl/warsztat/2008/3-4/080306.htm>>

września 2006. Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy. EBIB Materiały konferencyjne nr 15 [online]. [dostęp: 2013.02.27.]. Dostępny w Internecie.

3. <<http://www.nowyebib.info/publikacje/matkonf/kaba/burchard.php>>
4. Czapelski P., *Z dziejów katalogu przedmiotowego Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*. W: *Opracowanie rzeczowe zbiorów w dużych bibliotekach uniwersalnych*: Materiały z konferencji, 22–24 maja 1986 roku, Jarocin. [Red. Krystyna Dąbrowska]. Warszawa, 1989, s. 188–198.
5. Proźych A., *Klasyfikacja Biblioteki Kongresu w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie*. „Zagadnienia Informacji Naukowej” 1997, nr 1 (69), s. 17–25.
6. Wołodko J., *Klasyfikacja Biblioteki Kongresu w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie*. W: *Opracowanie rzeczowe*. Red. Jadwiga Woźniak-Kasperek i Piotr Birczyński. Warszawa 2006. s. 228–241.

Summary: Description of subject cataloguing in the University Library in Warsaw, from the Adam Łysakowski's cross catalogue to the automatic catalogue. The meta-informational function of the languages currently used in BUW (Warsaw University Library): jhp KABA, LCSH, KBK. Cooperation with the central catalogue NUKAT and its influence on subject cataloguing. Proposals of subject cataloguing in BUW with the use of new technologies to communicate with the user.

Katarzyna Regulska, Liliana Kozik

Biblioteka Główna Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu

EFEKTYWNOŚĆ OPRACOWANIA ZBIORÓW W BIBLIOTECE AKADEMICKIEJ NA PRZYKŁADZIE BIBLIOTEKI GŁÓWNEJ UNIwersytetu EKONOMICZNEGO W POZNANIU

Słowa kluczowe: opracowanie zbiorów bibliotecznych, biblioteka akademicka, zbiory biblioteczne, katalogowanie zbiorów bibliotecznych, efektywność.

Streszczenie: Referat jest próbą przedstawienia wymiernych korzyści, jakie generowane są poprzez opracowanie zbiorów w bibliotece akademickiej. Na przykładzie Biblioteki Głównej Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, która od 2010 r. czynnie współpracuje z NUKAT, autorki ukazują efektywność opracowania zbiorów bibliotecznych jako rezultat „robienia rzeczy we właściwy sposób oraz robienia właściwych rzeczy”. Sprawne katalogowanie, znajomość norm, procedur, ukierunkowanie na jakość – czy to wystarczy jeszcze na długo? Można mnożyć pytania o zasadność szczegółowego opracowania. Czy zatem poznanie problemów codziennej pracy i wykazanie dylematów, a przy tym zagrożeń, które mogą powstać przy pochopnym ograniczaniu nakładów pracy katalogerów obroni tezę, że opracowanie zbiorów w bibliotece akademickiej jest potrzebne do osiągnięcia najwyższej jakości usług, a co za tym idzie zaspokojenia potrzeb użytkowników?

W dobie minimalizacji kosztów i oszczędności na uczelniach oraz kalkulacji korzyści jesteśmy (my bibliotekarze) niejako zobligowani do wyjaśnienia, czy raczej przybliżenia roli, jaką odgrywa opracowanie zbiorów w bibliotece akademickiej. Education Advisory Board, firma ciesząca się największym doświadczeniem rozpoznawania praktyk akademickich, biznesowych, spraw studenckich, zdalnej edukacji oraz bibliotek w Ameryce Północnej, w opublikowanym raporcie¹ przewiduje, że *”jednym z najważniejszych usuniętych obszarów będzie tradycyjne opracowanie zbiorów. Rozwój katalogów centralnych, pozyskiwanie materiałów bibliotecznych z dołączonymi plikami opisów bibliograficznych, względnie podpisywanie umów z OCLC na udzielanie usługi opracowania, wydają się rozwiązaniami tańszymi, a przez to bardziej rentownymi dla instytucji. Jeden z dyrektorów respondentów ujął to w zdaniu, iż na świecie nie potrzeba tysiąca opisów tej samej książki. Możliwość ujednolicania meta danych, przesyłania ich protokołami, ich import do standaryzowanych systemów bibliotecznych – zwiastują konieczność przekwalifikowania głównie tej grupy bibliotekarzy”*². To oczywiście wizja przyszłości

1 D. Attis, *Redefining the Academic Library: Managing the Migration to Digital Information Services* [on-line]. [dostęp 2013-09-02]. Dostępny w Internecie: < <http://digitalcommons.mcmaster.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1000&context=lookingforward> >

2 P. Karwasiński, *Redefining the academic library: managing the migration to Digital information services*, Washington, D.C.: The Advisory Board Company 2011. „Biblioteka” 2012, nr 16, s. 385–390.

opracowana na przykładzie bibliotek amerykańskich i dla bibliotek amerykańskich, ale zarządzający bibliotekami na całym świecie mogą wysnuć wniosek, że taka sytuacja może przynieść korzyści w każdej bibliotece, na pewno pozwoli na wyeliminowanie zatrudniania specjalistów od katalogowania, nie będzie też mowy o monotonii pracy. Wizja całkiem proekonomiczna, ale czy realna w Polsce? Jak na razie, niestety, nie. Na gruncie polskim przymiarki do ograniczenia pracy oddziałów opracowania zbiorów pojawiły się w momencie powstania Narodowego Centralnego Katalogu NUKAT. Właśnie minęło 10 lat od zaproponowania polskim bibliotekom tzw. współkatalogowania. Względy polityczne i różnorodność stosowanych systemów bibliotecznych powodują nadal „blokade” w myśleniu o jednorodnym katalogu centralnym. Bieżąca produkcja wydawnicza powinna być możliwa do przejmowania przez wszystkie biblioteki za pomocą tzw. „jednego kliknięcia”, biblioteki dzieliłyby się wówczas opisami zbiorów retrospektywnych i zagranicznych. Po dekadzie działalności Centrum NUKAT, te biblioteki, które współkatalogują, bardzo sobie współpracę cenią i dążą do jak najlepszej jakości opisów zawartych w katalogu. Niestety, słyszy się głosy, szczególnie wśród bibliotekarzy, którzy z NUKAT nie pracują, że jest to niepotrzebne, że spowalnia proces opracowania itp. Co gorsza opinie takie krążą również na szczeblach kadry zarządzającej bibliotekami i to my katalogerzy musimy tłumaczyć po co i dlaczego jest centralny katalog. Chcąc przekonać o ważnej roli opracowania i współkatalogowania należy wykazać, jak jesteśmy efektywni. Z punktu widzenia mikroekonomii biblioteka może być traktowana jako jednostka produkcyjna, która wykorzystuje pewne czynniki produkcji do „wytworzenia” specyficznych produktów. Badania efektywności kosztowej bibliotek są od lat propagowane w wielu krajach jako użyteczne narzędzie dla zarządzania³.

Definicja efektywności mówi, że efektywność jest to rezultat podjętych działań, opisany relacją uzyskanych efektów do poniesionych nakładów. Oznacza najlepsze efekty produkcji, dystrybucji, sprzedaży, promocji. Efektywność można rozpatrywać w dwóch aspektach:

- sprawność – „robienie rzeczy we właściwy sposób”,
- skuteczność – „robienie właściwych rzeczy”⁴.

Jak ma się do tego praca katalogerów? Otóż posiadamy (zastosowana liczba mnoga w celu identyfikacji z całą grupą bibliotekarzy katalogujących zbiory w bibliotekach akademickich) odpowiednią wiedzę, popartą szkoleniami i warsztatami z zakresu katalogowania zbiorów bibliotecznych. Staramy się jak najlepiej „produkować” opisy bibliograficzne, „dystrybuujemy” je poprzez katalog online, co prawda nie sprzedajemy ich, lecz dzielimy się nimi za pomocą NUKATu, a najlepszym efektem promocji jest informacja o posiadanych przez bibliotekę zbiorach dostępna dla ogółu społeczeństwa.

Przytaczając definicję efektywności i dokonując próby jej implementacji na grunt oddziałów opracowania w bibliotekach akademickich, należy również wyjaśnić pojęcie efektywności organizacyjnej. Rozumie się przez to ściśle określoną zdolność do strategicznego

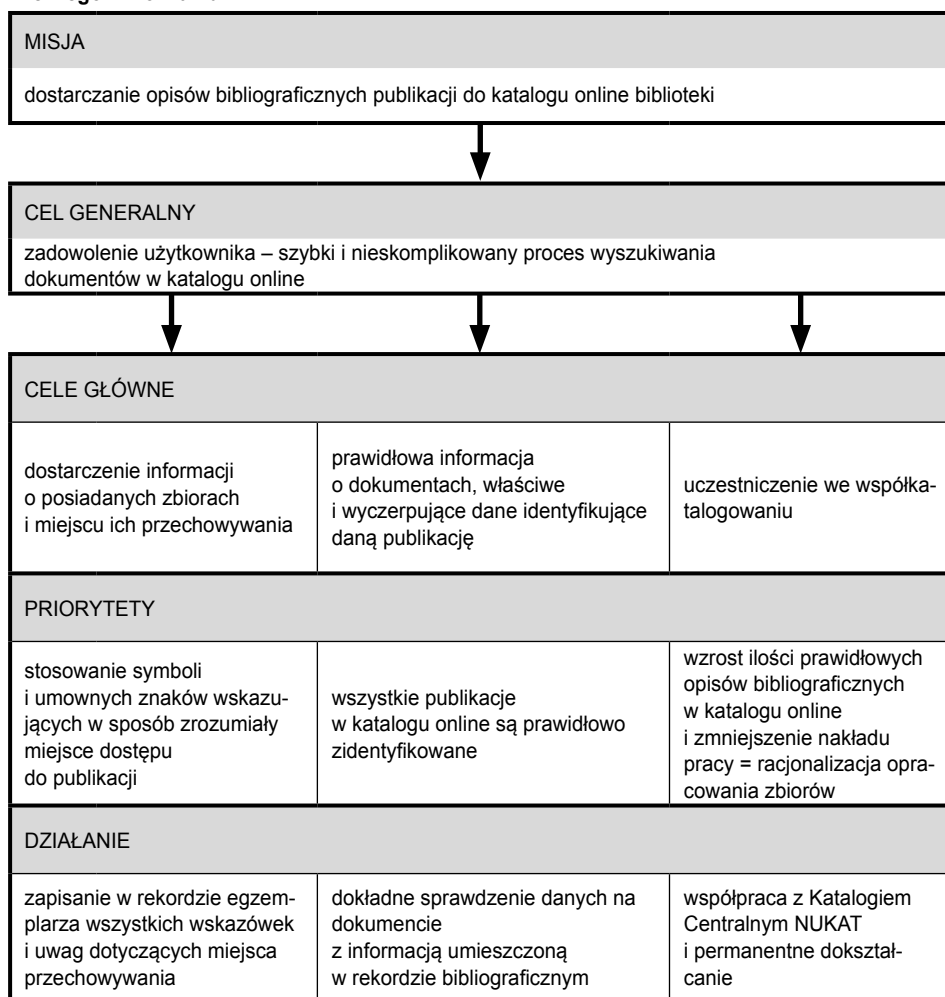
---

3 A. Osiewalska, J. Osiewalski, *Próba oceny efektywności kosztowej polskich bibliotek akademickich* [on-line]. [dostęp 2013-09-02]. Dostępny w Internecie: <<http://www.oss.wroc.pl/biuletyn/ebib03/efektywn.html>>

4 J. Stoner, A. F.; Freeman, R. E.; Gilbert, jr., D. R. *Kierowanie*. Wyd. 2. Warszawa, 2011, s. 23–24.

przystosowania się do zmian w otoczeniu, a także do produktywnego oraz oszczędnego wykorzystania posiadanych zasobów do realizacji przyjętej wcześniej struktury celów⁵. Efektywność organizacyjna zależy głównie od stopnia realizacji przedstawionej struktury celów, ilości i sposobu nakładów określonych środków materialnych na wytworzenie danej rzeczy, wreszcie od czasu pracy danego zespołu roboczego.

Tab. 1. **Struktura celów Oddziału Opracowania Zbiorów Biblioteki Głównej Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu**

Źródło: opracowanie własne

We współczesnych koncepcjach oceny efektywności organizacyjnej odchodzi się od oceny efektywności tylko w wymiarze finansowym. Nie tylko miary ilościowe, z reguły

5 Ibid., s. 2.3

przybierające postać wskaźników, ale również forma oceny opisowej, stopniowalnej, jest w tym przypadku użyteczna⁶.

Myśląc o strukturze celów w pierwszej kolejności myślimy o misji i celach strategicznych, jakie są określone dla biblioteki akademickiej na płaszczyźnie działalności uczelni. My jednak chcemy skupić się na pracy i efektywności opracowania, dlatego musimy sformułować działania, jakie wykonujemy w formie struktury celów, którą przyjmujemy i realizujemy, po to właśnie, aby osiągnąć jak najlepsze wyniki i wykazać, że przyczyniamy się do efektywności całej organizacji.

Na przykładzie pracy Oddziału Opracowania Zbiorów Biblioteki Głównej Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu została określona struktura celów dla tego oddziału.

Obok efektywności organizacyjnej możemy mówić również, w odniesieniu do opracowania zbiorów, o drugim pojęciu – efektywności dynamicznej: adaptacyjnej i innowacyjnej. Efektywność adaptacyjna, to zdolność stopniowego dostosowania się do zmian zachodzących w otoczeniu oraz umiejętność rozpoznawania natury pojawiających się problemów i ich właściwego rozwiązania. Innowacyjna zaś – wyraża się w zdolności do wprowadzania innowacji, czyli metod usprawniających, bądź też zmniejszających koszty, np. poprzez zastosowanie nowych technologii⁷. I tu również możemy przytaczać przykłady działań katalogerów, które wpisują się w zdolność do efektywności dynamicznej, zarówno adaptacyjnej, jak i innowacyjnej.

Efektywność ekonomiczna odróżniana jest od tego, co w języku angielskim nazywa się *effectiveness*, a w języku polskim skutecznością. Jak wiadomo, skuteczność może być osiągnięta nieefektywnymi metodami, a więc do oceny skuteczności możemy też zastosować kryterium efektywności ekonomicznej⁸.

Należy pamiętać o tym, by nie popaść w nieefektywność. Objawia się to wówczas, gdy koszt wytworzenia pewnej ilości dobra jest większy od najmniejszego możliwego kosztu wytworzenia tej ilości dobra, czyli gdy pojawia się marnotrawstwo zasobów⁹. Pojęcie to przeniesione na grunt opracowania łatwo daje się rozpoznać w momencie, kiedy tworzymy opisy bibliograficzne tylko i wyłącznie na potrzeby własnej biblioteki (lokalnie). Jeśli rekord jest utworzony przez wykwalifikowanego katalogera i nie zostaje wysłany do NUKAT, czy nie świadczy to o marnotrawstwie? Możliwymi przyczynami nieefektywności może być zły nadzór i wadliwy system motywowania pracowników oraz sytuacja, w której instytucja nie jest poddana presji konkurencji i warunkiem przetrwania na rynku nie jest efektywność¹⁰. Oczywiście wydaje się, że nie jesteśmy poddani presji konkurencji, ale jaka przyszłość nas czeka, zależy w pewnym sensie od naszej atrakcyjności. Oddziały opracowania wykazując swoją wartość, jakość i efektywność prze-

6 B. Ziębicki B. *Współczesne koncepcje oceny efektywności organizacyjnej – próba porównania*. In: *Efektywność – rozważania nad istotą i pomiarem*. Red. T. Dydyca; G. Osbert-Pociecha. Wrocław, 2010, s. 638.

7 *Efektywność organizacyjna*. In: *Wikipedia. Wolna encyklopedia* [on-line]. [dostęp 2013-09-02]. Dostępny w Internecie: < http://pl.wikipedia.org/wiki/Efektywno%C5%9B%C4%87_organizacyjna >

8 *Efektywność a sprawiedliwość*. Red. J. Wilkin. Warszawa, 1997, s. 25.

9 *Nieefektywność*. In: *Wikipedia. Wolna encyklopedia* [on-line]. [dostęp 2013-09-02]. Dostępny w Internecie: < http://pl.wikipedia.org/wiki/Nieefektywno%C5%9B%C4%87_X >

10 Ibid.

trwają w strukturach bibliotek i być może będą silnymi jednostkami, od których zależy zadowolenie użytkowników.

Wróćmy jeszcze do aspektów efektywności, o których wspomniano na początku referatu. Po pierwsze – sprawność, a więc „robienie rzeczy we właściwy sposób”. Jest to umiejętność właściwego działania, która związana jest z nakładami i efektami. Osiągnięcie wyników jest współmierne do nakładów (np. pracy, czasu) zużytych na ich realizację. I wreszcie, sprawne działanie to minimalizowanie kosztów nakładów zużytych do osiągniętych celów. Po drugie – skuteczność rozumiana jako „robienie właściwych rzeczy” to nic innego, jak umiejętność wyboru właściwych celów.

Skuteczność i sprawność w opracowaniu zbiorów wynika z użytkowania przez katalogerów dobrych i sprawdzonych narzędzi (np. klient Virtua), stosowania obowiązujących standardów, wdrożenia odpowiednich procedur i wypracowanej metodologii¹¹. Jeśli działamy sprawnie, ale nieskutecznie, to oznacza to, że robimy coś dobrze, ale nasza działalność nie prowadzi do osiągnięcia sensownych i odpowiednich celów. Przytoczyć tu należy przykład podstawowy, a mianowicie lokalne katalogowanie zbiorów. Każdy chyba dyrektor biblioteki chciałby, aby zakupione publikacje, jak najszybciej trafiły na półkę. Jeden z dyrektorów biblioteki na forum EBIBu napisał, przy okazji rozważań na temat MARC 21, „*dziś kupiona książka (też za czesne słuchaczy) jutro będzie na półce*”¹². Czy jednak takie sprawne (szybkie) działanie jest na pewno zgodne z zasadami efektywności? Będzie takie, jeśli nie zapomnimy, że należy książkę zakupioną dziś szybko umieścić w katalogu online, aby była widoczna i dostępna dla czytelników. Trzeba to jednak zrobić w taki sposób, aby wyszukanie jej było sprawne, aby opisanie jej było zrozumiałe i aby przyniosło to korzyści, a więc prawidłową identyfikację w globalnej „bazie” dokumentów.

Należy kilka słów wspomnieć o monotonii w pracy katalogera. Jest to temat powszechnie omawiany, wręcz do znudzenia powtarzany katalogerom przez współpracowników: „a czy to nie nudne?”, „jak tak można cały dzień robić to samo?” itp. Niektórzy dyrektorzy starają się osobom katalogującym „urozmaicać” pracę poprzez odelegowywanie ich do innych prac w bibliotece (na dyżury w czytelnich). Prawdą jest, że są katalogerzy, którzy mają predyspozycje do takiej pracy, wykazują się umiejętnością różnicowania spraw ważnych od mniej ważnych i może to właśnie powoduje, że oni sami tej monotonii nie zauważają. Tak jak istnieje stereotyp bibliotekarza – nudny, niedoświadczony, szary, tak i możemy mówić o stereotypie katalogera – przykutego do klawiatury, niewidzącego nic poza formatem MARC 21 i językiem haseł przedmiotowych.

Opracowanie zbiorów w bibliotece akademickiej jest potrzebne do osiągnięcia najwyższej jakości usług. Jak pisze Teresa Urszula Szmigielska: *„Na to, czy klient otrzyma żadaną publikację w odpowiednim dla niego czasie, składa się sprawność pracy całej*

11 M. Dudziak-Kowalska, Efektywność kooperacyjnej metody opracowania zbiorów zwartych w katalogu centralnym NUKAT. Doświadczenia Biblioteki Głównej Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie [on-line]. [dostęp 2013-09-02]. Dostępny w Internecie: <<http://www.ebib.pl/2010/116/a.php?dudziak>>

12 Forum EBIB. *Na każdy temat. MARC 21* [on-line]. [dostęp 2013-09-02]. Dostępny w Internecie: <<http://forum.ebib.pl/pun/viewtopic.php?id=408>>

instytucji, od momentu odnalezienia książki na rynku wydawniczym, szybkiego jej zakupu i akcesji, po umieszczenie w katalogu właściwie przygotowanego opisu wraz z hasłami rzeczowymi i ułatwiającymi odnalezienie publikacji”¹³. Okazuje się zatem, że bez odpowiednio opracowanej publikacji nie jesteśmy w stanie zaproponować użytkownikom pełnowartościowej usługi. W artykule *Charakterystyka formatu MARC 21 – stan obecny i perspektywy rozwoju* Magdalena Krynicka z Biblioteki Narodowej podsumowuje – „w wyniku analizy formatu MARC 21 nasuwa się wnioski, że istnieje konieczność opracowania formatu odpowiedniego do nowych potrzeb użytkowników i wymagań technologicznych”¹⁴.

Wzorce określające optymalny, uznany powszechnie za pożądany, poziom jakości pracy biblioteki były na przestrzeni lat publikowane przez organizacje o światowym zasięgu, takie jak ISO i IFLA. Należy pamiętać, o czym przypomina Lidia Derfert-Wolf¹⁵, że jakość to nie to samo co efektywność. Jakość jest pojęciem szerszym od pojęcia efektywności, funkcjonalności, wydajności i skuteczności działania, a wskaźniki to nie to samo co standardy. Standardy biblioteczne określa norma *PN-ISO 11620:2006 Informacja i dokumentacja. Wskaźniki funkcjonalności bibliotek*. Szczegółowo opracowany zbiór wskaźników funkcjonalności dla bibliotek akademickich zawierają zalecenia IFLA. Autorzy opracowania uważają, że biblioteki, podobnie jak inne instytucje usługowe powinny wykazywać, że środki finansowe obracają na właściwy cel i w najlepszy sposób, tj., że dostarczają usług wysokiej jakości¹⁶. Zespół powołany w 1990 r. w ramach Sekcji IFLA zdecydował, że mierzona będzie skuteczność, a nie wydajność i wyodrębnione zostaną wskaźniki określające przydatność biblioteki dla studenta i pracownika dydaktycznego¹⁷.

W strukturze wskaźników wyróżnia się nie tylko ogólne wykorzystanie biblioteki i jej urządzeń, ale także jakość katalogów (wyszukiwanie znanej pozycji, wyszukiwanie rzeczowe), a także dostępność dokumentów w zbiorach (mierzona szybkością gromadzenia, ale i szybkością procesu opracowania)¹⁸. Wyjaśnienia wymaga wskaźnik szybkości procesu opracowania. Jest to czas upływający od otrzymania dokumentu przez bibliotekę do pojawienia się go na półce i/lub w katalogu. Wskaźnik określa jakość wewnętrznych procesów roboczych. Szybkość procesu określana jest jako liczba dni, z weekendami włącznie¹⁹. Norma ISO 11620:2006 wśród 34 wskaźników funkcjonalności wymienia opracowanie dokumentów, a mianowicie medianę czasu opracowania dokumentu. Norma 11620:2008 (E) wśród 44 wskaźników definiuje medianę czasu opracowania dokumentu – jest to ocena efektywności różnych rodzajów procedur opracowania pod względem szybkości.

13 T. U. Szmigielska, *Standardy oceny bibliotek akademickich*. Warszawa 2011, s. 10.

14 M. Krynicka, *Charakterystyka formatu MARC 21 – stan obecny i perspektywy rozwoju*. „Zagadnienia Informatyki Naukowej” 2012, nr 2 (100), s. 98.

15 L. Derfert-Wolf, *Wskaźniki funkcjonalności i badanie efektywności bibliotek – wprowadzenie* [on-line]. [dostęp 2013-09-02]. Dostępny w Internecie: <http://www.sbp.pl/repository/dokumenty/strategia/2010/seminarium_SBP_wskazniki_wprowadzenie.pdf>

16 R. Poll, P. Boekhorst, te. *Mierzenie jakości: międzynarodowe zalecenia do pomiaru wykonania zadań w bibliotekach akademickich*. Wrocław 2004, s. 11.

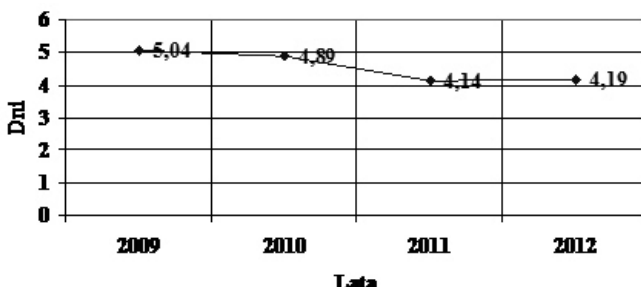
17 T. U. Szmigielska, *Standardy oceny...*, op. cit., s. 60–61.

18 Ibid., s. 64.

19 Ibid., s. 67.

Wskaźnik jest szczególnie przydatny dla wydawnictw zwartych. Zaleca się, aby podczas interpretacji wyników, szczególną uwagę zwracać na różnice w komputeryzacji i sposobie katalogowania egzemplarzy²⁰. Do badania można wybrać ze wskaźników wszystkie lub kilka i można badać z wybraną przez siebie częstotliwością²¹.

W Bibliotece Głównej Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu prowadzi się obliczanie wskaźnika czasu opracowania określając czas bibliotecznego opracowania druków zwartych (Wykres 1). Czas oblicza się uwzględniając ewidencję, katalogowanie formalne i przedmiotowe oraz opracowanie techniczne.

Wykres 1. Czas bibliotecznego opracowania druków zwartych w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu

Źródło: opracowanie własne

W 2009 r. w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu Zarządzeniem nr 87/2009 Rektora Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu z dnia 27 lipca 2009 r.²² wprowadzono nową strukturę organizacyjną (poprzednia struktura obowiązywała od 1995 r.). Powołano Oddział Zarządzania Zbiorami Drukowanymi i Elektronicznymi, składający się z: Sekcji Gromadzenia, Sekcji Opracowania Wydawnictw Zwartych i Sekcji Gromadzenia i Opracowania Wydawnictwo Ciągłych.

Do zadań oddziału należało:

- tworzenie polityki gromadzenia i opracowania zbiorów Biblioteki Głównej,
- tworzenie polityki opracowania formalnego i rzeczowego zbiorów,
- tworzenie polityki selekcji, skontrum i ubytkowania zbiorów,
- planowanie, organizację, koordynowanie działań oraz ocenę ich wykonania przez trzy podległe Sekcje,
- współpracę z Oddziałem Księgozbioru Studenckiego i Oddziałem Informacji Naukowej, Szkoleń i Obsługi Użytkowników,
- prowadzenie sprawozdawczości statystycznej.

Stan osobowy oddziału wynosił 15 etatów, w tym 4 kierownicze.

20 Ibid., s. 77.

21 L. Derfert-Wolf, *Wskaźniki funkcjonalności...*, op.cit.

22 Zarządzenie nr 87/2009 Rektora Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu z dnia 27 lipca 2009 roku w sprawie: wprowadzenia w życie Regulaminu organizacyjnego Bibliotek[on-line]. [dostęp 2013-09-02]. Dostępny w Internecie: <http://www.ue.poznan.pl/att/REKTORAT/Zarzadzania/Zarzadzanie_2009_87.pdf>

Zarządzenie określało także zadania poszczególnych sekcji. Czynności wykonywane przez pracowników oddziału nie łączyły gromadzenia i opracowania, z wyjątkiem zbiorów statystycznych i zbiorów zeszytów naukowych uczelni niepublicznych. W rzeczywistości był to niewielki procent nowych publikacji, a zdecydowaną większość pozyskiwanych zbiorów nadal gromadzono i opracowywano w sposób tradycyjny bez łączenia czynności, na co miały wpływ ograniczenia systemowe i osobowe.

W 2011 r., w związku ze zmianą na stanowisku dyrektora biblioteki, pojawiło się obiektywne spojrzenie na pracę poszczególnych oddziałów i została zaproponowana nowa struktura, która po zatwierdzeniu przez Rektora zaczęła obowiązywać od września 2012 roku²³. Zlikwidowano Oddział Zarządzania Zbiorami Drukowanymi i Elektronicznymi, a w jego miejsce pojawiły się dwa oddziały: Oddział Gromadzenia Zbiorów i Oddział Opracowania Zbiorów. Ten podział skutkował większą przejrzystością pracy i efektywnym wykorzystaniem potencjału osobowego.

Zadania Oddziału Opracowania Zbiorów obejmują w szczególności:

- tworzenie polityki opracowania zbiorów,
- opracowanie formalne i rzeczowe wydawnictw zwartych i wydawnictw ciągłych,
- współpracę z Narodowym Uniwersalnym Katalogiem Centralnym NUKAT,
- kontrolę i modyfikację opisów bibliograficznych w katalogu komputerowym,
- opracowanie formalne i rzeczowe zbiorów retrospektywnych,
- selekcję zbiorów retrospektywnych,
- udział w szkoleniach i konsultacjach z zakresu katalogowania zbiorów,
- współpracę z Oddziałem Gromadzenia Zbiorów, Oddziałem Księgozbioru Studentckiego i Oddziałem Informacji Naukowej, Szkoleń i Obsługi Użytkowników,
- prowadzenie sprawozdawczości statystycznej.

Stan osobowy oddziału wynosi 7 etatów, w tym 1 kierowniczy.

W kwietniu 2010 r. Biblioteka Główna Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu przystąpiła do współpracy z Centrum NUKAT²⁴. Początkowo była to współpraca bierna, która w listopadzie 2010 r. została rozszerzona do współpracy czynnej. Skutkowało to opracowaniem nowych wytycznych dla katalogerów. Tabela 2 rejestruje ilość rekordów wprowadzonych i skopiowanych w ramach współpracy z Centrum NUKAT.

Tabela 2. Ilość rekordów wprowadzonych i skopiowanych w ramach współpracy z NUKATem

	2010	2011	2012	2013 (3)
Rekordy wprowadzone	108 (1)	1220	926	904
– zwarte	94	1109	840	802
– ciągłe	14	111	86	102

23 Zarządzenie nr 14/2012 Rektora Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu z dnia 20 kwietnia 2012 roku w sprawie: wprowadzenia w życie Regulaminu organizacyjnego Biblioteki Głównej[on-line]. [dostęp 2013-09-02]. Dostępny w Internecie: < http://www.ue.poznan.pl/att/REKTORAT/Zarzadzenia/2012/Zarzadzenie_Rektora_014.pdf >

24 Data przystąpienia do współpracy z Centrum NUKAT uzależniona była od zakończenia testów nowej wersji Horizonta (wersja 7.3), która ostatecznie została wdrożona w marcu 2010 r.

Rekordy skopiowane	3951 (2)	7911	6769	4457
– zwarte	3189	6849	6163	3959
– ciągle	762	1062	606	498

(1) od rozpoczęcia współpracy czynnej w listopadzie 2010

(2) od rozpoczęcia współpracy biernej w kwietniu 2010

(3) stan na 30.06.2013

Źródło: opracowanie własne

Stan zbiorów Biblioteki Głównej Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu na dzień 31.12.2012 r. wyniósł:

Ogółem: 461.577 wol.

w tym:

– wydawnictwa zwarte (książki, broszury) 212.464 wol.,

– wydawnictwa ciągle (czasopisma) 77.192 wol.,

– kartografia 1.154 wol.,

– mikroformy 229 wol.,

– maszynopisy 74.256 wol.,

– multimedia 750 wol.,

– księgozbiór dydaktyczny 95.532 wol.

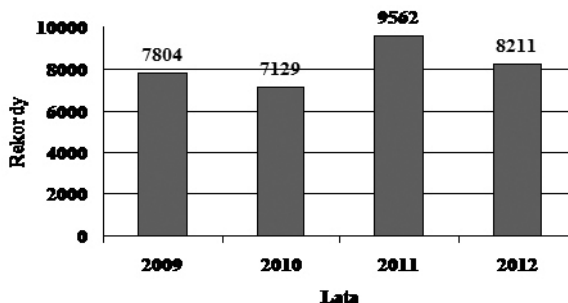
Stan katalogu online Biblioteki Głównej Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu na dzień 31.12.2012 r. wyniósł:

293.155 egzemplarzy,

102.963 rekordów opisów bibliograficznych,

179.750 rekordów haseł wzorcowych.

Ilość rekordów wprowadzonych do Horizonta w latach 2009–2012 ilustruje wykres 2.

Wykres 2. Rekordy wprowadzone do Horizonta w latach 2009–2012

Źródło: opracowanie własne

Badania ankietowe

Na przełomie sierpnia i września 2013 r. zostały przeprowadzone badania ankietowe wśród pracowników Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu. Ankiety zostały wysłane do wszystkich pracowników uczelni, odpowiedziało na nie 145 osób.

Badania miały na celu orientację w obszarze wykorzystania i funkcjonalności katalogu online biblioteki oraz wykazania, jak efektywnym staje się opracowanie zbiorów w odniesieniu do ewentualnych trudności, jakie napotyka użytkownik. Poniżej przedstawiono, jak kształtowały się ilościowo i procentowo odpowiedzi na pytania ankietowe w najważniejszym obszarze – korzystaniu z katalogu online Biblioteki Głównej Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.

Czy napotyka Pani/Pan na trudności przy wyszukiwaniu z katalogu online BG UEP?

Odpowiedzi	Liczba	%
tak	50	34,48
nie	95	65,52

Jakiego rodzaju są to trudności?

Odpowiedzi	Liczba	%
wyszukanie konkretnej pozycji	24	16,55
wyszukanie w indeksie haseł przedmiotowych	35	24,14
identyfikacja danych zawartych w opisie katalogowym	15	10,34

Czy uważa Pani/Pan, że opisy katalogowe w katalogu online BG UEP są:

Odpowiedzi	Liczba	%
zbyt szczegółowe	0	0,00
wyczerpujące	40	27,59
mało czytelne	23	15,86
są w sam raz	59	40,69
nie mam zdania	24	16,55

Czego oczekuje Pani/Pan od katalogu online BG UEP?

Odpowiedzi	Liczba	%
wskazania dokładnego miejsca przechowywania książki, czasopisma	79	15,48
możliwości wyszukiwania pozycji z danej tematyki	107	73,79
informacji o elektronicznej wersji publikacji	88	60,69
innej informacji/jakiej?	13	8,97

Na 145 respondentów, którzy wypełnili ankietę, 95 osób (65,52% ogółu badanych) nie napotyka trudności przy korzystaniu z katalogu online. 50 osób (34,48%) jednak trudno-

ści napotyka. W kolejnym pytaniu zasugerowano możliwe rodzaje trudności. 35 badanych (24,14%) trudność sprawia wyszukiwanie w indeksie haseł przedmiotowych, 24 osobom (16,55%) w wyszukaniu konkretnej pozycji, a 15 (10,34%) w identyfikacji danych zawartych w opisie katalogowym.

59 badanych (40,69%) uważa, że opisy w katalogu online są „w sam raz”, 40 osób (27,59%) zaznaczyła odpowiedź „wyczerpujące”, 24 respondentów (16,55%) nie ma na ten temat zdania, a 23 osoby (15,86%) uważa opisy katalogowe za „mało czytelne”. Nikt z badanych nie zaznaczył możliwej odpowiedzi „zbyt szczegółowe”.

Na pytanie „czego oczekuje Pan/Pani od katalogu online BG UEP?”, 107 badanych (73,79%) zaznaczyło odpowiedź – „możliwości wyszukania pozycji z danej tematyki”, 88 osób (60,69%) wskazało odpowiedź – „informacji o elektronicznej wersji publikacji”, 79 respondentów (54,48%) oczekuje od katalogu online wskazania dokładnego miejsca przechowywania książki/czasopisma, a 13 osób (8,97%) zaznaczyło odpowiedź otwartą – „innej informacji/jakiej?”. Wypowiedzi zapisane w tym miejscu są bardzo ciekawe i świadczą o wysokich potrzebach informacyjnych użytkowników biblioteki. Dla nas, bibliotekarzy mogą, a raczej powinny być obrazem przyszłych czasów, tego co już funkcjonuje w bibliotecznych katalogach światowych. Respondenci zauważyli konieczność umieszczenia w katalogu online spisu treści książek (skanu lub internetowego dostępu). Tłumaczono to tym, że czasami wypożyczana książka nie zawiera poszukiwanej treści, a gdyby na etapie katalogu online można było zapoznać się ze spisem treści, zapewne sytuacje takie nie miałyby miejsca.

Wskazywano również na konieczność zamieszczania w katalogu online opisu publikacji (streszczenia). Podpieranego się tu stwierdzeniem, że takie rozwiązania spotyka się bardzo często przy okazji korzystania z bibliotek zagranicznych.

Mile widziane byłoby również umieszczanie w katalogu online słów kluczowych danej publikacji. Co prawda indeks wyszukiwawczy daje możliwość szukania po słowach kluczowych z autorów, tytułów, haseł przedmiotowych i serii, ale chodzi tu wyraźnie o możliwość wyszukiwania na kształt „okienka” Google. Jak zauważa Jadwiga Woźniak-Kasperek „Słowa kluczowe są ważne, potrzebne i nie do odrzucenia, ale nie są jedynym i wyłącznym narzędziem, jakim możemy i powinniśmy się posługiwać. Są rozwiązaniem komplementarnym, propozycją dodatkową do efektywnego wykorzystania w określonych sytuacjach informacyjno-wyszukiwawczych, np. przy swobodnym przeszukiwaniu pełnego tekstu. Wiedza słów kluczowych nie może i nie powinna być jedyną wiedzą systemu. Pozostawmy użytkownikom komfort posługiwania się słowami kluczowymi w dialogu z systemem, ale zadbajmy o to, żeby w tle wspomagała procesy wyszukiwania przezroczysta wiedza systemu”²⁵.

Jedna osoba wymieniła jako potrzebę – umieszczanie w katalogu cyfrowego identyfikatora dokumentu elektronicznego (DOI).

---

25 M. Kisilowska, J. Woźniak-Kasperek, *Czy katalogowanie ma przyszłość. Dwugłos względnie uporządkowany*. In: *Biblioteki XXI wieku. Czy przetrwamy?: II Konferencja Biblioteki Politechniki Łódzkiej*, Łódź, 19–21 czerwca 2006 r.: materiały konferencyjne. Łódź 2006, s. 80.

W wyniku takiego kierunku ewolucji katalogów komputerowych, opartego na połączeniu wygody korzystania z wyszukiwarki internetowej z instrumentami ułatwiającymi wyszukiwanie literatury adekwatnej do potrzeb w jednej sesji wyszukiwawczej, może powstać nowoczesne narzędzie realizacji potrzeb informacyjnych współczesnego czytelnika²⁶.

Przytoczone wypowiedzi ankietowanych są obrazem opinii o katalogu online Biblioteki Głównej UEP. W myśl prawa Pareta (zasady 80/20) można uznać, że 20 procent użytkowników biblioteki kształtuje 80 procent opinii o niej. Zasada 80/20 może i powinna być stosowana przez każdą inteligentną osobę w codziennym życiu, przez każdą organizację, grupę czy strukturę społeczną. Pomaga ona jednostkom i grupom osiągać znacznie więcej znacznie mniejszym wysiłkiem. Zasada 80/20 może podnieść efektywność działania jednostki i dać jej więcej szczęścia. Może zwielokrotnić rentowność firm i efektywność każdej organizacji. Może być nawet kluczem do podniesienia jakości i zwiększenia liczby usług publicznych przy jednoczesnym ograniczeniu ich kosztów²⁷.

Podsumowanie

Opracowanie zbiorów jest jednym z najważniejszych procesów i obszarów działalności biblioteki. Wymierne korzyści, jakie generują katalogerzy poprzez prawidłowe, kompletne, szybkie, sprawne, skuteczne umieszczanie informacji o dokumentach gromadzonych w bibliotece w katalogu online przemawia za efektywnością tych działań i zasadnością opracowania zbiorów bibliotecznych. Dyskusje pojawiają się w zetknięciu z rozwiązaniami amerykańskich bibliotek, czy chociażby niemieckich, gdzie „ładowanie” rekordów bibliograficznych odbywa się przy udziale wydawców i firm zewnętrznych. Należy pamiętać, że dużą, jeśli nie najważniejszą rolę odgrywają tu rozwiązania na szczeblu ogólnokrajowym i możliwości technologiczne systemów bibliotecznych. Można wysnuć teorię, że o efektywności opracowania zbiorów świadczy m.in. stopień zadowolenia użytkowników z katalogu online biblioteki, łatwość dostępu do zbiorów bibliotecznych, ich odpowiednia identyfikacja i przydatność.

Łączenie czynności opracowania i gromadzenia ma sens w sytuacji, kiedy biblioteka ma przygotowany do tego system biblioteczny pozwalający na sprawne umieszczanie pełnej i prawidłowej informacji w katalogu online w momencie pozyskiwania publikacji. Ważny element stanowi też czynnik ludzki, a mianowicie predyspozycje osób zajmujących się gromadzeniem do jednoczesnego opanowania procesu opracowania zbiorów. W przeciwnym wypadku łączenie gromadzenia z opracowaniem może być tylko sztucznym połączeniem w jeden oddział (dział) osób pozyskujących zbiory i katalogerów. Nadal czynności będą wykonywane osobno, a jedynie kierownictwo obiektywnie sumować będzie gromadze-

---

26 M. Augustyniak, *Wykorzystanie możliwości wyszukiwawczych w katalogu on-line na przykładzie doświadczeń Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego* [on-line]. [dostęp 2013-09-02]. Dostępny w Internecie: <http://dSPACE.uni.lodz.pl:8080/xmlui/bitstream/handle/11089/270/RepozytoriumMateria%25%82y_col.pdf?sequence=1>

27 R. Koch, *Zasada 80/20: lepsze efekty mniejszym nakładem sił i środków*. Warszawa 1997, s. 8–9.

nie i opracowanie kontrolą ewidencji, katalogowania i opracowania książki/czasopisma w bibliotece.

Chcąc dorównać trendom należy analizować sytuację oddziałów opracowania biorąc pod uwagę wielkość biblioteki, fakt otrzymywania, bądź nie, egzemplarza obowiązkowego, ilość zakupów nowych nabytków i udział procentowy zbiorów retrospektywnych niedostępnych jeszcze poprzez katalog online. Każda biblioteka może być inna, ale baza informacji (katalog centralny) o zbiorach bibliotecznych powinna być spójna, jednolita, czytelna, łatwa w odbiorze dla użytkownika i pełna; osiągniemy to wówczas, gdy będziemy stosować ujednolicone zasady katalogowania, pochodzące ze wspólnego źródła.

BIBLIOGRAFIA:

1. Attis D., *Redefining the Academic Library: Managing the Migration to Digital Information Services* [on-line]. [dostęp 2013-09-02]. Dostępny w Internecie: <<http://digitalcommons.mcmaster.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1000&context=lookingforward>>.
2. Augustyniak M., *Wykorzystanie możliwości wyszukiwawczych w katalogu on-line na przykładzie doświadczeń Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego* [on-line]. [dostęp 2013-09-02]. Dostępny w Internecie: <http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/bitstream/handle/11089/270/RepozytoriumMateria%5%82y_col.pdf?sequence=1>.
3. Derfert-Wolf L., *Wskaźniki funkcjonalności i badanie efektywności bibliotek – wprowadzenie* [on-line]. [dostęp 2013-09-02]. Dostępny w Internecie: <http://www.sbp.pl/repository/dokumenty/strategia/2010/seminarium_SBP_wskazniki_wprowadzenie.pdf>.
4. Dudziak-Kowalska M., *Efektywność kooperacyjnej metody opracowania zbiorów zwartych w katalogu centralnym NUKAT. Doświadczenia Biblioteki Głównej Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie* [on-line]. [dostęp 2013-09-02]. Dostępny w Internecie: <<http://www.ebib.pl/2010/116/a.php?dudziak>>.
5. *Efektywność a sprawiedliwość*. Red. J. Wilkin. Warszawa 1997.
6. Efektywność organizacyjna. In: *Wikipedia. Wolna encyklopedia* [on-line]. [dostęp 2013-09-02]. Dostępny w Internecie: <http://pl.wikipedia.org/wiki/Efektywno%C5%9B%C4%87_organizacyjna>.
7. *Efektywność – rozważania nad istotą i pomiarem*. Red. T. Dydycz; G. Osbert-Pociecha. Wrocław 2010.
8. *Ekonomia od A do Z: Encyklopedia podręczna*. Red. S. Sztaba. Warszawa 2007.
9. *Forum EBIB. Na każdy temat. MARC 21* [on-line]. [dostęp 2013-09-02]. Dostępny w Internecie: <<http://forum.ebib.pl/pun/viewtopic.php?id=408>>.
10. Górny M., *Ocena efektywności udostępniania informacji w bibliotekach naukowych*. Poznań 1999.
11. Harbo K., *Poznanie potrzeb użytkownika – eksperymentalna droga do wprowadzenia w bibliotece innowacji nakierowanych na użytkownika* [on-line]. [dostęp 2013-09-02]. Dostępny w Internecie: <http://www.ebib.pl/images/stories/numery/137/137_harbo.pdf>.
12. *Jakość usług bibliotecznych w społeczeństwie informacyjnym*. Red. J. Kamińska, B. Żołędowska-Król. Warszawa 2009.
13. Karwasiński P., *Redefining the academic library: managing the migration to Digital information services*, Washington, D.C.: The Advisory Board Company 2011. „Biblioteka”. 2012, nr 16, s. 385–390.
14. Kisilowska M., Woźniak-Kasperek J., *Czy katalogowanie ma przyszłość. Dwugłos względnie uporządkowany. In Biblioteki XXI wieku. Czy przetrwamy?: II Konferencja Biblioteki Politechniki Łódzkiej, Łódź, 19–21 czerwca 2006 r.: materiały konferencyjne. Łódź, 2006, s. 71–82.*

15. Koch R., *Zasada 80/20: lepsze efekty mniejszym nakładem sił i środków*. Warszawa 1997.
16. Krynicka M., *Charakterystyka formatu MARC 21 – stan obecny i perspektywy rozwoju*. „Zagadnienia Informacji Naukowej” 2012, nr 2 (100). s. 89–99.
17. Nieefektywność. In: *Wikipedia. Wolna encyklopedia* [on-line]. [dostęp 2013-09-02]. Dostępny w Internecie: <http://pl.wikipedia.org/wiki/Nieefektywno%C5%9B%C4%87_X>.
18. Osiewalska A., Osiewalski J., *Próba oceny efektywności kosztowej polskich bibliotek akademickich* [on-line]. [dostęp 2013-09-02]. Dostępny w Internecie: <<http://www.oss.wroc.pl/biuletyn/ebib03/efektywn.html>>.
19. Poll R., Boekhorst P., te. *Mierzenie jakości : międzynarodowe zalecenia do pomiaru wykonania zadań w bibliotekach akademickich*. Wrocław 2004.
20. Stoner J., A. F., Freeman R. E., Gilbert, jr., D. R. *Kierowanie*. Wyd. 2. Warszawa 2011.
21. Swoboda I., *Efektywność wyszukiwania informacji w publicznie dostępnych katalogach bibliotek wykorzystujących polskie programy biblioteczne* [on-line]. [dostęp 2013-09-02]. Dostępny w Internecie: <<http://www.ptin.org.pl/konferencje/9forum/repoz/swoboda.pdf>>.
22. Szmigielska T. U., *Od statystyki do ewaluacji bibliotek*. „Zagadnienia Informacji Naukowej” 2010, nr 1 (95), s. 15–40.
23. Szmigielska T. U., *Standardy oceny bibliotek akademickich*. Warszawa 2011.
24. Zarządzenie nr 87/2009 Rektora Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu z dnia 27 lipca 2009 roku w sprawie: wprowadzenia w życie Regulaminu organizacyjnego Bibliotek [on-line]. [dostęp 2013-09-02]. Dostępny w Internecie: <http://www.ue.poznan.pl/att/REKTORAT/Zarzadzenia/Zarzadzenie_2009_87.pdf>.
25. Zarządzenie nr 14/2012 Rektora Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu z dnia 20 kwietnia 2012 roku w sprawie: wprowadzenia w życie Regulaminu organizacyjnego Biblioteki Głównej [on-line]. [dostęp 2013-09-02]. Dostępny w Internecie: <http://www.ue.poznan.pl/att/REKTORAT/Zarzadzenia/2012/Zarzadzenie_Rektora_014.pdf>.

Summary: The article is an attempt to present concrete profits that are generated by collections cataloguing in an academic library. The Economic University's Main Library in Poznań has been actively cooperating with NUKAT since 2010 and may be an example of 'making things in the right way and making the right things'. An effective cataloguing, familiarity with the norms and procedures, quality orientation – is that enough? There are a lot of questions concerning the detailed cataloguing. Will getting to know the problems of every-day work and presenting dilemmas as well threats which may result from hasty limiting the amounts of cataloguers' work defend the thesis that collections cataloguing in an academic library is necessary to achieve the highest possible quality of services, and consequently to satisfy the users' needs?

Maria Górska

Biblioteka Sejmowa w Warszawie

OPIS RZECZOWY W BAZACH DANYCH BIBLIOTEKI SEJMOWEJ

Słowa kluczowe: opis rzeczowy – Biblioteka Sejmowa – baza danych – tezaurus – STEBIS – JHP BN.

Streszczenie: W artykule przedstawiono bazy danych Biblioteki Sejmowej (BS) dostępne w Internecie. Są wśród nich bazy bibliograficzne i pełnotekstowe. W opisie rzeczowym stosowanym w bazach używane są terminy z baz wzorcowych (język deskryptorowy systemu tezaurusów STEBIS i Język Haseł Przedmiotowych Biblioteki Narodowej JHP BN). Opisano cechy charakterystyczne unikatowego w skali kraju słownika języka deskryptorowego – Systemu Tezaurusów Biblioteki Sejmowej STEBIS. Omówione zostały możliwości modyfikacji tego słownika i JHP BN. Przedstawiono też możliwości przeszukiwania baz, wraz z kilkoma przykładami.

Bazy danych BS dostępne w Internecie

Biblioteka Sejmowa utrzymuje swoje bazy w systemie ALEPH (wersja 18.1). Oprócz typowych, katalogowych baz danych, w Internecie¹ udostępnia też szereg baz danych innego typu:

bazy bibliograficzne i pełnotekstowe

<u>BIS01</u>	Katalog główny podkatalog – Wydawnictwa ciągłe
BIS02	Katalog kłamrowy książek ze zbiorów głównych BS
BIS03	Katalog kłamrowy książek ze zbiorów Wydziału ZHS ²
<u>BIS05</u>	Opisy bibliograficzne artykułów z wybranych czasopism polskich
<u>ATVA</u>	Opisy nagrań z audycji i wywiadów telewizyjnych
POS01	Opisy nagrań z posiedzeń Sejmu RP
<u>UST01</u>	Wykonywanie prawa UE w ustawodawstwie polskim
<u>ARS01</u>	Parlamentaria z okresu II RP (baza pełnotekstowa)
<u>TEK01</u>	Teksty konstytucji i innych dokumentów (baza pełnotekstowa)
STA01	Stare druki

bazy wzorcowe

TEZ10	Tezaurusy Biblioteki Sejmowej
BIS10	Język Haseł Przedmiotowych– nazwy ogólne (część bazy)
ARS10	Parlamentarzyści polscy

1 <http://bs.sejm.gov.pl/ALEPH/>

2 Wydział Zbiorów Historii Społecznej.

W bazach, których nazwy podkreślono, wykorzystuje się opis rzeczowy przy pomocy terminów z TEZ10. Warto zauważyć, że kilka działów BS prowadzi swoje bazy wewnętrzne, w których również stosuje się taki opis rzeczowy.

Dla sprawności systemu istotna jest rola administratorów systemu ALEPH w BS, którzy m.in. rozbudowują go o funkcje potrzebne w poszczególnych bazach danych. Ponadto przydzielają odpowiednie poziomy uprawnień osobom, które są odpowiedzialne za te bazy.

Języki informacyjno-wyszukiawcze stosowane w BS

Język deskryptorowy (baza autorytatywna TEZ10)

Unikatowy w skali kraju słownik języka informacyjno-wyszukiawczego – System Tezaurusów Biblioteki Sejmowej (STEBIS) stworzyła od podstaw dr Ewa Chmielewska-Gorczyca z zespołem. Prace nad własnym tezaurem rozpoczęły się w Bibliotece Sejmowej w 1993 r. od przetłumaczenia na język polski wielojęzycznego tezausa Parlamentu Europejskiego EUROVOC. Do dziś EUROVOC stanowi część słownika języka deskryptorowego BS, przy czym STEBIS jest znacznie rozszerzony w stosunku do tezausa EUROVOC (6.812 deskryptorów EUROVOC na ogólną liczbę 11.697, stan na 6 września 2013), tak by umożliwić prawidłowe przedstawienie treści opracowywanych dokumentów w opisie rzeczowym.

STEBIS obejmuje dziesięć tezaurusów: 0 – Tezaurus prawa, 1 – Tezaurus zagadnień państwowych i parlamentarnych, 2 – Tezaurus polityki, 3 – Tezaurus zagadnień społecznych, 4 – Tezaurus gospodarki, 5 – Tezaurus handlu, transportu i pracy, 6 – Tezaurus ekonomii, 7 – Tezaurus nauki, 8 – Tezaurus organizacji i dokumentów międzynarodowych, 9 – Tezaurus nazw geograficznych. Ma charakter słownika uniwersalnego (politematycznego), obejmującego swym zakresem wszystkie dziedziny działalności ludzkiej, choć na niejednakowym poziomie szczegółowości. Dziesięć tezaurusów zostało scalonych w jeden zbiór i stanowi spójny system terminów wyszukiawczych powiązanych relacjami hierarchicznymi i kojarzeniowymi. Tezaurus obejmuje szereg mikrotezaurusów (maksymalnie 10), z których każdy oznaczony jest dwucyfrowym kodem, np. 08 – Prawa człowieka, przy czym pierwsza cyfra jest jednocześnie kodem odpowiedniego tezausa. Z kolei każdy z mikrotezaurusów może mieć kilka działów, z których pierwszy (podstawowy) jest równoważny z nazwą mikrotezaurusu. Poszczególne działy (poza pierwszym) oznaczone są kodami trzycyfrowymi, w których pierwsze dwie cyfry oznaczają dany mikrotezaurus, a ostatnia (po kropce) – kolejny dział (np. 08.1 Ochrona praw człowieka). O stopniu rozbudowania poszczególnych działów decydowały potrzeby Biblioteki Sejmowej, będącej nie tylko biblioteką parlamentarną i prawniczą, ale posiadającej również bogate zbiory z zakresu historii społecznej oraz piśmiennictwo ogólne³.

Rozwój STEBIS odzwierciedla rozwój księgozbioru BS. Nowe terminy są proponowane na bazie zawartości księgozbioru. Propozycje wynikają z bezpośrednich analiz

---

3 STEBIS – System Tezaurusów Biblioteki Sejmowej (cz. 2: Wykaz systematyczny), oprac. E. Chmielewska-Gorczyca, Warszawa 2007, s. 5–12.

osób zajmujących się opisem rzeczowym (rosnąca popularność zagadnienia w literaturze, pojawienie się nowego tematu popularnego w literaturze gromadzonej w zbiorach BS), następują też podziały w obszarach, gdzie duża liczba książek opisanych jednym terminem uniemożliwia przejrzyste poszukiwania. Celem opisu jest tworzenie niezbyt dużych zbiorów, łatwych do przejrzania przez użytkownika biblioteki, w których znajduje się literatura adekwatna do zapytania czytelnika. Poprzez terminy kojarzeniowe (Related Terms – RT), szersze (Broader Terms – BT) i węższe (Narrower Terms – NT) użytkownik może przejrzeć także pokrewne tematy, potencjalnie przydatne w trakcie wykonywanej kwerendy.

W końcu 2012 r. w autorytatywnej bazie TEZ10 znajdowało się ok. 14.300 rekordów zawierających ok. 11.680 terminów (deskryptorów) i ok. 19.400 określeń synonimicznych (askryptorów) oraz ok. 66.100 relacji (powiązań do terminów szerszych, węższych i pokrewnych). Podano też odpowiedniki deskryptorów w językach angielskim, francuskim i niemieckim (ogółem ok. 35 tys. terminów obcojęzycznych).

JHP BN (BIS10)

W 2012 r. udostępniono w Internecie część bazy BIS10 dotyczącą Języka Haseł Przedmiotowych (tematy rzeczowe i formalne). Pracownicy Działu Opracowania Rzeczowego BS mogą w razie potrzeby dodawać hasła przedmiotowe lub je modyfikować. Uczestniczą regularnie w warsztatach dotyczących JHP organizowanych przez Bibliotekę Narodową. JHP BN używany jest wyłącznie w katalogu głównym BS (baza BIS01).

Katalog Główny: BIS01

W katalogu głównym używane są dwa języki wyszukiwawcze: język deskryptorowy i Język Haseł Przedmiotowych BN. Umożliwia to dokładny opis treści i upraszcza wyszukiwanie w zależności od przyzwyczajeń użytkownika.

Dodawanie nowych terminów do języków wyszukiwawczych najczęściej wymaga przeprowadzenia melioracji zbiorów przez Dział Opracowania Rzeczowego, tak by uwzględnić publikacje książkowe już istniejące w zbiorach. Zmiany terminów w bazach wzorcowych są automatycznie przenoszone przez system do rekordów, w których zastosowano wcześniej dany deskryptor lub hasło przedmiotowe.

Ogółem w katalogu głównym BIS01 jest ponad 100 tys. rekordów z opisem rzeczowym.

Możliwości lokalnego dodawania terminów (deskryptorów)

W bazach BIS05, ARS01 i ATVA, w których stosowany jest opis rzeczowy za pomocą terminów z TEZ10, istnieje także możliwość dodawania przez katalogujących terminów własnych w opisie rzeczowym. Te dodatkowe terminy są stosowane tylko lokalnie, z zasady nie wchodzi do bazy autorytatywnej. Pracownicy opracowujący rekordy w tych bazach mogą zgłaszać słowa kluczowe, które uznają za uniwersalne lub potencjalnie przydatne

także w innych bazach (zwłaszcza BIS01) do Działu Opracowania Rzeczowego i jeśli zgłoszony termin pasuje do opisu istniejącego księgozbioru oraz całego systemu bazy TEZ10, jest opracowywany i wprowadzany do bazy autorytatywnej.

Możliwości przeszukiwania pozostałych baz danych

Katalog kłamrowy (zeskanowane karty katalogowe) można przeszukiwać przez indeksy: autor, tytuł, rok wydania, sygnatura. Warto zauważyć, że katalog kartkowy w układzie rzeczowym jest wciąż dostępny w Informatorium BS.

W bazie POS01 możliwe jest:

- przeglądanie wg indeksów: przemawiający, teksty porządków, oznaczenia posiedzeń, kasety wideo, funkcje mówców,
- wyszukiwanie wg słów w polach: przemawiający, tekst porządku dziennego, data posiedzenia, oznaczenie posiedzenia, uwaga, data kopii nagrania, wszystkie powyższe pola, format rekordu oraz numer rekordu.

Przykłady wyszukiwania

Baza UST01 – Wykonywanie prawa UE w ustawodawstwie polskim

Baza powstała kilka lat przed wstąpieniem Polski do UE. Jej celem było przedstawienie procesu dostosowania ustawodawstwa polskiego do prawa UE. Tworzone były rekordy aktów prawnych UE i polskich, które odpowiednio łączono. W listopadzie 2002 r. powstał w Bibliotece Sejmowej Ośrodek Informacji i Dokumentacji Europejskiej (OIDE), który wkrótce przejął prowadzenie bazy UST01, co czyni do dziś. Obecnie publicznie dostępna część bazy prezentuje wyłącznie wykonanie prawa UE w ustawodawstwie polskim. Dla pracowników z uprawnieniami jest też dostępna archiwalna część, prezentująca prace dostosowawcze przed akcesji do UE.

Dla osób zainteresowanych tematyką wykonania prawa UE w prawie polskim podstawowymi narzędziami do badania działań podejmowanych w resortach są następujące bazy: Rządowy Proces Legislacyjny zarządzany przez Rządowe Centrum Legislacji⁴ i e-step⁵ (baza powstała w Urzędzie Komitetu Integracji Europejskiej, obecnie koordynowana przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych).

Etap sejmowy wygodnie jest badać przy pomocy bazy UST01. Z praktyki wynika, że podmioty rządowe poświęcają mniej uwagi procesowi legislacyjnemu w Sejmie, co skutkuje częstym brakiem takich informacji (w e-step) lub ich małą przejrzystością (RCL). Warto podkreślić, że zarówno RPL jak też e-step wypełniają różne podmioty (odpowiednie resorty, Rządowe Centrum Legislacji), odpowiedzialne za poszczególne etapy. Baza UST jest zarządzana wyłącznie przez OIDE. Pracownicy Ośrodka wykonują aktualizacje częściej niż raz na miesiąc (zwykle po posiedzeniach Sejmu).

---

4 <http://legislacja.rcl.gov.pl>

5 <http://www.estep.pl>

Praktyka wskazuje, że w pracach wyszukiwawczych dotyczących prawa UE warto łączyć informacje z różnych baz, w tym unijnego EUR-Lexa⁶. Język deskryptorowy jest wśród wymienionych baz używany właśnie w EUR-Lex (EUROVOC) i sejmowej bazie UST (STEBIS). Stanowi pomoc przy wyszukiwaniach tematycznych, gdy poszukujący niekoniecznie potrzebuje rekordu aktu prawnego o konkretnym tytule, a raczej chce zorientować się w implementacji prawa w jakiejś dziedzinie.

Wpisanie na przykład hasła tezaursowego „*dopłata bezpośrednia*” da w UST w odpowiedzi cztery rekordy. Oczywiście, nie oznacza to pełnej informacji na temat wdrażania prawa UE dotyczącego dopłat bezpośrednich w prawie polskim (rozporządzenia resortowe nie przechodzą wszak drogi legislacyjnej w Sejmie, nie można wykluczyć także wdrożeń niezasygnalizowanych przez autorów ustaw), ale zawsze może to być dobrym punktem wyjścia do dalszych poszukiwań.

Warto zauważyć, że poszukiwania w bazie UST można prowadzić także przy użyciu interfejsu angielskojęzycznego, a przy szukaniu przez opis tezaursowy skuteczne jest wpisywanie zarówno wersji polskiej deskryptora, jak też wersji obcojęzycznych (angielska: *direct payment*, francuska: *payment direct*, niemiecka: *Direktzahlung*). Pamiętając o tym, że EUROVOC stanowi duży zbiór w ramach STEBIS (ok. 58%), poprzez poszukiwania w bazie UST można także uzupełniać wiedzę terminologiczną w obcych językach. Owszem, EUROVOC (i szerzej EUR-Lex) mają zawartość praktycznie we wszystkich językach urzędowych UE, ale STEBIS – oprócz terminologii z EUROVOC ma też wiele deskryptorów dodatkowych. Ich tłumaczenia na języki obce bywają niekiedy najbardziej czasochłonnym etapem w opracowaniu nowego terminu. Oprócz prostego przetłumaczenia terminu ze słownikiem badane jest także jego użycie w analogicznych kontekstach. Gdy takich brak, rezygnuje się z tłumaczenia. Np. termin *renta pianistyczna* ma jedynie angielski odpowiednik, brak natomiast jego tłumaczeń na język niemiecki i francuski.

Jako przykład można prześledzić opis niedawno uchwalonej ustawy wykonującej prawo UE: *Ustawa z dnia 21 czerwca 2013 r. o zmianie niektórych ustaw dotyczących praw pasażerów podróżujących drogą morską i drogą wodną śródlądową* [druk nr 1268]. Jest tu podanych wiele informacji identyfikujących ten akt prawny, ale warto pamiętać, że można go wyszukać w katalogu przez pojedyncze elementy danych, czyli:

- datę ustawy (2013.06.21),
- słowa z tytułu (jeśli nie jest się pewnym, w którym przypadku fleksyjnym wystąpiło znane słowo, warto zastosować gwiazdkę zamiast końcówki, np. *pasażer**),
- numer druku (1268),
- deskryptor (np. transport, droga wodna śródlądowa).

W przypadku aktów unijnych można wyszukiwać m.in. przez numer naturalny aktu oraz numer CELEX. Dla osób nie używających na co dzień numeru CELEX zaraz pod polami, gdzie wpisuje się zapytanie, jest podana instrukcja tworzenia tego numeru. I choć w tej bazie można pominąć to działanie (numer naturalny wystarczy), to tym, którzy chcieliby sięgnąć do bazy e-step, ta instrukcja może się przydać, gdyż e-step nie przewiduje szu-

---

6 <http://eur-lex.europa.eu/pl/index.htm>

kania przez numer naturalny, a jedynie CELEX, przy czym nie instruuje, jak znaleźć lub stworzyć ten numer. Inną metodą uzyskania numeru CELEX jest odnalezienie poszukiwanego aktu prawnego UE w bazie EUR-Lex i skopiowanie z niej tego numeru.

Zupełnie innym typem bazy jest ARS01, gdzie została zgromadzona i jest opracowywana historyczna dokumentacja parlamentarna z okresu II Rzeczypospolitej.

W bazie znajdują się przede wszystkim trzy typy dokumentów: druki, interpelacje oraz stenogramy z posiedzeń. Dział Opracowania Rzeczowego w BS obecnie pracuje nad opisem treści interpelacji. W bazie znajduje się 10 905 rekordów interpelacji. Opracowanie ma przede wszystkim ułatwić wyszukiwanie tematyczne i geograficzne. Oprócz deskryptorów z systemu tezaurusów STEBIS, osoby opracowujące mogą dodawać inne potrzebne terminy, głównie geograficzne. Tematykę w miarę możliwości uogólnia się, bez podawania szczegółów. Np. przy interpelacji dotyczącej rabunku siana, dokonanego przez komendanta posterunku policji państwowej w Krukowicach pow. Łuninieckiego, osoba opracowująca wybrała następujące deskryptory: *policja polska 1918-1939, zajęcie mienia, Krukowice, powiat łuniniecki*. Przy interpelacji typowo indywidualnej (Interpelacja posła Józefa Putka do rządu w sprawie podania inwalidy Jana Janika z Woźnik o nadanie mu upoważnienia do sprzedaży tytoniu) także stosuje się uogólnienia (deskryptory: *osoba niepełnosprawna fizycznie, koncesja handlowa, sprzedaż, tytoń*).

Są wśród tych interpelacji także kwestie zdecydowanie bardziej kojarzone z podręczników historii (np. *interpelacja Klubu Narodowego w sprawie „znęcania się nad osobami, uwięzionymi [uwięzionymi] na mocy rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 17 czerwca 1934 r. w „miejscu odosobnienia” w Berezie Kartuskiej, w czasie od czerwca do października 1934 roku*”).

Z kolei kwestie dotyczące wojska opisane są przeważnie przez termin „wojsko polskie”, który zainteresowanym wojskowością II Rzeczypospolitej pomoże wyszukać odpowiedni zbiór danych.

Kolejną bazą, w której wykorzystywany jest opis rzeczowy przy pomocy STEBIS, jest TEK01 – baza gromadząca teksty konstytucji (polskich i obcych) oraz dokumenty (tam, gdzie to możliwe, z polskim tłumaczeniem) takich organizacji międzynarodowych jak: Organizacja Narodów Zjednoczonych, Rada Europy, NATO, czy Międzynarodowa Organizacja Pracy.

W tej bazie wyszukiwanie można prowadzić przez:

- słowa z tytułu,
- terminy tezaurusu (w czterech językach),
- źródło tekstu (tu można wpisać np. rok publikacji konwencji w Dzienniku Ustaw lub nr pozycji w tymże dzienniku),
- rok dokumentu,
- nr rekordu.

W początkach tej bazy, we wczesnych latach 90., dołączane teksty pochodziły z różnych źródeł, także książkowych. Obecnie, przy zwiększonej dostępności wersji elektronicznej Dzienników Ustaw, dokumenty są stopniowo zamieniane na pliki pdf ze stosownych dzienników. Bywają problemy z uzyskaniem wersji elektronicznej załączników do „Dzienników

Ustaw” (w których to załącznikach publikuje się teksty konwencji), ale sięgnięcie do kilku źródeł przeważnie pozwala wyeliminować tę niedogodność (baza sejmowa *Internetowy System Aktów Prawnych*⁷, *Internetowa Baza Traktatowa MSZ*⁸ i przede wszystkim strona internetowa „Dziennika Ustaw”⁹). Oczywiście taki pdf jest dostępny wyłącznie w przypadkach, gdy dany akt międzynarodowy został przez Polskę podpisany, ratyfikowany i opublikowany w „Dzienniku Ustaw”. Ponadto w trakcie prac do rekordów poszczególnych dokumentów dodawane są daty (sporządzenia, podpisu przez Polskę i ratyfikacji oraz wejścia w życie na poziomie organizacji i w polskim porządku prawnym). Do czasu uzupełnienia tych dat we wszystkich rekordach będą one niedostępne dla użytkowników zewnętrznych na stronach www.

Deskryptory są w tej bazie stosowane dość oszczędnie. Zawsze jednym z nich jest tytuł dokumentu wraz z rokiem jego sporządzenia. Kolejny deskryptor opisuje dziedzinę, której dotyczy dokument. Dla *Układu w sprawie Antarktyki z 1959 roku* zastosowano następujące deskryptory: *Układ w sprawie Antarktyki 1959 – umowa dotycząca bezpieczeństwa międzynarodowego – umowa dotycząca środowiska*. Oprócz tego, przy każdym akcie opisywany jest także jego typ (dla powyższego przykładu to: *dokumenty o zasięgu międzynarodowym – dokumenty innych organizacji – dokument dotyczący środowiska – dokument dotyczący bezpieczeństwa międzynarodowego*). Interesującym aspektem opracowania tego dokumentu jest fakt, że opublikowany w „Dzienniku Ustaw” w 1961 roku jako *Układ w sprawie Antarktydy*, niemal 40 lat później doczekał się sprostowania¹⁰. W bazie TEK01 podłączone są oba pliki.

Warto podkreślić, że opis rzeczowy w bazach danych BS ma służyć zarówno czytelnikom, jak też bibliotekarzom. Wspomniana baza TEK01 jest dostępna w Internecie, ale przydaje się również pracownikom Biblioteki, pytany na przykład przez użytkowników o konkretne akty (zwykle konwencje ONZ lub Rady Europy). Informacje czytelników bywają niepełne, rok może być podany z błędem – w takich przypadkach dostępność urozmaiconych metod wyszukiwania ułatwia znalezienie właściwego dokumentu. Użyteczna jest też możliwość jednoczesnego wyszukiwania według kryteriów rzeczowych w wielu bazach danych¹¹ (łącznie ponad 350 tys. rekordów różnych typów w bazach BS posiada opis rzeczowy).

Summary: The article presents the databases of the Polish Parliament Library that are accessible in the internet. Among them there are bibliographic bases and text ones. In the subject descriptions used in the databases there are terms typical of the pattern bases (the language of the thesaurus systems STEBIS and the Language of Subject Headwords of the National Library, JHP BN). There have been described the features of the unique dictionary STEBIS and the possibilities of modification of that dictionary and JHP BN, as well as the possibilities of searching databases (some examples have been added).

---

7 <http://isap.sejm.gov.pl>

8 <http://www.traktaty.msz.gov.pl>

9 <http://www.dziennikustaw.gov.pl>

10 Dz.U. 1961, nr 46, poz. 237-zał., sprostowanie w Dz.U. 2000, nr 100, poz. 1087.

11 Zakładka *Wiele baz* w menu górnym na stronie katalogu (patrz przypis 1).

Alicja Potocka, Agnieszka Kowalczyk

Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej

OPRACOWANIE WYDAWNICTW ZWARTYCH NA ETAPIE GROMADZENIA ZBIORÓW: WCZORAJ I DZIŚ

Słowa kluczowe: gromadzenie zbiorów bibliotecznych, opracowanie zbiorów bibliotecznych, organizacja pracy w bibliotece.

Streszczenie: Opis wydawnictwa zwartego (założenie rekordu bibliograficznego) to pierwszy etap opracowania, jakiemu podlega książka wprowadzana do zasobów biblioteki. Jakość takiego opisu ma szczególne znaczenie w przypadku systemów zintegrowanych, gdzie raz wykonany bądź skopiowany rekord umożliwia kolejnym agendum biblioteki przejście go i uzupełnienie o niezbędne/lokalne informacje.

Katalogowanie zbiorów wymaga umiejętności formalnych niezbędnych przy jego sporządzaniu, ale też wiedzy ogólnej, uwagi i czasu, który staje się coraz droższy stąd dążenie bibliotekarzy i propozycje wydawców/dostawców, by wyeliminować wielokrotne katalogowanie tych samych książek. Opis wydawnictw zwartych powinien być wykonany, a najlepiej „przejęty” już na etapie gromadzenia zbiorów, co nie tylko eliminuje powielanie prac, ale stanowiąc źródło informacji o zasobach biblioteki, również tych w trakcie realizacji, pozwala na lepszą organizację pracy wszystkich uczestników zintegrowanego systemu bibliotecznego.

Gromadzenie wydawnictw zwartych to proces wymagający znajomości potrzeb użytkowników, rozeznania rynku wydawniczego, znajomości realiów finansowych. Gromadzenie zbiorów to także umiejętność katalogowania wydawnictw.

Nie jest możliwe sprawne zarządzanie procesem gromadzenia zbiorów w bibliotecznych systemach zintegrowanych bez umiejętności coraz bardziej czasochłonnej, bo wielowątkowej, katalogowania. Umiejętność ta pozwala jednak na precyzyjne porozumiewanie się z użytkownikami, a w bibliotece – na wszechstronnie wzajemne informowanie się o księgozbiorze na każdym etapie realizacji zamówienia. Opis wydawnictwa winien zatem pojawić się w katalogu tak szybko jak to jest możliwe, tzn. wówczas gdy je zamawiamy. Zasobny i dobrze skatalogowany, na bieżąco i szybko uzupełniany księgozbiór, to najlepszy sposób na pozyskanie i utrzymanie zaufania użytkowników, najlepszy ze sposobów promocji biblioteki. Wydawcy, dostawcy książek wiedząc, że katalogowanie zbiorów to ważny etap w pracy biblioteki, starają się je w tym wspierać dostarczając opisy publikowanych przez siebie książek, które można pobrać np. z ich strony internetowej. Czy jednak opisy zamieszczane na stronach wydawców/dostawców spełniają wymogi bibliotek? Na ile proponowane opisy są istotnie gotowe, by je przejąć i wyeliminować czasochłonny proces rejestracji nabytków? Co należałoby zrobić, by prace związane z opisem książki wykonywane przez wydawców, dostawców na rzecz bibliotek, były przez nie wykorzystywane? W artykule tym zajmiemy się przejmowaniem opisów z NUKATu, IBUKa, Dawson Books, ProQuestu.

Opracowanie zbiorów w bibliotekach

Zbiory są najważniejszym elementem składającym się na pojęcie biblioteki – właściwie dobrane i opracowane stanowią o jej wartości merytorycznej i użytkowej. Do najważniejszych zasad gromadzenia, warunkujących wprowadzanie do księgozbioru właściwych pozycji, należy zaliczyć rozeznanie potrzeb czytelnicy. Z myślą o potrzebach użytkowników gromadzone jest piśmiennictwo polskie i zagraniczne¹. Zasoby biblioteki służą zarówno tym, którzy prowadzą badania naukowe lub poszukują informacji o najnowszych osiągnięciach nauki i techniki dla zastosowania ich w praktyce, jak i tym, którzy studiują i zdobywają kwalifikacje zawodowe.

Opracowanie zbiorów należy do jednej z podstawowych czynności bibliotekarskich, na którą składają się: rejestracja nabytków, katalogowanie, klasyfikowanie², inwentaryzacja. Katalogowanie i klasyfikowanie dokumentów jest jednym z elementów działalności bibliotecznej, polegającym na sporządzaniu opisów katalogowych dokumentów, tak by użytkownik mógł z nich skorzystać.

Opisy katalogowe dokumentów sporządzane są zgodnie z obowiązującą instrukcją /normą, przy ustalonej dla każdego typu dokumentu jednostce opisu, w celu utworzenia katalogu lub katalogów bibliotecznych. Katalogowanie utożsamiane jest z opracowaniem formalnym dokumentu, gdyż kompletuje i uporządkowuje według poszczególnych cech opisu informacje o jego cechach wydawniczo-formalnych, pomijając cechy treściowe i pozwalające na tworzenie różnorodnych katalogów typu formalnego. Do cech wydawniczo-formalnych należy przede wszystkim autorstwo dokumentu, jego tytuł, nazwa wydawnictwa, kolejność i miejsce wydania, forma wydawnicza, objętość, format (określany w centymetrach), a także międzynarodowy znak ISBN (International Standard Book Number), dla wydawnictw zwartych lub ISSN (International Standard Serial Numbers) dla wydawnictw ciągłych.

Klasyfikowanie jest natomiast procesem łączenia podobnych pod względem treści elementów zbioru, w celu późniejszego szybkiego wyszukiwania dokumentów relewantnych w stosunku do zapytania użytkownika. Proces ten składa się z kilku etapów: charakteryzowania ich zawartości treściowej, znakowaniu według przyjętego systemu lub systemów klasyfikacyjnych, aż do finalnego usystematyzowania, a więc uporządkowania (zwłaszcza w wolnym dostępie do półek) według treści³.

Na przestrzeni lat zmieniał się sposób katalogowania zbiorów książkowych. Po raz pierwszy w bibliotekarstwie polskim próbę ujednoczenia przepisów dotyczących zasad opracowania podjął Józef Grycz, redagując wydane w 1934 r. *Przepisy katalogowania w bibliotekach polskich. Cz. 1. Alfabetyczny katalog druków*. Po wojnie, w 1945 r., ukazały się *Skrócone przepisy katalogowania alfabetycznego*, opracowane przez J. Grycza i W. Borkowską. Od 1 stycznia 1984 r. obowiązywała natomiast, opracowana przez Instytut Bibliograficzny Biblioteki Narodowej, norma PN-82/N-01152. W 1983 r. ukazały się *Przepisy*

---

1 Żmigrodzki Zb. (red.), *Bibliotekarstwo*, Warszawa 1998, s. 47–50.

2 Biliński L., *Biblioteki publiczne końca XX wieku*, Warszawa 2001, s. 114.

3 Żmigrodzki Zb. (red.), *Bibliotekarstwo*, op. cit., s. 90.

katalogowania książek. Cz.1 Opis bibliograficzny, opracowane przez Marię Lenartowicz⁴. Nowoczesne oprogramowanie i rozwój sieci komputerowych ułatwia pracę osobom katalogującym zbiory i umożliwia wymianę danych między wszystkimi bibliotekami świata.

Aby zapewnić jednolitość opisu, zdecydowano się na przyjęcie sformalizowanego formatu opisu. Bogata bibliografia sporządzona przez Bibliotekę Kongresu udostępniana użytkownikom na całym świecie, a także daleko posunięte prace związane z przystosowaniem formatu USMARC, skłoniły wiele bibliotek do uznania tego formatu za obowiązujący. Ujednoliconemu formatowi postanowiono nadać nazwę MARC 21, nawiązującą do dwudziestego pierwszego wieku. Nie jest to jednak nowy format, a tylko nowa nazwa.

Od dłuższego czasu bibliotekarze dążyli do tego, aby sposób opracowywania zbiorów był jednolity dla użytkowników wszystkich bibliotek. Pomysł katalogowania książek według jednego, specjalnego schematu narodził się w końcu lat pięćdziesiątych. Prace te prowadzono w Stanach Zjednoczonych, w Bibliotece Kongresu. Stworzono wówczas tzw. format MARC (Machine Readable Cataloging). Głównym założeniem tego pomysłu była czytelność formatu dla ludzi posługujących się różnymi językami, a także wykorzystanie możliwości komputerowego gromadzenia i przesyłania informacji. Duże zainteresowanie pracami prowadzonymi przez Bibliotekę Kongresu sprawiło, że zaczęto zastanawiać się nad opracowaniem specjalnych norm, zapewniających światowe ujednoczenie zasad katalogowania. Normy te zapewniają jednolity opis umożliwiający wymianę danych na skalę ogólnopolską i międzynarodową.

Idea opracowywania zbiorów według formatu MARC polega na tym, że niezależnie od kraju w jakim sporządzany jest opis, używanego sprzętu komputerowego i oprogramowania, można jednoznacznie określić najważniejsze cechy katalogowanego dokumentu (autora, tytuł, miejsce wydania, itp.). Od momentu rozpoczęcia prac nad formatem, dokonano już wielu jego zmian i udoskonaleń. Prace te trwają bezustannie, gdyż formaty muszą być zgodne ze zmieniającymi się przepisami katalogowania i wymaganiami nowoczesnych bibliotek.

MARC ma wiele odmian narodowych i lokalnych, wszystkie one spełniają jednakże warunki normy ISO 2709, która określa formalną budowę tego formatu. Format MARC jest realizacją stosunkowo prostej idei, polegającej na oznaczeniu wszystkich elementów opisu odpowiednimi etykietami tak, by bez względu na język, oprogramowanie, rodzaj komputera, dany system mógł bez trudu rozpoznać kto jest autorem, co zaś miejscem wydania⁵.

Również Polska, wychodząc naprzeciw światowym dążeniom do wymiany zasobów bibliotecznych i współpracy przy katalogowaniu, podjęła decyzję o sporządzaniu opisów w formacie USMARC⁶. W 1993 r. grupa bibliotek wyższych uczelni polskich wdra-

---

4 Zb. Żmigrodzki (red.), *Bibliotekarstwo*, Warszawa 1994, s. 91–94.

5 A. Radwański, *Komputery, Biblioteki, Systemy*, Warszawa 1996, s. 51.

6 D. Górńska, *Katalogowanie książek w bibliotekach Federacji FIDES w oparciu u format USMARC*, [dostęp: 04.07.2013], Dostępny w Internecie3e: < <http://digital.fides.org.pl/dlibra/docmetadata?id=1371&from=publication>>

żających oprogramowanie VTLS zaczęła tworzyć swoje katalogi online. Wiązało się to z zastosowaniem nieużywanych do tej pory w Polsce kartotek haseł wzorcowych i formatów USMARC. W związku z tym przygotowano niezbędne instrukcje, które miały wspomagać bibliotekarzy przy opracowywaniu dokumentów zgodnie z nowymi zasadami.

Trzy lata pracy przy tworzeniu baz danych pozwoliły na określenie zasad postępowania w różnych sytuacjach⁷.

Pierwsze próby komputeryzacji bibliotek w Polsce rozpoczęły się z początkiem lat 70. Dotyczyły zazwyczaj niektórych, wybranych funkcji bibliotecznych. Były prowadzone m.in. przez biblioteki Politechnik: Wrocławskiej i Krakowskiej. W tej ostatniej powstał pierwszy w Polsce środowiskowy projekt komputeryzacji bibliotek o nazwie KRAKUS. Inicjatywy te nie miały wówczas zbyt wielkich szans na realizację ze względu na koszty i niedostępność sprzętu komputerowego. Dopiero rozpowszechnienie się techniki mikrokomputerowej stworzyło nowe możliwości wprowadzania tego typu zamierzeń w życie

Bibliotekarze w Polsce w pełni wykorzystali sprzyjającą sytuację. Powstały polskie programy biblioteczne, takie jak MAK, SOWA, Co-Liber czy Prolib, które – stale rozbudowywane – funkcjonują w bibliotekach do dziś.

Szansę na komputeryzację dużych bibliotek naukowych stworzyła dopiero możliwość nabycia w krajach zachodnich profesjonalnych, zintegrowanych komputerowych systemów bibliotecznych. Na początku lat 90 kilka bibliotek uczelnianych w Polsce zdecydowało o implementacji amerykańskiego systemu VTLS⁸.

W Polsce bardzo popularnym systemem komputerowym, przyjętym przez wiele bibliotek uczelnianych jest system ALEPH. Program ten to nowoczesny zintegrowany system, działający w 40 krajach, opracowany specjalnie dla potrzeb dużych bibliotek, ośrodków informacji, archiwów i muzeów.

Polska Grupa Użytkowników Systemu ALEPH – PoIALEPH powstała 29 kwietnia 1999 r. na mocy porozumienia, którego sygnatariuszami były polskie instytucje użytkujące zintegrowany system biblioteczny ALEPH. Celem grupy jest m.in. wspomaganie rozwoju systemu informacyjnego i poszerzenie oferty narzędzi informacyjnych w bibliotekach. Efektem wspólnych działań jest coraz lepsza obsługa użytkowników i szerszy zakres usług informacyjnych.

ALEPH jest na tyle elastyczny, że może być przystosowany do potrzeb różnego typu instytucji, gdyż może zarządzać różnymi danymi: opisami książek, czasopism, materiałów audiowizualnych, patentów danych archiwalnych i innych zbiorów specjalnych, a także pełnymi tekstami dokumentów czy obrazami graficznymi (fotografie, kopie obrazów, plany, mapy itp.) wczytywanymi za pomocą skanera. System ALEPH składa się z modułów: gromadzenia, opracowania, obsługi wydawnictw ciągłych, katalogu online, modułu wypożyczeń międzybibliotecznych (rzadko stosowanego, ze względu na dużą złożoność

7 M. Lenartowicz, A. Paluszkiwicz, (red.), *Katalogowanie książek i wydawnictw ciągłych w formacie USMARC*, Warszawa 1997, s. 6.

8 M. Nahotko, *Komputeryzacja bibliotek naukowych w Polsce*, [dostęp: 22.07.2013], Dostęp w Internecie, < <http://www.wsp.krakow.pl/konspekt/19/nahotko2.html> >

i trudności z adaptacją do warunków krajowych, udostępniania), poprzez który realizowana jest obsługa czytelników⁹.

Moduł katalogowania ALEPH 500 integruje funkcje katalogowe z pozostałymi aspektami systemu. Wszystkie dane są przechowywane przy użyciu kodowania Unicode¹⁰. Zgodność ze standardami katalogowania już dziś zapewnia możliwości wdrażania nowych standardów. Bibliotekarze mogą swobodnie definiować lokalne pola oraz odpowiednią walidację i indeksowanie. Definiowanie lokalnych pól pozwala każdej bibliotece na katalogowanie wszystkich typów materiałów bibliotecznych w jeden bazie danych.

Elastyczny moduł katalogowania udostępnia szeroki wybór standardowych szablonów do katalogowania i pozwala na stosowanie szablonów zdefiniowanych przez bibliotekę. Korzystając ze standardowych skrótów klawiaturowych, minimalizuje się liczbę kliknięć. Walidacja rekordów odbywa się w oparciu o warunki zdefiniowane w bibliotece podczas zapisywania rekordów do bazy. Wyniki walidacji są zapisywane w dziennikach i udostępniane do wglądu administratorom.

Indeksowanie odbywa się w czasie rzeczywistym, dzięki czemu jego rezultaty są widoczne niemal od razu. Nowe rekordy są dostępne w OPACu natychmiast. Dane i gotowe rekordy mogą być importowane od dostawców, serwerów bibliograficznych (BN, OCLC, RLIN i innych) za pośrednictwem, np. odrębnych programów, interfejsu ALEPH.

Zalety katalogowania w systemie ALEPH:

- swoboda wyboru formatu wprowadzania danych dla różnych typów dokumentów,
- kontrola kartotek haseł wzorcowych przy wprowadzaniu danych katalogowych,
- automatyczna aktualizacja zapisów we wszystkich indeksach,
- możliwość kopiowania opisów z katalogów bibliotek pracujących w sieci,
- różne systemy klasyfikacji (Bibl. Kongresu, UKD, MESH itp),
- kontrola logiczna poprawności wprowadzanych danych,
- format ALEPHa spełnia wymagania normy ISO 2709 oraz standard formatu US MARC,
- możliwość generowania wydawnictw bibliograficznych (nowe nabytki, bibliografie tematyczne lub regionalne itp.).

ALEPH może automatyzować nie tylko pojedyncze biblioteki, ale również lokalną sieć bibliotek (np. bibliotekę główną i wszystkie biblioteki wydziałowe i instytutowe danej uczelni zlokalizowane nawet w różnych punktach miasta). W ramach takiej sieci biblioteki mogą posiadać wspólne bazy danych (katalogi), albo też zarządzać swoimi katalogami samodzielnie, decydując indywidualnie o formie opisów książek, czasopism i innych dokumentów, wyborze sposobów wyszukiwania dokumentów w katalogu, zasadach udostępniania zbiorów itp. Biblioteki mogą współpracować ze sobą na poziomie wypożyczalni¹¹.

9 Zintegrowany System Biblioteczny Aleph, [dostęp: 23.07.2013], Dostęp w Internecie <<http://pl.shvoong.com/internet-and-technologies/software/1907345-zintegrowany-biblioteczny-aleph/>>

10 Unicode – komputerowy zestaw znaków mający w zamierzeniu obejmować wszystkie pisma używane na świecie. Definiują go dwa standardy – Unicode oraz ISO 10646. Znaki obu standardów są identyczne. Standardy te różnią się w drobnych kwestiach, m.in. Unicode określa sposób składu., [dostęp: 23.07.2013], Dostęp w Internecie <<http://pl.wikipedia.org/wiki/Unicode>>

11 R. Maniecka-Dziubecka, *System biblioteczny ALEPH*, [dostęp: 03.7.2013], Dostępny w Internecie <<http://ebib>>

Bieżące utrzymywanie bazy danych ułatwia bibliotekarzom możliwości sprawdzania kartotek wzorcowych, przeszukiwanie katalogu, importowania rekordów z zewnętrznych baz danych, edycję wielu rekordów jednocześnie, używanie standardowego mechanizmu „kopiuj-wklej” oraz indeksowanie dowolnych pól w rekordów bibliograficznych. Kartoteki wzorcowe zapewniają zachowanie wysokiej jakości bazy danych¹².

Bibliotekarze ze współpracujących bibliotek wprowadzają rekordy KHW do wspólnej kartoteki, np. Centralnego Katalogu NUKAT¹³. Rekordy te są sprawdzane i zatwierdzane przez administratorów w khw, którzy nadają też numery kontrolne rekordom. Zatwierdzone rekordy kopiuje się w miarę potrzeby do katalogów online poszczególnych bibliotek. Taki tryb pracy gwarantuje stosowanie jednolitych haseł we wszystkich bibliotekach¹⁴.

Opis wydawnictw zwartych na etapie gromadzenia zbiorów dzieł (na przykładzie Oddziału Gromadzenia Druków Zwartych Biblioteki Głównej Politechniki Warszawskiej)

Gromadzenie wydawnictw zwartych powoduje konieczność bieżącej rejestracji pod względem formalnym i finansowym. Rejestracja formalna wydawnictwa to opis, który pozwoli je jednoznacznie określić w zasobach biblioteki, zidentyfikować i wyszukać. Opis w katalogu biblioteki to niezbędny etap pracy w procesie gromadzenia – bez niego nie jest możliwe gromadzenie wydawnictw, zwłaszcza w sytuacji gdy gromadzeniem zajmuje się więcej niż jedna osoba.

W bibliotecznych systemach zintegrowanych opis stanowi punkt odniesienia wszystkich operacji wykonywanych na księgozbiórze – bez opisu nie jest też możliwe uregulowanie należności za nabyte wydawnictwa (ALEPH), wydruk inwentarzy (ALEPH), raportów.

Opis wydawnictw w formacie MARC 21 jest wszechstronny, ale też czasochłonny i co za tym idzie – kosztowny. Stąd zrozumienie wszystkich uczestników rynku książki o konieczności współpracy, o konieczności takiej organizacji pracy, by opis raz wykonany służył wszystkim zainteresowanym, by mógł być przejmowany/kopiowany. W wielu agendach dużej biblioteki już obecnie wystarczającą umiejętnością jest sporządzanie opisów skróconych oraz kopiowanie opisów.

Mamy dobre doświadczenia z NUKATem. Wydawcy i dostawcy książek coraz częściej informują o opisach gotowych do pobrania (np. IBUK, ProQuest, Dawson Books), okazuje się jednak, że mamy też problemy do rozwiązania.

---

oss.wroc.pl/arc/e010-02.html>

12 Możliwości programu Aleph: Katalogowanie – Aleph Polska, [dostęp: 05.07.2013], Dostęp w Internecie < <http://www.aleph.pl/produkty/aleph/katalogowanie/> >

13 Katalog NUKAT jest zbiorowo budowanym źródłem gotowych opisów katalogowych oraz centralną informacją o zasobach naukowych i akademickich bibliotek w Polsce., [dostęp: 23.07.2013], Dostęp w Internecie <http://centrum.nukat.edu.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=59&Itemid=3> Można w nim znaleźć informacje o niemal kompletnej polskiej produkcji wydawniczej od 2002 r. obejmującej różne typy dokumentów, jak książki i czasopisma, nagrania dźwiękowe, druki muzyczne, dokumenty kartograficzne, dokumenty ikonograficzne, dokumenty życia społecznego, filmy, a także informacje o dokumentach wydanych przed 2002 r. oraz starych drukach.

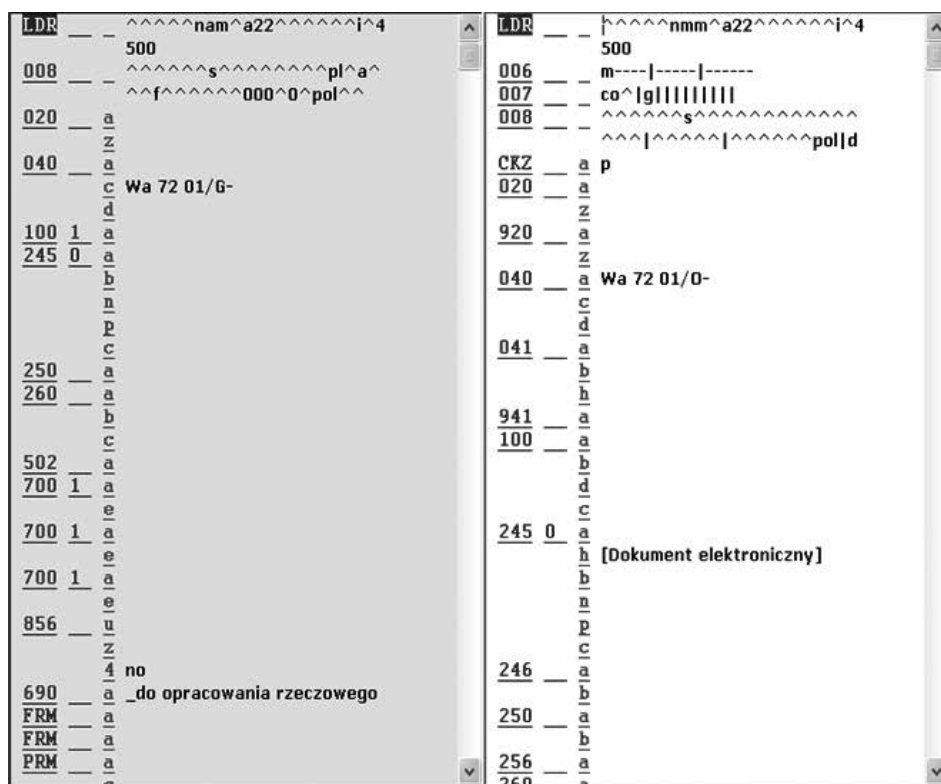
14 M. Lenartowicz M., A. Paluszkiwicz (red.), *Katalogowanie książek i wydawnictw ciągłych w formacie USMARC*, Warszawa 1997, s. 7.

Kopiowanie opisów to praca, która wymaga uważnego porównania dokumentu opisywanego z opisem kopiowanym, co doświadczonemu bibliotekarzowi pozwala szybciej uzupełnić katalog biblioteczny, ale w razie pomyłki wymaga też bardzo czasochłonnej, wielowątkowej korekty.

Kopiowanie opisów z NUKATu

Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej przystąpiła do katalogowania w Nukacie w 2004 r.¹⁵

Zdecydowano, że wszyscy pozyskujący wydawnictwa będą je katalogowali, bądź kopiowali z NUKATu. Wyjątkiem, z uwagi dużą ilość realizowanych zamówień, pozostał Oddział Gromadzenia Druków Zwartych Biblioteki Głównej, który miał ograniczyć się do kopiowania opisów z NUKATu, a w przypadku ich braku, sporządzać opis skrócony na formacie przygotowanej przez Oddział Opracowania Druków Zwartych (zob. Ilustr. 1).

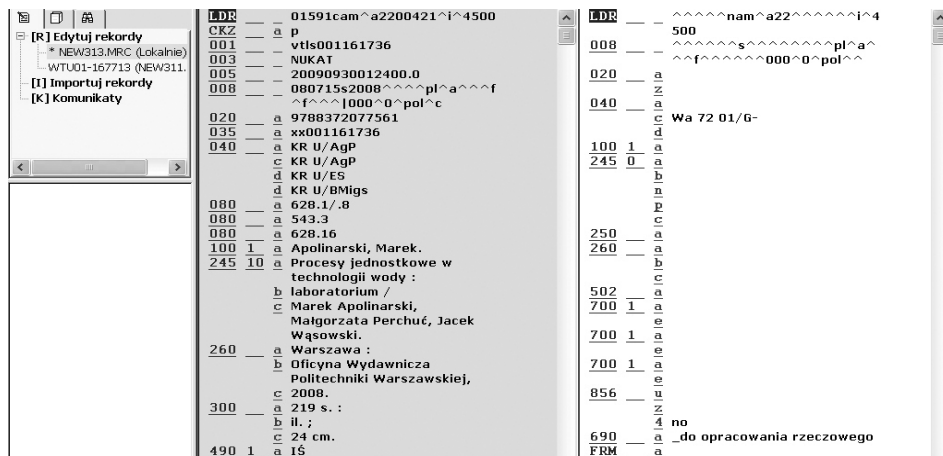

Ilustr. 1. Formatka do katalogowania druków zwartych dla Oddziału Gromadzenia Druków Zwartych BG PW

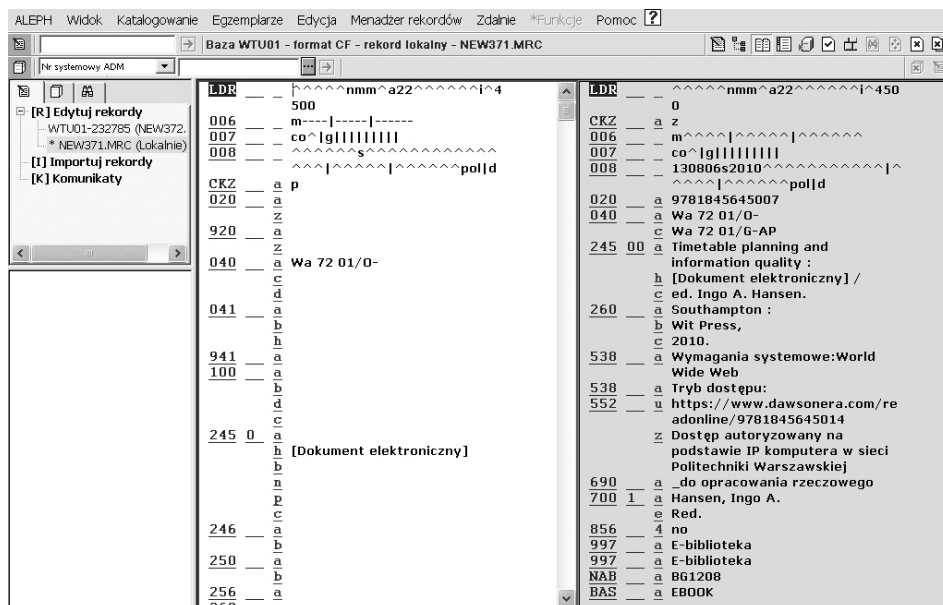
Taka organizacja ma uzasadnienie: opisy sporządzane są na bieżąco, również wtedy, gdy nie ma ich w Nukacie, a nałożenie opisu z NUKATu jest możliwe w dowolnym momencie.

15 NUKAT. Prosto do informacji – katalog zbiorów polskich bibliotek naukowych. Współpraca. [dostęp: 2013-08-19]. Dostępny w internecie: http://centrum.nukat.edu.pl/index.php?option=com_nubbw&layout=pl&Itemid=143

Oddział Gromadzenia Druków Zwartych ma wskazane pola (020, 040, 100, 245, 250, 260, 502, 700), które należy skopiować i nałożyć na przygotowany formularz. Tak przygotowany opis jest wystarczający, by jednoznacznie odpowiedzieć, czy książka jest w zbiorach. Możliwy jest też na bieżąco wydruk wszelkich raportów, w tym inwentarza. Dokończenie/ uszczegółowienie opisu należy do Oddziału Opracowania Druków Zwartych.

Ilustr. 2. Opis z NUKATu do „nałożenia” na formatkę przygotowaną dla Oddziału Gromadzenia Druków Zwartych BG PW

Ilustr. 3. Formatka do katalogowania e-książki i opis skrócony przygotowany dla Oddziału Gromadzenia Druków Zwartych BGPW

IBUK

Wydawca IBUKa informuje i proponuje opisy w formacie MARC 21. Jednak po bliższym zapoznaniu z opisem okazuje się, że zawarte w nich dane uniemożliwiają zaimportowanie ich katalogu biblioteki (zob. Ilustr. 4).

Nauki matematyczno-przyrodnicze | Nauki o Ziemi | GIS x

GIS w wodociągach i kanalizacji
Marian Kwietniewski
ISBN/ISSN: 978-83-01-15429-5
Wydawnictwo: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2013
XML: ONIX MARC21

CzytajKup z wydrukiem

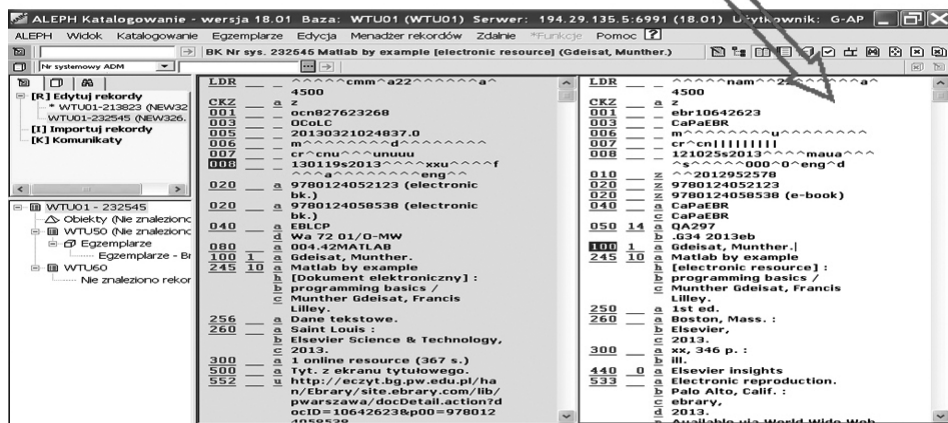

Zagadnienia: środowisko, kanalizacja, ochrona środowiska, GIS

Ilustr. 4. e-książka dostępna na platformie [ibuk.pl](http://eczyt.bg.pw.edu.pl/han/ibuk/libra.ibuk.pl/books): <http://eczyt.bg.pw.edu.pl/han/ibuk/libra.ibuk.pl/books>

Aktualnie w IBUKu, przy współpracy z NUKATem trwają prace nad takim opisem, który ma spełniać standardy, wypracowane i akceptowane przez biblioteki naukowe¹⁶.

Przegląd propozycji opisów MARC21 – ProQuest

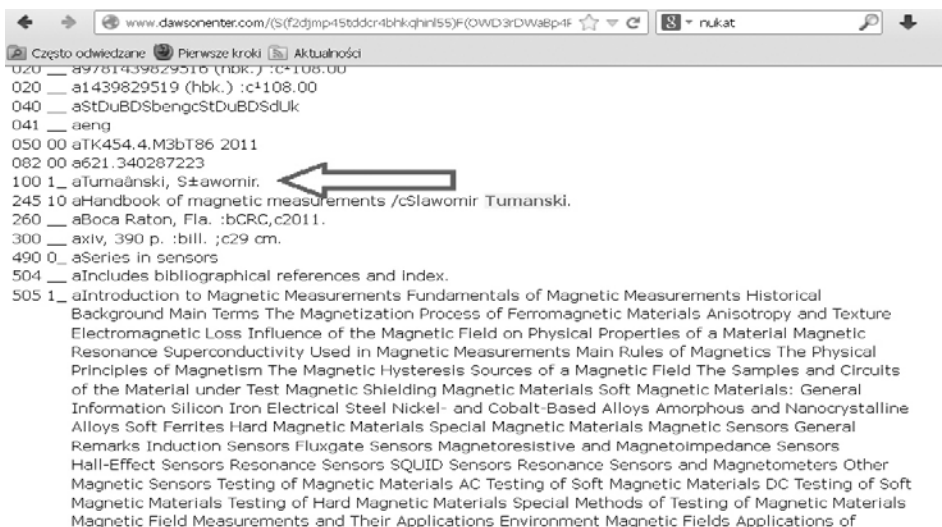

The screenshot shows a MARC21 record for 'Matlab by example' by Gdeisat, Munther. The record is displayed in a table format with fields like LDR, CKZ, 001, 003, 005, 007, 008, 020, 040, 042, 080, 100, 245, 256, 260, 300, 500, and 552. A white arrow points to the '008' field, which contains the following data: 130119s2013^^^x^^^eng^f. This field is crucial for identifying the record as an electronic resource.

Ilustr. 5. Przykład opisu wydawnictwa wg katalogu Biblioteki Głównej Politechniki Warszawskiej i ProQuestu

¹⁶ NUKAT: prosto do informacji : katalog zbiorów polskich bibliotek naukowych, [dostęp : 26.08.2013], Dostępny w Internecie http://centrum.nukat.edu.pl/index.php?option=com_nubbw&layout=pl&Itemid=143

Dawson Books

Ilustr. 6. Przykład opisu wydawnictwa wg Dawson Books

Opracowanie zbiorów w Filii BGPW w Płocku

W 1967 r., zarządzeniem Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego, została powołana do życia pierwsza w dziejach Płocka Uczelnia Techniczna – Filia Politechniki Warszawskiej w Płocku. W grudniu 1967 r. rozpoczęła pracę tak bardzo potrzebna Uczelni biblioteka¹⁷.

Biblioteka w Płocku jest Filią Biblioteki Głównej Politechniki Warszawskiej od lipca 1995 r. (do tej pory w Płocku funkcjonowała Biblioteka Wydziałowa). Od tego czasu Biblioteka Filii BGPW w Płocku wchodzi w skład systemu biblioteczno-informacyjnego Biblioteki Głównej Politechniki Warszawskiej.

Filia BGPW w Płocku została przejęta przez Bibliotekę Główną organizacyjnie, finansowo i statutowo. Posunięcie to zaowocowało przejęciem finansowania przez Bibliotekę Główną: zakupów bibliecznych, 5 etatów, komputera wraz z oprogramowaniem przeznaczonym do katalogowania zbiorów, szkoleń bibliotekarzy, prac introligatorskich oraz innych poczynań modyfikujących i usprawniających pracę Biblioteki¹⁸.

Biblioteka Główna i wszystkie jej agendy są całkowicie skomputeryzowane, pracują w komputerowym systemie ALEPH Politechniki Warszawskiej. Każda Filia BGPW samodzielnie gromadzi i opracowuje swoje materiały biblieczne.

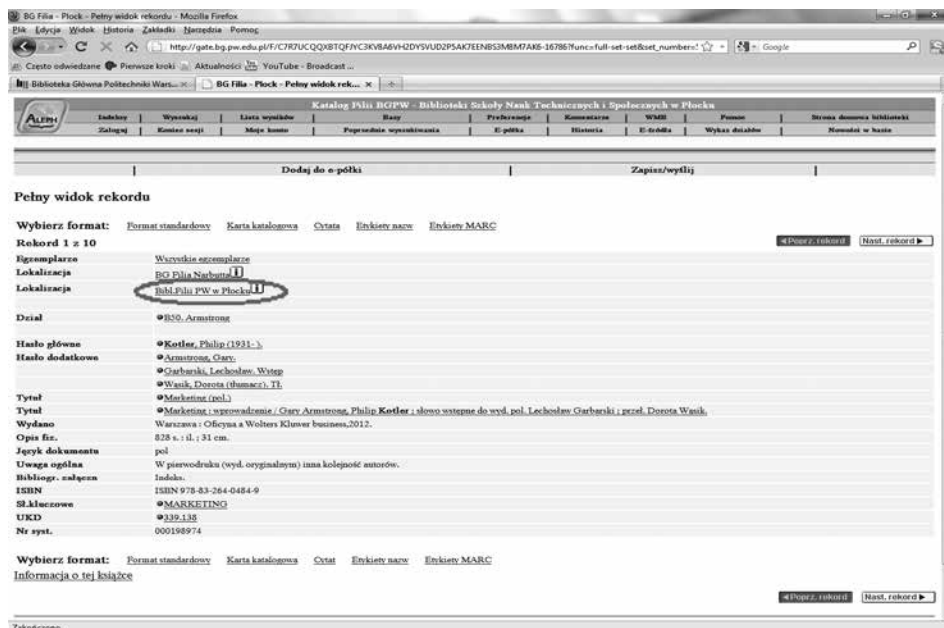
Od czasu powstania biblioteki opis bibliograficzny w Filii Biblioteki Głównej Politechniki Warszawskiej w Płocku zawsze był, jest i będzie sporządzany według przepisów, zaleceń norm

17 J. Kosmaczewski, *Filia Politechniki Warszawskiej w Płocku w latach 1967–1977*. Płock 1978, s. 9–11.

18 A. Ostrowska, *Filia Biblioteki Głównej Politechniki Warszawskiej w Płocku*, „Notatki Płockie” 2001, nr. 2, s. 32–33.

czy formatów obowiązujących w danym okresie. Kiedy biblioteka organizowała się, zaczęła sporządzać opisy bibliograficzne w/g *Przepisów katalogowania alfabetycznego* Józefa Grycza.

Sporządzane opisy katalogowe wymieniały cechy wydawniczo-formalne, niezbędne do zidentyfikowania dzieła. Pierwsze karty do katalogu były zapisywane jednostronnie pismem ręcznym. Karta główna reprezentowała w katalogu alfabetycznym posiadany przez bibliotekę egzemplarz druku zwanego, zawierała jego pełny opis katalogowy oraz sygnatury w prawym górnym rogu. Oprócz kart głównych w katalogu znajdowały się karty pomocnicze, tj. kartki cząstkowe i odsyłacze różnego typu¹⁹.

Ilustr. 7. Pełny widok rekordu – rekordy doczepione w Filii BGPW w Płocku

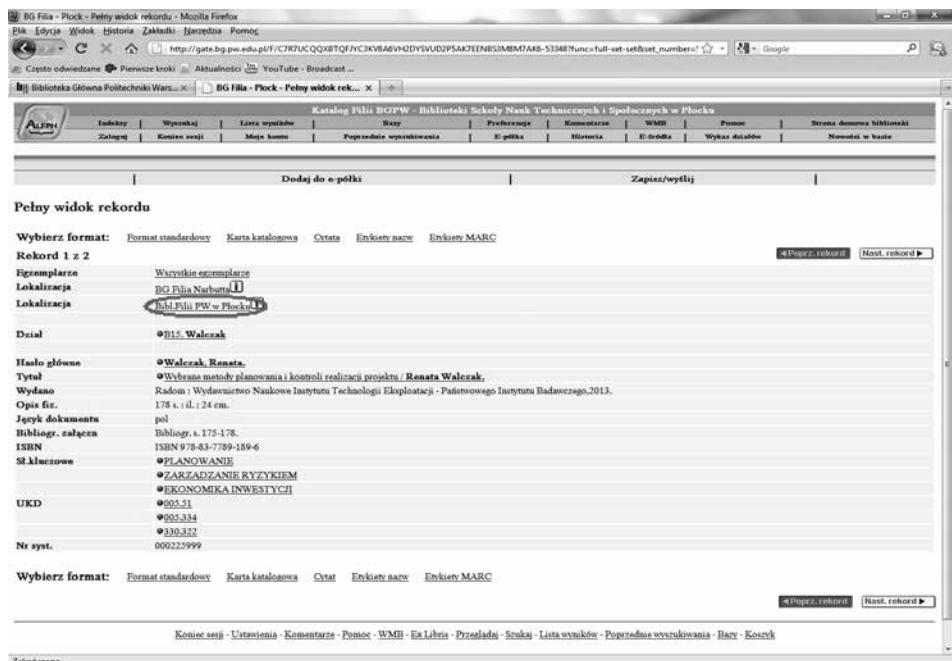
Wobec dynamicznego rozwoju księgozbioru konieczne stało się stworzenie katalogu rzeczowego, dostosowanego do charakteru zbiorów i potrzeb czytelników. Zgodnie z początkowymi zamierzeniami zdecydowano się na katalog dziesiętny UKD. Początki budowy katalogu komputerowego w naszej bibliotece nie były łatwe. W 1996 r. przeszkoleni pracownicy Filii zaczęli katalogować w systemie ISIS²⁰. Skatalogowano 2/3 zbiorów (druki zwarte). Po zakończeniu prac miał nastąpić proces konwersji do systemu katalogowego ALEPH. W 2005 r. okazało się, że konwersja zbiorów jest niemożliwa. Zgodnie z decyzją Dyrektora BGPW, zaczęto w Płocku, wprowadzać wszystkie druki zwarte do katalogu komputerowego ALEPH. W początkowej fazie pracy, przeszkoleni pracownicy Filii tylko „dopinali” tytuły książek z biblioteki w Płocku do rekordów warszawskich.

19 A. Giermaziak, R. Rajchert *Wczoraj, dziś i jutro-opracowanie druków zwartych w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego*, [dostęp: 06.08.2013], Dostęp w Internecie <<http://bcu.lib.uni.lodz.pl/Content/1881/141-159.pdf>>

20 CC-systemy bezpieczeństwa sieciowego, [dostęp: 30.07.2013], Dostęp w Internecie <http://www.cc.com.pl/pl/prods/isis/po_polsku.php>

Po rocznym szkoleniu w Oddziale Katalogowania Biblioteki Głównej, bibliotekarze mogli już sami tworzyć nowe rekordy książek, których Biblioteka Główna nie posiadała. Do r. 2011 wszystkie druki zwarte były opracowane pod względem formalnym i rzeczowym. Pierwsze druki zwarte do modułu Gromadzenia w Filii zostały wprowadzone 6 lipca 2006 r. Od tej chwili moduł Gromadzenia i Opracowania w katalogu komputerowym w Płocku zaczęły ze sobą ściśle współpracować.

Podczas etapu gromadzenia, rekordy książek wpisanych wcześniej do bazy przez pracowników z Oddziału Gromadzenie oraz bibliotekarzy z Filii warszawskich Biblioteki Głównej, wpisuje się tylko numery kontrolne, po czym „doczepia się” rekordy z Płocka.

Ilustr. 8. Pełny widok rekordu – nowe rekordy druków zwartych skatalogowanych w Filii BGPW w Płocku

W Filii BGPW w Płocku na etapie gromadzenia nie stosuje się opisu skróconego. Aby wprowadzić druki zwarte do Modułu Gromadzenia, najpierw bibliotekarze tworzą całkowity rekord w Module Katalogowania.

Pozycje z faktury, jeżeli nie ma ich w Bazie Biblioteki Głównej, są opracowywane formalnie i rzeczowo w systemie, potem wprowadzane do Modułu Gromadzenia,

Wiele rekordów importuje się ze źródeł zewnętrznych. Opcje kopiowania haseł z indeksów pozwalają na wypełnienie pola lub podpola tekstem wcześniej zaindeksowanego hasła. Od 2007 r. biblioteka zaczęła importować rekordy bibliograficzne z Katalogu Centralnego NUKAT, a od r. 2012, po szkoleniu w Oddziale Opracowania w Bibliotece Głównej Politechniki Warszawskiej, Biblioteka Filii rozpoczęła współpracę

również w zakresie tworzenia rekordów bibliograficznych. Katalogi Centralne, jak np. Katalog KARO, Katalog Biblioteki Narodowej, pełnią przy katalogowaniu tylko funkcje pomocnicze.

Obecnie dostęp do zasobów zgromadzonych w Filii BGPW w Płocku i wprowadzanych do katalogu komputerowego jest nieporównanie większy dzięki dużej liczbie indeksów występujących w systemie bibliotecznym niż dostęp do opisu bibliograficznego w katalogu kartkowym. Jest to możliwe dzięki stosowaniu ujednoczonych zasad katalogowania, które:

- gwarantują wysoką jakość,
- ułatwiają współpracę i korzystanie z systemu,
- oszczędzają czas,
- podnoszą efektywność funkcjonowania biblioteki.

Opis bibliograficzny był, jest i będzie podstawowym elementem katalogu zarówno tradycyjnego, kartkowego, jak i nowoczesnego, zautomatyzowanego.

Podsumowanie

Opis wydawnictwa zwartego wykonywany na potrzeby komercyjne różni się od opisu na potrzeby katalogu biblioteki budowanego z myślą o długoletnim przechowywaniu i porządkowaniu księgozbioru.

W bibliotekach, gdy zachodziła konieczność porządkowania i udostępniania dużych zasobów, pojawiały się też propozycje ich opisywania i porządkowania, czego doskonałym przykładem jest dorobek Józefa Grycza oraz idea UKD. Tak będzie i tym razem. Bieżące i powszechne przejmowanie opisów przez biblioteki od wydawców/dostawców to kwestia czasu i porozumienia się wszystkich zainteresowanych. Biblioteki chętnie przejmą do swoich katalogów gotowe opisy²¹, o ile spełnią one m.in. następujące kryteria:

- proponowany opis będzie w formacie przyjętym przez bibliotekę (tu: MARC 21),
- pola/podpola opisu przejmowanego będą zgodne z polami/podpolami opisów przyjętymi przez bibliotekę do katalogowania dokumentów,
- kolejność danych w poszczególnych polach będzie podawana wg wspólnie przyjętych i rygorystycznie stosowanych zasad (np. w polu 100 najpierw podajemy nazwisko autora, a w drugiej kolejności jego imię/imię),
- możliwe będzie przejmowanie i wyprowadzanie z katalogu biblioteki wydawnictw kupowanych na czas określony,
- kopiowanie opisów będzie możliwe proste i ujednoczone, tak by jego przejęcie opisu było uzasadnione ekonomicznie tzn. czas kopiowania i modyfikowania nie będzie dłuższy od czasu potrzebnego np. na sporządzenie opisu skróconego,
- zgoda dyrekcji biblioteki i administratora systemu / uprawnienia administratora systemu.

---

21 Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej w 2010 r. skopiowała z NUKAT-u 34.450 opisów, w 2011-39.305, a w 2012 zostało skopiowanych aż 49.668 rekordów (dane uzyskane od Kierownika Oddziału Opracowania Druków Zwartych Biblioteki Głównej Politechniki Warszawskiej pani Małgorzaty Wornbard).

Wydaje się, że najlepszym konsultantem dla wydawców/dostawców w kwestii opisów bibliograficznych jest zespół wywodzący się ze środowiska bibliotekarskiego NUKAT, który wypracował i doskonalili optymalne z punktu widzenia bibliotek zasady współkatalogowania wydawnictw.

Zapewne z czasem nie tylko ilość wykonanych opisów, ale i ilość opisów skopiowanych będzie stanowiła o ocenie jakości pracy biblioteki.

BIBLIOGRAFIA:

1. Biliński L., *Biblioteki publiczne końca XX wieku*, Warszawa 2001.
2. *CC-systemy bezpieczeństwa sieciowego*, [dostęp: 30.07.2013], Dostęp w Internecie <http://www.cc.com.pl/pl/prods/isis/po_polsku.php>
3. Giermaziak A., Rajchert, R., *Wczoraj, dziś i jutro-opracowanie druków zwartych w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego*, [dostęp: 06.08.2013], Dostęp w Internecie <<http://bcul.lib.uni.lodz.pl/Content/1881/141-159.pdf>>
4. Kosmaczewski J., Filia Politechniki Warszawskiej w Płocku w latach 1967–1977. Płock 1978
5. Lenartowicz, M., Paluszkiwicz, A. (red.), *Katalogowanie książek i wydawnictw ciągłych w formacie USMARC*, Warszawa 1997.
6. *Możliwości programu Aleph: Katalogowanie – Aleph Polska*, [dostęp: 05.07.2013], Dostęp w Internecie < <http://www.aleph.pl/produkty/aleph/katalogowanie/>>
7. Nahotko M., *Komputeryzacja bibliotek naukowych w Polsce*, [dostęp: 22.07.2013], Dostęp w Internecie ,< <http://www.wsp.krakow.pl/konspekt/19/nahotko2.html>>
8. *NUKAT. Prosto do informacji – katalog zbiorów polskich bibliotek naukowych. Współpraca*. [dostęp: 2013-08-19]. Dostępny w internecie: http://centrum.nukat.edu.pl/index.php?option=com_nubbw&layout=pl&Itemid=143
9. Maniecka-Dziubecka R., *System biblioteczny ALEPH*, [dostęp: 03.7.2013], Dostępny w Internecie < <http://ebib.oss.wroc.pl/arc/e010-02.html>>
10. Ostrowska A., *Filia Biblioteki Głównej Politechniki Warszawskiej w Płocku*, „Notatki Płockie” 2001, nr 2.
11. *Zintegrowany System Biblioteczny Aleph*, [dostęp: 23.07.2013], Dostęp w Internecie <http://pl.shvoong.com/internet-and-technologies/software/1907345-zintegrowany-biblioteczny-aleph/>
12. Żmigrodzki Zb. (red.), *Bibliotekarstwo*, Warszawa 1998.

Summary: Description of monographic publications (making bibliographic record) is the first stage of cataloguing a book that is being introduced into the library. The quality of records is especially important in case of integrated systems where the record made by one library is copied by other libraries and completed by them with necessary/local information.

Cataloguing requires not only formal abilities that are necessary but general knowledge, attention and time that are becoming more and more expensive; hence the librarians' aspirations and editors'/suppliers' (supplying descriptions in the formats of – among others – ONIX and MARC21) proposals to eliminate multiple cataloguing of the same books. The description of monographic publications should be made, or rather 'accepted', already at the stage of gathering collections, which not only eliminates duplication of works, but, being a source of information on the library's resources, also the ones in preparation, allows a better organisation of functioning of all participants of the integrated library system.

Mirosław Garbacz, Łucja Maciejewska

Biblioteka Główna i OINT Politechniki Wrocławskiej

DYLEMATY OPRACOWANIA CZASOPISM. Z DOŚWIADCZEŃ BIBLIOTEKI POLITECHNIKI WROCŁAWSKIEJ

Słowa kluczowe: Biblioteka Politechniki Wrocławskiej, opracowanie czasopism, system biblioteczny ALEPH, wydawnictwo ciągłe.

Sreszczenie: Artykuł ma na celu omówienie głównych problemów związanych z opracowaniem czasopism, wynikających z doświadczeń Biblioteki Politechniki Wrocławskiej. W pracy scharakteryzowano najważniejsze zadania Oddziału Gromadzenia i Opracowania Wydawnictw Ciągłych oraz typy zbiorów posiadanych i skatalogowanych w systemie ALEPH. Ponadto poruszono problem optymalizacji czasu pracy i wysiłku osób opracowujących, trzymających się ściśle obowiązujących norm bibliotecznych, poprzez próbę odpowiedzi na takie pytania, jak: Czy opracowanie czasopism zgodnie z normami jest oczekiwane przez użytkownika biblioteki? Czy pełne opracowanie jest robione wyłącznie na potrzeby wewnętrzne biblioteki i/lub systemów typu NUKAT? Zwrócono również uwagę na zagadnienie organizacji pracy oddziałów opracowania oraz ich struktury; czy może mieć wpływ na jakość pracy przy katalogowaniu zbiorów bibliotecznych? Na zakończenie artykułu opracowano kilka wniosków będących rezultatem doświadczenia zawodowego oraz własnych refleksji autorów na temat tworzenia i użytkowania katalogu bibliotecznego.

Wstęp

Warunkiem koniecznym funkcjonowania biblioteki są jej zbiory, przez co stanowią główny przedmiot jej zainteresowania. Są one elementem decydującym o jej charakterze. W bibliotece akademickiej wydawnictwa ciągłe stanowią znaczącą część zbiorów bibliotecznych. Składają się na nie:

- czasopisma naukowe i popularno-naukowe oraz gazety; wśród nich są również wydawnictwa ciągłe nieregularne, ukazujące się w nieokreślonych odstępach czasu,
- wydawnictwa seryjne – wydawnictwa zwarte wychodzące w ramach serii wydawniczej: mające wspólną nazwę serii, szatę graficzną i numerację.

Wydawnictwa ciągłe (potocznie nazywane czasopismami, nie tylko przez czytelników, również przez bibliotekarzy; w dalszej części artykułu autorzy będą przemiennie posługiwać się tymi dwoma nazwami) to ważne źródła informacji oraz istotne ogniwo w komunikacji naukowej. Zamieszczane w nich artykuły prezentują bieżący stan badań naukowych i nowe rozwiązania w wielu dziedzinach wiedzy, stwarzają możliwość szybkiej weryfikacji wyników prowadzonych prac naukowo-badawczych i realizowanych projektów.

Dynamicznie rozwijającą się formą publikacji obecnie są czasopisma elektroniczne, które stanowią znaczące uzupełnienie źródeł informacyjnych w bibliotekach naukowych,

gromadzących zbiory na tradycyjnych i nowoczesnych nośnikach. Wnoszą nową, wyższą jakość usług bibliotecznych i stają się dominującą formą przekazu wiedzy oraz uzyskiwania szybkiej i relewantnej informacji.

Oddział Gromadzenia i Opracowania Wydawnictw Ciągłych; tendencje w gromadzeniu zbiorów

W Bibliotece Politechniki Wrocławskiej całością spraw dotyczących czasopism i innych wydawnictw ciągłych oraz organizowania dostępu do czasopism elektronicznych oraz baz danych zajmuje się Oddział Gromadzenia i Opracowania Wydawnictw Ciągłych. Oddział wyłączony jest z odpowiedzialności za magazynowanie i udostępnianie czasopism w wypożyczalni i czytelnich. Na jego funkcje składają się następujące zadania związane z opracowaniem zbiorów¹:

- gromadzenie i opracowanie naukowych periodyków, drukowanych i elektronicznych, dla bibliotek systemu biblioteczno-informacyjnego Politechniki Wrocławskiej,
- tworzenie centralnego katalogu czasopism,
- organizacja dostępu do czasopism elektronicznych oraz obsługa serwisu *e-Czasopisma*,
- koordynacja działań bibliotek uczestniczących w projekcie tworzenia bazy *Czasopisma Zagraniczne w Bibliotekach Wrocławia i Opola*,
- współpraca z Biblioteką Narodową w zakresie współtworzenia bazy *Centralny Katalog Czasopism Zagranicznych*,
- prace związane z selekcją i uzupełnianiem kolekcji czasopism gromadzonych w Bibliotece.

Zarządzanie czasopismami polega głównie na właściwym ich gromadzeniu, pod kątem zainteresowań i oczekiwań odbiorców i poszukiwaczy informacji oraz wiedzy. Pozyskiwanie materiałów bibliotecznych jest w większości planowe, zgodnie z określoną polityką gromadzenia i przyjętą specjalizacją Biblioteki, uwzględniające również zmieniające się zapotrzebowanie na literaturę, co jest podyktowane rozwojem dyscyplin naukowych i powstawaniem nowych kierunków kształcenia w Uczelni. Podstawowy zbiór jest gromadzony i opracowywany centralnie dla całego systemu biblioteczno-informacyjnego Politechniki przez Bibliotekę Główną. W zbiorach bibliotek systemu znajduje się² 3.755 tytułów czasopism w wersji drukowanej, w tym:

- 566 bieżących czasopism krajowych,
- 210 bieżących czasopism zagranicznych.

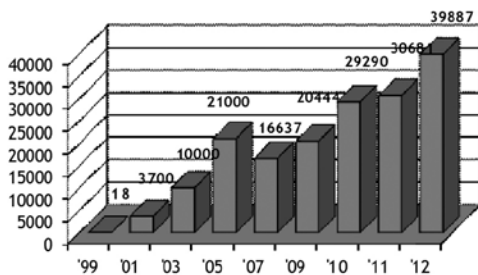
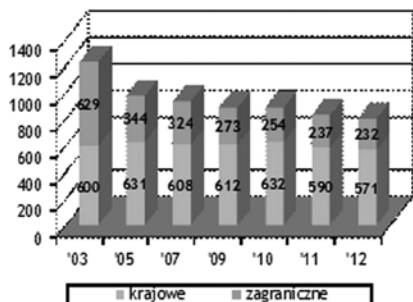
39.887 tytułów pełnotekstowych w wersji elektronicznej, w tym:

- 1.859 czasopism krajowych,
- 38.028 czasopism zagranicznych.

1 *Politechnika Wroclawska – Biblioteka Glowna i OINT* [online] Wrocław [dostęp: 2013-09-11]. Dostępny w Internecie: <<http://www.biblioteka.pwr.wroc.pl/1032162.dhtml>>.

2 R. Rohleder, A. Uniejewska, *Działalność systemu biblioteczno-informacyjnego Politechniki Wrocławskiej w roku akademickim 2011/2012*. Raport Seria U nr 222. Biblioteka Główna i Ośrodek Informacji Naukowo-Technicznej Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 2012.

Początkowa nieufność użytkowników wobec innowacji technologicznych pojawiających się w Bibliotece ustąpiła miejsca satysfakcji z wygodnego pod wieloma względami dostępu do poszukiwanych artykułów czy informacji. Obecnie czasopisma elektroniczne wypierają w dużym stopniu formy drukowane czasopism z zakupów prowadzonych przez Bibliotekę.

Wykr. 1. Czasopisma drukowane w l. 2003–2012 Wykr. 2. Czasopisma elektroniczne w l. 1999–2012
Źródło: oprac. Krzysztof Moskwa.

W ostatnich latach zauważa się wyraźne odchodzenie od prenumeraty drukowanej (Wykr. 1) na rzecz elektronicznego zbioru, wzbogaconego przede wszystkim dzięki udziałowi Biblioteki w większości tworzonych w kraju konsorcjach, organizujących dostęp do e-źródeł głównie zagranicznych, dofinansowywanych z budżetu Państwa. Zwiększa się więc dostęp do tych źródeł, a powstałe w ten sposób w Uczelni oszczędności kierowane są na zakup kolejnych źródeł oraz narzędzi do zarządzania nimi, a także multiwyszukiwarek – uniwersalnych i wygodnych platform informacyjno-wyszukiwawczych.

Wraz ze spadkiem liczby czasopism drukowanych, z roku na rok, rośnie liczba czasopism elektronicznych udostępnianych przez Bibliotekę Politechniki, co ilustruje Wykr. 2.

Drukowane wydawnictwa ciągłe, wpływające do Biblioteki są rejestrowane i opracowywane w bazie *Książki i Czasopisma*³ – w systemie ALEPH. Podobnie postępuje się z czasopismami elektronicznymi nabywanymi w prenumeracie. Natomiast spośród dużej liczby czasopism elektronicznych, udostępnianych w ramach konsorcjów, w ALEPHie opracowywane są wyłącznie tytuły, do których Biblioteka uzyskała prawa wieczystej archiwizacji.

Automatyzacja

Prace nad automatyzacją procesów biblioteczno-informacyjnych na Politechnice Wrocławskiej rozpoczęto w r. 1971. Opracowano wtedy koncepcję budowy Automatycznego Systemu Przetwarzania Informacji Naukowej (APIN), który był częścią programu Wielo-

3 Baza obsługiwana wspólnie z Oddziałem Opracowania Druków Zwartych.

dostępowego Abonenckiego Systemu Cyfrowego (WASC)⁴. Prace projektowe nad systemem APIN zostały powierzone Bibliotece Głównej, w której powołano specjalistyczny zespół badawczo-projektowy. Głównym celem budowy tego systemu było usprawnienie obsługi biblioteczno-informacyjnej pracowników i studentów Politechniki, a podstawowym założeniem jego funkcjonowania było przyjęcie ujednoczonego formatu opisu dokumentów APIN/MARC i zapewnienie stosowania międzynarodowych standardów opisu różnych typów gromadzonych dokumentów bibliotecznych.

System APIN był innowacyjny jak na tamte czasy, unowocześnił warsztat pracy bibliotekarzy oraz przyczynił się do wzrostu autorytetu Biblioteki nie tylko w regionie, ale również w krajowym środowisku bibliotecznym. Z czasem utrzymanie systemu stawało się zanadto kosztowne, malał też potencjał zespołu informatyków obsługujących system. Również względy organizacyjno-strategiczne, m.in. potrzeba ujednoczenia oprogramowania bibliotecznego z innymi bibliotekami naukowymi, zaważyły na decyzji zakupu w 2001 r. nowoczesnego Zintegrowanego Systemu Zarządzania Biblioteką ALEPH^{5,6}.

W r. 2006 system ALEPH został wdrożony dla wydawnictw ciągłych. Zmiana wykorzystywanego dotychczas systemu bibliotecznego była przedsięwzięciem złożonym i bardzo obciążającym bibliotekę oraz zaangażowane jej agendy, a także zwiększyła zakres prac zatrudnionych w Bibliotece informatyków. Zastanawiano się, jak najlepiej i najmniej boleśnie, głównie dla użytkowników, zadanie to wykonać. Czy ma to być konwersja danych ze starego systemu komputerowego, czy też należy obrać inną drogę? Po analizie kilku koncepcji zwrócono się z prośbą do Biblioteki Politechniki Warszawskiej o możliwość skopiowania jej własnej bazy opisów bibliograficznych wraz z bazą rekordów egzemplarzy czasopism. A po uzyskaniu zgody i przesłaniu bazy rekordów można było przystąpić do prac wdrożeniowych modułu Czasopisma w ALEPHie oraz do napełniania bazy własnymi danymi.

Katalogowanie wydawnictw ciągłych

Wpływającym do Oddziału czasopismom nadaje się sygnaturę miejsca przeznaczenia w magazynie (litera A lub M, cyfry arabskie oraz cyfra rzymska, np. A 1234 II). Biblioteka posiada również klasyfikację wewnętrzną czasopiśmiennictwa, opracowaną na potrzeby lokalne, obowiązującą w Czytelni Biblioteki Głównej.

Katalogowanie wydawnictw ciągłych w Bibliotece Politechniki Wrocławskiej funkcjonuje głównie w oparciu o wytyczne⁷ opublikowane przez twórców Narodowego Uniwersalnego Katalogu Centralnego, chociaż na razie nie korzysta się z zasady współkatalogowania

---

4 65 lat Biblioteki Politechniki Wrocławskiej 1946–2011. Red. oprac. J. Wojtczak. Wrocław 2011, s. 6–7.

5 Obecnie Biblioteka Politechniki Wrocławskiej używa wersji 18.01 systemu ALEPH.

6 Zakup w ramach utworzonego konsorcjum bibliotek Wrocławia i Dolnego Śląska: Konsorcjum Bibliotek Wrocławskich [online]. Wrocław [dostęp: 2013-08-06]. Dostępny w Internecie: <<http://www.bibl.ar.wroc.pl/konbiwro.html>>.

7 Nalęcz B., *Format MARC 21 rekordu bibliograficznego dla wydawnictwa ciągłego*. Warszawa 2001.

w ramach NUKAT. Ponadto wykorzystuje się wewnątrzoddziałowe instrukcje⁸ oraz zasady zawarte w polskich normach dotyczących opisu bibliograficznego. Do kontroli zapisywanych w systemie danych wykorzystywane są m.in. hasła z KHW. Hasła przedmiotowe oparte są na języku naturalnym i przygotowywane przez Oddział Opracowania Druków Zwartych, który jest odpowiedzialny za ich prawidłową budowę dla wszystkich typów dokumentów bibliotecznych oraz „czystość” kartoteki KHW. Dla czasopism hasła przedmiotowe mają postać uproszczoną, tzn. po hasle głównym występuje myślnik z dopowiedzeniem „czasopisma”, przy czym ustalono, że dla większej liczby haseł obowiązuje zasada: pierwsze z nich ma być najważniejsze i według niego czasopismo trafia na odpowiednią półkę w czytelnicy. Nie występują natomiast hasła podrzędne ani też żadne określniki.

Utworzono specjalne formatki opisów bibliograficznych, według których wprowadza się czasopisma do systemu. Są trzy rodzaje szablonów: jeden – dla wersji czasopisma drukowanego i dwa dla czasopism elektronicznych, w zdalnym dostępie i na nośniku optycznym (przykłady 1 i 2 obrazują zastosowanie dwóch spośród wymienionych formatek). Oprócz standardowych pól rekordu opisu bibliograficznego w formacie MARC 21 dla czasopism wprowadzono dodatkowe pola i podpola opisujące rejestrowane pozycje. Ponadto do wielu pól dobudowano słowniki oraz etykiety programu informujące o sposobie wypełniania pól i podpól. Służy to usprawnieniu pracy katalogerów oraz zapewnia prawidłowe wypełnianie formatek, zgodnie z obowiązującymi zasadami katalogowania⁹. System reaguje również na popełniane błędy poprzez wyświetlanie ostrzegawczych komunikatów: kolor czerwony komunikatu = nie można zaakceptować błędu w rekordzie oraz kolor zielony = decyzja zaakceptowania niezgodności z założonymi zasadami należy do osoby wprowadzającej opis do systemu.

Przykład 1: Opis bibliograficzny czas. drukowanego w formacie MARC 21

```
FMT    SE
LDR    nas 22 i 4500
008    070828i18181831gw zu p 0 Oger d
040    |a WR 16 |c WR 16 |d WR 16/LM
089    |m 1315
089    |m 1205
090    |a A000222/000/00/0
24500  |a Archiv fur Bergbau und Huttenwesens.
260    |a Berlin : |b Verlag Wilibald August Holofer, |c 1818-1831.
300    |c 20 cm.
310    |a Nieregularne
690    |a Górnictwo |x czasopisma |m 1315
690    |a Metalurgia |x czasopisma |m 1205
```

8 Np.: *Zasady opisywania dodatków do czasopism w systemie ALEPH, Opis rekordu egzemplarza.*

9 *Warsztat katalogera* [online]. Warszawa: Centrum NUKAT [dostęp: 2013-09-02]. Dostępny w Internecie: <http://centrum.nukat.edu.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=60&Itemid=4>.

OWN |a CZASOP
TYP |a Czasopismo (SE)

Przykład 2: Opis bibliograficzny czas. elektronicznego w formacie MARC 21 – zdalny dostęp

```
FMT SE
LDR nas 22 i 4500
003 WR 16
006 m d |
007 cr mn nnnuuuuu
008 121128c20109999xxkqr1 0 l0eng d
022 |a 2043-6262
040 |a WR 16 |c WR 16 |d WR 16/AW
089 |m 1204
24500 |a Advances in Natural Sciences |h [Dokument elektroniczny] : |b Nanoscience and Nano-
technology.
256 |a Dane tekstowe.
260 |a Bristol : |b IOP, |c 2010-.
310 |a Kwartalnik
500 |a Dostęp autoryzowany na podstawie IP komputera w sieci Politechniki Wrocławskiej lub
zdalnie przez serwer proxy.
538 |a Tryb dostępu: Internet.
690 |a Nanotechnologia |x czasopisma |m 1204
85641 u http://iopscience.iop.org/2043-6262
SPN |a EZ
PDK |a ESERIAL
OWN |a CZASOP
TYP |a Czasopismo (SE)
```

Problemy opracowania zbiorów czasopiśmienniczych

Opracowaniem wydawnictw ciągłych w Oddziale Wydawnictw Ciągłych zajmują się 3 osoby rejestrujące na bieżąco zbiory pochodzące z prenumeraty, wymiany i darów, a także pozyskiwanych z egzemplarza obowiązkowego, którymi dzieli się Biblioteka Uniwersytetu Wrocławskiego. Praca ta, chwilami monotonna, przysparza też wielu problemów i wyzwań związanych z wprowadzeniem do katalogu informacji o otrzymanych materiałach bibliotecznych. Jak opracować pozycje na różnych nośnikach, z różnymi typami dodatków, z wykorzystaniem różnych formatek, ponadto ustalić typ zbioru oryginalnego (czasopismo czy książka), powiązania rekordów itp.? Są to częste dylematy przy codziennym katalogowaniu zbiorów.

Tytuł trudny do zidentyfikowania jako wydawnictwo ciągłe

Jednym z problemów najczęściej występujących przy opracowaniu jest niemożność jednoznacznego określenia typu otrzymanego wydawnictwa. Sytuacja taka ma miejsce, gdy oprócz numeru ISSN występują inne cechy charakterystyczne dokumentu takie, jak: autor, różna tematyka zeszytów, brak ciągłej numeracji i równoległe numeru ISBN – elementy te mogą występować w różnych wariantach. Jak opracować taką pozycję? Czy to książka, czy czasopismo?

Sytuacja powyższa dotyczy m.in. prac naukowych uczelni wyższych, wydawanych w różnych seriach (niekoniecznie w monografiach). Przypadek taki występuje np. w „Zeszytach Naukowych Politechniki Łódzkiej”. Seria: *Rozprawy Naukowe*. Wstępne cechy wskazują na wydawnictwo ciągłe (jest tylko ISSN, numeracja zachowuje ciągłość), jednak odrębność tematyczna i autorska poszczególnych numerów każe traktować te pozycje jako monografie.

Innym najczęściej zachodzącym przypadkiem jest tytuł, który posiada jednocześnie ISBN i ISSN. Czasem sprawę wyjaśnia sam tytuł i jednolita nazwa serii (np. „Prace Naukowe...” Seria: *Mechanika*.) bądź numeracja, która sugeruje przynależność do druków ciągłych. Są też przykłady, kiedy tytuł po latach istnienia na wydawniczym rynku czasopiśmienniczym otrzymuje równolegle numer ISBN (na przykład od 2013 r. „Prace Naukowe Politechniki Warszawskiej”). W tym przypadku czasopismo kieruje się do podwójnej rejestracji w dwóch oddziałach: Gromadzenia i Opracowania Wydawnictw Ciągłych oraz Opracowania Druków Zwartych.

Czasem wydawcy wykazują się własną inwencją, dla bibliotekarzy nielogiczną, i wówczas wydawnictwo, które ma wiele cech książki posiada wyłącznie numer ISSN. Taki przypadek jest jednak stosunkowo prosty do opracowania i taka pozycja trafia do magazynu, opracowana na sygnaturze książkowej, według zasad przyjętych w Bibliotece Politechniki Wrocławskiej.

Przy opracowaniu skomplikowanych pozycji dużą pomocą są odwiedziny na stronach www katalogów bibliotek posiadających dany tytuł oraz katalogu NUKAT. Po wyrobieniu sobie opinii, można przystąpić do dalszej pracy: przekazać takie wydawnictwo jako książkę do Oddziału Opracowania Druków Zwartych albo włączyć je do katalogu jako wydawnictwo ciągłe, po uprzednim dodaniu stosownych uwag w opisie bibliograficznym tytułu, w polach z serii 500 widocznych dla użytkownika w katalogu (informacje typu „nr 3 wydano jako książkę”, „nr 3 posiada ISBN” itp. – wszystko zależy od osądu bibliotekarza).

Omówione na powyższych przykładach zagadnienie stanowi duże wyzwanie dla osoby opracowującej czasopisma i zarazem jest jednym z powodów do zadowolenia z prawidłowo wykonanej pracy.

Czasopismo „podwójnie opracowane”

Inną sytuacją przy opracowaniu zbiorów stwarzają tytuły poświęcone jednemu specyficznemu zagadnieniu bądź wydarzeniu (np. konferencji naukowej) lub, gdy dotyczą pracy jednego autora, stanowiąc bardziej książkę niż czasopismo. Praca taka ma jednocześnie numer ISSN, ciągłą numerację i tytuł stały, przynależny czasopismu. Zostaje on „podwójnie opracowany”: najpierw powstaje opis bibliograficzny wydawnictwa ciągłego, a następnie poprzez powiązania LKR tworzy się drugi rekord dla wydawnictwa zwartego, opracowanego w Oddziale Opracowania Druków Zwartych (przykłady 3a, 3b).

W przypadku gdy egzemplarze są poświęcone konferencjom zawsze kieruje się je do podwójnego opracowania, nawet jeśli te numery posiadają wyłącznie cechy czasopisma.

Przykład 3a: Opis bibliograficzny czasopisma z numerem na podwójnym opracowaniu

```
FMT SE
LDR nas 22 i 4500
008 060630c19939999pl zu p 0 0pol d
022 |a 1230-9265
040 |a WR 16 |c WR 16 |d WR 16/AW
```

0410 |a pol
044 |a pl
089 |m 1315
090 |a A003664/005/00/1
24500 |a Prace Naukowe. Politechnika Warszawska. Transport.
260 |a Warszawa : |b Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, |c 1993-
300 |c 20 cm.
310 |a Nieregularne
690 |a Transport |x czasopisma |m 1315
78000 |t Prace Instytutu Transportu Politechniki Warszawskiej
SPN |a WK
TYP |a Czasopismo (SE)

Przykład 3b: **Opis bibliograficzny numeru czasopisma opracowanego jako książka**

FMT BK
LDR nam a22 i 4500
001 vtls002895336
003 NUKAT
008 130826s2013 pl a f |000 0 pol c
020 |a 9788378141297
035 |a xx002895336
040 |a WA 72/CAR |c WA 72/CAR |d WA 72/OMK
0410 |a pol |b eng
089 |m 1315
089 |m 1209
1001 |a Kardas-Cinal, Ewa.
24510 |a **Bezpieczeństwo i komfort jazdy pojazdu szynowego z uwzględnieniem losowych nierówności geometrycznych toru / |c Ewa Kardas-Cinal.**
24613 |a Running safety and ride comfort of railway vehicle in the presence of random geometrical track irregularities
260 |a Warszawa : |b Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, |c 2013.
300 |a 118 s. : |b il. ; |c 24 cm.
4901 |a **Prace Naukowe / Politechnika Warszawska. Transport, |x 1230-9265 ; |v z. 94**
500 |a Tyt. wg okł.
504 |a Bibliogr. s. 102-115.
546 |a Streszcz. ang.
690 |a Transport kolejowy |x bezpieczeństwo |m 1315
690 |a Pojazdy szynowe |x dynamika |m 1209
7102 |a Politechnika Warszawska. |b Oficyna Wydawnicza. |4 pbl
830 0 |a **Prace Naukowe - Politechnika Warszawska. |p Transport |x 1230-9265 |v z. 94**
920 |a 978-83-7814-129-7
|a **ANA |b 000122668 |l TUR01 |r 773 |y 2013 |v 2013 |i 94 |m Bezpieczeństwo i komfort jazdy pojazdu szynowego z uwzględnieniem losowych nierówności geometrycznych toru / |n Prace Naukowe. Politechnika Warszawska. Transport.**
LKR |a **Książka (BK)**
TYP

Wyjątkiem są dokumenty określane jako studia lub monografie (przy czym nazwa musi występować jako element tytułu wydawnictwa), posiadające wiele elementów skłaniających do podwójnego opracowania. Nie trafiają jednak do niego, ponieważ każdy numer takiego czasopisma poświęcony jest innej dyscyplinie naukowej, wobec tego opracowane zostają jako książki.

Wspomniane powyżej „Prace Naukowe Politechniki Warszawskiej” są wydawane w seriach, wobec tego, jeśli nawet każdy numer dotyczy innego zagadnienia, nadal wszystkie zeszyty skupiają się wokół jednej dziedziny nauki i wówczas decyduje się, że są podwójnie opracowane.

Rodzaj „opracowania podwójnego” służy do tego, aby czytelnik mógł wyszukać interesującą go pozycję dysponując jedynie numerem i rokiem wydania czasopisma lub tylko tytułem jednego zeszytu, ewentualnie nazwą czasopisma lub nazwiskiem autora – żeby mógł wyszukać pozycję jako książkę i/lub czasopismo.

Brak jednoznaczności opisu bibliograficznego

Kłopotliwe są częste zmiany podtytułu, nieraz co parę numerów. Zdarza się, w jednostkowych przypadkach, że co drugi numer posiada inny wariant tytułu (np. *Prawo Przedsiębiorcy*): nr 1 nosi tytuł *Prawo Przedsiębiorcy*, nr 2 został wydany pod tytułem *e-Prawo Przedsiębiorcy*. W następnym numerze wraca do poprzedniej wersji tytułu i sytuacja regularnie się powtarza. Czy należy więc zrobić dwa opisy dla czasopisma, które co któryś numer, lawiruje między dwoma tytułami? Powyższą sytuację rozwiązać można za pomocą wprowadzenia pola 246 – jako wariantu tytułu oraz wymienienia numerów wydanych pod tytułem *e-Prawo Przedsiębiorcy* w polu uwag ogólnych 500.

Co jednak zrobić, gdy czasopismo posiada różne opisy tytułów? Inny jest opis na okładce, a inny na stronie tytułowej? Rozwiązań jest kilka. Tymczasowo można wprowadzić uwagę o dodatkowym tytule w polu 246 i opisać w polu 500 o istnieniu dwóch wariantów tytułu.

W podobnych do wyżej wymienionych przypadków może być pomocny czas: po otrzymaniu następnego egzemplarza można stwierdzić, czy zmiany pojawiły się tylko w jednym numerze i czy były wynikiem błędu lub chwilowej inwencji redaktora/wydawcy.

Przykład 4: Zmiany formatu i wersji tytułu czasopisma

090 a A005622/000/00/0
24500 |a **Prawo Przedsiębiorcy.**
24613 |a **e-Prawo Przedsiębiorcy**
260 |a Warszawa : |b Wydawnictwo INFOR, |c 1990-
300 |c **30 cm.**
310 |a Tygodnik
500 |a Od 1995, R.5, nr 2 wyd.: Wydawnictwo INFOR - Ryszard Pieńkowski.
500 |a Od 2004, R.14 podtyt.: od przepisu do praktyki.
5050 |a Wielka Księga Praw.
530 |3 Od 2001 |a dostępna również wersja elektroniczna.
500 a Tyt.: **Prawo Przedsiębiorcy**: 2008 nry 14, 22, 26, 30, 34, 38, 42, 46; 2009 nry 4, 7, 10, 18, 24, 26, 30, 38, 42; 2010 nry 7, 10, 14, 18, 22, 26, 34, 38, 42, 46; 2011 nry 3, 9, 13, 25, 29, 33, 45; 2012 nry 4, 8, 10, 13, 17, 18, 22, 32, 34, 35, 41, 44 – format 21 cm.
a Tyt.: **e-Prawo Przedsiębiorcy**: 2008 nry 12, 16, 20, 24, 28, 32, 40, 44, 47; 2009 nry 2, 5, 12, 16, 20, 21, 36, 44; 2010 nry 2, 3, 12, 16, 40, 44, 48; 2011 nry 7, 11, 15, 19, 21, 23, 27, 31, 47; 2012 nry 2, 6, 17
500 + **format 21 cm**: 2012 nry 20, 23, 27, 31, 37, 43.
Od 2008 raz w miesiącu współwydane w ciągu numeracji spisy treści i abstrakty wydania internetowego.
690 |a Prawo |x czasopisma |m 1302
74002 |a Wielka Księga Praw
85641 |u <http://biblioteka.inforlex.pl/szukaj.html>
OWN |a CZASOP

Zmienność nośnika

Pojawiają się też sytuacje, gdy w ciągu jednego roku ukazuje się czasopismo w dwóch różnych formach wydawniczych, nierównolegle, co skutkuje niemożnością jednolitego opracowania całego rocznika czasopisma. Chodzi o taki przypadek, kiedy np. 7 numerów tytułu wydano w wersji drukowanej, a 5 w formie elektronicznej. Taka sytuacja występuje np. w czasopiśmie „*Oil and Gas Journal*”. Problem dla katalogera: której formatki użyć – dla drukowanych czasopism, elektronicznych czy obu. Rozwiązanie, jakie można zastosować, ilustruje poniższy opis.

Przykład 5: Zmiana nośnika czasopisma

FMT	SE
LDR	nas 22 i 4500
008	060208c19029999xxuwr p 0 0eng
022	a 0030-1388
040	a WR 16 c WR 16 d WR 16/LM
0410	a eng
044	a xxu
089	m 0604
089	m 1503
090	a A001356/000/00/0
24500	 a Oil and Gas Journal.
260	a Tulsa : b Petroleum Publishing Company, c 1902-
300	c 25 cm.
310	a Miesięcznik
515	 a 2010 nry 34-36,38-40,43-45,47-49; 2011 nry 2-5,7-9 –wyd. tylko w wersji elektronicznej.
530	3 Od 1991 a dostępna również wersja elektroniczna.
690	a Paliwa x czasopisma m 1503
690	a Energetyka x czasopisma m 0604
85641	u http://search.proquest.com/publication/41221#
SPN	a PZ
OWN	a CZASOP

Błędy w numeracji, numerze ISSN itp.

Te łatwe do przeoczenie błędy pojawiają się na okładce lub na stronie tytułowej czasopisma. Na przykład na okładce widnieje nr 6, a na stronie tytułowej występuje oznaczenie „nr 7”. Okazuje się, że nie jest to dublet nr 6 (a można go przez przypadek tak właśnie potraktować, szczególnie, gdy osoba rejestrująca czasopismo nie ma kontaktu z katalogerem). Tego typu błędy uda się wychwycić nieraz dzięki przypadkowi, dociekliwości opracowującego lub informacji zwrotnej od bibliotekarza, który otrzyma taki numer i zorientuje się o posiadaniu dwóch różnych egzemplarzy czasopisma o rzekomo tym samym numerze. Powinien wówczas poinformować o zaistniałej pomyłce osobę zajmującą się zamówieniami i/lub rejestracją czasopism.

Uwagi o błędnych opisach zamieszczane są zazwyczaj w polu opisu pojedynczego zeszytu (np.: „2000, nr 3 – błędnie wydany jako nr 2”). Z doświadczenia bibliotekarza wynika,

że tego typu informacje najlepiej zamieszczać w rekordzie egzemplarza, a nie w rekordzie bibliograficznym, gdyż czytelnik, którego głównie interesuje tytuł czasopisma oraz sposób jego dostępu, z reguły niedokładnie czyta pełny opis bibliograficzny.

Tytuł wchłonięty

W przypadku, gdy cały tytuł zostaje wchłonięty przez inne czasopismo – opracowanie takiej pozycji jest stosunkowo łatwe. Lecz bywa też taka sytuacja, jak przedstawiona w poniższym przykładzie, gdy treści wchłoniętego tytułu są nadal publikowane w wybranych rozdziałach kilku numerów czasopisma, które wchłonęło tytuł oryginalny. O tym fakcie informuje się oddziały udostępniające czasopisma w polu uwag lokalnych 590.

Przykład 6a: **Tytuł wchłonięty**

FMT SE
LDR nas 22 i 4500
003 WR 16
008 060828d19932011pl u p 0 0pol d
022 |a 1230-7815
040 |a WR 16 |c WR 16 |d WR 16/LM
0410 |a pol
044 |a pl
089 |m 0204
089 |m 0604
090 |a A005582/000/00/0
24500 |a Automatyka Elektroenergetyczna : |b kwartalnik Komitetu Automatyki Elektroenergetycznej SEP.
260 |a Bielsko-Biała, |b Zakład Informatyki, Automatyki |c 1993-2011.
300 |c 30 cm.
310 |a Kwartalnik
590 a Od 2012 tyt. został wchłonięty przez czasopismo „Wiadomości Elektrotechniczne”(A1310II) i nadal ukazuje się jako kwartalnik w numerach 3,6,9,12 jako rozdział tych nrów (info od redakcji z dn. 05.03.2012).
690 |a Automatyka |x czasopisma |m 0204
690 |a Energetyka |x czasopisma |m 0604
78504 |t Wiadomości Elektrotechniczne |g 2012
OWN |a CZASOP
LKR |a PAR |b 000119816 || TUR01 |m Poprzedni tytuł: Automatyka Elektroenergetyczna |n Następny tytuł: Wiadomości Elektrotechniczne

Przykład 6b: **Tytuł wchłaniający**

FMT SE
LDR nas 22 i 4500
008 068011c19339999pl mr p 0 0pol d
022 |a 0043-5112
040 |a WR 16 |c WR 16 |d WR 16/LM
0410 |a pol
044 |a pl
089 |m 0501
090 |a A001310/000/00/0
24500 |a Wiadomości Elektrotechniczne : |b miesięcznik Stowarzyszenia Elektryków Polskich.
260 |a Warszawa : |b Wydawnictwo SIGMA-NOT, |c 1933-
300 |c 25 cm.
310 |a Miesięcznik, |b 1990-
321 |a Dwutygodnik, |b 1974-1989
321 |a Miesięcznik, |b 1933-1973

500 |a Zm. podtyt.: czasopismo Stowarzyszenia Elektryków Polskich.
a Od 2012 tyt. wchłoniął czasopismo „Automatyka Elektroenergetyczna” (kwartalnik), które
590 nadal będzie się ukazywało jako osobny rozdział w numerach 3,6,9,12 (info od redakcji z dn.
05.03.2012).
690 |a Elektrotechnika |x czasopisma |m 0501
78005 |t Automatyka Elektroenergetyczna |x 1230-7815
SPN |a PK
OWN |a CZASOP

Dodatki do czasopism

Do grona problemów pojawiających się przy rejestracji bieżących tytułów dochodzą też sprawy związane z różnymi dodatkami (współwydanymi, współoprawnymi, wersjami czasopisma na innym nośniku, tabelami, wykresami itp.) dostarczonymi wraz z czasopismami. Jak oszacować merytoryczną wartość takich dodatków, wpisywać tytuły każdego z nich i wprowadzać informacje na stałe do katalogu? Czy to ma sens, czy nie zaśmiecamy tym samym opisu bibliograficznego? Problem ten częściowo rozwiązano we współpracy z wydziałowymi i instytutowymi bibliotekami Uczelni, które informują o merytorycznej przydatności poszczególnych dodatków, a to skutkuje wprowadzeniem do katalogu odrębnego opisu egzemplarza dodatku z jego pełną nazwą. Natomiast dodatki o mniejszej wartości zostają po prostu opisane jako „+ dodatek” przy konkretnym egzemplarzu/roczniku czasopisma, bez podawania tytułu tego dodatku.

Przykład 7a: Opis bibliograficzny czas. z współwydanym dodatkiem drukowanym

FMT SE
LDR nas 22 i 4500
008 060906c19809999gw br p 0 0pol d
022 |a 0173-8046
040 |a WR 16 |c WR 16 |d WR 16/AW
0410 |a ger
044 |a gw
089 |m 0312
089 |m 0111
090 |a A003206/000/00/2
24500 |a AIT. Architektur Innenarchitektur Technischer Ausbau.
2461 |a Architektur Innenarchitektur Technischer Ausbau
260 |a Stuttgart : |b Verlagsanstalt Alexander Koch, |c 1980-.
300 |c 25 cm.
310 |a Dwumiesięcznik
5050 |a Współwyd. dod.: 1995 - „XIA International”, 1995 - „XIA Intelligente Architektur”.
690 |a Architektura |x czasopisma |m 0111
690 |a Budownictwo |x czasopisma |m 0312
74002 |a XIA Intelligente Architektur
74002 |a XIA International
78010 |t Architektur + Wohnwelt
SPN |a PZ
OWN |a CZASOP

Przykład 7b: Fragment rekordów egz. czasopisma z współwydanym dodatkiem drukowanym

Vol. 120, 2012, nr 5	BI-Architektury i Urbanistyki	A3206II
Dod.: XIA Intelligente Architektur nr 79 (2012)	BI-Architektury i Urbanistyki	A3206II
Vol. 120, 2012, nr 4	BI-Architektury i Urbanistyki	A3206II
Dod.: XIA Intelligente Architektur nr 78 (2012)	BI-Architektury i Urbanistyki	A3206II

Przykład 8a: Opis bibliograficzny czas. z współwydanym dodatkiem elektronicznym

FMT SE
LDR nas 22 i 4500
008 000612c20029999gw br p 0 0ger d
022 |a 1610-1928
040 |a WR 16 |c WR 16 |d WR 16/AA
0410 |a ger
044 |a gw
089 |m 0703
090 |a A001994/000/00/1
24500 |a Acta Acustica.
260 |a Stuttgart : |b S. Hirzel Verlag, |c 2002-.
300 |c 25 cm.
310 |a Dwumiesięcznik
500 |a **W I. 2003-2010 do każdego nru dołączony dod. na CD-ROM z zawartością czasopisma**
690 |a Akustyka |x czasopisma |m 0703
78010 |t Acustica
SPN |a PZ
OWN |a CZASOP

Przykład 8b: Fragment rekordów egz. czasopisma z współwydanym dodatkiem elektronicznym

Vol. 96, 2010, nr 1 + CD-ROM	BI-Telekom.,Teleinfor.i Akust.	A1994II
Vol. 95, 2009, nr 5 + CD-ROM	BI-Telekom.,Teleinfor.i Akust.	A1994II
Vol. 95, 2009, nr 4 + CD-ROM	BI-Telekom.,Teleinfor.i Akust.	A1994II

Monotonia pracy

Wykonując tę samą pracę godzina po godzinie, można, mimo uwagi, narazić się na popełnienie błędu. Tak niestety bywa, gdy biblioteka gromadzi duże zbiory, a posiada mały zespół ludzi. Nabierając rutyny można stracić „świeże” spojrzenie na sprawę. Lepiej jest, jeśli kataloger swoją podstawową pracę wykonuje z przerwą na inne obowiązki, co zdecydowanie jest wskazane. Znacznie mniej korzystnie wypadną efekty jego pracy, gdy przy opracowaniu dokumentów spędza wiele godzin/dni z rzędu. Zaczynają się zlewać w jedno komunikaty modułu Katalogowanie w ALEPHie. Ze znużenia monotonią pracy wynikają drobne błędy typu: zaznacza się, że numer nie wpłynął, mimo że jest on na półce, kasuje się coś, co już wpłynęło (a to tylko zmylił zmęczonego katalogera podobnie brzmiący tytuł). „Pomysłowość” opracowującego w takich sytuacjach jest nie do oszacowania. Na szczęście te pomyłki są do wychwycenia albo poprzez kontrolne raporty systemu, albo przez samego bibliotekarza po chwili odpoczynku od tej istotnej merytorycznie, lecz żmudnej pracy. Należy pamiętać, że mimo wielu typów raportów, system przyjmie wszystko, co się do niego wprowadzi i w związku z tym najważniejsza jest szczególna uwaga przy wprowadzaniu danych z opisywanego egzemplarza, a także kontrola pracy.

Czy zatem warto wykonywać pracę katalogera rotacyjnie, czy też powierzyć ją na stałe doświadczonym osobom? Czy nowa osoba będzie wdrażała się szybciej i pracowała lepiej niż osoba już przeszkolona i terminująca na tym stanowisku, czy taki zabieg poprawi jakość pracy? A może ktoś nowy (po przeszkoleniu) usprawni proces katalogowania poprzez swoje świeże spojrzenie? Na te i podobne pytania mogą być różne odpowiedzi.

W dużym stopniu to zależy od zespołu ludzi, z którymi się współpracuje. Jedni bowiem wolą pracę w swojej określonej specjalizacji i w niej osiągają dobre efekty i satysfakcję, inni zaś preferują różnorodność w wykonywaniu powierzonych obowiązków.

Opracowanie wydawnictw ciągłych zgodnie z normami

Wykonując ważną, lecz pracochłonną i wymagającą skupienia pracę katalogera powstaje pytanie: czy opracowanie czasopism zgodnie z obowiązującymi normami jest oczekiwane przez użytkowników? A może takie szczegółowe opracowanie jest potrzebne ze względu na wymianę danych między bibliotekami lub twórcami baz bibliograficzno-informacyjnych takich, jak NUKAT, czy też dla specjalistów bibliotekoznawców oraz dydaktyków zajmujących się tematyką informacji naukowej? Wszystko sprowadza się do ponoszonych nakładów pracy względem oczekiwanej jakości produktu końcowego. Również dyrekcja Biblioteki Politechniki Wrocławskiej zauważyła ten problem i podjęła decyzję przyjęcia skróconego opisu bibliograficznego w odniesieniu do wydawnictw ciągłych. Wyniknęło to poniekąd również z obserwacji i rozmów z pracownikami i studentami Politechniki, dla których najważniejsze okazały się: szybka i konkretna informacja na temat poszukiwanych pozycji. Najczęściej wymieniali następujące elementy opisu: tytuł, autor, rok wydania, słowa kluczowe, tom/numer egzemplarza.

Wobec powyższego opracowanie wydawnictw ciągłych w Bibliotece Politechniki Wrocławskiej prowadzone jest w na podstawowym stopniu szczegółowości, chociaż i tak wydaje się, że uwzględnia najistotniejsze, z punktu widzenia przeciętnego użytkownika, informacje bibliograficzne (co obrazują przykłady 1 i 2). Uważa się przede wszystkim, że najważniejszy jest czytelnik i jego wygoda. Gąszcz informacji, które często są dla niego nieczytelne, wprowadza tylko szum informacyjny, w ocenie czytelnika, i absolutnie niepotrzebny stres. Oczywiście, wszystko zależy od profilu biblioteki, inne są potrzeby czytelnika filologa, kulturoznawcy czy bibliotekoznawcy, a inne użytkownika biblioteki uczelni technicznej, dla którego nie liczy się „bogactwo” opisu bibliograficznego, tylko przejrzysta i zwięzła informacja.

Można postawić następującą hipotezę: opracowanie czasopism zgodnie z normami i z dużym stopniem szczegółowości jest prawdopodobnie oczekiwane przez wyspecjalizowanego w pojęciach bibliotekarskich i zapoznanego z normami użytkownika biblioteki. Pewnikiem natomiast jest, że użytkownik biblioteki technicznej nie będzie upominał się o pełny opis bibliograficzny, opracowany z najwyższym stopniem szczegółowości, zdecydowanie ograniczając w ten sposób zasadność zamieszczania zbyt wielu dodatkowych informacji.

Czy struktura organizacyjna biblioteki ma znaczenie dla jakości opracowania zbiorów?

W Bibliotece Politechniki Wrocławskiej wyodrębnia się dwa oddziały, których zadania związane są głównie z omawianą tematyką. Są to: Oddział Opracowania Druków Zwar-

tych oraz Oddział Gromadzenia i Opracowania Wydawnictw Ciągłych. Obecna struktura sprawia, że bibliotekarze w Oddziale Wydawnictw Ciągłych posiadają węższą specjalizację, a więc bardziej szczegółową wiedzę na temat specyfiki wydawnictw ciągłych oraz warsztat ich katalogowania, ale z drugiej strony taki układ organizacyjny wydłuża czas oczekiwania użytkownika na bieżący numer czasopisma – zachodzi to w przypadku konieczności opracowaniu czasopisma o cechach książki, które to opracowanie odbywa się w innym oddziale. Powstaje pytanie: czy jeden oddział wykonałby tę pracę szybciej? Ale czy równie dobrze jak oddział, który wyspecjalizował się w książkach? Zakres prac do wykonania w oddzielnych sekcjach czy w jednej i tak pozostaje ten sam. Ale czy osoba opracowująca posiadałaby równie bogatą wiedzę na temat drukach zwartych jak i ciągłych, a jeśli tak, to czy normy czasowe katalogera byłyby mniejsze niż w sytuacji, gdy dwie osoby zajmują się oddzielnie książką i wydawnictwem ciągłym? W omawianych wyżej zagadnieniach chodzi bardziej o zmianę zakresów kompetencji – w kierunku poszerzenia ich, a nie o aspekt czysto administracyjny.

Warto też zauważyć problem norm czasowych w odniesieniu do struktury organizacyjnej. Czy w ogóle normy czasowe mają podstawy do istnienia przy katalogowaniu i opracowaniu zbiorów? Z jednej strony normy pozwalają na pewną obiektywność oceny wydajności pracy na stanowisku, ale z drugiej strony w pracy katalogera nie chodzi o czas wykonania określonych czynności, lecz o ich jak najwyższą jakość. Wiadomo, że jeden tytuł może być kilkakrotnie bardziej skomplikowany od innego i czas jego opracowania nie zmieści się w ramach narzuconej normy. Może więc lepiej opracować i opisać jedno czasopismo raz a porządnie, niż pracując szybko dopuścić możliwość poważnych pomyłek.

Wnioski

Trend migracji zbiorów w kierunku źródeł w formie elektronicznej prawdopodobnie będzie się nadal utrzymywał w bibliotekach uczelnianych. Jednak wydaje się, że gromadzenie drukowanych źródeł nie ulegnie całkowitej likwidacji, przynajmniej w odniesieniu do krajowych wydawnictw ciągłych, gdyż w najbliższych latach wydawcy nie będą w stanie całkowicie zastąpić wersji drukowanych tych źródeł elektronicznymi odpowiednikami.

Rotacja pracowników na stanowiskach pracy w oddziałach zajmujących się wydawnictwami ciągłymi ma sens tylko wówczas, gdy służy urozmaiceniu przypisanych zakresem obowiązków zajęć, na zajmowanym miejscu pracy oraz jako element kształcenia w celu poszerzenia i rozwinięcia kompetencji personelu. Rozmija się jednak z celem, gdy przyczynia się do powstawania niedokładnie skonstruowanych rekordów bibliograficznych poprzez brak dostatecznej znajomości zasad katalogowania przyjętych przez bibliotekę (opisu bibliograficznego jak i posiadanych egzemplarzy).

Oczywiście, wszystko zależy od profilu biblioteki i potrzeb jej użytkowników. W przypadku uczelni technicznej nie jest tak ważna szczegółowość opisu bibliograficznego, jak prosta i konkretna informacja.

Ocena pracy katalogującego zbiorów powinna być wymierna. Trzeba wziąć jednak poprawkę na elementy, które będziemy przy tej ocenie uwzględniać. Jeden opis może być bardziej „wymagający” niż kilka innych mniej skomplikowanych.

Przy opracowaniu zbiorów nie powinno być ważne kryterium czasu pracy, lecz najwyższa jakość wykonanego zadania, na które składa się nienarzucone tempo katalogowania, ale wyważona opinia, doświadczenie, intuicyjna znajomość tematu bibliotekarzy pracujących w optymalnej dla danej biblioteki strukturze organizacyjnej, wykorzystujących istniejące zaplecze warsztatowe w postaci instrukcji, norm i innych materiałów pomocniczych oraz odpowiednio przystosowany system komputerowy.

Zakwalifikowanie dokumentu bibliotecznego zależy m.in. od tradycji w bibliotece, a także czasu, który można poświęcić na wykonanie zmian w zakresie opracowanego wcześniej zasobu, w sytuacjach spornych również od opinii działów udostępniania – nieraz przeważa decyzja uwzględniająca wygodę użytkownika.

Wykorzystanie nowoczesnego zintegrowanego systemu bibliotecznego w procesie opracowania wydawnictw ciągłych przynosi określone korzyści w zakresie kompleksowej, płynnej i szybkiej obsługi użytkowników, równocześnie stwarza nowe możliwości podwyższające jakość pracy bibliotekarza, jak m.in.: szybka rejestracja nabytków, automatyczne przygotowanie raportu do reklamacji, budowanie inwentarza elektronicznego. Ponadto zastosowany system biblieczny, np. ALEPH, stwarza możliwość kompleksowego administrowania i zbiorami, i procesami, i w efekcie podnosi zdecydowanie jakość oferowanych przez bibliotekę usług.

Nawet przy najlepszym systemie komputerowym praca bibliotekarzy musi być wspierana przez informatyków-programistów (zatrudnionych najlepiej na etacie biblioteki), gdyż uniwersalność systemu typu ALEPH jest w pewnym sensie pozorna, gdyż często bez tworzenia tzw. nakładek do istniejącego software nie można byłoby załatwić niezbędnych lokalnych potrzeb, ani sprostać oczekiwaniom użytkowników/kontrahentów/dyrekcji biblioteki/władz uczelni.

Należy też pamiętać, że każdy system komputerowy posiada swoje wady i to osoba katalogera zawsze będzie mieć decydujący wpływ na jakość informacji w bibliotecznym katalogu.

BIBLIOGRAFIA:

1. Bogusz E., *Opracowanie i ewidencja dokumentów elektronicznych w Bibliotece Narodowej*. „Biuletyn EBIB” [online]. 2010, nr 7 (116) [dostęp: 2013-08-14]. Dostępny w Internecie: <<http://www.ebib.info/2010/116/a.php?bogusz>>. ISSN 1507-7187.
2. Michalska M., *Opracowywanie dokumentów elektronicznych w BN*. „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej” 2002, nr 3, s. 15–20.
3. Nałęcz B., *Format MARC 21 rekordu bibliograficznego dla wydawnictwa ciągłego*. Warszawa 2001.
4. Nowik M., Krowicki B., *Opis wydawnictwa ciągłego w formacie MARC 21*. Warszawa 2004.
5. *PN-N-01152-00:1982 Opis bibliograficzny. Postanowienia ogólne*. Warszawa 1982.
6. *PN-N-01152-13:2000 Opis bibliograficzny. Dokumenty elektroniczne*. Warszawa 2000.

7. PN-N-01152-2:1997 *Opis bibliograficzny. Wydawnictwa ciągłe*. Warszawa 1997.
8. Rohleder R., Uniejewska A., *Działalność systemu biblioteczno-informacyjnego Politechniki Wrocławskiej w roku akademickim 2011/2012*. Raport Seria U nr 222. Biblioteka Główna i Ośrodek Informacji Naukowo-Technicznej Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 2012.
9. Sanetra K., *Format MARC 21 rekordu bibliograficznego dla dokumentu elektronicznego*. Warszawa 2003.
10. *Z problemów bibliotek naukowych Wrocławia*. T.9, *Biblioteka Politechniki Wrocławskiej 1946–2006*. Red. H. Szarski, J. Wojtczak. Wrocław 2007.

Summary: The article analyses the main problems concerning catalogues of periodicals exemplified with the experiences of the Wrocław Polytechnic's Library. The article outlines the main tasks of the Department of Gathering and Cataloguing the Serial Publications and the types of the collections catalogued in the system ALEPH. Another problem raised by the article is optimisation of work time of the people who are in charge of cataloguing and who comply with the strict library norms. The article also puts some questions: Is cataloguing serial publications that complies with the library norms expected by the library users? Is complete cataloguing carried out only to the benefit of the library itself and/or the systems such as NUKAT? The article pays some attention to the problem of work organisation in the cataloguing departments and their structures and whether these factors affect the quality of collections cataloguing. The article closes with some conclusions that result from the professional experience and personal reflections of the authors.

Magdalena Gołota-Majewska

Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu

OPRACOWANIE CZASOPISM W BIBLIOTECE UNIWERSYTECKIEJ W TORUNIU: OD KATALOGÓW KARTKOWYCH DO KOMPUTEROWYCH

Słowa kluczowe: komputeryzacja bibliotek, opracowanie czasopism, Centralna Kartoteka Tytułów czasopism (CKTCz), centralny katalog NUKAT, zintegrowane systemy biblioteczne, zintegrowany system biblioteczny Horizon, Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu, format MARC, digitalizacja czasopism.

Streszczenie: Zmiany zachodzące w latach 90-tych w bibliotekach polskich, zastosowanie zintegrowanych systemów bibliotecznych, formatów do opracowania różnego typu dokumentów, spowodowały wprowadzenie zmian organizacyjnych w bibliotekach. W Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu zmiany dotyczyły całej struktury Biblioteki, ale w sposób szczególny dotknęły opracowania zbiorów, zarówno formalnego, jak i rzeczowego. W artykule autorka omawia problematykę opracowania czasopism w Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu, ze szczególnym uwzględnieniem okresu przemian związanych z wprowadzeniem zintegrowanego systemu bibliotecznego HORIZON. Porusza zagadnienia współpracy z CKTCZ i NUKAT, przedstawiając płynące stąd korzyści dla bibliotek. Autorka odnosi się do niektórych tematów zasygnalizowanych w zapowiedzi konferencji przez organizatorów takich jak: integracja prac związanych z gromadzeniem i opracowaniem, przyspieszenie prac związanych z tworzeniem lokalnych katalogów, a współpraca z NUKAT, czy też problem monotonii w pracy.

Opracowanie czasopism w Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu

Opracowanie zbiorów bibliotecznych to zespół czynności mających na celu przygotowanie zgromadzonych materiałów bibliotecznych do ich udostępnienia. Obejmuje katalogowanie, czyli opracowanie formalne, oraz klasyfikowanie, czyli opracowanie rzeczowe¹. W efekcie opracowania powstają katalogi biblioteczne, które dostarczają czytelnikom informacji o zasobach biblioteki i pozwalają na korzystanie ze zbiorów.

Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu powstała w 1945 r. W swej prawie 70-letniej historii kilkakrotnie zmieniała swą strukturę organizacyjną. W pierwszych latach istnienia powołano Dział Czasopism i to jemu powierzono, obok zadań związanych z gromadzeniem i udostępnianiem wydawnictw ciągłych, obowiązek opracowania czasopism wpływających do Biblioteki. Początkowo były to czasopisma pochodzące z księgozbiorów zabezpieczonych, przeważnie niemieckojęzyczne, zagraniczne czasopisma z darów, często niekompletne, a także nieliczne czasopism polskie o tematyce zgodnej z prowadzonymi na Uczelni kierunkami studiów, kupowane z myślą o pracownikach naukowych i studentach. Wkrótce Biblioteka otrzymała prawo do egzemplarza obowiązkowego. Zaczęły się więc

1 *Bibliotekarstwo* pod red. Zbigniewa Żmigrodzkiego, s. 90–91.

pojawiać czasopisma naukowe polskie z różnych dziedzin wiedzy, a także czasopisma popularnonaukowe i popularne, a wśród nich również gazety z różnych regionów kraju. Z roku na rok kupowano coraz więcej czasopism zagranicznych, zgodnie z dezyderatami pracowników naukowych ze wszystkich wydziałów UMK.

W r. 1952, zgodnie z zarządzeniem Ministra Szkolnictwa Wyższego, w Bibliotece wprowadzono nową strukturę. Zabrakło w niej miejsca dla Działu Czasopism. Zadania związane z periodykami rozproszone do trzech oddziałów: Oddziału Gromadzenia, Oddziału Udostępniania i Oddziału Opracowania Zbiorów Nowych. Osoby zajmujące się do tej pory opracowaniem czasopism z Działu Czasopism trafiły do Oddziału Opracowania. W krótkim czasie został powołany w jego ramach Referat Czasopism, przekształcony później w Sekcję Opracowania Czasopism, następnie w Samodzielną Sekcję Opracowania Czasopism, a w końcu powołano Oddział Opracowania Wydawnictw Ciągłych. Te liczne zmiany organizacyjne nie miały jednak większego wpływu na metodykę pracy w zakresie opracowania czasopism. Od początku tworzony był katalog alfabetyczny czasopism. Karty informujące o tytułach wydawnictw ciągłych trafiały również do katalogu wydawnictw zwartych, a także do katalogu rzeczowego. Opracowaniem rzeczowym czasopism zajmowali się od początku pracownicy Działu Opracowania Rzeczowego.

Przy opracowaniu formalnym wydawnictw ciągłych wzorowano się prawdopodobnie na metodach stosowanych w Bibliotece Uniwersyteckiej w Wilnie, stosowano również zasady opracowania zbiorów stworzone przez J. Grycza², wzorowano się również na instrukcjach katalogowania opracowanych przez inne biblioteki naukowe, a także wypracowywano własne metody.

Lata 90-te przyniosły wręcz rewolucyjne zmiany. W związku z planowanym zakupem zintegrowanego systemu bibliotecznego, zaistniała konieczność zmiany drogi książki i czasopisma. Konsekwencją tego była reorganizacja Biblioteki UMK, wprowadzona w życie 1.01.1994 roku³. Wówczas to z połączenia Oddziału (Samodzielnej Sekcji) Opracowania Wydawnictw Ciągłych, Sekcji Akcesji Czasopism (Oddział Gromadzenia) oraz Czytelnii Czasopism Bieżących (Oddział Udostępniania) utworzony został Oddział Czasopism. Powołanie Oddziału miało ułatwić prace związane z prenumeratą, akcesją, opracowaniem i udostępnianiem czasopism bieżących, zaniechanie wielokrotnego rejestrowania czasopism wpływających do biblioteki, oraz w rezultacie wprowadzenie systemu komputerowego w zakresie akcesji i opracowania wydawnictw ciągłych. Zakup antykwaryczny, wymiana i dary pozostały nadal w gestii Oddziału Gromadzenia i Opracowania. Zakres obowiązków Oddziału Czasopism z czasem się poszerzał. Doszły zadania związane z digitalizacją czasopism oraz z obsługą baz czasopism elektronicznych. Początkowo Oddział Czasopism był podzielony na Sekcję Gromadzenia i Sekcję Opracowania i Udostępniania. W r. 2006 sekcje zostały zlikwidowane, w zamian za to zostały powołane dwa samodzielne stanowiska: Specjalista ds. Akcesji Czasopism i Specjalista ds. Czasopism Elektronicznych.

2 *Przepisy katalogowania w bibliotekach polskich, 1. Alfabetyczny katalog druków*, Warszawa 1934; J. Grycz, *Skrócone przepisy katalogowania*, Warszawa 1946 (i kolejne wydania).

3 M. Słowińska, *Zmiany organizacyjne w Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu*. „Przegląd Biblioteczny” 1994 nr 1–2, s. 82.

Obecnie wszyscy pracownicy Oddziału są przeszkoleni w zakresie opracowania czasopism w systemie HORIZON, w formacie MARC 21 wprowadzają zasoby i rekordy egzemplarzy, tworząc tym samym bazę katalogową. Proces katalogowania czasopism rozpoczyna się w momencie wprowadzenia rekordu bibliograficznego, rekordu zasobu i rekordu egzemplarza. W rekordzie egzemplarza umieszczane są informacje, jakie dawniej znajdowały się w kartotekach akcesyjnych (źródło wpływu, cena). Czynności te wykonują pracownicy zajmujący się akcesją wpływających do biblioteki nabytków czasopism, którzy są jednocześnie katalogerami. Zacieśnia się coraz bardziej granica pomiędzy gromadzeniem a opracowaniem wydawnictw ciągłych. Czasopisma nieregularne po opracowaniu trafiają do magazynu lub do kolekcji dziedzinowych, regularne czasopisma kompletowane są w ciągu roku w Czytelni Czasopism i po skompletowaniu – katalogowane. Przy tak szerokim spektrum działania Oddziału trudno więc mówić o monotonii pracy związanej z katalogowaniem czasopism, gdyż oprócz opracowania pracownicy zajmują się gromadzeniem, prowadzą ewidencję zbiorów, przygotowują czasopisma do digitalizacji, a także dyżurują w Czytelni Czasopism. Pełnią też rolę przewodników po katalogach czasopism dostępnych online, informują użytkowników o bazach czasopism elektronicznych. Wydaje mi się, że powiązanie gromadzenia i opracowania czasopism przyniosło oczekiwane rezultaty.

Zintegrowany System Biblioteczny HORIZON

W r. 1994 zakupiony został dla potrzeb Biblioteki UMK zintegrowany system biblioteczny Horizon (pierwotnie Marquiz), ale sporo czasu minęło do momentu jego wdrożenia w życie. Pierwsze prace związane z wprowadzeniem Horizona w Oddziale Czasopism nastąpiły w 1998 r. W tym samym roku nawiązana została współpraca, jeszcze wówczas nieformalna, z Centralną Kartoteką Tytułów Czasopism (CKTCZ) w Sopocie. W drugiej połowie 1998 r. rozpoczęto tworzenie bazy czasopism. Jako pierwsze trafiły do katalogu komputerowego czasopisma zagraniczne, przekazywane do Biblioteki Wydziału Matematyki i Informatyki jako długoterminowy depozyt. Wprowadzenie pierwszych rekordów bibliograficznych, rekordów zasobu i rekordów egzemplarzy, poprzedzone było szkoleniem w zakresie stosowania formatu USMARC (później MARC 21), a także szkoleniem w zakresie modułu czasopism w systemie Horizon (tworzenie kontroli czasopism, rekordów egzemplarzy i rekordów zasobu). Dla pracowników Oddziału Czasopism wprowadzenie systemu komputerowego było całkowitą nowością i wymagało dużego wysiłku ponieważ do 1998 r. czasopisma były katalogowane wyłącznie w sposób tradycyjny w katalogu kartkowym. Miało to swoje dobre i złe strony. Złe, bo dla większości pracowników był to pierwszy kontakt z pracą na komputerze i trzeba było pokonać stres z tym związany oraz poznać nowe narzędzie pracy. Dobrą stroną było to, że nie miałyśmy przyzwyczajęń związanych z innym systemem bibliotecznym, a to wbrew pozorom czasami przeszkadza. W r. 1998 wprowadzono do bazy Horizon pierwsze 30 tytułów (903 rekordy egzemplarzy) czasopism zagranicznych i kilkanaście tytułów polskich, wszystkie z pełnym zasobem. W pierwszym

etapie nie było możliwości kopiowania rekordów bibliograficznych z CKTCZ, a kopiowanie np. z Library of Congress wymagało wprowadzania wielu modyfikacji. Początkowo opracowaniem komputerowym zajmowały się dwie osoby i stopniowo wdrażały kolejnych pracowników. Oddział Czasopism BG UMK, jako pierwszy w bibliotekach posiadających system Horizon, wprowadził moduł czasopism. W związku z tym w grudniu 1999 r., oraz we wrześniu 2000 r., zorganizowaliśmy 5-dniowe szkolenie na temat : „*Opracowanie czasopism w systemie Horizon*” (rekordy bibliograficzne, kontrola czasopism, wpływy, rekordy egzemplarzy i zasobu) dla bibliotek użytkujących zintegrowany system biblioteczny Horizon. W pierwszym szkoleniu brało udział 12 bibliotekarzy, a w kolejnym – 16 osób z bibliotek Poznania, Łodzi, Bydgoszczy, Warszawy i Olsztyna, oraz 2 osoby z naszego Oddziału. Kolejne szkolenia w zakresie opracowania czasopism w systemie Horizon dla bibliotek bydgoskich odbyło się w czerwcu 2004 r., a poszerzone były o tematykę dotyczącą współpracy z katalogiem NUKAT. W czasie od 1998 r. do chwili obecnej przeszkoliliśmy również wielu pracowników z bibliotek specjalistycznych UMK, a także z innych bibliotek. Szkolenie te były jednocześnie okazją do podnoszenia własnych umiejętności w zakresie komputerowego opracowania czasopism.

Początkowo baza czasopism zwiększała się powoli. Jednocześnie, do końca 1999 r. obok opracowania w Horizonie, równolegle opracowywano czasopisma w sposób tradycyjny. Od 1.01.2000 r. zaniechano opracowania tradycyjnego czasopism, których opis znajdował się już w katalogu komputerowym. Karty katalogowe zostały opatrzone pieczęcią „*c.d. zob. katalog komputerowy Horizon*”, natomiast nowe tytuły, wprowadzane wyłącznie do bazy komputerowej, jeszcze przez kolejny rok otrzymywały karty informacyjne w katalogu kartkowym, na których znajdował się tytuł czasopisma z pieczęcią „*zob. katalog komputerowy Horizon*”.

Rozpoczynając katalogowanie komputerowe wydawnictw ciągłych w 1998 r. musieliśmy ustalić, jakie czasopisma mają wejść do bazy w pierwszej kolejności, jakie informacje powinien zawierać rekord egzemplarza. Ustaliliśmy, że naszym celem jest wprowadzenie w pierwszej kolejności czasopism bieżących, natomiast dla celów szkoleniowych katalogowaliśmy na początku czasopisma z pełnymi zasobami. Następnie wprowadzaliśmy głównie czasopisma bieżące. Jeżeli nie był to nowy tytuł, opracowanie obejmowało również zasób z ostatnich pięciu lat, cofając się w dalszej kolejności do zasobów wcześniejszych. Rekord egzemplarza od początku zawierał wszystkie potrzebne informacje: kod kreskowy woluminu, lokalizację, kolekcje, sygnatury inwentarzowe, znaki miejsca, a także cenę i znak akcesji. W wielu bibliotekach zastanawiano się wówczas nad sensem wprowadzania kodów kreskowych dla czasopism, które przecież nie są wypożyczane do domu. Zdecydowaliśmy się na wprowadzanie kodu, myśląc o umożliwieniu w przyszłości zamawiania elektronicznego czasopism do czyteln. Zamawianie zostało wprowadzone w 2010 r.

Po konsultacjach z Oddziałem Opracowania Rzeczowego podjęliśmy decyzję o pozostawieniu w jego gestii opracowania rzeczowego czasopism. Obecnie opisy wszystkich opracowywanych przez naszą bibliotekę wydawnictw ciągłych wysyłane są do NUKATu z pełną charakterystykę rzeczową.

Dużym udogodnieniem dla katalogujących, ale przede wszystkim dla użytkowników, było zeskanowanie katalogu kartkowego czasopism. Dzięki temu opisy wszystkich czasopism wydanych po r. 1800 dostępne są online. Czasopisma zamawiane są elektronicznie do czytelni zarówno z bazy komputerowej, jak i ze skanowanego katalogu.

Kolejnym usprawnieniem było zapoczątkowanie automatycznego importu opisów czasopism z katalogu NUKAT. Dzięki temu do naszej bazy automatycznie napływają rekordy z opisami nowych tytułów czasopism polskich z NUKATu, zawierające w polach stałej długości datę początkową z ostatnich trzech lat. Dzięki temu pracownik prowadzący akcesję czasopism bieżących i katalogujący nie musi poszukiwać i kopiować potrzebnego opisu z NUKATu do Horizona. Narzędzie to pozwala równocześnie kontrolować wpływ egzemplarza obowiązkowego wydawnictw ciągłych.

Tytułów z roku na rok przybywało coraz więcej, zwłaszcza że w 1999 r. zaczęliśmy kopiować (na razie nieformalnie) opisy z CKTCZ, a w styczniu 2000 r. podpisaliśmy umowę o współpracy z CKTCZ. Wpłynęło to na znaczne przyspieszenie w tworzeniu bazy czasopism i dało możliwość sukcesywnego przenoszenia opisów czasopism z katalogu kartkowego do komputerowego. Od r. 2000 wprowadzono do bazy Horizon opisy czasopism wraz z pełnym zasobem z kolekcji Teologia w Czytelni Głównej, wybrane tytuły z dziedziny prawa, czasopisma z kolekcji Informatorium, większość czasopism z pozostałych kolekcji Czytelni Głównej, wszystkie czasopisma z dziedziny chemii znajdujące się w depozycie w Bibliotece Wydziału Chemii oraz czasopisma udostępniane w Czytelni Pomorzoznawczej. Obecnie wykorzystując możliwości pozyskiwania funduszy zewnętrznych w ramach grantów DUN MNiSzW rozpoczynamy realizację projektu retrokonwersji opisów z katalogu kartkowego czasopism do bazy komputerowej, zaplanowanego na lata 2013–2014. Retrokatalogowaniem objęte zostaną opisy czasopism z XIX i I poł. XX w. wraz z pełnymi zasobami, łącznie 20 tysięcy woluminów.

Katalog komputerowy Biblioteki UMK zawiera obecnie 17.832 opisy bibliograficzne czasopism z zasobem i 251.850 rekordów egzemplarzy (stan na 15.09.2013). Do bazy wprowadzone są wszystkie czasopisma bieżące, w znacznej części z pełnym zasobem oraz wiele tytułów czasopism przenoszonych z katalogu kartkowego na zasadzie retrokatalogowania. Czasopisma regularne, które na bieżąco znajdują się w Czytelni Czasopism Bieżących lub w Wolnym Dostępie opatrzone zostały informacją dla czytelnika o miejscu ich przechowywania (numer półki lub nazwa kolekcji).

Taki stan bazy czasopism nie byłby możliwy, gdyby nie współpraca z NUKAT, a wcześniej z CKTCZ.

Współpraca z CKTCZ (Centralna Kartoteka Tytułów Czasopism) – przyspieszenie prac związanych z opracowaniem czasopism w Bibliotece UMK

CKTCZ została utworzona w 1995 r. z inicjatywy konsorcjum bibliotek, które zakupiły zintegrowany system biblioteczny VTLIS. Zadanie to było popierane przez

MEN i KBN, podobnie jak powstające w tym samym czasie bazy KHW. CKTCZ posiadawiona była na serwerze Biblioteki Głównej Uniwersytetu Gdańskiego. Była publicznie dostępną bazą opisów czasopism, tworzoną dla potrzeb środowiska akademickiego. Wprowadzała przede wszystkim opisy czasopism o charakterze naukowym, początkowo polskie, później również zagraniczne, z czasem pojawiały się również opisy czasopism popularnych (do bazy wprowadzały opisy biblioteki, które posiadały egzemplarz obowiązkowy). Zawierała rekordy bibliograficzne w formacie USMARC, a następnie MARC 21, kontrolowane kartotekami haseł wzorcowych. CKTCZ była centralną kartoteką wzorcową opisów czasopism. Tworzona była na zasadzie współkatalogowania. Początkowo tworzyło ją 5 bibliotek posiadających system VTLS wprowadzając opisy bibliograficzne do CKTCZ i pobierając z bazy opisy do swoich lokalnych katalogów. Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu w r. 1999 zaczęła kopiowanie rekordów bibliograficznych z CKTCZ. Wpłynęło to na przyspieszenie tworzenia bazy czasopism w naszym lokalnym katalogu, ale nie mieliśmy wówczas możliwości pobierania plików z modyfikacjami rekordów oraz prawa do wprowadzania własnych rekordów bibliograficznych czasopism do CKTCZ. 26 stycznia 2000 r. podpisana została umowa o współpracy dotyczącej bazy CKTCZ pomiędzy Biblioteką Uniwersytetu Gdańskiego i Biblioteką Uniwersytecką w Toruniu. Podpisanie umowy poprzedziły szkolenia 2 pracowników Oddziału Czasopism w zakresie stosowanych formatów do opracowania czasopism oraz zasad przesyłania, modyfikowania i zatwierdzania rekordów bibliograficznych.

Trudności techniczne, zbyt mała ilość sesji, zła łączność w sieci spowodowały że pierwsze rekordy z naszej biblioteki pojawiły się w CKTCZ dopiero w kwietniu 2000 r., po migracji bazy na inny serwer. Od tej pory, aż do chwili przeniesienia CKTCZ do NUKAT-u, wprowadziliśmy ok. 400 rekordów bibliograficznych. W chwili podpisywania przez naszą Bibliotekę umowy z CKTCZ, współpracowało z nią 16 bibliotek (VTLS). Biblioteka UMK była pierwszą biblioteką współpracującą z CKTCZ, a pracującą w innym systemie. Baza zawierała wówczas około 8 tysięcy rekordów bibliograficznych. Współpraca z CKTCZ układała się bardzo dobrze, uczestniczyliśmy w naradach, na których omawiane były problemy związane z opracowaniem czasopism, dyskutowane były wszelkie zmiany wprowadzane do formatów. Korzyści ze współpracy były obustronne, dla nas była to możliwość pobierania gotowych, starannie przygotowanych rekordów bibliograficznych, dla CKTCZ oprócz rekordów, które wprowadzaliśmy (w niewielkiej ilości), Biblioteka UMK posiadająca odmienny system dostarczała dodatkowe narzędzia do formalnej kontroli rekordów w postaci raportów z systemu HORIZON. VTLS nie miał wówczas możliwości generowania takich raportów⁴. Baza CKTCZ od początku swego istnienia była bazą czystą, kontrolowaną przez KHW, w związku z tym w dniu 21.09.2002 w całości migrowała do NUKAT. Tym samym od 30 września 2002 r. rozpoczęliśmy współpracę z katalogiem centralnym NUKAT.

---

4 I. Suszko-Sobina, *Baza CKTCZ zasiliła NUKAT*. „Bibliotekarz” 2002, nr 12, s. 17–20.

W chwili zamknięcia CKTCZ zawierała ona 21.943 rekordy bibliograficzne, w tym 400 rekordów bibliograficznych naszego autorstwa, do swojego lokalnego katalogu skopiowaliśmy ok. 5.500 opisów czasopism.

Współpraca z NUKATem (Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny) – przyspieszenie po raz drugi

Współtworzony przez polskie biblioteki NUKAT obejmuje opisy bibliograficzne wydawnictw zwartych wprowadzane od lipca 2002 r., oraz wydawnictw ciągłych (tworzone od 1995 r. w ramach CKTCZ), obsługiwany jest przez kartotekę haseł wzorcowych (tworzoną od 1993 r.). Obecnie z NUKATem współpracuje czynnie w zakresie opracowania czasopism 60 bibliotek, biernie 113 bibliotek⁵ użytkujących różne zintegrowane systemy biblioteczne (m.in. Virtua, Aleph, Koha, Horizon, Prolib). Współpraca nasza w zakresie tworzenia rekordów bibliograficznych, ich modyfikacji, jest kontynuacją współpracy z CKTCZ. Rekordy tworzone w naszej bibliotece przesyłane są do bufora bazy NUKAT, który znajduje się w Warszawie, po zatwierdzeniu rekordu, pobierany jest on do naszej lokalnej bazy. Zmieniły się sposoby przesyłania rekordów do bazy i ich kopiowania, natomiast zasady współkatalogowania pozostały takie same. Czasopisma do opracowania początkowo rezerwowane były na specjalnie do tego przygotowanej liście tytułów zarezerwowanych do opracowania. Obecnie, żeby zarezerwować tytuł do opracowania, wprowadza się go do bufora w statusie Nowy1. Eliminuje to dublowanie pracy, nie dopuszczając do sytuacji, żeby dwie biblioteki w tym samym czasie opracowywały ten sam tytuł. Jest to bardzo ważne, ponieważ stworzenie rekordu bibliograficznego czasopisma, zwłaszcza dawnego, które ukazywało się czasem nawet przez kilkadziesiąt lat, jest bardzo pracochłonne. Opis czasopisma powinien być sporządzony na podstawie pierwszego numeru, jaki się ukazał. Jeżeli akurat go nie posiadamy, to na podstawie bibliografii lub pierwszego numeru, jaki biblioteka posiada. Biblioteka, w swoim lokalnym katalogu po skopiowaniu rekordu bibliograficznego, podłącza do opisu zasób. W przypadku stwierdzenia zmian bibliograficznych w kolejnych tomach czasopisma, ma obowiązek zmodyfikowania opisu w NUKAT. Najczęściej modyfikacje dotyczą zmian częstotliwości, instytucji sprawczej, podtytułów, tytułów następnych lub wcześniejszych, wariantów tytułu. Obecnie baza czasopism w katalogu NUKAT zawiera 79.402 opisy bibliograficzne, z czego 3.045 opisów jest naszego autorstwa, natomiast do naszego katalogu skopiowaliśmy 17.136 rekordów⁶. Już z tej pobieżnej statystyki widać wymierne korzyści, jakie biblioteka może mieć współpracując z NUKATem. Baza NUKAT jest bazą coraz bardziej nasyconą opisanymi czasopism, stąd coraz rzadziej mamy konieczność tworzenia opisu bibliograficznego. Bibliotekarze współkatalogujący w NUKAcie wielokrotnie zastanawiali się nad sensem stosowania czasem bardzo szczegółowych opisów, rygorystycznego stosowania zasad wynikających ze stosowania formatu MARC 21, tworzenia kartotek wzorcowych.

5 [NUKAT] Statystyka <http://www.nukat.edu.pl/nukat/pl/statystyka.phtml?id=14&srt=3&stid=3> (stan na 15.09.2013)

6 [NUKAT] Statystyka <http://www.nukat.edu.pl/nukat/pl/statystyka.phtml?id=14&srt=4&stid=3> (stan na 5.09.2013)

Odpowiedź na te wątpliwości nasuwa się sama. Zasady współkatalogowania muszą być bezwzględnie przestrzegane. Opis musi jednoznacznie identyfikować czasopismo, jest to ważne tak samo dla użytkowników bibliotek, jak i dla bibliotekarzy tworzących katalog centralny i katalogi lokalne.

Dla bibliotekarzy współkatalogujących czasopisma w katalogu NUKAT bardzo ważne są spotkania robocze, na których omawiane są problemy pojawiające się w związku z opracowaniem czasopism, dyskutowane są zmiany w formacie MARC 21, czy też zmiany w zasadach współpracy. W ostatnich latach spotkania takie organizowane były co dwa lata. Ostatnie zorganizowane było w 2012 r. w Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu. Omawiano na nim bardzo szczegółowe problemy związane ze stosowaniem formatu, poruszano zagadnienia dotyczące typologii, zasad katalogowania różnych typów dokumentów, problemy związane z opracowaniem rzeczowym. Na stronach Kujawsko-Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej można znaleźć opublikowane materiały z toruńskiego spotkania⁷.

Współpraca katalogiem centralnym NUKAT przyniosła naszej Bibliotece wymierne korzyści. Na potwierdzenie tego faktu przedstawię trochę danych liczbowych:

- CKTCZ 1999– 2002 wprowadziliśmy 400 opisów; skopiowaliśmy 5.512 opisów,
- NUKAT 2002– 2012 wprowadziliśmy 2.645 opisów, skopiowaliśmy 11.561 opisów,
- razem 1999– 2012 wprowadziliśmy 3.045 opisów, skopiowaliśmy 17.073 opisy.

W chwili rozpoczęcia współpracy w zakresie współkatalogowania czasopism stan inwentarza czasopism Biblioteki UMK (stan na 31.12.1998) wynosił:

- 37.674 tytuły,
- 453.708 woluminów.

Obecnie stan inwentarza na 31.12.2012 wynosi:

- 46.396 tytułów,
- 582.999 woluminów.

Z porównania przyrostu inwentarzy i bazy HORIZON wynika, że w latach 1999–2012 skatalogowano 8.722 nowe tytuły, opracowano 129.291 woluminów czasopism bieżąco wpływających do biblioteki, natomiast do bazy czasopism w katalogu komputerowym wprowadzono 17.241 tytułów i 242.113 rekordów egzemplarza – woluminów czasopism. Różnica pomiędzy bazą a inwentarzem wskazuje na ilość tytułów wprowadzonych w ramach retrokonwersji katalogu kartkowego, czyli 8.519 tytułów i 112.822 woluminów. Te liczby wskazują, jak duży procent zbiorów dawnych został skatalogowany.

Zmiany wprowadzone w latach 90-tych w zakresie opracowania czasopism w Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu przyniosły oczekiwane rezultaty. Był to okres niezwykle ciekawy w dziejach biblioteki. Połączenie opracowania i gromadzenia czasopism pozwoliło na zintegrowanie wielu procesów w tym zakresie, oszczędzając w ten sposób cenny czas. Dzięki temu, oprócz opracowania czasopism bieżących, było możliwe rozpoczę-

⁷ *Katalogowanie wydawnictw ciągłych w katalogu NUKAT: materiały*, Toruń, 23–24.05.2012 <http://kpsc.umk.pl/publication/67071> [dostęp 15.09.2013]

cie retrokonwersji opisów czasopism z katalogu kartkowego do bazy komputerowej. Wprowadzenie zintegrowanego systemu bibliotecznego Horizon początkowo spowolniło pracę, zwłaszcza że w pierwszym okresie, na szczęście bardzo krótkim, katalogowano równocześnie czasopisma w katalogu tradycyjnym i w komputerowym. Przeszkolenie wszystkich pracowników Oddziału Czasopism w zakresie katalogowania wkrótce zaowocowało doskonałymi efektami, zmieniło i przyspieszyło znacznie proces katalogowania czasopism. Szczególnie korzystną decyzją było przystąpienie do współkatalogowania w ramach CKTCZ i NUKAT.

Summary: Introduction of integrated library systems and formats to catalogue documents of various types in the 1990s changed the organisation of libraries. In case of the University Library in Toruń its whole structure was changed; especially the collections were changed, both the formal and the subject ones. In the article the author analyses the question of cataloguing periodicals in the University Library in Toruń, concentrating on the period when the integrated library system HORIZON was introduced. The author discusses the cooperation with CKTCz and NUKAT, and presents the benefits for libraries; and touches on some other questions such as integration of works on collecting and cataloguing, speeding up creating local catalogues, cooperating with NUKAT, monotony at work.

Grażyna Dittrich

Powiatowa Biblioteka Publiczna w Gliwicach

DOKUMENTY ŻYCIA SPOŁECZNEGO W POWIATOWEJ BIBLIOTECE PUBLICZNEJ W GLIWICACH. GROMADZENIE I OPRACOWANIE W PROGRAMIE PATRON

Słowa kluczowe: dokumenty życia społecznego – opracowanie.

Streszczenie: Dokumenty życia społecznego to materiały biblioteczne, które formą i treścią odbiegają od typowych zbiorów gromadzonych przez biblioteki. Niejednolite pod względem cech formalnych i treściowych przysparzają wiele problemów w zakresie ich gromadzenia, opracowania, przechowywania oraz udostępniania. Dotyczy to głównie małych bibliotek, w których ze względu na trudności kadrowe i lokalowe, a także brak odpowiednich pomocy metodycznych dla tychże bibliotek, gromadzenie dżs-ów jest sporadyczne, a ich opracowanie i udostępnianie niewielkie. Do niedawna określane były drukami ulotnymi, niedoceniane źródło informacji, dziś bezcenna skarbnica wiadomości dokumentująca życie kulturalne i polityczno-społeczne regionu i lokalnej społeczności.

Powiatowa Biblioteka Publiczna gromadzi systematycznie dokumenty życia społecznego od momentu jej powołania, tj. od r. 2006. Dzięki swym dotychczasowym działaniom, pozyskała do swych zbiorów sporą ilość dżs-ów archiwalnych. Gromadzone w bibliotece dżs-y dotyczą przede wszystkim powiatu gliwickiego i województwa śląskiego.

Na podstawie rekordu opisu bibliograficznego plakatu i kalendarza opracowanych z autopsji w PBP, przedstawione zostaną w referacie problemy, z jakimi musiała się zmierzyć biblioteka podczas ich opracowania, klasyfikowania, katalogowania, zastosowania opisów bibliograficznych i ich szczegółowości oraz opracowania elektronicznego tychże dokumentów.

Dokumenty życia społecznego określane mianem „druków ulotnych”, „dokumentów chwili”, „efemerydami” lub „szarą literaturą”, nie pasujące ani formą ani treścią do tradycyjnych zbiorów bibliotecznych, jeszcze do niedawna traktowane były po macoszemu. Dziś jest to nieocenione źródło informacji dla bibliotekarzy, archiwistów, historyków, regionalistów.

Powiatowa biblioteka Publiczna w Gliwicach to niewielka i stosunkowo młoda instytucja kultury. Powołana została uchwałą Rady Powiatu w lutym 2006 r. Już na początku jej działalności określony został charakter gromadzonych zbiorów i zadania, jakie ma pełnić ta biblioteka, zgodnie z zapisami ustawy o bibliotekach. Biblioteka powstała od podstaw, tak więc jej zbiory również są niewielkie. Księgozbiór biblioteki liczy obecnie zaledwie 3.000 woluminów z zakresu bibliotekarstwa, bibliotekoznawstwa i informacji naukowej oraz wydawnictw regionalnych dot. powiatu gliwickiego i Śląska. Biblioteka gromadzi wydawnictwa zwarte, wydawnictwa ciągłe: prasę fachową, regionalną i lokalną oraz dokumenty życia społecznego. I te ostatnie chciałabym omówić szerzej, zgodnie z tematem mojego wystąpienia.

DŹS-y w PBP gromadzone są niemalże od początku jej powstania. Decyzję o gromadzeniu dokumentów życia społecznego przyspieszyła analiza ankiety przeprowadzonej w bibliotekach naszego powiatu, która ewidentnie wykazała, że biblioteki nie gromadzą prawie żadnych dŹs-ów powstałych na ich terenie. A jeśli takie są w posiadaniu biblioteki, to w momencie ich dezaktualizacji często są po prostu wyrzucane. Wyjątek stanowią wycinki z gazet. W tej sytuacji Biblioteka Powiatowa zwróciła się do wszystkich instytucji, również bibliotek, działających na terenie powiatu o współtworzenie „deżetesowego” zbioru. W wyniku nawiązania współpracy z różnymi instytucjami, do PBP zaczęły systematycznie napływać wszelkiego rodzaju dokumenty życia społecznego. O innych, niekonwencjonalnych niekiedy metodach zdobywania plakatów, ulotek itp. materiałów nie będę tu wspominać. Na dzień dzisiejszy zgromadzono ponad 2.000 jednostek inwentarzowych tychże dokumentów. Niestety, „szczipła” kadra nie pozwalała na ich systematyczne ewidencjonowanie i bieżące opracowanie. Dlatego też materiały te gromadzone były przez ponad 5 lat w różnych kartonach i pudełkach. Pudełka oznakowane były głównie nazwą miejscowości, której dotyczył zbiór. Ten sposób gromadzenia i przechowywania umożliwiał w razie potrzeby znalezienie poszukiwanego materiału. Do uporządkowania i ewidencji zbiorów biblioteka przystąpiła dopiero w 2011 r. Okazało się, że zgromadzony zbiór dŹs-ów jest bardzo różnorodny i wymagał ogromu pracy przy jego uporządkowaniu i sklasyfikowaniu. Do klasyfikacji dŹs-ów zastosowano schemat bibliografii regionalnej. W grupie materiałów bibliotecznych poza tradycyjnymi: plakatami i afiszami, kalendarzami, ulotkami, folderami czy programami, znajdowały się także takie, które już na pierwszy rzut oka nie przypominały formy jakiegokolwiek dokumentu, tj. proporczyki, znaczki okolicznościowe, breloczki, kubki, tzw. smycze z nadrukami, plecaki i torby. Najpierw więc sporządzono, w najprostszy możliwy sposób (w Excelu), ewidencję zgromadzonego materiału. Powstała w ten sposób księga inwentarzowa, pozwoliła na określenie struktury i rodzajów zgromadzonych dŹs-ów, wstępną selekcję (dla uniknięcia ewidencjonowania wieloegzemplarzowych nabytków) oraz sporządzenie stanu ilościowego i wartościowego zbioru.

W następnej kolejności biblioteka przystąpiła do pierwszych prób opracowania tego nietypowego zbioru. Niestety brak odpowiednich materiałów metodycznych, instrukcji opracowania dla dokumentów życia społecznego spowolniły znacznie proces ich porządkowania. Metoda „podpatrywania” jak to się robi w innych bibliotekach, pokazała, że nie ma jednolitych zasad elektronicznego opracowania dokumentów życia społecznego. Jest ono różne w różnych Bibliotekach i zależy nie tylko od typu biblioteki, rodzaju gromadzonych dokumentów, ale także od programu bibliotecznego stosowanego w danej bibliotece. Inaczej opracowują dŹs-y duże biblioteki z wydzielonymi do tych działań odrębnymi działami, inaczej biblioteki mniejsze, a te najmniejsze nie robią tego wcale. Rekord opisu bibliograficznego np. plakatu sporządzany przez różne biblioteki różni się między sobą, choć format Marc 21 wydawałoby się, że jest jednakowy dla wszystkich programów bibliotecznych. W jednych bibliotekach opisy są bardzo rozbudowane i szczegółowe, w innych ograniczone do minimum, czasami trudno jest nawet wywnioskować, że jest to opis dot. dokumentu życia społecznego. Można więc śmiało powiedzieć, że w tej sytuacji, opracowanie dokumentów życia społecznego

zależy od wagi opracowywanego dokumentu, ale także od samego bibliotekarza. Poniżej przykłady opisu bibliograficznego plakatu sporządzonego przez MBP W Jasle, Dolnośląską Bibliotekę Publiczną we Wrocławiu i Bibliotekę Śląską w Katowicach.

PRZYKŁAD 1

001 JasD2008000464
005 20080801122423.0
008 080801s2008----pl-----000-0-pol-d
040 aJasło McJasło MdJasło M
245 00 aJasło „Blżej Ludzi” ? - debata obywatelska : bmasz głos, masz wybór, samorząd to my.
260 aJasło : bUrząd Miasta, c28.05.2008.
300 aAfisz - szt. 1.
600 14 aKurowska, Maria
610 24 aUrząd Miasta (Jasło)
650 04 aPrezentacje i wsyłania xsamorząd
651 04 aJasło (woj. podkarpackie) xsamorząd
693 a07.08.01
949 p000-006570-00-0aVII.8.1d20080801hCeDx0662/2008tDj
991 a662/08, Sygn. VII.8.1

PRZYKŁAD 2

FMT DZ
LDR 0000npc i
005 20130703133743.0
008 800101s2013 pl 000 0 pol d
040 |a WR M |d KLO
0410 |a pol
1102 |a Akademiczne Stowarzyszenie Kultury Wagant |c (Wrocław).
24500 |a Festiwal Maj z Muzyką Dawną 2013. |h [Dokument Życia Społecznego].
24613 |a Dwudziesty Drugi Festiwal Maj z Muzyką Dawną
260 |a Wrocław : |b Akademiczne Stowarzyszenie Kultury Wagant, |c 2013.
650 4 |a Muzyka
650 4 |a Studenci
651 4 |a Wrocław (woj. dolnośląskie) |x kultura
655 4 |a Plakat x 6
7102 |a Ośrodek Kultury i Sztuki (Wrocław)
999 |a o |b k
CAT |a TSMAG |b 10 |c 20130604 || WBP01 |h 0901
CAT |a TSMAG |b 10 |c 20130604 || WBP01 |h 1320
CAT |a TSMAG |b 10 |c 20130703 || WBP01 |h 1308
CAT |a TSMAG |b 10 |c 20130703 || WBP01 |h 1337
CAT |a TSMAG |b 10 |c 20130703 || WBP01 |h 1337
OPL |a NIE
SYS 001179380

PRZYKŁAD 3

LDR 01257nkm#a2200253#i#4500
001 0032102348935
003 KAT ŚL

005 20130202011221.9

007 kk#c||

008 101113r20081980pl#nnn#g#####|###|pol#d

040 %a KAT ŚL %c KAT ŚL %e PNN

1001 %a Kliś, Michał %d (1945-).

24510%a Tydzień Kultury Beskidzkiej %h [Dokument ikonograficzny] : %b 2-10 sierpnia 2008 : Wisła, Szczyrk, Żywiec, Maków Podhalański, Oświęcim / %c M Kliś.

2463#%a 45 Tydzień Kultury Beskidzkiej

260 %a [S.l. : %b s.n.], %c 2008.

300 %a 1 reprodukt. (plakat) : %b dr. barw. ; %c 98 x 68 cm.

500 %a Sygn i data na komp. u dołu z lewej.

61129%a Tydzień Kultury Beskidzkiej %n (45 ; %d 2008)

650 9%a Folklor %x konkursy i festiwale %z Polska %y 21 w.

650 9%a Zespoły folklorystyczne %x konkursy i festiwale %z Polska %y 21 w.

651 9%a Beskidy %x etnografia %x konkursy i festiwale %y 21 w.

655 9%a Plakat

8564#%u http://opacwww.bs.katowice.pl/cgi-bin/wspd_cgi.sh/wo_ropis.p?IDRek=0032102348935 %z Rekord w katalogu OPAC WWW biblioteki %9 LinkOPAC

Tydzień Kultury Beskidzkiej [Dokument ikonograficzny] : 2-10 sierpnia 2008 : Wisła, Szczyrk, Żywiec, Maków Podhalański, Oświęcim / M Kliś. - [S.l. : s.n.], 2008. 1. Kliś, Michał (1945-).

2. Tydzień Kultury Beskidzkiej (45 ; 2008)

3. Folklor - konkursy i festiwale - Polska - 21 w.

4. Zespoły folklorystyczne - konkursy i festiwale - Polska - 21 w.

5. Beskidy - etnografia - konkursy i festiwale - 21 w.

6. Plakat

(kursywa – pola powtarzające się w opisach; **bold** i **bold kursywa** – pola powtarzające się w opisach niektórych bibliotek; plain – pola nie powtarzające się w żadnym z opisów podanych przykładów)

Opracowanie dżs-ów pochłania dużo czasu. Druki ulotne charakteryzują się w dużej mierze brakiem danych identyfikujących dokument, np. brakuje dat powstania, nazwy wydawców czy miejsca wydania. Dane te musi więc uzupełnić bibliotekarz, a to wymaga od niego ogromnego zaangażowania i wiedzy o regionie. Dobrze jest więc, gdy opracowaniem dżs-ów zajmuje się bibliotekarz lub zespół bibliotekarzy dobrze zorientowanych w życiu społeczności lokalnej. W przypadku naszej biblioteki, problem jest jednak innego rodzaju. Gromadzeniem, opracowaniem, udostępnianiem zbiorów zajmuje się instruktor, który jest jednocześnie instruktorem metodycznym dla terenu i którego inne obowiązki nie pozwalają na systematyczne opracowanie dżs-ów. Jest to problem wielu małych, jedno- lub dwuosobowych bibliotek. Dużym więc ułatwieniem dla małych bibliotek jest zakup programu bibliotecznego z modułem opracowanie elektronicznego różnych typów zbiorów. Taki program zakupiła Powiatowa Biblioteka w Gliwicach w 2009 r.

Jak wygląda opracowanie dżs-ów w PPB w Gliwicach?

Powiatowa Biblioteka Publiczna w Gliwicach opracowuje swoje zbiory w programie PATRON, który posiada moduł opracowania opisu bibliograficznego dla dokumentu życia społecznego. Dużą pomocą metodyczną przy opracowaniu dżs-ów stała się *Instrukcja*

obsługi Formatu Marc 21 dla Dokumentów Życia Społecznego wydana przez Dolnośląską Bibliotekę Publiczną we Wrocławiu w r. 2012. W oparciu o nią opracowanie zbiorów nabrało tempa. W chwili obecnej opracowany został zgromadzony w bibliotece zbiór plakatów i kalendarzy. Zostały one wyodrębnione z całości zbiorów ze względu na formę fizyczną dokumentu. DŻS-y opracowywane są jednostkowo.

Na przykładzie opisu bibliograficznego plakatu i kalendarza spróbuję przedstawić dylematy związane z opracowaniem dokumentów życia społecznego. Pominę pola etykiety rekordu, dane kontrolne i pola informacyjne, a skupię się na pozostałych.

Hasłem głównym rekordu dla plakatu jest Hasło korporatywne (pole 110), w tym wypadku nazwa ciała zbiorowego np. Centrum Kultury „Zamek w Toszku”, w podpolach a, b, c, d i n umieszczane są kolejno: nazwa ciała zbiorowego podrzędnego (jeśli występuje), miejsce imprezy, data imprezy, czasami numer edycji. Przykłady:

110 aCentrum Kultury „Zamek w Toszku”c(Toszek)d(19.05.2013)n8.;

110 aPowiat Gliwicki c(Pyskowice)d(4-5.09.2010)n11;

110 aStarostwo Powiatowe c(Gliwice)d(2012).

Nie do wszystkich rodzajów dżs-ów można zastosować nazwę ciała zbiorowego jako hasło główne rekordu. Hasłem głównym może być nazwa osobowa (pole 100), nazwa imprezy (pole 111) lub tytuł ujednoczony (pole 130). Co jest ważniejsze w przypadku plakatu dot. imprezy: nazwa ciała zbiorowego, czy tytuł imprezy?

W strefie tytułu i oznaczenia odpowiedzialności (pole 245) wpisuje się tytuł wydarzenia np. aBrewerie Toszeckie, typ dokumentu h[Dokument Życia Społecznego] oraz podtytuł (jeśli taki występuje np. bCzyli Dobre i Złe Porządki Hrabiny Anny Marii Colony)

245 aBrewerie Toszeckie h[Dokument Życia Społecznego] : bCzyli Dobre i Złe Porządki Hrabiny Anny Marii Colony.

245 aDni Rodzinyh[Dokument Życia Społecznego] :bDni Pyskowic.

245 aDożynki Powiatu Gliwickiego [Dokument Życia Społecznego] : bPyskowice 750-lecie Nadania Praw Miejskich.

Określenie typu opracowywanego dokumentu [Dokument Życia Społecznego] podpole h często jest pomijane przez biblioteki, a informacja ta jest dość istotna w opisie bibliograficznym tej kategorii zbiorów. W opisie rekordu bibliograficznego może czasami występować pole 246, czyli pole tytułu równoległego. Jednak przy opisie plakatów czy kalendarzy zdarza się to bardzo rzadko. Choć czasami jest trudno stwierdzić jednoznacznie, czy jest to podtytuł (pole 245 b), czy jest to tytuł równoległy.

246 aPowiecie Gliwicki – i co powiecie? :bPowiat Gliwicki 2012

W polu strefy adresu wydawniczego (pole 260) umieszczone są kolejno: miejsce wydania np. aToszek, nazwa wydawcy np. bCentrum Kultury „Zamek w Toszku” (która, bardzo często pokrywa się z instytucją sprawczą, czyli nazwą ciała zbiorowego) oraz data wydania dokumentu np. c2013. W tej strefie jedynym problemem jest brak informacji, do których bibliotekarz sam musi dotrzeć.

260 aToszek :bCentrum Kultury „Zamek w Toszku”,c[2013].

260 aPyskowice :bRada Miejska,c2012.

260 aPyskowice :bPowiat Gliwicki,c2010.

Rekord opisu bibliograficznego dżs-u stosowany w PBP pomija strefę opisu fizycznego (pole 300). Nie jest to do końca chyba słuszne. Opis fizyczny plakatu jest dość istotny dla tego typu dokumentu. Określa bowiem m.in. format plakatu, kolor i in. cechy fizyczne dokumentu. Jednak, jak prawidłowo opisać Kalendarz trójdzielny + okładka, który w każdej części zawiera 12 stron kalendarza. Czy w ogóle tak szczegółowo sporządzać opis fizyczny dokumentu? Jak dalece jest on istotny dla czytelnika, a jak dla bibliotekarza. W przypadku innych rodzajów dżs-ów jednakże pole to będzie niezbędne np. foldery, mapy, CD.

Kolejne pole rekordu bibliograficznego to strefa uwag. W zależności od treści dokumentu stosuje się różny rodzaj uwag przypisany do pól, od 500-Uwaga ogólna do pola 599-Pole lokalne. W opisie dot. plakatu, kalendarza, w polu uwag ogólnych (pole 500), umieszczony jest rodzaj opisywanego dokumentu oraz w nawiasie ilość posiadanych egzemplarzy np. 500 aPlakat(4). 505 aKalendarz ścienny(4). Informacja ta jest chyba jednak bardziej istotna dla bibliotekarza niż dla czytelnika. Tu można byłoby się zastanowić, czy uwagi te nie pasowałyby bardziej do opisu fizycznego (pole 300). Kilka bibliotek taki zapis stosuje.

Kolejną strefą, są pola haseł przedmiotowych. Tu stosowane są hasła przedmiotowe w formie m.in. nazwy osobowej (pole 600), nazwy ciała zbiorowego (pole 610), nazwy imprezy (pole 611 poszerzone o podpola n -numer imprezy, d -data imprezy i c -miejsce imprezy). Pole 611 jest bardzo istotne dla przeszukiwania katalogu wg haseł przedmiotowych.

611 aKoncert Zespołu Donegald(19.05.2013 ;cToszek)

611 aKoncert Marikid(02.06.2012 ;cPyskowice)

611 aKoncert Pectus i Filip Moniuszkod(1-3.06.2012 ;cPyskowice)

Pole 650 Hasło przedmiotowe – nazwa ogólna lub jednostkowa z określnikami rzeczowymi, geograficznymi i chronologicznymi przyjmowana jest w formie ustalonej w *Słowniku Języka Haseł Przedmiotowych* Biblioteki Narodowej. Nazwa geograficzna hasła przedmiotowego (pole 651) zawiera nazwę geograficzną miejsca imprezy np. 651 aToszek (woj. śląskie), 651 aPyskowice (woj. śląskie), 651 aGliwice (woj. śląskie ; okręg). Pole to może być rozszerzone o określniki: rzeczowe, geograficzne i chronologiczne.

Ważną informację w opisie bibliograficznym dżs-u jest termin indeksowy (pole 655), czyli określenie postaci, rodzaju/formy fizycznej dokumentu np. 655 aPlakat, 655 aKalendarz

Przy opracowaniu grupowym dżs-ów terminów indeksowych może być więcej. Niektóre biblioteki uzupełniają terminy indeksowe ilością posiadanych egzemplarzy. Termin indeksowy jest istotny dla czytelnika przeszukującego katalog wg haseł przedmiotowych. W przypadku naszej biblioteki jest to powtórzenie pola uwag. Należałoby się więc zastanowić, czy tej informacji nie usunąć z pola uwag.

Hasła dodatkowe, pole 700 – nazwa osobowa, 710 – nazwa ciała zbiorowego, w przypadku opisu bibliograficznego plakatu są nie mniej istotne, niż odpowiednie hasła przed-

miotowe, bowiem w przypadku opisu plakatu dostarczają one informacji o współtwórcach wydarzenia lub współorganizatorach.

710 aMiejski Ośrodek Kultury i Sportu(1-3.06.2012 ;cPyskowice).

710 aBurmistrz Miastad(1-3.06.2012 ;cPyskowice).

710 aGmina Pyskowicen(11 ;d4-5.09.2010 ;cPyskowice).

Częsty dylemat: Czy w opisie bibliograficznym (hasła dodatkowe) wymieniać sponsorów, patronaty medialne? Są to niejednokrotnie firmy „które dziś są, a jutro ich nie ma”. Dla wydarzenia są to informacje ważne, ale czy ich nazwy są istotne dla całości opisu?

PBP nie stosuje w opisie pola 850 Instytucja posiadająca dokument, ponieważ wszystkie opracowywane dokumenty życia społecznego znajdują się w Bibliotece Powiatowej. Zamiast pola 852 pole lokalne stosowane w opisach przez niektóre biblioteki, nasza biblioteka stosuje pole 960, które umożliwi umieszczenie pozostałych istotnych informacji, takich jak: sygnatura, miejsce przechowywania, data nabycia, cena, itp. Mam jednak dylemat, czy nie bardziej właściwym byłoby zastosowanie pola 923, które daje możliwość umieszczenia jeszcze większej ilości informacji o dokumencie.

Ostatnim polem rekordu opisu bibliograficznego jest pole 999, gdzie bibliotekarz umieszcza swoje inicjały, identyfikujące autora opracowania.

Przykład rekordu bibliograficznego i karty katalogowej dla Kalendarza i Plakatu

005 a20120801103353.0

008 a120730p20122012pl an d b||||||| |a

041 apol

110 aStarostwo Powiatowec(Gliwice)d(2012).

245 aPowiat Gliwicki 2012h[Dokument życia społecznego] :bTradycje, obrzędy i obyczaje powiatu gliwickiego /cStarostwo Powiatowe w Gliwicach.

246 aPowiecie Gliwicki - i co powiecie? :bPowiat Gliwicki 2012

260 aGliwice :bStarostwo Powiatowe w Gliwicach,c2012.

505 aKalendarz ścienny(4).

610 aStarostwo Powiatowec(Gliwice)

651 aGliwice (woj. śląskie ; okręg)

655 aKalendarz

960 al-13cCzytelniadf2012i15,00j2012e157m4 egz.

999 aDIbGD

Starostwo Powiatowe (Gliwice) (2012). |

I-14

Powiat Gliwicki 2012 [Dokument życia społecznego] : Tradycje, obrzędy i obyczaje powiatu gliwickiego / Starostwo Powiatowe w Gliwicach.

Gliwice : Starostwo Powiatowe w Gliwicach, 2012.

Kalendarz ścienny (4).

Starostwo powiatowe (Gliwice) ; Gliwice (woj. śląskie ; okręg) ; Kalendarz

157

005 a20130916142710.0

008 a130710p20132013pl pol

041 aPol
 110 aCentrum Kultury „Zamek w Toszku”c(Toszek)d(19.05.2013)n8.
 245 aBrewerie Toszeckie h[Dokument Życia Społecznego] :bCzyli Dobre i Złe Porządki Hrabiny Anny Marii Colonny.
 260 aToszek :bCentrum Kultury „Zamek w Toszku”,c2013.
 500 aPlakat (4).
 611 aKoncert Zespołu Donegal(19.05.2013 ;cToszek)
 651 aToszek (woj. śląskie)
 655 aPlakat
 960 aVII-5cCzytelniadf2013gDarh5/D/2013i10,00j2013oplakat
 999 aDlbGD

Centrum Kultury „Zamek w Toszku” (Toszek) (19.05.2013) 8. 	VII-5
Brewerie Toszeckie [Dokument Życia Społecznego] : Czyli Dobre i Złe Porządki Hrabiny Anny Marii Colonny. Toszek : Centrum Kultury „Zamek w Toszku”, 2013.	
plakat (4).	
Koncert Zespołu Donegal (19.05.2013 ; Toszek) ; Toszek (woj. śląskie) ; Plakat	
1901	

Opracowanie dokumentów życia społecznego to dla bibliotekarza praca autorska. Gotowego bowiem opisu bibliograficznego dla dokumentu życia społecznego, jak do tej pory, nie można „ściągnąć” z żadnej biblioteki. Dotyczy to głównie tych wydawnictw, które powstają na określonym terenie (gmina, miasto, powiat), a są to m.in. plakaty z imprez, kalendarze instytucji, foldery i materiały promocyjne samorządów terytorialnych itp. Pokazane przykłady opracowania rekordu bibliograficznego dla plakatu i dla kalendarza ściennego wraz z kartami katalogowymi, pokrótce przedstawiają sposób opracowanie dżs-ów przez Powiatową Bibliotekę w Gliwicach. Znajdzie w nich czytelnik najpotrzebniejsze informacje. Dokumenty życia społecznego zgromadzone w Powiatowej Bibliotece Publicznej nie mają jeszcze zbyt wielkiej wartości historycznej. Ale z czasem dla przyszłych pokoleń staną się nieocenionym źródłem minionych wydarzeń.

Opis bibliograficzny dżs-u na przykładzie plakatu i kalendarza stosowany w Powiatowej Bibliotece Publicznej w Gliwicach jest bardzo szczegółowy, może nawet zbyt szczegółowy, jak na tak małą bibliotekę. Uważam jednak, że w razie zaginięcia takiego dokumentu, a jak sama nazwa wskazuje jest to druk ulotny, pozostanie w bibliotece ślad, szczegółowy jego opis. Uzupełniony poprzez digitalizację o obraz graficzny stanie się kompletnym źródłem informacji. W bibliotekach dokumenty życia społecznego, to czasami perełki w zbiorach bibliotecznych, zasługują więc na oprawę godną pereł.

BIBLIOGRAFIA:

1. Chelstowski E., *Wybrane problemy dokumentacji życia społecznego w bibliotece*. Materiały z ogólnopolskiej konferencji [...] Wrocław 1970, s. 9–24.
2. *Dokumenty życia społecznego w bibliotece*. Materiały z ogólnopolskiej konferencji zorganizowanej przez Bibliotekę Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu w dniach 2–3 czerwca 1969 r. Wrocław 1970.
3. *Dokumenty życia społecznego w zbiorach bibliotecznych*. In: *Vademecum bibliotekarza*, cz. 6, rozdz. 1, podrozdział. 6.1–6.8, s. [1–28].
4. *Działalność informacyjna Bibliotek – Dokumenty Życia Społecznego*. „Bibliotekarz Opolski” nr 1/2013(LVII), s. 6–15.
5. Firlej-Buzon A., *Dokumenty Życia Społecznego w teorii i praktyce bibliotekarskiej w Polsce*. Warszawa 2002.
6. *Instrukcja obsługi Formatu MARC21 dla dokumentu życia społecznego: Materiały metodyczne / Dolnośląska Biblioteka Publiczna; oprac.: Teresa Smaga, Dariusz Gabrysiak, Wrocław 2012.*
7. Kolankowska Z., Pilarczyk M., *Dokumenty życia społecznego w działalności bibliotek publicznych*. Warszawa 1985.
8. Smaga T., *DŻS – gromadzenie i opracowanie. Dokumenty Życia Społecznego w bibliotece*. Materiały Konferencyjne Osola – 2001. Wrocław 200, s. 46–52.
9. Walczak M., *Dokumenty życia społecznego w bibliotekach publicznych*. „Bibliotekarz” 1984 nr 11, s. 275–280.
10. Wolińska W., *Dokumenty życia społecznego w bibliotece*. Wrocław 1970, s. 59–65.

Summary: Social life documents are library materials whose form and content are different from the typical collections in libraries. Being heterogeneous in form and content they cause problems with their gathering, cataloguing, storing and making them available. It is especially true in case of small libraries where – because of scantiness of staff and space as well as of appropriate methodological tools – gathering SLDs is sporadic, and their cataloguing and availability limited. Not long ago were SLDs called ‘ephemera’, and were underestimated as a source of information; whereas today they are considered a treasury of knowledge that testify the cultural, political, and social life of the local society.

The County Public Library in Gliwice has been gathering SLDs since the moment of its founding, i.e. since 2006. It has acquired a lot of archival SLDs as well. The SLDs in the Gliwice Library concern mostly the Gliwice County and the Silesian Voivodeship.

The author presents the problems the Library has had to face while cataloguing and classifying the bibliographic records of poster and calendar catalogued from personal observation in PBP.

Agnieszka Łakomy

*Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego
w Katowicach*

OFERTA USŁUG WSPOMAGAJĄCYCH PROCES OPRACOWANIA ZBIORÓW W BIBLIOTEKACH – WYBRANE PRZYKŁADY

Słowa kluczowe: automatyczne opracowanie, outsourcing, centralnie drukowane karty katalogowe, import danych bibliograficznych, retrokonwersja katalogów kartkowych.

Streszczenie: Proces opracowania zbiorów zawsze wymagał od bibliotekarzy dużej specjalizacji i nakładu pracy, z kolei od bibliotek znacznych wydatków na pracę działu opracowania. W bibliotekach, w których zatrudniana była niewystarczająca liczba specjalistów, szczegółowość opisu schodziła często na drugi plan, ustępując miejsca bieżącej obsłudze czytelnika. Aby zaradzić tej sytuacji, firmy komercyjne, wydawnictwa oraz niektóre biblioteki wypracowały ofertę usług wspomagających proces opracowania zbiorów. W artykule przedstawiono najciekawsze zdaniem autorki rozwiązania usprawniające opracowanie zbiorów, a wprowadzane w bibliotekach w Polsce i na świecie.

Opracowanie zbiorów jest jednym z podstawowych procesów bibliotecznych. Poprawnie i relewantnie stworzony opis fizyczny oraz rzeczowy umożliwia czytelnikowi znalezienie interesującego go dokumentu spośród całego księgozbioru. Proces ten jest jednak czasochłonny i wymaga od bibliotekarza dużej specjalizacji, a także ciągłego śledzenia zmian w przepisach katalogowania. W małych bibliotekach, w których bibliotekarz odpowiedzialny jest za wszystkie czynności biblioteczne, szczegółowość i dokładność opracowania księgozbioru schodzi na drugi plan. Najważniejsze jest bowiem zapewnienie jak najwyższego poziomu bieżącej obsługi czytelnika. Z kolei w dużych bibliotekach, w związku z niewystarczającą liczbą pracowników działu opracowania, występują trudności np. z retrokonwersją katalogów kartkowych na komputerowe. Problem coraz większych nakładów czasowych na pracę działu opracowania zbiorów, zarówno formalnego jak i rzeczowego, będzie się regularnie pogłębiał. Związane jest to przede wszystkim z dużą liczbą publikacji dostępnych na rynku. Nie można zapominać także o drastycznie zwiększającej się ofercie publikacji elektronicznych dostępnych online. Wydaje się, że w niedługim czasie również informacja o tego typu wydawnictwach będzie podawana w katalogach bibliotecznych, szczególnie bibliotek narodowych. Wszystkie te zmiany spowodują, że praca związana z opracowaniem zbiorów będzie wymagała coraz większych nakładów czasu, zwiększenia liczby pracowników, a co za tym idzie większych wydatków na ten aspekt pracy bibliotecznej.

Aby ułatwić pracę działu opracowania zbiorów, zarówno same biblioteki, jak i firmy komercyjne, wypracowały usługi, które mają wspomagać bibliotekarzy w codziennej pracy

oraz skrócić czas opracowania pojedynczej pozycji. Pierwsze inicjatywy tego typu związane były z ideą centralnego katalogowania. Zauważono bowiem, że większość bibliotek gromadzi te same tytuły, które opracowywane są równolegle w kilku placówkach. Jedną z pierwszych propozycji związanych z kooperatywnym katalogowaniem wysunął już w latach 60-tych XIX w. Charles Coffin Jewett, bibliotekarz Smithsonian Institution¹. Zaproponował on utworzenie biura, które będzie opracowywało dokumenty dla bibliotek i udostępniało efekty swojej pracy wszystkim placówkom gromadzącym te same zbiory². Jego plany, niestety, nie zostały zrealizowane zarówno ze względów technicznych, jak i administracyjnych. Dopiero 40 lat później rozwój technologii i wykorzystanie w bibliotekach drukowanych kart katalogowych umożliwiło wprowadzenie w życie jego idei w postaci usługi wspomagającej pracę działu opracowania zbiorów. W 1900 r. Cooperation Committee Stowarzyszenia Bibliotek Amerykańskich ogłosił, że planuje wydawanie drukowanych centralnie kart katalogowych, które będą potem rozprowadzane przez Bibliotekę Kongresu innym placówkom. Jednak w 1901 r. rolę zarówno producenta, jak i dystrybutora kart, przejęła sama biblioteka. We wrześniu tego roku gotowość do świadczenia tego typu usługi ogłosił ówczesny dyrektor placówki, Herbert Putnam³, a jej realizację rozpoczęto już miesiąc później⁴.

Usługa została pomyślana dla bibliotek różnego typu – zarówno publicznych, jak i specjalnych. Większość przygotowywanych w ofercie opisów bibliograficznych dotyczyła najnowszych nabytków biblioteki, jednak z biegiem lat oferta miała być poszerzona także o karty z opisami książek starszych. Ze względu na to, że w Stanach Zjednoczonych nie przyjęto jednego znormalizowanego formatu kart katalogowych⁵, Biblioteka Kongresu zdecydowała, że przygotowywane na sprzedaż kopie kart będą miały wymiar tych wykorzystywanych w bibliotece, jednak opis bibliograficzny zostanie umieszczony w ten sposób, aby ewentualnie inne biblioteki mogły dociąć karty do swoich potrzeb. Oferowane do zakupu kopie wycenione zostały na dwa centy za pierwszą oraz półtora centa za kolejne. Kwota ta miała pokryć koszty ich wytworzenia oraz dodatkowe dziesięć procent zysku. W pierwszych dziewięciu miesiącach sprzedano 212 bibliotekom karty o wartości 3.785,39 dolarów. Ze względu na duże zainteresowanie w kolejnych latach tego typu usługę wprowadziły inne biblioteki rządowe w Stanach Zjednoczonych, wzbogacając ofertę rozprowadzanych kart katalogowych o nowe tytuły. W 1908 r. biblioteki mogły wybierać spośród aż 347.000 tytułów. W kolejnych latach organizacje bibliotekarskie oraz biblioteki w USA próbowały ulepszyć system rozprowadzania kart katalogowych. Do systemu włączono m.in. opisy książek orientalnych.

1 J. M. Dawson, *The Library of Congress. Its role in cooperative and centralized cataloging* [online]. [dostęp: 2013-09-01]. Dostępny w Internecie: <<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.185.1285&rep=rep1&type=pdf>>, s. 85; Putnam, H. *Distribution of printed catalogue cards by the National Library* [online]. [dostęp: 2013-09-01]. Dostępny w Internecie: <<http://www.unz.org/Pub/Outlook-1902feb08-00383>>, s. 384.

2 H. Putnam, *op. cit.*, s. 384.

3 *Zweihundert Jahre Library of Congress in Washington*. Von R. Wüst [online]. [dostęp: 2013-09-01]. Dostępny w Internecie: <<http://www.b-i-t-online.de/archiv/1999-02/fachbeit/wuest/artikel.htm>>.

4 Już w 1876 r. w Filadelfii na kongresie założycielskim Stowarzyszenie Bibliotek Amerykańskich Malvin Dewey podkreślał, że organizacją centralnego katalogowania powinna zająć się Biblioteka Kongresu, jako centralna księżnica kraju. Por. Dawson J.M. *op. cit.*, s. 85–86.

5 Stowarzyszenie Bibliotek Amerykańskich jako standard podawał dwa formaty 5 cali x 3 cale oraz 5 cali x 2 cale. Por.: Putnam H. *op. cit.*, s. 385.

Biblioteka Kongresu w Waszyngtonie była pierwszą znaną biblioteką, która wprowadziła usługę rozprowadzania kopii kart katalogowych. W innych krajach biblioteki wprowadzały również tego typu ofertę. W Związku Radzieckim przygotowaniem kart katalogowych dla innych bibliotek zajęła się w 1925 r. Państwowa Biblioteka ZSRR im. W. I. Lenina w Moskwie. Z kolei dostarczaniem na potrzeby bibliotek naukowych kart z opisami książek, czasopism i artykułów zajęła się dwa lata później Vsesojuznaja Kniznaja Palata. Aż do 1945 r. w poszczególnych republikach Związku Radzieckiego, tzw. izby książki przygotowywały karty katalogowe książek wydawanych na danym terytorium⁶.

Biblioteka Narodowa w Niemczech uruchomiła tego typu usługę w 1937 r. Karty katalogowe dostarczane były wtedy do 350 bibliotek, instytutów naukowych i księgarń⁷. Obejmowały opisy bibliograficzne dokumentów rejestrowanych w bibliografii narodowej tego kraju. Powstała po II wojnie światowej w związku z podziałem Niemiec Biblioteka Narodowa we Frankfurcie nad Menem, w 1951 r. również podjęła się zadania przygotowywania kart katalogowych⁸. W ofercie biblioteki usługa ta dostępna była do ostatniego października 2013 r. Umożliwiała zamawianie kart katalogowych opisów znajdujących się w następujących częściach bibliografii narodowej: Reihe A, B, C, H, M, T oraz w informacji o nowych tytułach. Karty dostarczane były w komplecie dla wybranej części bibliografii lub selektywnie według grup Dziesiątej Klasyfikacji Deweya. Sortowano je według grup DKD lub alfabetycznie. Każda kopia drukowana była w standardowym formacie na papierze o gramaturze 190 gram i kosztowała 0,07 centów.

W Polsce również oferowane było tego typu rozwiązanie. Biblioteka Narodowa w Warszawie uruchomiła tę usługę w 1951 r. Jednostką, która zajmowała się rozpowszechnianiem kart, była Rozdzielnia Kart Katalogowych. W początkowym okresie oferowano karty katalogowe rejestracyjne. Po trzech latach funkcjonowania usługi biblioteka przygotowywała także karty adnotowane, które rozprowadzane były do 1981 r.⁹ Klasyfikowane były według działów Przewodnika Bibliograficznego, a roczny ich nakład sięgał nawet 12 milionów¹⁰. W 1992 r. Biblioteka Narodowa zrezygnowała z tej usługi¹¹.

Wprowadzenie komputerów do bibliotek rozpoczęło pracę nad sposobem, który umożliwi dostarczanie opisów bibliograficznych nie na kartach katalogowych, ale w wersji czytelnej dla komputerów. W 1966 r. Biblioteka Kongresu oraz Council on Library Resources rozpoczęły Projekt MARC, który obejmował opracowanie maszynowego formatu opisu dokumentów oraz rozprowadzanie taśm z gotowymi opisami do bibliotek. W początkowej, eksperymentalnej fazie projektu przygotowywano opisy 125 tytułów dziennie, które

---

6 *Arbeitsgemeinschaft der Spezialbibliotheken Bericht über die 11. Tagung in Stuttgart: 15. bis 17. März 1967* [online]. Kiel, 1967. [dostęp: 2013-09-01]. Dostępny w Internecie: <opus4.kobv.de/opus4-tuberlin/files/3080/11_ASPB_1967_OCR.pdf>, s. 116.

7 J. P. Barbian, Simon-Ritz F. *Zum 100. Gründungstag der Nationalbibliothek in Leipzig*. TLZ.de [online]. 16.09.12 [dostęp: 2007-09-01]. Dostępny w Internecie: <<http://www.tlz.de/web/zgt/kultur/detail/-specific/Zum-100-Gründungstag-der-Nationalbibliothek-in-Leipzig-355209710>>.

8 *Arbeitsgemeinschaft der Spezialbibliotheken, op. cit.*, s. 117.

9 *50 lat Biblioteki Narodowej. Warszawa 1928-1978*. Warszawa 1984, s. 102.

10 *Biblioteka Narodowa w latach 1945-1956*. Warszawa, 1958, s. 138-139; *Biblioteka Narodowa w dwudziestolecu PRL. Jej prace i klejnoty*. Warszawa 1958, s. 19.

11 Korespondencja z Biblioteką Narodową [2013-09-17].

wysyłano 16 bibliotekom raz w tygodniu¹². Pierwsza taśma testowa opuściła bibliotekę w październiku, a regularny tygodniowy serwis rozpoczął się miesiąc później. Placówki, które przystąpiły do programu miały opiniować nową usługę.

Opracowanie formatu MARC i rozwój protokołów przesyłu danych między komputerami spowodowało, że współcześnie budowa katalogu komputerowego biblioteki może być wspomagana importem opisów bibliograficznych z innych źródeł. Większość dostępnych na rynku systemów bibliotecznych udostępnia taką funkcjonalność. Możliwość pobierania danych oferują przede wszystkim biblioteki narodowe. Mogą to być usługi płatne, częściowo płatne, bądź też darmowe. Wśród bibliotek, które zdecydowały się świadczyć je odpłatnie wymienić można m.in. Bibliotekę Kongresu. W ofercie tej placówki znajduje się *MARC Distribution Services*¹³, w ramach której zainteresowane biblioteki poprzez FTP mogą pobrać rekordy w formacie MARC z czternastu specjalnie opracowanych baz danych. Dostępne są dwie opcje tej usługi: abonament na bieżący rok, albo dostęp do danych retrospektywnych. Rekordy pobrane mogą być w formacie MARC 21 i MARC XML. Szczegółowe dane o liczbie dostępnych rekordów oraz cenie usługi podano w Tab. 1.

Tab. 1. Cennik usługi *MARC Distribution Services*

Baza danych	Zawartość	Bieżąca subskrypcja		Usługa retrospektywna		
		Liczba rekordów	Cena	Zakres	Liczba rekordów	Cena
Books All	książki we wszystkich językach publikowane na całym świecie	800 000	13 925 (tyg.) 16,675 (dzienna)	1968–2012	9 880 000	20 430
Books English	książki anglojęzyczne	420 000	9 600	1968–2012	5 053 000	12 325
Books U.S.	książki wydane w Stanach Zjednoczonych	285 000	7 670	1968–2012	3 350 000	7 890
Classification	klasyfikacja Biblioteki Kongresu	5 000	3 975	–	635 000	3 975
Complete Service	wszystkie bazy danych	1 000 000	19 155 (tyg.) 21 905 (dzienna)	1968–2012	12 201 600	27 750
Computer Files	dokumenty elektroniczne	500	960	1990–2012	600	670
Copyright Cataloging: Monographs, Documents, and Serials	informacje zawarte w copyright	700 000	28 700	1978–2012	25 112 000	50 225

12 Były to: Argonne National Laboratory; Georgia Institute of Technology; Harvard University; Indiana University; Montgomery County Public Schools; Nassau (County) Library System; National Agricultural Library; Redstone Scientific Information Center; Rice University; University of California Institute of Library Research, Los Angeles; University of Chicago; University of Florida; University of Missouri; University of Toronto; Washington State Library; and Yale University. Biblioteki te wybrano spośród czterdziestu, które zgłosiły się do projektu. Por.: Aram, H.D. *Machine-Readable Cataloging (MARC) Program* [online]. [dostęp: 2013-09-01]. Dostępny w Internecie: <http://polaris.gseis.ucla.edu/gleazer/260_readings/avram.pdf>, s. 1712–1713.

13 *MARC Distribution Services* [online]. [dostęp: 2013-09-01]. Dostępny w Internecie: <<http://www.loc.gov/cds/products/marcDist.php>>.

Copyright Select (database)	informacje zawarte w copyright – według selekcji zamykającego	wycena indywidualna				
Maps	mapy	25 000	1 170	1973–2012	297 000	1 335
Music	dokumenty dźwiękowe i druki muzyczne	46 000	1 170	1984–2012	512 000	1 595
Name Authorities	Hasła osobowe, korporatywne i geograficzne	900 000	10 565	1977–2012	8 607 000	10 675
Serials	rekordy programu: Cooperative Online Serials Program	170 000	4 740	1973–2012	1 274 000	6 050
Subject Authorities	hasła rzeczowe Biblioteki Kongresu	7 500	2 990	1986–2012	412 000	1 525
Visual Materials	materiały wizualne m.in. nagrania video	25 000	1 170	1972–2012	220 000	1 335

Opracowanie własne na podstawie *MARC Distribution Services* [online]. [dostęp: 2013-09-01]. Dostępny w Internecie: <<http://www.loc.gov/cds/products/marcDist.php>>

Z kolei biblioteką, która zdecydowała się na udostępnianie opisów innym bibliotekom tylko za częściową odpłatnością jest Biblioteka Narodowa w Niemczech. Usługa *Daten-shop* bazuje na rekordach znajdujących się w katalogu tej biblioteki¹⁴. Połączenie i pobieranie danych organizowane jest poprzez protokół SRU lub protokół OAI-PMH i aby z niego korzystać, należy podpisać umowę z biblioteką¹⁵. Biblioteka zdecydowała o podziale na dane, które można pobierać bezpłatnie, oraz te, za korzystanie z których należy zapłacić. Wszystkie dokumenty, których opisy ukazały się w bibliografii narodowej do 31 grudnia 2011 r. są darmowe. Za te rejestrowane po tym roku należy uiścić opłatę. Biblioteka wprowadziła jednak rozwiązanie o nazwie Moving Wall, które polega na tym, że wyznaczona data graniczna z zakończeniem każdego roku przesuwa się o kolejne 12 miesięcy¹⁶. Dodatkowo wszelkie opisy dokumentów elektronicznych, które rejestrowane są w części O niemieckiej bibliografii narodowej oraz hasła wzorcowe z prowadzonej przez bibliotekę kartoteki haseł wzorcowych, niezależnie od roku ich powstania, mogą być pobierane bez opłat. Opłaty za usługę są zależne od liczby pobranych rekordów (Tab. 2). Specjalną usługą jest także importowanie danych według indywidualnych kryteriów wyszukiwawczych użytkownika usługi np. numerów ISBN, czy grupy rzeczowej. Możliwe jest także dostarczenie zestawu danych retrospektywnych według życzenia klienta. Rekordy mogą być pobierane w następujących formatach: MARC 21-XML, MABxml-1, oai-dc, RDFxml¹⁷.

14 Katalog Biblioteki Narodowej w Niemczech pełni jednocześnie rolę bibliografii narodowej.

15 Istnieje możliwość dostępu testowego umożliwiającego pobór 100 opisów. *Bibliografische Dienste*. Leipzig, Frankfurt am Main, 2012, s. 22.

16 *Geschäftsmodell für die Nutzung von Datendiensten der Deutschen Nationalbibliothek seit 1. Juli 2012* [online]. [dostęp 2013-09-01]. Dostępny w Internecie: <http://www.dnb.de/DE/Service/DigitaleDienste/Geschaeftsmodell/geschaeftsmodell_node.html;jsessionid=C42BC967D3D824770F8D920088EF08C8.prod-worker3>.

17 *Willkommen im Daten-shop* [online]. [dostęp 2013-09-01]. Dostępny w Internecie: <<https://portal.dnb.de/metadataShop.htm>>.

Tab. 2. Cennik usługi *Datenshop*

Liczba rekordów	Cena w EUR
do 100	10,00
do 500	47,00
do 1 000	89,00
do 2 500	211,00
do 5 000	402,00
do 10 000	760,00
Do 20 000	1 435,00

Źródło: Informacja otrzymana z Biblioteki Narodowej w Niemczech

Bezpłatną usługę eksportu danych bibliograficznych z własnego katalogu oferuje Biblioteka Narodowa w Warszawie. Rozprowadzanie danych w postaci elektronicznej rozpoczęła pod koniec lat dziewięćdziesiątych. W lipcu 1992 r. Pracownię Centralnie Drukowanych Kart Katalogowych przekształcono w Ośrodek Rozpowszechniania Danych Biblioteki Narodowej na Nośnikach Elektronicznych, a rok później w Ośrodek Upowszechniania Informacji na Nośnikach Elektronicznych, który zajmował się tylko dystrybucją danych na nośnikach elektronicznych¹⁸. Od grudnia 2010 r. zainteresowane poborem danych biblioteki muszą zgłosić się do Biblioteki Narodowej, aby otrzymać dostęp do serwera i protokołu Z39.50. Przed tym terminem połączenie się z serwerem i pobór danych nie wymagał dodatkowych formalności¹⁹.

Usługę dostarczania danych katalogowych oferują nie tylko biblioteki, ale także centralne katalogi. Przykładem może być katalog NUKAT. Zainteresowane importem danych z tego katalogu placówki muszą podpisać umowę o współpracy biernej. W jej ramach mogą nieodpłatnie pobierać rekordy. W zamian za to informacja o bibliotece, która posiada dany dokument i pobrała opis, pojawia się w katalogu i jest widoczna dla wszystkich jego użytkowników²⁰.

Biblioteka może także powierzyć opracowanie zbiorów firmie zewnętrznej na zasadzie outsourcingu. Jest to rozwiązanie, które ma przede wszystkim obniżyć koszty pracy, ale budzi wątpliwości przede wszystkim z punktu widzenia jakości świadczonych usług. W dyskusji nad wykorzystaniem usług outsourcingowych w opracowaniu zbiorów zwraca się uwagę, że sprzedawca w celu obniżenia kosztów może nie zatrudniać specjalistów z dziedziny opracowania zbiorów. Dodatkowo rozwiązanie to może spowodować zanik umiejętności katalogowania i indeksowania wśród pracowników bibliotek, a także będzie działać szkodliwie na inicjatywy katalogowania kooperatywnego. Z drugiej strony skupienie się nad jedną czynnością powoduje dużo lepszą specjalizację i jest gwarantem jakości dostarczanych bibliotekom opisów, a odciążenie bibliotekarzy bieżącym katalogowaniem, da im możliwość poświęcenia czasu na poprawianie jakości starszych opisów, czy uczestnictwo w pracach nad kartotekami autorytatywnymi na poziomie narodowym²¹.

18 Korespondencja z Biblioteką Narodową [2013-09-17].

19 *Pobieranie danych z katalogu BN* [online]. 27.02.2011 14:33 [dostęp: 2013-09-01]. Dostępny w Internecie: <<http://www.bn.org.pl/archiwum-ogloszen/78-pobieranie-danych-z-katalogu-bn.html>>.

20 *Rodzaje współpracy* [online]. 05.08.2011 [dostęp: 2013-09-01]. Dostępny w Internecie: <http://centrum.nukat.edu.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=31&Itemid=98>.

21 K. A. Libby, D. M. Caudle, *A survey on the outsourcing of cataloging in academic libraries. College & Research Libraries* [online]. 1997, Vol. 58, no. 6 [dostęp 2013-09-01]. Dostępny w Internecie: <<http://cr.l.acrl.org/content/58/6/550.full.pdf+html>>. Online ISSN 2150-6701, s. 551-552.

Outsourcing opracowania zbiorów skierowany jest do trzech typów odbiorców. Pierwszym są biblioteki, które potrzebują pomocy w opracowaniu specjalnej grupy dokumentów np. dokumentów dźwiękowych, elektronicznych, filmów, publikacji w wybranym języku, czy przekazywanych bibliotece darów. Kolejną grupą są biblioteki specjalne, które ze względu na małą liczbę pracowników nie są w stanie opracowywać zbiorów na bieżąco. Są to także takie placówki, które mają zbyt małą liczbę nabytków, aby zatrudnić wysoko wykwalifikowanego pracownika, który będzie zajmował się tylko i wyłącznie opracowaniem zbiorów. Ostatnia grupa to duże biblioteki, które decydują się na przekazanie całego bieżącego opracowania firmie outsourcingowej²².

Pierwszą instytucją, która zdecydowała się powierzyć w całości katalogowanie formalne i rzeczowe firmie zewnętrznej, był Wright State University. Usługa zewnętrzna miała obniżyć koszty katalogowania z 17 do 6 dolarów. Oprócz tego poszczególne biblioteki uniwersyteckie nie były w stanie szybko i regularnie wprowadzać nowych nabytków do katalogu bibliotecznego, a wprowadzane przez dyrekcję placówki zmiany w organizacji pracy nie przynosiły w tym względzie znaczącej poprawy. Zdecydowano więc, w 1993 r., o powierzeniu opracowania firmie OCLC. W 1985 r. wprowadziła ona usługę o nazwie *TECHPRO* (*Technical Processing*) obejmującą bieżące opracowanie zbiorów. Było to uzupełnienie istniejącej usługi o nazwie *RETROCON*, w ramach której firma oferowała spersonalizowaną retrokonwersję. Obecnie w ofercie OCLC usługa opracowania zbiorów nosi nazwę *Contract Cataloging*. Obejmuje ona opracowanie różnych typów dokumentów w 30 językach. Oprócz tego pracownicy OCLC mogą opatrzyć dokumenty znakami własnościowymi, a początkowo oferowano także wydruk kart katalogowych. Minimalna wielkość zlecenia to 200 tytułów rocznie i 25 tytułów w jednej dostawie²³.

Jednym z najnowszych rozwiązań przyspieszających i wspomagających formalne i rzeczowe opracowanie zbiorów jest automatyczne katalogowanie. Jedną z bibliotek, która zdecydowała się na przetestowanie i wdrożenie takiego rozwiązania jest Biblioteka Narodowa w Niemczech. Decyzję podjęto w związku z rozszerzeniem zadań Biblioteki Narodowej, do którego doszło w 2006 r. Dodatkowo ustawowo zobowiązano wtedy bibliotekę do gromadzenia w ramach egzemplarza obowiązkowego także dokumentów elektronicznych. Oprócz problemów związanych z techniką pozyskiwania i archiwizowania tego typu zbiorów, biblioteka stanęła także przed problemem ich opracowania i publikowania rekordów w bibliografii narodowej. Przy rocznym wpływie dokumentów na poziomie prawie 750.000 rocznie²⁴ biblioteka nie dysponuje odpowiednią liczbą pracowników, aby bez opóźnień opracowywać także dokumenty elektroniczne. Na początku 2009 r. rozpoczęto *Projekt PETRUS* (*Prozessunterstützende Software für die digitale Deutsche Nationalbibliothek*). W projekcie tym uczestniczyli pracownicy działów: formalnego i rzeczowego opracowania zbiorów, IT oraz odpowiedzialnego za usługi cyfrowe. W ramach projektu

---

22 C. M. Whitacre, *OCLC's TECHPRO service*. In *Vendors and librarians speak on outsourcing cataloging and acquisitions*. Ed. E. Duranceau. *Balance Point* [online]. Fall 1994 [dostęp: 2013-09-01]. Dostępny w Internecie: <<http://www.columbia.edu/cu/libraries/inside/units/bibcontrol/osmc/block.pdf>>, s. 77.

23 *Contract Cataloging. Overview* [online]. [dostęp: 2013-09-01]. Dostępny w Internecie: <<http://www.oclc.org/contract-cataloging/overview.en.html>>

24 Dane z 2011 roku. Por. *Deutsche National Bibliothek Jahresbericht 2011*. Leipzig, Frankfurt Am Main, 2012, s. 40.

został wypracowany system łączący konwencjonalne i maszynowe metody opracowania zbiorów. Wprowadzony w biblioteki system automatycznego katalogowania aktualnie dotyczy tylko dokumentów elektronicznych, jednak w dalszej perspektywie założono, że obejmie wszystkie formy dokumentów dostępnych w bibliotece²⁵.

Cały system obejmuje procedury dotyczące różnych aspektów opracowania. Pierwsza, w ramach opracowania formalnego, dotyczy rozpoznania danych bibliograficznych opracowywanych jednostek i polega na łączeniu dokumentów o podobnych danych. Odbyna się to m.in. na podstawie analizy danych zewnętrznych oraz opisów znajdujących się w bibliotecznych bazach danych i umożliwia wykorzystanie istniejących już rekordów. Automatycznie przejmowane są opisy formalne innych wydań tego samego dzieła oraz od marca 2011 r. równoległe ukazujących się wydań papierowych. Z kolei od połowy 2011 r. automatycznie łączone są nazwy osobowe występujące w przejętych rekordach z odpowiednimi hasłami z kartoteki hasel wzorcowych. Zgodnie z ideą FRBR/RDA w przyszłości rozpoznawane powinny być także inne równoległe wydania opracowywanego dokumentu elektronicznego, nie tylko te drukowane. Planuje się także funkcję rozpoznawania publikacji jednego wydawcy²⁶.

Procedura druga to analiza tekstu i jego opracowanie rzeczowe. Jako podstawę tego postępowania system przyjmuje pełne teksty opracowywanych dokumentów, zdigitalizowane spisy treści publikacji drukowanych oraz dane bibliograficzne. Na podstawie tych źródeł przeprowadzana jest automatyczna analiza tekstu, po której nadawane zostają symbole grup Klasyfikacji Deweya lub klasyfikacji dokumentów o tematyce medycznej oraz hasła rzeczowe pochodzące z *Gemeinsame Normdatei*. Klasyfikowanie w odniesieniu do publikacji niemiecko- i angielskojęzycznych uruchomiono w 2012 r. W opisach dokumentów poddanych tej procedurze w odpowiednim polu zaznacza się pochodzenie symbolu. Tematowanie obejmuje tylko publikacje niemieckojęzyczne i na razie jest jeszcze w fazie testów²⁷.

Jednymi z ważniejszych usług wspomagających opracowanie zbiorów są te, które mają pomagać w retrokonwersji katalogów kartkowych na komputerowe. Niewystarczająca często liczba pracowników komputeryzujących się bibliotek powodowała bowiem, że dokumenty starsze nie mogły być retrospektywnie katalogowane, przede wszystkim ze względu na dodatkowe koszty i długi czas procedury. Problem nasilił się w połowie lat 90-tych, kiedy komputeryzacja bibliotek stała się bardziej popularna. W okresie tym odnotowano w Wielkiej Brytanii 50 milionów, a w Niemczech 52 miliony rekordów, które wymagały wprowadzenia do katalogów komputerowych bibliotek²⁸. Aby rozwiązać ten problem, zaczęto w bibliotekach wykorzystywać transformację już istniejących manualnych rekordów na formę czytelną maszynowo²⁹. Wśród usług mających wspomagać

25 C. Schöning-Walter, *Automatische Erschließung – Strategie und Leitlinien der Deutschen Nationalbibliothek* [online]. April 2013 [dostęp: 2013-09-01]. Dostępny w Internecie: <http://www.dnb.de/SharedDocs/Downloads/DE/DNB/wir/petrus/petrusStrategieLeitlinie.pdf?__blob=publicationFile>, s. 4.

26 Ibid., s. 5, 7.

27 Ibid., s. 6, 8–9.

28 O. C. Oberhausen, *Card-Image Public Access Catalogues (CIPACs). A critical consideration of a cost-effective alternative to full retrospective catalogue conversion* [online]. Birmingham, 2002 [dostęp: 2013-09-01]. Dostępny w Internecie: <http://eprints.rclis.org/8552/1/OCO_MSc_Thesis.pdf>, s. 1.

29 Ibid.

ten proces w bibliotekach wyróżnić można skanowanie kart katalogowych jako obrazów. Opcja ta polega na skanowaniu istniejących drukowanych kart katalogowych i ich zapisie w postaci plików graficznych oraz wykorzystaniu specjalnego oprogramowania umożliwiającego ich przeszukiwanie. Zeskanowane karty prezentowane są na tej samej zasadzie, co w katalogu kartkowym, a co za tym idzie, wyszukuje się odpowiednią „skrzynkę”, czyli grupę liter, aby znaleźć kartę interesującej pozycji. Wykorzystanie procesu OCR przy skanowaniu daje dodatkowo możliwość wyszukiwania według haseł zeskanowanych kart katalogowych. Powstały w ten sposób katalog nosi nazwę *Card-Image Public Access Catalogues* (CIPAC). Pierwszy raz tego typu rozwiązanie wprowadzono w 1994 r. w bibliotece Uniwersytetu Princeton³⁰. CIPAC można przeszukiwać z dowolnego miejsca poprzez Internet. Rozwiązanie takie umożliwia także drukowanie lub zapisywanie poszczególnych kart katalogowych oraz oszczędza miejsce w bibliotece. CIPAC wyposażony w dodatkowe oprogramowanie posiadać może funkcję zdalnego zamawiania książek. Niestety, nie oferuje tak zaawansowanych możliwości wyszukiwawczych jak standardowy OPAC, a dla czytelników biegłych w obsłudze komputera, którzy nigdy nie korzystali z katalogów kartkowych, wyszukiwanie w nim może powodować problemy.

Innym rozwiązaniem, które umożliwia wprowadzenie opisów z kart katalogowych do katalogu komputerowego, jest ich przepisanie. Biblioteki powierzają to zadanie firmom zewnętrznym, które zazwyczaj korzystają z usług pracowników z krajów rozwijających się w celu obniżenia kosztów oferowanej usługi. Przykładem może być katalog biblioteki Uniwersytetu w Salzburgu, który „przepisywany” był w Rumunii³¹.

Omówione usługi nie są wszystkimi, z których biblioteki mogły lub mogą korzystać w celu usprawnienia pracy działu opracowania zbiorów. Wydaje się jednak, że są one najbardziej reprezentatywne dla analizowanego zagadnienia. Na ich przykładzie można bowiem pokazać, jaki wpływ na opracowanie zbiorów miały pierwsze rozwiązania tego typu oraz, w jakim kierunku podążać będzie dalszy rozwój tego aspektu pracy bibliotecznej. Jest to szczególnie ważne z punktu widzenia organizacji pracy działu opracowania zbiorów.

BIBLIOGRAFIA:

1. *50 lat Biblioteki Narodowej. Warszawa 1928–1978*. Warszawa, 1984.
2. Aram H.D., *Machine-Readable Cataloging (MARC) Program* [online]. [dostęp: 2013-09-01]. Dostępny w Internecie: <http://polaris.gseis.ucla.edu/gleazer/260_readings/avram.pdf>, s. 1712–1730.
3. *Arbeitsgemeinschaft der Spezialbibliotheken Bericht über die 11. Tagung in Stuttgart: 15. bis 17. März 1967* [online]. Kiel, 1967. [dostęp: 2013-09-01]. Dostępny w Internecie: <opus4.kobv.de/opus4-tuberlin/files/3080/11_ASPB_1967_OCR.pdf>.
4. Barbian JP., Simon-Ritz F., *Zum 100. Gründungstag der Nationalbibliothek in Leipzig*. TLZ.de [online]. 16.09.12 [dostęp: 2007-09-01]. Dostępny w Internecie: <<http://www.tlz.de/web/zgt/kultur/detail/-/specific/Zum-100-Gruendungstag-der-Nationalbibliothek-in-Leipzig-355209710>>.

30 O. C. Oberhauser, *Card-Image Public Access Catalogues (CIPACs). Issues concerned with their planning and implementation*. Libri [online]. 2003, Vol. 53 [dostęp: 2013-09-01]. Dostępny w Internecie: <<http://www.librijournal.org/pdf/2003-1pp54-70.pdf>>, s. 54.

31 *Universität Salzburg. Salzburg ORF.at* [online]. 08.12.2008 [dostęp: 2013-09-01]. Dostępny w Internecie: <<http://sbgv1.orf.at/stories/327450>>.

5. *Bibliografische Dienste*. Leipzig, Frankfurt am Main 2012.
6. *Biblioteka Narodowa w dwudziestoleciu PRL. Jej prace i klejnoty*. Warszawa 1958.
7. *Biblioteka Narodowa w latach 1945–1956*. Warszawa 1958.
8. *Contract Cataloging. Overview* [online]. [dostęp: 2013-09-01]. Dostępny w Internecie: <<http://www.oclc.org/contract-cataloging/overview.en.html>>.
9. Dawson J.M., *The Library of Congress. Its role in cooperative and centralized cataloging* [online]. [dostęp: 2013-09-01]. Dostępny w Internecie: <<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.185.1285&rep=rep1&type=pdf>>, s. 85
10. *Deutsche National Bibliothek Jahresbericht 2011*. Leipzig, Frankfurt am Main 2012.
11. *Geschäftsmodell für die Nutzung von Datendiensten der Deutschen Nationalbibliothek seit 1. Juli 2012* [online]. [dostęp 2013-09-01]. Dostępny w Internecie: <http://www.dnb.de/DE/Service/DigitaleDienste/Geschaeftsmodell/geschaeftsmodell_node.html;jsessionid=C42BC967D3D82470F8D920088EF08C8.prod-worker3>
12. Korespondencja z Biblioteką Narodową [2013-09-17].
13. Libby K. A., Caudle D. M., *A survey on the outsourcing of cataloging in academic libraries. College & Research Libraries* [online]. 1997, Vol. 58, no. 6 [dostęp 2013-09-01]. Dostępny w Internecie: <<http://crl.acrl.org/content/58/6/550.full.pdf+html>>. Online ISSN 2150-6701, s. 551–552.
14. *MARC Distribution Services* [online]. [dostęp: 2013-09-01]. Dostępny w Internecie: <<http://www.loc.gov/cds/products/marcDist.php>>.
15. Oberhausen O. C., *Card-Image Public Access Catalogues (CIPACs). A critical consideration of a cost-effective alternative to full retrospective catalogue conversion* [online]. Birmingham 2002 [dostęp: 2013-09-01]. Dostępny w Internecie: <http://eprints.rcdis.org/8552/1/OCO_MSc_Thesis.pdf>.
16. Oberhauser O. C., *Card-Image Public Access Catalogues (CIPACs). Issues concerned with their planning and implementation. Libri* [online]. 2003, Vol. 53 [dostęp: 2013-09-01]. Dostępny w Internecie: <<http://www.librijournal.org/pdf/2003-1pp54-70.pdf>>, s. 54–70.
17. *Pobieranie danych z katalogu BN* [online]. 27.02.2011 14:33 [dostęp: 2013-09-01]. Dostępny w Internecie: <<http://www.bn.org.pl/archiwum-ogloszen/78-pobieranie-danych-z-katalogu-bn.html>>.
18. Putnam H., *Distribution of printed catalogue cards by the National Library* [online]. [dostęp: 2013-09-01]. Dostępny w Internecie: <<http://www.unz.org/Pub/Outlook-1902feb08-00383>>, s. 383–387.
19. *Rodzaje współpracy* [online]. 05.08.2011 [dostęp: 2013-09-01]. Dostępny w Internecie: <http://centrum.nukat.edu.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=31&Itemid=98>
20. Schöning-Walter C., *Automatische Erschließung – Strategie und Leitlinien der Deutschen Nationalbibliothek* [online]. April 2013 [dostęp: 2013-09-01]. Dostępny w Internecie: <http://www.dnb.de/SharedDocs/Downloads/DE/DNB/wir/petrus/petrusStrategieLeitlinie.pdf?__blob=publicationFile>, s. 4.
21. *Universität Salzburg. Salzburg ORF.at* [online]. 08.12.2008 [dostęp: 2013-09-01]. Dostępny w Internecie: <<http://sbgv1.orf.at/stories/327450>>
22. Whitacre C. M., *OCLC's TECHPRO service. In Vendors and librarians speak on outsourcing cataloging and acquisitions*. Ed. E. Duranceau. *Balance Point* [online]. Fall 1994 [dostęp: 2013-09-01]. Dostępny w Internecie: <<http://www.columbia.edu/cu/libraries/inside/units/bibcontrol/osmc/block.pdf>>, s. 77.
23. *Willkommen im Datenshop* [online]. [dostęp 2013-09-01]. Dostępny w Internecie: <<https://portal.dnb.de/metadataShop.htm>>
24. *Zweihundert Jahre Library of Congress in Washington*. Von R. Wüst [online]. [dostęp: 2013-09-01]. Dostępny w Internecie: <<http://www.b-i-t-online.de/archiv/1999-02/fachbeit/wuest/artikel.htm>>

Summary: The process of collections cataloguing has always required a strong specialisation and a lot of work from the librarians and from the libraries – a lot of expenditure on work in the cataloguing departments. In libraries that employed too few specialists, the detail of description was often ignored dominated by the current servicing the reader. In order to improve the situation commercial companies, publishing houses and some libraries put in an offer of services supporting the process of collections cataloguing. The article also presents the most interesting solutions that facilitate collections cataloguing and that are being introduced in Poland and in the world.

PROBLEMY
WSPÓŁKATALOGOWANIA ZBIORÓW,
WSPÓŁPRACA BIBLIOTEK Z NUKATEM

Iwona Wiśniewska

Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie. Centrum NUKAT

WSPÓŁKATALOGOWANIE – REZULTATY 10 LAT KOOPERACJI

Słowa kluczowe: NUKAT, katalogowanie, współpraca biblioteki.

Streszczenie: Współpraca bibliotek – konsorcja, platformy. Historia katalogu centralnego NUKAT, jego rozwój i stan obecny. Współkatalogowanie – korzyści płynące ze współpracy i ich efekty w katalogach lokalnych (na przykładzie danych uzyskanych z najaktywniejszych bibliotek). Współpraca z Biblioteką Narodową. Narzędzia informatyczne bazy NUKAT ułatwiające codzienną kooperację. Obecność bibliotek w światowym obiegu informacji – współpraca międzynarodowa.

W Ustawie o bibliotekach z dnia 27 czerwca 1997 r. w artykule 4 zapisano:

„Do podstawowych zadań bibliotek należy:

*1) gromadzenie, opracowywanie, przechowywanie i ochrona materiałów bibliotecznych;
2) obsługa użytkowników, przede wszystkim udostępnianie zbiorów oraz prowadzenie działalności informacyjnej, zwłaszcza informowanie o zbiorach własnych, innych bibliotek, muzeów i ośrodków informacji naukowej, a także współdziałanie z archiwami w tym zakresie”.*

Już z tego zapisu ustawy widać konieczność współpracy bibliotek z innymi bibliotekami, a także z innymi instytucjami. Nie zdefiniowano jednak dokładnie, na czym ta współpraca ma polegać. W powszechnym rozumieniu jej zakres i zasięg powinien mieścić się w jednej z definicji:

– zdolność tworzenia więzi i współdziałania z innymi, umiejętność pracy w grupie na rzecz osiągnięcia wspólnych celów, umiejętność zespołowego wykonywania zadań i wspólnego rozwiązywania problemów (...), współpraca i współdziałanie prowadzą do tworzenia wewnętrznych więzi wśród członków grupy, jak też rodzą ich poczucie tożsamości z zespołem, co zapewnia trwanie i sprawne funkcjonowanie tego zespołu na rzecz osiągnięcia wspólnych celów jego członków²,

– działalność prowadzona wspólnie przez jakieś osoby, instytucje lub państwa³.

Początki współpracy bibliotek w Polsce sięgają połowy XX w. Wówczas było to współtworzenie kartkowych katalogów centralnych prowadzonych przez Bibliotekę Narodową (BN) oraz realizowanie wypożyczeń międzybibliotecznych. Takie współdziałanie przetrwało do początku lat 90., jednak polskie bibliotekarstwo pozostawało w tym zakresie daleko za

1 <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19970850539>, dostęp 27 lipca 2013.

2 <http://pl.wikipedia.org/wiki/Wsp%C3%B3lpraca>, dostęp 27 lipca 2013.

3 <http://sjp.pwn.pl/szukaj/wsp%C3%B3lpraca>, dostęp 27 lipca 2013.

światowymi trendami. W Stanach Zjednoczonych, gdzie pierwsze konsorcja⁴ biblioteczne powstały w latach 30. XX w. dostrzeżono, że współdziałanie może sprzyjać lepszemu zaspokajaniu określonych potrzeb użytkowników. Kiedy na przełomie lat 70. i 80. doszło do zachłyśnięcia się nowymi technologiami (lokalne systemy biblioteczne i CD-ROMy jako nośniki danych w lokalnych sieciach komputerowych), przyczyniło się to do spadku zainteresowania współpracą środowiskową. Z początkiem lat 90. zaobserwowano ponowny wzrost współpracy i rozwój nowych typów konsorcjów bibliecznych. Było to wynikiem gwałtownych zmian technologii telekomunikacyjnych i informacyjnych oraz potrzebą upowszechnienia dostępu do informacji gromadzonej w bazach danych. Nie bez znaczenia było również wprowadzenie zmian w finansowaniu instytucji macierzystych, redukcje budżetów, a co za tym idzie – ograniczenie środków na działalność bibliotek. Grażyna Piotrowicz w artykule opublikowanym w portalu EBIB wskazała 3 cele, jakie przyświecały bibliotekom zachodnim, które podejmowały decyzje o przystąpieniu do konsorcjum:

- chęć wzbogacenia zasobów bibliotek poprzez dzielenie się istniejącymi zbiorami lub zasobami przez wirtualne katalogi centralne albo przez serwisy dostarczania dokumentów, które dla członków konsorcjów dostępne są bezpośrednio przez członkowskie holdingi biblieczne,
- dążenie do redukcji kosztów operacji dla bibliotek członkowskich (np. redukcja kosztów za komercyjne bazy danych),
- możliwość oddziaływania w przyszłości na to, jak informacja będzie tworzona, wprowadzana na rynek i nabywana przez biblioteki⁵.

W Polsce okres pierwszych lat po transformacji ustrojowej przyniósł środowisku bibliotekarskiemu wzrost liczby inicjatyw, które miały zmienić postrzeganie środowiska i jego funkcji w społeczeństwie. Rozwój szkolnictwa społecznego i prywatnego różnych stopni, zmiany technologiczne w procesach bibliecznych oraz zmiany w finansowaniu, to główne czynniki, które wymusiły zmiany w funkcjonowaniu i działalności bibliotek. Żeby nie stracić użytkowników i przystosować się do nowej rzeczywistości biblioteki, czy to publiczne, czy też szkół wyższych, rozpoczęły organizowanie się w konsorcja/zespoły/platformy. Współdziałanie objęło cały kraj, biblioteki jednego lub różnych typów, a współpraca dotyczyła wdrażania systemów bibliecznych, tematyki zbiorów, rodzajów nośników, na których udostępniano zbiory, grup użytkowników, np.:

- Porozumienie o powołaniu Zespołu Koordynacyjnego VTLS (1993),
- Krakowski Zespół Biblieczny (1994),
- Górnośląskie Konsorcjum Bibliotek Naukowych (1995),
- Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe (1996),
- Trójmiejski Zespół Biblieczny (1996),
- Konsorcjum CDROMWAN (1997),
- Porozumienie „Biblioteka z Horyzontem” (1997),

4 Konsorcjum – organizacja zrzeszająca kilka podmiotów gospodarczych na określony czas, w konkretnym celu <http://pl.wikipedia.org/wiki/Konsorcjum>, dostęp 25 sierpnia 2013.

5 G. Piotrowicz, *Konsorcja bibliotek uczelnianych – wczoraj, dziś, jutro*, „EBIB” 7/2002, dostęp 30 kwietnia 2013.

- Szczeciński Zespół Biblioteczny (1999),
- Środowiskowy System Udostępniania Baz Danych (1999),
- Krajowe Konsorcjum Chemical Abstracts (2000)
- Konsorcjum Bibliotek Naukowych Regionu-Kujawsko-Pomorskiego (2003),
- Zespół Bibliotek Naukowych Województwa Pomorskiego (2003).

Różnorodność i liczba ciał międzybibliotecznych, które zajmują się organizowaniem różnych aspektów współpracy wskazują, że wszelkie platformy współdziałania są ciągle bardzo potrzebne. To za ich pośrednictwem realizowane są wskazane w ustawie podstawowe zadania bibliotek. Wraz ze zwiększającymi się wymaganiami stawianymi środowisku bibliotecznemu działalność bibliotek spoza tych inicjatyw przestaje być zauważalna, a wiele podstawowych zadań nie jest realizowanych.

Przykładem współpracy bardzo różnych bibliotek jest tworzony metodą współkatalogowania katalog centralny NUKAT. Idea stworzenia takiego katalogu powstała na długo przed tym, zanim 5 lipca 2002 r. pierwszy rekord bibliograficzny trafił do tej bazy⁶. O projekcie wspólnego katalogu opowiadała polskim bibliotekarzom w połowie lat 90. Anna Paluszkiwicz. Jego częścią miała być zapoczątkowana w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie, w 1993 r., Centralna Kartoteka Haseł Wzorcowych (CKHW)⁷, do której sukcesywnie przystępowały kolejne biblioteki, dostrzegające sens we wspólnym opracowywaniu i stosowaniu ujednoczonych nazw jako punktów dostępu do danych gromadzonych w katalogach komputerowych. Koncepcja katalogu opracowana przez międzybiblioteczny zespół opierała się na dwóch filarach – rozpoczęciu budowania źródła gotowych opisów dokumentów metodą współkatalogowania oraz zastosowaniu istniejącej CKHW w katalogu centralnym i kontynuowaniu jej współtworzenia. W trosce o poprawność danych zrezygnowano z przejęcia danych z któregośkolwiek z istniejących wówczas katalogów komputerowych. Wyjątkiem było przejęcie we wrześniu 2002 r. ponad 20 tys.⁸ rekordów dla czasopism z Centralnej Kartoteki Tytułów Czasopism (CKTCz) – pierwszego w Polsce katalogu tworzonego metodą współkatalogowania, prowadzonego od 1995 r.

W 2002 r. współkatalogowanie w katalogu NUKAT rozpoczęły 23 biblioteki, które stosowały różne zintegrowane systemy biblioteczne – przede wszystkim system VTLs/Virtua, ale również HORIZON, ALEPH i PROLIB. W założeniach projektowych ustalono, że do katalogu centralnego przyjmowane będą opisy tworzone online z autopsji, a potrzebne do opracowania dokumentu rekordy kartoteki haseł wzorcowych (KHW) muszą być wcześniej przygotowane i zatwierdzone w bazie CKHW. Zarówno rekordy KHW, jak i rekordy bibliograficzne (BIB) wprowadzane będą do obszaru roboczego (bufora) katalogu centralnego i dopiero po zweryfikowaniu przez administratorów za-

6 Bibliografia artykułów nt. historii katalogu NUKAT dostępna na stronie Centrum NUKAT, http://centrum.nukat.edu.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=21&Itemid=87, dostęp 27 lipca 2013.

7 Wspólna Kartoteka Haseł Wzorcowych współtworzona była początkowo przez BUW, BJ, BUG i BG AGH.

8 W literaturze istnieją rozbieżności, co do liczby przejętych tytułów – porównaj: Burckhard M.: *10 lat z NUKATem. „Forum Bibliotek Medycznych” 2012, R. 5, nr 1(9) s. 17; Rowińska M., Kasprzyk A.: Googlizacja Estreichera czyli co dalej z tym NUKATem? // In: Stare i nowe w bibliotece : współpraca czy konkurencja : konferencja Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego: materiały konferencyjne / red. Maria Wrocławska, Justyna Jerzyk-Wojciecka, Łódź 2010, s. 128.*

twierdzone do bazy katalogu NUKAT. Do obsługi katalogu centralnego wybrano system VTLS/Virtua, a oprogramowanie klienta tego systemu miało służyć do wprowadzania danych. Licencje tego oprogramowania na zasadzie użyczenia, otrzyma ją (i otrzymuje) każda rozpoczynająca współpracę biblioteka, używająca w swoim katalogu lokalnym inny system biblioteczny. Podobną procedurę zastosowano do wprowadzania koniecznych w rekordach modyfikacji, również realizowanych online z zachowaniem ścieżki: bufor-kontrola-zatwierdzenie-baza. Na tych niezmiennych od początku zasadach współkatalogowanie w katalogu NUKAT opiera się do dziś. Powodzenie projektu w znacznym stopniu zależy od przejętych rozwiązań i ich przestrzegania oraz stosowania się bibliotekarzy do ustaleń. Za Marią Burchard, kierującą Centrum NUKAT od samego początku, można powtórzyć, że celem współtworzących katalog NUKAT „*jest poprawa warunków obsługi użytkowników bibliotek w Polsce poprzez udoskonalenie informacji o zbiorach i ułatwienie dostępu do zbiorów potrzebnych w pracy naukowej, dydaktycznej i samokształceniowej*”⁹.

Jak zatem przedstawia się historia współkatalogowania w bazie NUKAT? Co wspólnie osiągnęliśmy? Co jeszcze przed nami?

Niniejszy referat jest niezamierzoną kontynuacją trzech wcześniejszych tekstów, w których omówiono stan bazy i efekty współpracy do roku 2012¹⁰. Czynione okresowo takie podsumowania świetnie oddają obraz zmian, jakie zachodzą w przyjętych i stosowanych ustaleniach, wykazują, jak zmienia się sam proces współpracy, jakie nowe narzędzia informatyczne są wykorzystywane po obu stronach – w Centrum NUKAT i w bibliotekach współkatalogujących.

Od lipca 2002 r. liczba bibliotek współpracujących wzrosła prawie czterokrotnie. Jest ich dzisiaj 90 i dodatkowo 31 współpracuje biernie, czyli kopiuje do własnych lokalnych katalogów gotowe rekordy z katalogu centralnego. Uprawnienia do współpracy z NUKAT ma obecnie ponad 1.500 bibliotekarzy. Nasuwa się pytanie: Dlaczego tylko tyle bibliotek decyduje się na współpracę?¹¹ Dlaczego mimo zachęt ze strony Centrum NUKAT, prezentowania ewidentnych korzyści ze współpracy (m.in. obniżenia kosztów katalogowania i przyspieszenia budowania katalogów lokalnych) ciągle bardzo wiele bibliotek nie włącza się do współpracy? Centrum NUKAT stara się zachęcać potencjalnych partnerów informacjami o swoim katalogu i korzyściach, nie tylko ekonomicznych, jednak często napotyka na brak reakcji ze strony kolejnych instytucji. Czyżby decydenci nie umieli liczyć? Czy to bibliotekarze nie widzą korzyści? Takie pytania można mnożyć. Nawet po ponad 10 latach istnienia katalogu NUKAT nie tracą one na aktualności.

9 Burchard M.: *Dorobek polskich bibliotek stosujących oprogramowanie VTLS jako podstawa Narodowego Katalogu Centralnego NUKAT* // In: *Infobazy'99 : bazy danych dla nauki*, Gdańsk 1999, s. 502.

10 Zobacz: Rowińska M., Kasprzyk A.: *Googlizacja Estreichera...*, s. 127–139 ; Burchard M.: *Katalog centralny NUKAT – pięć lat współkatalogowania i co dalej?* // In: *Rola katalogu centralnego NUKAT w kształtowaniu społeczeństwa wiedzy w Polsce : praca zbiorowa* / red. Maria Burchard, Kamila Grzędzińska i Agnieszka Kasprzyk. Warszawa 2010, s. 25–35; Burchard M.: *10 lat z NUKAT-em*, op. cit. s. 14–23.

11 A. Kasprzyk, *NUKAT – czy doszliśmy do ściany?* // In: *NUKAT – Autostrada Informacji Cyfrowej : materiały z konferencji naukowej*, Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie, 18 marca 2013 [online]. Warszawa 2013. Dostępny w Internecie http://ebuw.uw.edu.pl/dlibra/docmetadata?id=111162&from=&dirids=1&ver_id=&lp=9&Ql=

Najbardziej przemawiającymi do wyobraźni liczbami są, rzecz jasna te, które wskazują na przyrost rekordów BIB i KHW w katalogu NUKAT. O ile baza CKHW w chwili rozpoczęcia współkatalogowania liczyła ok. 720 tys. rekordów haseł formalnych oraz rekordów słownictwa i rozwiniętych haseł przedmiotowych języka KABA, o tyle baza rekordów bibliograficznych na początku była pusta. Zerowa była też centralna informacja o zbiorach bibliotek partnerskich NUKAT budowana przy okazji kopiowania gotowych opisów bibliograficznych do katalogów lokalnych. Już krótko po rozpoczęciu współkatalogowania liczba rekordów skopiowanych przewyższyła liczbę opisów wprowadzanych. Oznacza to, że nawet przy skromnej początkowo zawartości katalogu NUKAT biblioteki znajdowały i kopiowały potrzebne im opisy. Z czasem, wraz ze wzrostem w katalogu NUKAT liczby rekordów BIB, coraz dynamiczniej rosło ich wykorzystanie (kopiowanie) do katalogów lokalnych bibliotek partnerskich. Liczba rekordów BIB skopiowanych, tożsama z liczbą symboli lokalizacji prezentowanych w katalogu NUKAT, świadczy o poziomie centralnej informacji oferowanej użytkownikom NUKAT. Na dzień 1 września 2013 r. osiągnęła ona poziom 9.443.038 rekordów. Właściwe ustawienia „Opcji katalogowania” w kliencie systemu VIRTUA pozwala na automatyczne dodawanie w katalogu NUKAT symbolu biblioteki pobierającej opis. Ten symbol każdorazowo staje się linkiem łączącym rekord w katalogu NUKAT z odpowiadającym mu rekordem w katalogu lokalnym.

Pierwsze podsumowanie działania katalogu NUKAT ukazało się w 2003 r. Ówczesny dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie, Henryk Hollender, zauważył rosnącą liczbę kopiowań rekordów – wiele bibliotek skopiowało wielokrotnie więcej rekordów niż wprowadziły do bazy centralnej¹². Wskaźnik kopiowania opisów z katalogu NUKAT, czyli budowania centralnej informacji i zasilania gotowymi opisami katalogów lokalnych ciągle rośnie w statystykach najbardziej dynamicznie, ale nieco inaczej niż wówczas można ocenić zapotrzebowanie na rekordy. W cenie są już nie tylko rekordy nowe, ale także i starsze powstające w trakcie rekatalogowania, bo ich obecność w bazie NUKAT przyspiesza „budowę katalogu lokalnego z minimalnym zaangażowaniem własnym”¹³. Nie zawsze na retropracowanie biblioteki pozyskują dodatkowe fundusze, dlatego przy włączeniu tych zadań w pracę bieżącą liczy się jak najmniejszy nakład pracy, a wyniki widoczne są w cyklicznych statystykach przekazywanych do organów założycielskich.

Aby pokazać i porównać efekty współkatalogowania w katalogu NUKAT z perspektywy katalogów lokalnych, do 25 najbardziej aktywnych bibliotek partnerskich rozesłano miniankięty.

Zawierała ona prośbę o następujące dane:

- liczba osób uprawnionych do współpracy (katalogujących),
- liczba egzemplarzy/jednostek wpływających do biblioteki,
- liczba egzemplarzy/jednostek druków zwartych i wydawnictw ciągłych do opracowania,

---

12 H. Hollender, *NUKAT: stan bieżący*, „EBIB” 5/2003 (45), <http://ebib.oss.wroc.pl/2003/45/hollender.php>, dostęp 28 lipca 2013.

13 M. Burchard, *Katalog centralny NUKAT – pięć lat współkatalogowania i co dalej?...*, s. 28.

- liczba egzemplarzy/jednostek innych typów dokumentów (łącznie muzykalia, dokumenty kartograficzne, dźwiękowe, ikonograficzne),
- liczba rekordów KHW pobranych z NUKAT i sporządzonych w autopsji oraz usuniętych z NUKATu,
- liczba rekordów BIB pobranych z NUKAT i sporządzonych z autopsji oraz usuniętych z NUKATu,
- liczba rekordów utworzonych tylko lokalnie (z różnych względów),
- liczba modyfikacji.

Zebrany na tej podstawie materiał nie jest łatwy do porównania, na przykład bardzo duża jest rozpiętość liczby osób uprawnionych do współpracy. Obok siebie występują katalogi dużych bibliotek akademickich z katalogami bibliotek publicznych, księgozbiory bibliotek z prawem do egzemplarza obowiązkowego z bibliotekami bazującymi na zakupach i innych źródłach nabytków, biblioteki współpracujące od samego początku katalogu z tymi, które na współpracę zdecydowały się po kilku latach istnienia katalogu centralnego, kiedy przetarte zostały szlaki i pokonane pierwsze trudności.

Jak zatem wyglądają efekty współkatalogowania z perspektywy katalogów lokalnych? Czy biblioteki zyskały, czy też straciły na tym przedsięwzięciu? Gdzie jeszcze jest pole manewru?

Na początek zapytano wytypowane biblioteki o liczbę osób uprawnionych do współpracy w katalogu NUKAT. Porównanie stanu liczbowego tych osób jest bardzo trudne, ponieważ w niektórych bibliotekach katalogowanie odbywa się w jednym dziale (oddziale), w innych, głównie w dużych bibliotekach akademickich, poza funkcjonującymi w strukturach bibliotek głównych działami opracowania zbiorów są biblioteki wydziałowe, których pracownicy również posiadają uprawnienia do pracy w katalogu NUKAT i opracowują swoje zbiory. Często opracowanie zbiorów specjalnych i wydawnictw ciągłych jest wyłączone z głównego nurtu katalogowania i zajmują się tym specjaliści w rozproszonych działach. Posiadanie uprawnień do współpracy to nie tylko możliwość sporządzania nowych rekordów KHW i/lub BIB, ale także dodawanie linków odsyłających do zbiorów cyfrowych lub uzupełnianie charakterystyki przedmiotowej dokumentów. Liczba osób, które mają uprawnienia do pracy w bazie NUKAT za ostatni rok wynosi od 6,5 etatu w Bibliotece Naukowej PAU i PAN w Krakowie do 242 w Bibliotece Jagiellońskiej i niemal 300¹⁴ w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego.

Generalnie liczba osób zajmujących się katalogowaniem wydaje się być proporcjonalna do nabytków wpływających do biblioteki. Wprawdzie tutaj różnica też jest widoczna, ale łatwiej zauważyć istnienie ośrodków o podobnej skali rocznych wpływów. Wśród otrzymanych informacji zarysował się w 2002 i 2003 r. podział na ośrodki niewielkie (do 15 tys. zbiorów w skali roku), średnie i duże (odpowiednio – ok. 30 tys. i do 90 tys. rocznie). Skala wpływów do bibliotek utrzymywała się na podobnym poziomie – na koniec 2012 r., chociaż górna granica przekroczyła w jednym przypadku 100 tys. przybytków w ciągu roku.

---

¹⁴ Dane dotyczące katalogerów BJ i BUW podawane za bazą bibliotek przygotowaną i prowadzoną w Centrum NUKAT.

Podobne rozpiętości są widoczne, jeśli dokona się podziału zbiorów na druki zwarte, wydawnictwa ciągłe i zbiory specjalne. Najmniejsza liczba druków zwartych w 2002 r. to tylko 2.103 egzemplarzy/tytułów, natomiast w bibliotece, w której zarejestrowano najwyższą liczbę egzemplarzy było wówczas 48.421. W r. 2012 wpływy osiągnęły odpowiednio 1.765 i 64.091 egzemplarzy. Nieco inaczej wygląda sytuacja z wydawnictwami ciągłymi. Specyfika tych publikacji (podstawę statystyczną stanowi tytuł, a nie każdy rocznik) sprawia, że w przypadku tych dokumentów nie ma tak wyraźnych różnic w liczbie tytułów wymagających opracowania, a przynajmniej nie są to rozbieżności liczone w dziesiątkach tysięcy – od symbolicznych 47 oraz 2.306 tytułów w r. 2002, do 5 i 8.006 tytułów w roku ubiegłym. Gromadzenie i opracowanie wydawnictw ciągłych to domena bibliotek ośrodków akademickich, które zbiory polskich czasopism uzupełniają licznymi tytułami zagranicznymi.

Mocno ograniczone dane dotyczące zbiorów specjalnych (muzykaliów, dokumentów kartograficznych, dźwiękowych, ikonograficznych) dają jednak pewien obraz stanu gromadzenia tych zbiorów w bibliotekach. Często są to kolekcje powstające na bazie darów ofiarowanych bibliotekom, zbiorów historycznych lub uzupełniane na specjalne zamówienia użytkowników i zaspokajające lokalne potrzeby czytelnicze. W omawianym okresie liczba jednostek zbiorów specjalnych tylko raz przekroczyła 10 tys.

Jak liczba corocznych nabytków przekłada się na współkatalogowanie w bazie NUKAT? Procedura współpracy obejmuje w pierwszej kolejności przygotowanie wszystkich rekordów KHW potrzebnych do sporządzenia rekordu bibliograficznego dla dokumentu. W pierwszym roku, po przeładowaniu dawnej CKHW, było pięć razy mniej rekordów KHW – w porównaniu ze stanem dzisiejszym 3.537.888. Bibliotekarze zakładają rekordy KHW dla różnych typów dokumentów, o różnym stopniu szczegółowości, różnej strukturze i pracochłonności. Inaczej pracuje się z rekordami dla haseł osobowych i kolejnych wersji językowych w tytułach ujednoczonych czy hasłami autor/tytuł, a zupełnie inaczej w hasłami korporatywnymi czy tematami języka KABA. Innego nakładu pracy wymagają rekordy KHW dla książek czy wydawnictw ciągłych, a innego dla zbiorów specjalnych, chociażby ze względu na liczbę potrzebnych rekordów i zakres ich stosowania.

Na przestrzeni lat stan bazy CKHW¹⁵ kształtował się następująco:

Tabela 1: **Wzrost liczby rekordów KHW w wybranych latach**

	2002	2003	2007	2012
ogółem	792 614	929 622	2 235 453	3 318 130
hasła osobowe i korporatywne	437 947	496 613	864 446	1 461 752
hasła dla tytułów ujednoczonych	7 313	9 373	54 595	140 414
hasła dla tytułów serii	42 317	48 231	80 488	123 772
hasła nazwa/tytuł	3 861	4 437	7 753	12 928
hasła przedmiotowe	67 198	81 392	234 084	429 980
hasła przedmiotowe rozwinięte	233 978	289 575	994 087	1 149 284

15 Dane dotyczące katalogu NUKAT podawane na podstawie statystyk dostępnych na stronie Centrum NUKAT <http://www.nukat.edu.pl/nukat/pl/statystyka.phtml?id=3&dl=0&stid=3&sm=0>

Analizując statystyki danych katalogu centralnego można zaobserwować pewną tendencję spowalniania przyrostu haseł osobowych i korporatywnych w CKHW NUKAT. Należy to wiązać z nasyceniem bazy, powtarzalnością produkcji wydawniczej (wielokrotne wydania, dodruki, antologie). Natomiast przyhamowanie przyrostu rekordów dla tytułów ujednoczonych należy wiązać m.in. z ograniczeniem ich stosowania w 2007 r.¹⁶ Między rokiem 2003 a 2007 ich liczba wzrosła pięciokrotnie, a po wprowadzeniu ograniczenia, do 2012 r. wzrost był niespełna trzykrotny.

Z analizy statystyk rejestrujących przyrost rekordów BIB i KHW oraz centralnej informacji można ocenić, że generalnie średni roczny przyrost zapisów w poszczególnych podzbiorach jest rytmiczny. Wszelkie widoczne odchylenia są reakcją na różnego rodzaju działania Centrum lub zdarzenia wokół katalogu centralnego, np.:

- przystąpienie do współpracy Biblioteki Narodowej,
- realizację projektu „NUKAT – Autostrada Informacji Cyfrowej”¹⁷,
- realizację projektu „Interdyscyplinarny system interaktywnej informacji naukowej i naukowo-technicznej – SYNAT”,
- ograniczenie obowiązku stosowania rekordów dla tytułów ujednoczonych,
- lokalne projekty retroopracowania zbiorów.

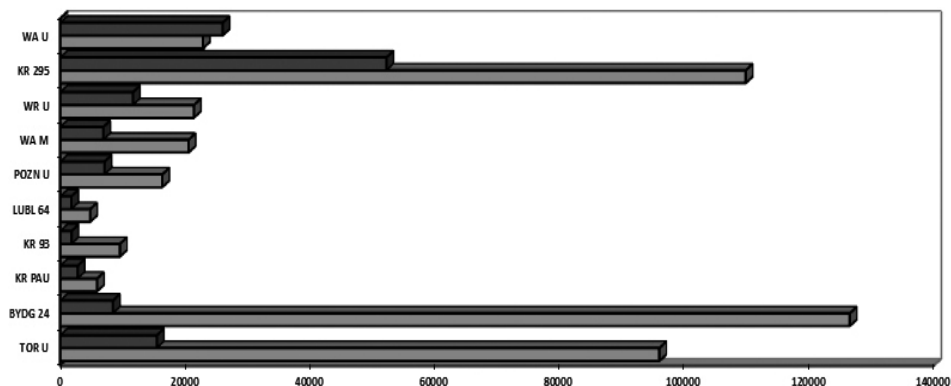
Statystyki dla rekordów KHW opracowywanych przez biblioteki są interesujące. W 2002 r., przez 6 miesięcy funkcjonowania katalogu, było to od 1.000 do 9.036 nowo utworzonych rekordów. Dziesięć lat później liczby wyniosły odpowiednio od 644 do 52.141 rekordów. Rozpiętość tych danych podyktowana jest charakterem zbiorów, powtarzalnością nazw, czy chociażby czasem wpływu dokumentu do biblioteki. Jeśli potrzebne hasła zostały utworzone wcześniej to oczywistym jest, że na tym polu statystyka pozostałych ośrodków nie wzrośnie. Może jednak wzrosnąć w innej rubryce – rekordów KHW pobranych z bazy NUKAT. Można z dużą pewnością stwierdzić, że pomimo nasycenia CKHW wiele rekordów haseł wzorcowych jeszcze czeka na opracowanie. Rekordy KHW, które trafiają do baz lokalnych, są kopiowane ręcznie, pobierane codziennie w osobnych plikach lub w powiązaniu z rekordami bibliograficznymi. Niemal trzykrotnie więcej rekordów KHW jest pobieranych do katalogów lokalnych niż do tworzonych nowych. Zatem ciągle istnieje duże zapotrzebowanie na starsze rekordy KHW.

Sporządzane w katalogu NUKAT rekordy bibliograficzne zaopatrzone w symbol lokalizacji stanowią podstawę centralnej informacji o zbiorach polskich bibliotek w kraju i za granicą. Podobnie, jak liczby rekordów wzorcowych, tak i statystyki rekordów BIB uzależnione są od liczby wpływających do bibliotek dokumentów. W niewielkich bibliotekach szkół wyższych lub w mniejszych placówkach naukowych w początkowym okresie współpracy katalogowano od kilkuset dokumentów do kilkunastu tysięcy. W r. 2012 te liczby wahały się od kilku tysięcy do ponad pięćdziesięciu dwóch tysięcy rekordów. W roku uruchomie-

16 Ustalenie Zmiany w opisie bibliograficznym dokumentów opracowywanych w katalogu NUKAT, http://centrum.nukat.edu.pl/images/stories/file/ustalenia/bibliograficzne/014_opis_bibl_zmiany_2008.pdf, dostęp 28 lipca 2013.

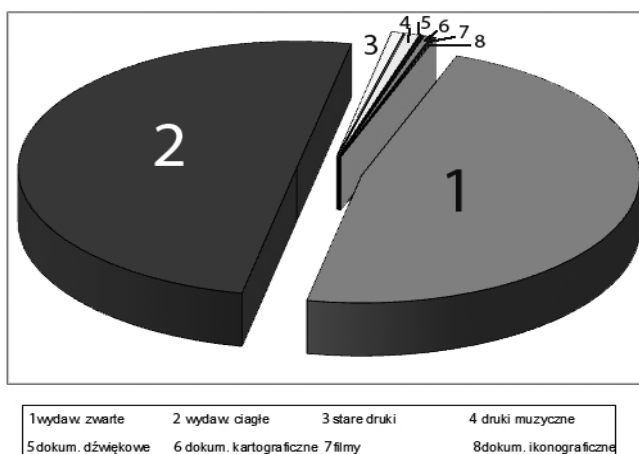
17 Więcej o projekcie: *NUKAT – Autostrada Informacji Cyfrowej, materiały z konferencji naukowej*, Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie, 18 marca 2013, Warszawa 2013. http://autostrada.buw.uw.edu.pl/konferencja/images/nukat_autostrada_informacji_cyfrowej.pdf, dostęp 28 lipca 2013.

nia katalogu centralnego niektórym bibliotekom udało się pobrać nawet ponad czternaście tysięcy rekordów, co przy ogólnej liczbie 74.630 rekordów wprowadzonych do bazy daje 19% całego ówczesnego katalogu. Rekordowe liczby pobranych danych odnotowane zostały w ostatnim roku sprawozdawczym. Do katalogów lokalnych skopiowano w 2012 r. od niespełna pięciu tysięcy rekordów, aż do ponad 126 tys. Jest to wprawdzie tylko 5% wszystkich rekordów bazowych, ale w ogólnej skali to księgozbiór średniej wielkości biblioteki.

Wykres 1: Rekordy BIB wprowadzone i skopiowane w 2012 r.

Na powyższym wykresie widać, że już teraz baza NUKAT przynosi wymierne korzyści bibliotekom. W jednym tylko przypadku (WA U) nieco więcej rekordów (ok. 3 tys. rekordów) zostało sporządzonych z autopsji niż skopiowanych. Jednocześnie Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie jest od lat, obok Biblioteki Jagiellońskiej, najintensywniej katalogująca biblioteką NUKAT.

Wykres 2: Stan katalogu NUKAT na dzień 1 września 2013

W statystykach Centrum NUKAT podział na typy wydawnictw przebiega na granicy wydawnictwa zwarte – wydawnictwa ciągłe, bez uwzględniania nośnika, na jakim opublikowano dokument. Gros wprowadzanych rekordów bibliograficznych stanowią dokumenty książkowe wydane po 1801 r. Opracowywaniem zbiorów specjalnych zajmują się głównie wyspecjalizowane placówki, których pracownicy często zajmują się katalogowaniem dorywczo, niejako przy okazji, na pierwszym miejscu stawiając inne obowiązki, m.in. pracę z czytelnikiem, pracę naukową czy dydaktyczną. Można przy tej okazji pokusić się o stwierdzenie, że katalog NUKAT w zakresie zbiorów specjalnych, cały czas cierpi na niedostatek.

Jak biblioteki korzystają z istnienia katalogu centralnego, pokazuje procentowe porównanie rekordów kopiowanych i katalogowanych z autopsji. W większości bibliotek, które udzieliły informacji o swojej współpracy z bazą NUKAT, do katalogów lokalnych pobieranych jest od 6% rekordów w 2002 r. do 84% w roku ubiegłym. Zwykle rekordy kopiowane stanowią około 60–70% opracowywanych dokumentów. Na uwagę zasługują statystyki Biblioteki Głównej Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy (BYDG 24), w której katalogu lokalnym w 2012 r. 93% stanowiły rekordy pobrane z bazy NUKAT. I chyba nie jest to przypadek, bo podobny wynik biblioteka uzyskała po pięciu latach współpracy w 2008 roku – 92%. Podobne dane znaleźć można w sprawozdania BUW z roku 2007 – 80,8% skopiowanych rekordów autorstwa innych bibliotek i w 2012 – 81,6%. Tu odnotowano niewielki spadek w stosunku do roku poprzedniego z 84,3%. Nie jest więc prawdą, że tylko małe biblioteki korzystają z rekordów w katalogu NUKAT, że żerują na dużych ośrodkach i ich pracy. Dobrze zorganizowana praca w oddziałach opracowania w każdej bibliotece przynosi zyski w postaci zwiększonego kopiowania rekordów. Zaoszczędzony czas może być przeznaczony na retroopracowanie zbiorów dawnych lub specjalnych. Pewnie uzgodnienie katalogów lokalnych z bazą NUKAT w 100% nie zawsze będzie możliwe, ale że jest wykonalne udowodniła Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego, która rekordy tworzone lokalnie zastąpiła niemal zupełnie rekordami z katalogu centralnego¹⁸. Podobne efekty w katalogach lokalnych przyniósł bibliotekom udział w projekcie „NUKAT – Autostrada Informacji Cyfrowej”. Do katalogu NUKAT przejęto w ramach tego projektu 293.584 nowych rekordów bibliograficznych, z ogólnej liczby 2.322.284 poddanych analizie. Do 1.263.981 rekordów dopisano symbole lokalizacji, a co z tym związane, tyle rekordów podmieniono w katalogach lokalnych 30 bibliotek uczestniczących w projekcie. Dzięki metodzie współkatalogowaniu i projektowi „Autostrada” biblioteki, które teraz przystępują do współpracy mogą efektywniej korzystać z bazy NUKAT i koncentrować się na opracowaniu swoich rzadkich kolekcji, nabytków zagranicznych i zbiorów lokalnych.

Niewielki odsetek rekordów jest nadal opracowywany tylko lokalnie. Są to przede wszystkim te typy dokumentów, których w katalogu NUKAT jeszcze się nie kataloguje –

---

18 Informacja przekazana w e-mailu przesłanym do M. Burchard w dniu 19 lutego 2013 r. Ten rezultat jest m.in. wynikiem udziału w projekcie *NUKAT – Autostrada Informacji Cyfrowej*.

rękopisy czy maszynopisy¹⁹, ale także dokumenty zdefektowane oraz te, których sposób opracowania przyjęty w NUKAT, uważany jest w bibliotekach, na przykład, za błędny lub niewłaściwy. Ostatni problem dotyczy głównie przypadków zmiany opracowania z wydawnictw zwartych na ciągle, opracowywania kompletów wydawniczych lub rekordu dla całości wydawnictwa tomowego – *continuum*. Dlatego coraz częściej dopuszcza się w NUKAT podwójne opracowanie takich dokumentów, co daje szersze pole do wymiany danych. Bibliotekarze pobierają ten rekord BIB, który im odpowiada, a w polu lokalnym widzą uwagę, że w bazie mogą znaleźć także odmienny sposób opracowania dokumentu. Z danych zebranych na potrzeby niniejszego referatu wynika, że lokalnie sporządzanych jest kilkadziesiąt lub kilkaset rekordów tego typu w skali roku. Bardzo rzadko liczba dokumentów opracowywanych tylko we własnym katalogu przekracza tysiąc.

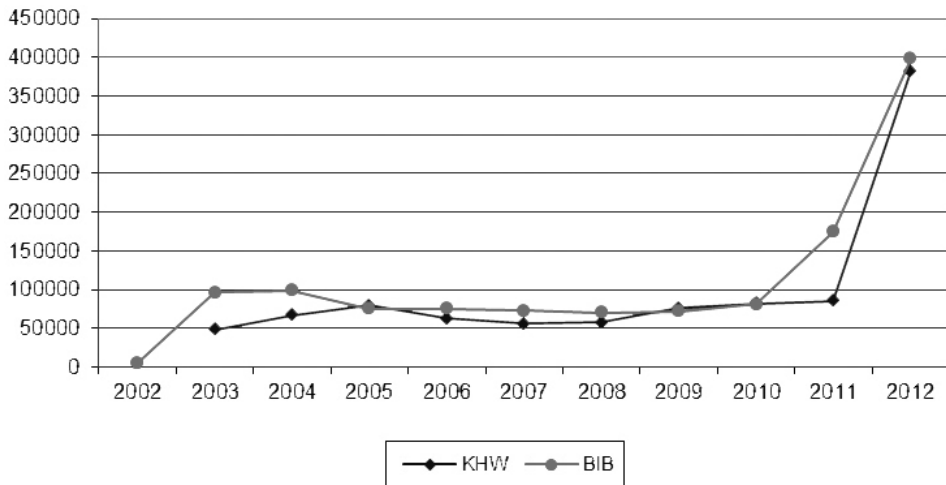
Problemem współkatalogowania cały czas pozostaje dublowanie pracy w bazie centralnej, którego mimo wielkich wysiłków nie daje się zupełnie wyeliminować. Widać go w przekazanych informacjach o rekordach usuniętych z bufora. Na stronie Centrum NUKAT (zakładka *Warsztat katalogera – Narzędzia – Przeglądanie obszaru roboczego*) umieszczono przygotowane narzędzie informatyczne, które pozwala sprawdzić, czy nad danym dokumentem nie pracuje już ktoś inny. Nie jest ono jednak właściwie wykorzystywane przez katalogerów. Efektem tego są propozycje rekordów KHW i BIB dublujące rekordy już przesłane do bufora. Administratorzy mogą tylko apelować o korzystanie z możliwości przeszukiwania bufora, którego stan udostępniany na stronie internetowej jest aktualizowany o każdej pełnej godzinie pomiędzy 6.00 a 22.00. Jeżeli każda biblioteka opracuje niepotrzebnie co roku ok. 200–300 rekordów, to łączna liczba robi się całkiem pokaźna.

Istotnym elementem współpracy w ramach katalogu NUKAT jest nieustanna melioracja bazy. W 2012 r. do administratorów Centrum NUKAT trafiło 398.197²⁰ zmodyfikowanych rekordów BIB, które wymagały rozpatrzenia. Rekordów, które zmeliorowano z wykorzystaniem rozwijanych nieustannie narzędzi informatycznych, przygotowanych na podstawie wcześniej precyzyjnie określonych założeń, było 219.464. Widać wyraźnie, że automatycznie uruchamiane odpowiednie skrypty informatyczne w bardzo efektywny sposób porządkują bazę centralną i powiązane z nią bazy lokalne. W pierwszych latach działania katalogu NUKAT w 2002 i 2003 r. – administratorzy zatwierdzali ręcznie ok. 5–6 tys. modyfikowanych rekordów BIB. W piątym roku istnienia katalogu centralnego (2007) liczba przesłanych modyfikacji wyniosła 72.384 rekordów. Podobnie wyglądają dane dotyczące modyfikacji rekordów KHW – początkowo było to w r. 2003 ok. 2.400–3.600 rekordów, w 2007 – 55.823, a w 2012 ręcznie zatwierdzono już 382.751, a automatycznie – 279.534. Nie we wszystkich bibliotekach ręczne modyfikacje dokonywane w bazie NUKAT są liczone, bo też modyfikacja modyfikacji nie jest równa. Inną wagę ma dodanie kolejnego hasła dodatkowego, które uzupełnia wartość informacyjną rekordu, a inną poprawienie

19 Od 15 lipca w NUKAT można katalogować niepublikowane rozprawy doktorskie – zob. http://centrum.nukat.edu.pl/images/stories/file/ustaleniabibliograficzne/034_prace_doktorskie_2013.pdf, dostęp 30 lipca 2013.

20 Dane statystyczne wg sprawozdań Centrum NUKAT zamieszczonych na stronie http://centrum.nukat.edu.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=11&Itemid=127, dostęp 1 sierpnia 2013.

wskaźnika np. w polu 245, kiedy z tego właśnie powodu nie można pobrać rekordu do bazy lokalnej. Każda, nawet najmniejsza a zatwierdzona przez administratorów, modyfikacja jest natomiast uwzględniana w corocznych zestawieniach statystycznych publikowanych przez Centrum.

Wykres 3: Modyfikowane rekordy KHW i rekordy BIB

Odrębne zagadnienie stanowią narzędzia informatyczne, które niezależnie od ręcznie dokonywanych modyfikacji, wprowadzają do wytypowanych rekordów automatyczne poprawki. W rekordach KHW aktualizowane są m.in. pozycje w polach 008 rekordów wzorcowych. Kontrolowane są rekordy dla tytułów ujednoczonych, tytułów serii czy haseł nazwa/tytuł. Sprawdzana jest także przydatność rekordów KHW niezwiązanych w bazie z żadnym rekordem bibliograficznym. W Centrum NUKAT przygotowano i przeprowadzono integracje rekordów kartoteki haseł formalnych i przedmiotowych. Procesowi temu poddano 59.000 rekordów dla nazw osobowych i korporacyjnych oraz tytułów ujednoczonych występujących w obu podzbiorach. Rezultatem jest uzyskanie jednego rekordu, który może wystąpić w funkcji hasła formalnego i przedmiotowego. Obecnie trwają prace nad zintegrowaniem haseł typu nazwa/tytuł. Cały proces zostanie zakończony z końcem 2014 r. wraz z usunięciem ze zbioru rekordów słownictwa jhp KABA kopii rekordów zintegrowanych, utrzymywanych obecnie na potrzeby bibliotek współpracujących.

Bardzo istotne i cenne w porządkowaniu kartoteki jest zgłaszanie do Centrum NUKAT błędnych lub zdublowanych nazw oraz informacji uzupełniających rekordy bazowe.

W pierwszych latach współkatalogowania w katalogu NUKAT, zgodnie z przyjętą w latach 90. instrukcją opracowania rekordu bibliograficznego w formacie MARC, nie wszystkie pola stałej długości były wypełniane w rekordach. Ta sytuacja zmieniła się w latach

późniejszych. Obecnie te braki w rekordach są niwelowane za pomocą wspomnianych skryptów uruchamianych automatycznie i wraz z rekordami poprawionymi danego dnia rozsyłane do katalogów lokalnych. Przy poprawnej obsłudze informatycznej bazy lokalnej związanej z katalogiem NUKAT jej melioracja następuje bez udziału bibliotekarzy. Często nie mają oni świadomości, ile drobnej pracy odejmuje im automatyczna melioracja realizowana w Centrum NUKAT. Codziennie na stronach Centrum NUKAT wystawiane są pliki z rekordami BIB – nowymi wprowadzonymi przez biblioteki, poprawionymi, powiązane rekordy KHW formalne w języku KABA.

W ostatnim czasie na dużą skalę odbywa się jeszcze jeden automatyczny proces – dodawania do rekordów bibliograficznych pola 710 z nazwami wydawców (dziennie ok. 1.000–1.500 rekordów). Ma to związek z realizowanym w latach 2010–2013 projektem badawczym „Synat”, w którym uczestniczyły m.in. Centrum NUKAT. Zadaniem Centrum było poszerzenie CKHW NUKAT o rekordy KHW dla ujednoliconej nazwy wydawcy i wdrożenie stosowania tych nazw w procesie współkatalogowania w katalogu NUKAT. Mieściło się w tym przygotowanie zasad tworzenia odpowiednich rekordów KHW, opracowanie zasad stosowania tych haseł w rekordach bibliograficznych oraz opracowanie narzędzi informatycznych do automatycznego powiązania zarejestrowanych w katalogu NUKAT dokumentów z właściwym rekordem KHW z ujednoliconą nazwą wydawcy. Administratorzy Centrum podjęli się utworzenia ok. 4.700 rekordów KHW dla ujednoliconych nazw wydawców polskich, wytypowanych głównie na podstawie bazy numerów ISBN prowadzonej przez Bibliotekę Narodową i zgłoszonych przez biblioteki współpracujące najbardziej potrzebnych wydawnictw zagranicznych. Pomimo początkowych oporów ze strony niektórych bibliotek, wielu bibliotekarzy intensywnie włączyło się w tworzenie tych rekordów KHW i dodawanie ich w nowych oraz modyfikowanych rekordach BIB. W Centrum NUKAT, pierwszy etap automatycznego uzupełniania rekordów bibliograficznych oparto na istniejących w bazie wydawców BN kodach ISBN. Drugim krokiem jest kontrola zawartości pola 260 \$b w powiązaniu z dodanym polem 710, a na końcu typowanie rekordów wymagających dodania pola 710, ale nieidentyfikowanych za pomocą kodu wydawcy z numeru ISBN. Na początek działanie objęło te instytucje, których dorobek w bazie NUKAT jest największy, aby zdjąć tym samym z bibliotekarzy obowiązek dodawania pola 710 z kodem relacji w podpolu \$4. Według raportu na dzień 1 września br. ujednolicona nazwa wydawcy została zastosowana w 243.488 rekordach BIB. Jest to 11.321 jednostkowych haseł wkopiowanych automatycznie lub ręcznie do odpowiednich rekordów bibliograficznych.

W związku ze zmianami w oryginalnym formacie MARC 21, np. rezygnacją ze stosowania pola 440 dla tytułów serii, konieczna jest modyfikacja tych rekordów, w których to pole było użyte. Obecnie trwają prace przygotowawcze do opracowania sposobu zamiany pola 440 na 490 i 830.

Działa już automatyczne uzupełnianie podpola \$x w polu 830 rekordów BIB numerami ISSN na podstawie właściwych rekordów KHW. Dokonywane jest także sprawdzanie poprawności działania linków do wersji elektronicznych publikacji umieszczanych w polu 856 rekordów bibliograficznych.

Celem wszystkich melioracji jest przystosowanie rekordów katalogu NUKAT do nowych możliwości wyszukiwawczych – indeksowania danych z rekordów i dostępu pełnotekstowego do danych zawartych w katalogach, efektywnego wyszukiwania za pomocą słów kluczowych, itp. Zakończenie obecnie trwających modyfikacji nie zamknie sprawy melioracji bazy, bo wraz z nowymi uzgodnieniami pomiędzy bibliotekami, zmianami w formacie MARC 21 i w ogóle w katalogowaniu, korekty będą wymagały rekordy w katalogu NUKAT oraz w powiązanych z nim katalogach lokalnych. Pracy bibliotekarzom więc nie zabraknie.

W Centrum NUKAT na przestrzeni 10 lat wykonano wiele pracy, aby ułatwić pracę bibliotekarzom współkatalogującym. Przygotowano następujące narzędzia informatyczne usprawniające ich pracę:

- dedykowane właściwej bibliotece:
  - pliki z nowymi rekordami BIB oraz związanych z nimi rekordów KHW,
  - listy rekordów zatrzymanych (niepoprawnych lub wymagających uzupełnienia),
- codzienne pliki z rekordami modyfikowanymi,
- dodatkowa kontrola rekordów KHW i BIB (status Zatrzymany0), kontrola bufora bazy (raporty rekordów przetrzymanych w buforze),
- automatyczne dodawanie symbolu biblioteki przy właściwym skonfigurowaniu klienta systemu VIRTUA,
- pliki kontrolne dla różnych typów dokumentów, co umożliwi formalną kontrolę rekordu już na poziomie katalogera,
- baza rekordów usuniętych (2008), aktualizowana codziennie,
- procedura pobierania rekordów w plikach, np. specjalnych kolekcji opracowanych wcześniej lokalnie,
- ustawienie na stałe opcji walidacji dla użytkowników z grupy bibliotekarz i korektor,
- automatyczne zatwierdzanie rekordów bibliograficznych spełniających określone kryteria formalne,
- możliwość porównania zawartości katalogów lokalnych z katalogiem NUKAT i zamiana wytypowanych rekordów.

Ponadto co roku prowadzona jest akcja porównania numerów kontrolnych w bazach lokalnych (rekordy bibliograficzne z przedrostami zz i xx) i rekordów zawierających symbole bibliotek w katalogu centralnym. Rezultaty takiego porównania rozsyłane są do bibliotek w celach weryfikacji. Od 2006 r. każda z bibliotek może samodzielnie kontrolować spójność bazy lokalnej z katalogiem NUKAT na podstawie generowanych co miesiąc plików z danymi. Problemem pozostają cały czas biblioteki, z którymi utrudniona jest wymiana informacji nt. spójności danych lub brak lokalnej kontroli nad problemem. Jest to jednak marginalny problem w skali całej bazy. Inną akcją przeprowadzaną regularnie jest kontrola poprawności dostępu – od nazwy biblioteki do właściwych rekordów w katalogach lokalnych. Obie strony muszą dbać o poprawność struktury linków, które łączą bazy lokalne z katalogiem NUKAT.

W latach 2003–2005 trwały przygotowania do rozpoczęcia współpracy między Centrum NUKAT a Biblioteką Narodową. Współpraca trwała niespełna dwa lata. W tym okresie Biblioteka Narodowa nie przyjęła na siebie ciężaru katalogowania bieżącej polskiej produkcji wydawniczej, nie włączyła się w katalogowanie innych typów dokumentów, w tym również czasopism. Od dawna panuje w środowisku bibliotekarskim w Polsce przekonanie, że *„kierunek działań prezentowany przez BN w tym zakresie nie jest właściwy i nie stanowi wzorca współpracy dla bibliotek polskich”*²¹.

Obecność Biblioteki Narodowej w katalogu centralnym zaowocowała przyjęciem słownictwa haseł przedmiotowych BN do tematowania dokumentów. Obecnie w katalogu NUKAT dostępne są trzy języki informacyjno-wyszukiwawcze – KABA, JHP BN, MeSH. Biblioteki przy kopiowaniu rekordów do bazy lokalnej ustawiają blokady, które na podstawie wskaźnika w polach 6XX pobierają tylko właściwe hasła przedmiotowe.

Biblioteki, których macierzystym systemem nie jest VIRTUA, mają dostęp do kopii CKHW NUKAT utrzymywanych w systemach: PROLIB, HORIZON, ALEPH, MAK/KOHA, MATEUSZ, SOWA. Jest to niewątpliwie ułatwienie w pracy. Od r. 2012 prowadzona jest akcja porównania zawartości kopii kartoteki centralnej i jej rezultaty są dotychczas zadowalające. Oznacza to, że bibliotekarze mają łatwy dostęp do aktualnej kartoteki bazy NUKAT.

Na stronie WWW Centrum NUKAT od 2010 r. jest dostępna baza tytułów ujednoczonych dzieł muzycznych zastosowanych w katalogu NUKAT, która jest pomocna w poprawnym przygotowaniu rekordów KHW dla muzykaliów. Podobną funkcję pełni zakładka Słownictwo jhp KABA przybliżająca zasady tworzenia tematów rozwiniętych i reguły stosowania określników w tym języku.

Centrum NUKAT na polu międzynarodowym współpracuje od 2008 r. z OCLC i przekazuje swoje dane do katalogu WorldCat. W ten sposób zasoby polskich bibliotek współpracujących z NUKAT dostępne są w światowym katalogu. Osoby poszukujące informacji w tej bazie za pośrednictwem linku trafiają do katalogu NUKAT, a stąd do katalogów lokalnych. Jak cenne jest to źródło informacji niech świadczą zapytania kierowane do Centrum NUKAT (nawet kilka – kilkanaście tygodniowo), które następnie przekazywane są do bibliotek posiadających poszukiwane dzieło. W r. 2012 przekazano do OCLC w 4 transze danych zawierające 489.605 rekordów nowych i informację o 2.198 rekordów usuniętych z bazy NUKAT. Na koniec grudnia ubiegłego roku w WorldCat znajdowało się ponad 2 mln 370 tys. rekordów z symbolem NUKAT, z czego 80,8% zawiera wyłącznie ten symbol, 8,2% zawiera oprócz symbolu NUKAT od 1 do 9 symboli innych katalogów, 2,1% zawiera oprócz symbolu NUKAT od 10 do 19 symboli innych katalogów, 8,8% zawiera oprócz symbolu NUKAT – 20 i więcej symboli innych katalogów²². Uczestnictwo w tym globalnym przedsięwzięciu przyczynia się do upowszechniania wiedzy o Polsce,

21 K. Szyllabel, *Pięć lat istnienia NUKAT : sprawozdanie z konferencji: Rola katalogu centralnego NUKAT w kształtowaniu wiedzy w Polsce* (Warszawa 23–25 stycznia 2008 r.), EBIB 3/2008 (94), <http://www.ebib.info/2008/94/a.php?szyllabel>, dostęp 11 sierpnia 2013.

22 Zob. sprawozdanie NUKAT za rok 2012. http://centrum.nukat.edu.pl/images/stories/file/sprawozdania/spub_2012.pdf [dostęp 31 sierpnia 2013].

jej kulturze i nauce oraz ułatwia użytkownikom z całego świata dostęp do piśmiennictwa przechowywanego w polskich bibliotekach.

Informacje o CKHW NUKAT już od 2010 r. są elementem VIAF (Wirtualnej Międzynarodowej Kartotece Haseł Wzorcowych). Kartoteka ta integruje hasła KHW różnych instytucji z całego świata²³. W ramach współpracy przekazano już do VIAF rekordy dla nazw osobowych, korporatywnych oraz powiązane z nimi rekordy bibliograficzne. W fazie testowej jest aktualnie włączenie do tej bazy haseł nazwa/tytuł i dla tytułów ujednoliconych. Ponadto przyjęto w ramach współkatalogowania, że VIAF jest pierwszym źródłem danych, z którego należy korzystać poszukując informacji i form hasła przy tworzeniu rekordów wzorcowych.

Jakkolwiek by nie oceniać tych 10 lat, to nie da się powiedzieć, że współkatalogowanie przyniosło straty. Zyski natomiast są widoczne; zarówno w katalogu centralnym, jak i w bazach lokalnych.

BIBLIOGRAFIA:

1. Burchard M., *10 lat z NUKAT-em*, „Forum Bibliotek Medycznych” 2012 nr 1 (9), s. 14–23.
2. Burchard M., *Centralna baza haseł wzorcowych bibliotek akademickich*, „Zagadnienia Informatyki Naukowej” 1996 nr 2 (68), s. 11–14.
3. Burchard M., *Katalog centralny NUKAT – pięć lat współkatalogowania i co dalej?. Rola katalogu centralnego NUKAT w kształtowaniu społeczeństwa wiedzy w Polsce*. Red. M. Burchard, K. Grzędzińska i A. Kasprzyk. Warszawa 2010, s. 25–35.
4. Dane statystyczne dotyczące współpracy wybranych bibliotek z katalogiem NUKAT.
5. Dobrzyńska-Lankosz E., *Krakowski Zespół Biblioteczny – 10 lat współpracy* [online], „EBIB” 2004, 10 (61).
6. Dudziak-Kowalska M., *Efektywność kooperacji metody opracowania zbiorów zwartych w katalogu centralnym NUKAT: doświadczenia Biblioteki Głównej Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie* [online], „EBIB” 2010, 7 (116).
7. Gazicka-Wójtowicz D., *Od pakietu CDS/ISIS do NUKAT, WorldCat i procesy decyzyjne, nowe możliwości i szanse bibliotek instytucji naukowych*, „Przegląd Biblioteczny” 2009 z. 3, s. 348–358.
8. Golec-Nycz E., *Rola współczesnego bibliotekarza w społeczeństwie informacyjnym* [online], „EBIB” 2003, 7 (47).
9. Hamerska M., *Wpływ komputeryzacji na efektywność pracy w bibliotece oraz poziom obsługi czytelników: przykład Biblioteki Uniwersytetu Gdańskiego*, „Przegląd Biblioteczny” 2011 z. 4, s. 505–517.
10. Hollender H.: *NUKAT : stan bieżący* [online], „EBIB” 2003, 5 (45)
11. <http://www.oclc.org/viaf.en.html>
12. Januszewska A., *Współpraca biblioteka naukowych w regionie pomorskim* [online], „EBIB” 2004, 10 (61).
13. Kempa M., *Konsorcjum Bibliotek Naukowych Regionu Kujawsko-Pomorskiego – powstanie, zarys działalności, projekty na przyszłość* [online], „EBIB” 2004, 10 (61).
14. *Konsorcjum*. In: *Wikipedia. Wolna encyklopedia* [online]. [dostęp 25 sierpnia 2013]. <http://pl.wikipedia.org/wiki/Konsorcjum>
15. Koziara A., Śpiechowicz A., *Zastosowane modele informatyczne na przykładzie wdrożenia i wy-*

---

23 Wg strony <http://www.oclc.org/viaf.en.html> – na początku 2012 roku – 20 instytucji z 16 krajów.

- korzystania kartoteki hasel wzorcowych w bibliotekach użytkujących Zintegrowany System Biblioteczny PROLIB*. In: *Biblioteka, książka, informacja i internet* 2010. Red. Z. Osiński. Lublin 2010, s. 229–237.
16. *NUKAT – Autostrada Informacji Cyfrowej*, materiały z konferencji naukowej, Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie, 18 marca 2013 [online]. Warszawa 2013 [dostęp 28 lipca 2013] http://autostrada.buw.uw.edu.pl/konferencja/images/nukat_autostrada_informacji_cyfrowej.pdf
  17. Opisy prac doktorskich w katalogu NUKAT [online]. [dostęp 30 lipca 2013]. http://centrum.nukat.edu.pl/images/stories/file/ustalenia/bibliograficzne/034_prace_doktorskie_2013.pdf
  18. Padziński A., *Opracowanie rzeczowe w NUKAT – stan prac i zakres problematyki*, „Zagadnienia Informacji Naukowej” 2000, nr 1 (75), s. 3–12.
  19. Piotrowicz G., *Konsorcja bibliotek uczelnianych – wczoraj, dziś, jutro* [online], „EBIB” 2002, 7 (36).
  20. Radwański A., *NUKAT – zbyt długo oczekiwany?* [online], „EBIB” 2001, 1 (19).
  21. Rowińska M., Kasprzyk A., *Googlizacja Estreichera czyli co dalej z tym NUKATEM? Stare i nowe w bibliotece: współpraca czy konkurencja: konferencja Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego*. Red. Maria Wrocławska, Justyna Jerzyk-Wojtecka. Łódź 2010, s. 127–139.
  22. Różycka M., *Środowiskowa współpraca bibliotek naukowych Szczecina* [online], „EBIB” 2004, 10 (61).
  23. Sitarska A., *Katalogi centralne – jak je budować na przełomie wieków* [online], „EBIB” 1999, 8 (8)
  24. Sprawozdania NUKAT z lat 2002–2012 [online], <http://centrum.nukat.edu.pl>
  25. Statystyki Centrum NUKAT [online] <http://www.nukat.edu.pl/nukat/pl/statystyka.phtml?id=3&dl=0&stid=3&sm=0>
  26. Stolarczyk A., *Komputeryzacja bibliotek zakładowych Uniwersytetu Łódzkiego – od katalogu kartkowego do katalogu komputerowego. Stare i nowe w bibliotece: współpraca czy konkurencja : konferencja Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego*. Red. Maria Wrocławska, Justyna Jerzyk-Wojtecka. Łódź 2010, s. 161–170.
  27. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach, Dz. U. 1997 Nr 85 poz. 539 [online] [dostęp 27 lipca 2013] <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19970850539>
  28. *Współpraca*. In: *Słownik Języka Polskiego* [online]. [dostęp 27 lipca 2013] <http://sjp.pwn.pl/szukaj/wsp%C3%B3%C5%82praca>
  29. *Współpraca*. In: *Wikipedia. Wolna encyklopedia* [online]. [dostęp 27 lipca 2013]. <http://pl.wikipedia.org/wiki/Wsp%C3%B3%C5%82praca>
  30. Zajączkowska B., *Doświadczenia Górnośląskiego Konsorcjum Bibliotek Naukowych w realizacji projektów europejskich* [online], „EBIB” 2002, 7 (36).
  31. *Zmiany w opisie bibliograficznym dokumentów opracowywanych w katalogu NUKAT* [online]. [dostęp 28 lipca 2013]. http://centrum.nukat.edu.pl/images/stories/file/ustalenia/bibliograficzne/014_opis_bibl_zmiany_2008.pdf

Summary: Cooperation of libraries – consortia, platforms. The history of the central catalogue NUKAT, its development and present state. Co-cataloguing – the advantages resulting from cooperation and its effects in local catalogues, exemplified with the data from the most active libraries. Cooperation with the National Library. Information tools of the database NUKAT that make easy the every-day cooperation. The presence of libraries in the world flow of information – international cooperation.

Mariola Augustyniak

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego

WPŁYW WSPÓŁPRACY Z NUKAT NA REALIZACJĘ PROCESÓW BIBLIOTECZNYCH W KONTEKŚCIE DOŚWIADCZEŃ BIBLIOTEKI WSPÓŁPRACUJĄCEJ

Słowa kluczowe: komputeryzacja bibliotek, zintegrowane systemy biblioteczne, opracowanie zbiorów, Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny NUKAT, Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego.

Streszczenie: Uczestnictwo w procesie współkatalogowania w NUKAT niesie dla biblioteki współpracującej dodatkowe obowiązki. Przestrzeganie norm i ustaleń przyjętych przez katalog centralny, potrzeba dostosowania organizacji pracy do wymogów płynnej realizacji procesów bibliotecznych w kontekście współpracy z NUKAT, konieczność modyfikacji systemu informatycznego macierzystej instytucji i inne zobowiązania, jak chociażby ponoszenie kosztów niezbędnych szkoleń, organizowanych przez Centrum NUKAT dla bibliotekarzy bibliotek tworzących katalog centralny, stanowią niewątpliwie dodatkowe obciążenie finansowe i organizacyjne. Jest oczywiste i naturalne, że podejmując mimo wszystko decyzję o współuczestnictwie w tak poważnym przedsięwzięciu i przyjęciu na siebie wynikających z tej decyzji obowiązków, biblioteka spodziewa się z tego tytułu korzyści, ocenianych w chwili przystąpienia do projektu głównie intuicyjnie, ze względu na jego nowatorskość na gruncie polskim. Doświadczenia ponad 10-letniej współpracy Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego z katalogiem centralnym pozwalają na podjęcie próby weryfikacji nadziei pokładanych w przystąpieniu do współkatalogowania i odpowiedzi na pytanie, w jakim zakresie współpraca z NUKAT jest dla biblioteki korzystna i jaki jest jej wpływ na efektywność pracy biblioteki i realizację jej podstawowych zadań, szczególnie w zakresie opracowania zbiorów bibliotecznych.

Wstęp

Podjęcie przez Bibliotekę Uniwersytetu Łódzkiego współpracy z NUKATEm zostało określone przez J. Janiaka i M. Wrocławską jako „*drugi moment historyczny*”¹. W najnowszej historii BUŁ, porównywalny z rozpoczęciem wdrażania zautomatyzowanego systemu bibliotecznego Horizon². Trudno się z tym nie zgodzić. Prace nad koncepcją Narodowego Uniwersalnego Katalogu Centralnego rozpoczęto w 1998 r., łódzkie środowisko bibliotekarskie od początku aktywnie uczestniczyło w tym projekcie. Bibliotekarze Politechniki Łódzkiej już w 1998 r. wchodzili w skład grup roboczych ds. opracowania koncepcji NUKATu³. W tym zakresie wkład BUŁ w prace związane z budową katalogu

1 J. Janiak, M. Wrocławska, „*Filozofia codzienności*”: *tradycyjne i nowoczesne formy pracy i zarządzania biblioteką (na przykładzie Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego): rozważania poważne i niepoważne*. In: *Biblioteki naukowe w kulturze i cywilizacji. Działania i codzienność. Materiały konferencyjne Poznań*, 15–17 czerwca 2005 r. T. 1. Red. H. Ganińska. Poznań, 2005, s. 104.

2 Horizon – zintegrowany system biblioteczny wdrożony w łódzkich bibliotekach naukowych w drugiej połowie lat 90-tych XX wieku.

3 B. Feret, M. Lont *Uczestnictwo bibliotek Łódzkiej Akademickiej Sieci Bibliotecznej w katalogu centralnym NU-*

centralnego nie był tak znaczny. Niemniej BUŁ jako pierwsza biblioteka regionu i jedna z pierwszych w kraju, wykorzystując system biblioteczny Horizon, włączyła się w proces współkatalogowania, rozpoczynając od 2001 r. aktywną współpracę z Centralną Kartoteką Haseł Wzorcowych (CKHW), a od 2002 r. z NUKATem. Dlaczego podjęto taką decyzję? Dzięki dynamicznemu wkroczeniu bibliotek w erę komputeryzacji, idea postania katalogu centralnego, tworzonego metodą współkatalogowania po raz pierwszy zyskała szansę realizacji. Nie tylko doceniano znaczenie NUKATu, jako narzędzia informacji, kluczowego z punktu widzenia budowania społeczeństwa wiedzy, ale także upatrywano w nim duży potencjał, który w przyszłości stwarzał szansę rozwoju szeroko pojętej współpracy innych instytucji związanych z nauką. Podejmując decyzję nie rozważano konkretnych korzyści ani nie kalkulowano kosztów przedsięwzięcia, co wynikało z braku doświadczeń w zakresie realizacji takich inicjatyw i możliwości oceny ich efektów z perspektywy czasu. Rozumiano jednak potrzebę powstania katalogu centralnego. Okazało się, że aby w pełni wdrożyć mechanizmy współkatalogowania, trzeba było pokonać wiele trudności natury technicznej i organizacyjnej oraz wziąć pod uwagę wieloletnie przyzwyczajenia w zakresie stosowania procedur związanych z katalogowaniem zbiorów.

Biblioteki łódzkie podjęły działania w kierunku komputeryzacji w 1994 r. Utworzono wówczas Międzyuczelniany Zespół Biblioteczny⁴, wdrożono zintegrowany system biblioteczny Horizon i rozpoczęto budowanie lokalnych katalogów bibliotek biorących udział w projekcie. Podjęcie decyzji o współpracy z katalogiem centralnym oznaczało dla wszystkich bibliotek, również dla BUŁ, konieczność dostosowania się do zasad określonych przez Centrum NUKAT, zaakceptowanie zupełnie nowego podejścia do opracowania zbiorów, z zastosowaniem ujednoczonych haseł z Centralnej Kartoteki Haseł Wzorcowych (CKHW), obowiązek przestrzegania przyjętych procedur i konieczność przeszkolenia bibliotekarzy w zakresie zasad tworzenia i przesyłania do NUKATu rekordów bibliograficznych i wzorcowych oraz z melioracją już posiadanych rekordów bibliograficznych, które pod tym względem nie spełniały wymagań projektowanego katalogu centralnego. Nic dziwnego, że w tej sytuacji nie wszystkie biblioteki od razu zaakceptowały koncepcję NUKATu opartego na takich zasadach. Pomysł utworzenia katalogu centralnego poprzez scalenie katalogów lokalnych, niezależnie od niejednorodności zawartych w nich danych, miał jednak spore grono zwolenników⁵. Gdyby jednak wówczas taki plan nie został zrealizowany, być może do dnia dzisiejszego nie doczekalibyśmy się katalogu centralnego w dzisiejszym kształcie. Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego nie należała do grupy sceptyków i w miarę posiadanych możliwości starała się spełnić warunki aktywnej współpracy z katalogiem centralnym.

KAT. „Przegląd Biblioteczny” 2004, R. 72, nr 3/4 s. 254.

4 Międzyuczelniany Zespół Biblioteczny został powołany do życia przede wszystkim z przyczyn finansowych. Jego powstanie wiązało się z wystąpieniem do Fundacji Andrew W. Mellona z wnioskiem o przyznanie grantu na zakup i wdrożenie zautomatyzowanego systemu bibliotecznego „Horizon”. Inicjatywa zaowocowała dalszą współpracą, trwającą do dnia dzisiejszego. Od 2003 r. Międzyuczelniany Zespół Biblioteczny nosi nazwę Łódzkiej Akademickiej Sieci Bibliotecznej (ŁASB).

5 M. Burchard, *Kompromis w sprawie Narodowego Uniwersalnego Katalogu Centralnego NUKAT*. „Bibliotekarz” 2000, nr 10 s. 4–5.

Z perspektywy czasu można tę drogę ocenić jako trudną i wyboistą, wymagającą pokonania wielu trudności i rozwiązania różnego rodzaju problemów. Gdyby jednak po raz drugi przyszło podejmować podobne wyzwanie, decyzja byłaby taka sama.

Problemy techniczne

Założenia pełnej współpracy z NUKATem obejmowały:

- operację jednorazowej aktualizacji zasobu haseł wzorcowych w bazie lokalnej i ich ujednoczenie z CKHW,
- rozpoczęcie codziennej aktualizacji rekordów KHW i opisów bibliograficznych poprzez wgrzywanie do bazy plików rekordów modyfikowanych, przygotowywanych przez administratorów Centrum NUKAT,
- umożliwienie eksportów do NUKATu rekordów bibliograficznych i kartotekowych autorstwa bibliotekarzy BUŁ,
- zapewnienie możliwości importu do bazy lokalnej rekordów z katalogu centralnego na każdym stanowisku pracy dla katalogerów.
- systematyczną meliorację „starych” rekordów bibliograficznych sprzed powstania katalogu centralnego i ich ujednoczenie z bazą NUKATu.

Realizacja tych koncepcji wymagała zastosowania nowych rozwiązań technicznych, których początek przypadł na rok 2001, a kolejne działania są tak naprawdę procesem permanentnym ze względu na zmiany technologiczne i na pojawianie się nowych potrzeb w tym zakresie. Pierwszym krokiem w kierunku urzeczywistnienia planów BUŁ był zakup licencji oprogramowania klienta systemu VTLS, które poprzedziło stosowanego obecnie klienta systemu Virtua⁶ oraz wykonanie i instalacja skryptów konwersji rekordów haseł wzorcowych z systemu Horizon do systemu VTLS. Było to jednoznaczne z uzyskaniem technicznych możliwości czynnego uczestnictwa w budowaniu CKHW. Od tej chwili rekordy tworzone przez przeszkolonych bibliotekarzy BUŁ mogły być wysyłane do CKHW, jednak proces ich importu do bazy lokalnej wymagał pośrednictwa Biblioteki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu⁷. Baza Biblioteki UMK stanowiła również jedyne źródło importu rekordów bibliograficznych. Po uruchomieniu NUKATu takie rozwiązanie nie mogło być wystarczające dla biblioteki mającej ambicję rozpoczęcia czynnej współpracy z katalogiem centralnym w możliwie szerokim zakresie, dlatego też podejmowano działania w kierunku rozwoju posiadanych możliwości i usprawnienia pracy. W 2002 r. powstał pierwszy program konwersji rekordów kartotekowych i bibliograficznych, który umożliwił jednorazową aktualizację bazy lokalnej rekordami z CKHW oraz codzienne modyfikacje rekordów kartotekowych. Miał interfejs tekstowy i nie był

---

6 W sierpniu 2001 roku BUŁ zakupiła 5 licencji oprogramowania klienta systemu VTLS EasyCat/EasyPac do obsługi wprowadzania rekordów do CKHW i ich kopiowania.

7 Biblioteka Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu posiada kopię CKHW dla bibliotek użytkujących system Horizon i umożliwia pobieranie rekordów do baz lokalnych z wykorzystaniem protokołu Z.39.50. Bezpośredni import rekordów z NUKAT-u był niemożliwy ze względu na brak odpowiednich narzędzi informatycznych i różnice w interpretacji formatu MARC w systemie Horizon i VTLS.

wykorzystywany na stanowiskach osób katalogujących, ale stanowił pierwszy krok na drodze do uzyskania narzędzi w pełni odpowiadających potrzebom płynnej współpracy z katalogiem centralnym. Kolejne rozwiązania wypracowywano w latach 2003–2006, tworząc następne wersje programów konwersji rekordów i automatyzując niektóre etapy procesów bibliotecznych związanych z opracowaniem zbiorów. W 2006 r. osiągnięto wprawdzie pożądaną funkcjonalność posiadanego oprogramowania, umożliwiającą płynną współpracę z NUKATem, ale w dalszym ciągu starano się wprowadzać rozwiązania przyspieszające proces opracowania zbiorów i ułatwiające pracę katalogującym. W 2012 r. nowe zadania w tym zakresie postawiła przed informatykami i bibliotekarzami BUŁ migracja do nowego systemu bibliotecznego Symphony⁸. Adaptacja posiadanych rozwiązań do nowych warunków była skomplikowana, tym bardziej, że równocześnie starano się przystosować konfigurację bazy BUŁ do wymogów użytkowania haseł uniwersalnych. Nie było łatwo, ale współpraca z katalogiem centralnym, mimo trudności które trzeba było pokonać, znów przebiega płynnie. W 2013 r. minęło 11 lat od rozpoczęcia współpracy z NUKATem. Z perspektywy czasu widać, jak trudnym zadaniem było dostosowanie się do jej wymogów od strony technicznej. Trzeba podkreślić ogromne zaangażowanie informatyków BUŁ i bardzo pozytywne nastawienie bibliotekarzy, a także dobre kontakty z Centrum NUKAT, gdzie zawsze mogliśmy liczyć na pomoc i życzliwość.

NUKAT a rozwiązania lokalne

Możliwości techniczne to nie jedyne źródło problemów związanych z rozpoczęciem przez BUŁ współpracy z NUKATem. Początkowe trudności wpłynęły również na nastawienie bibliotekarzy do nowej organizacji pracy. Oczywiście, nie kwestionowano słuszności decyzji o podjęciu współpracy z katalogiem centralnym, ani celowości jej kontynuowania. Postrzegano jednak współkatalogowanie jako konieczność, a nie ułatwienie pracy bibliotekarza. Praca w dwóch różnych systemach bibliotecznych⁹ i konieczność podporządkowania opracowania zbiorów rygorom stosowania CKHW, wpływały początkowo na wydłużenie czasu opracowania rekordu bibliograficznego. W miarę upływu czasu wysiłek włożony w rozwój narzędzi i procedur związanych ze współpracą z NUKATem zaczął przynosić wymierne efekty i wówczas nastawienie bibliotekarzy również zaczęło ulegać zmianie. Pozostały jednak problemy natury bardziej ambicioznej niż związanej z akceptacją nowej organizacji pracy i pokonaniem początkowych trudności technicznych. Szczególne znaczenie miał wymóg podporządkowania charakterystyki przedmiotowej dokumentów wysyłanych do katalogu centralnego rygorom słownictwa języka haseł przedmiotowych KABA¹⁰, stanowiącego w 2002 r. podzbiór CKHW.

---

8 Symphony – zintegrowany system biblioteczny firmy Sirsi/Dynix, który w 2012 r. zastąpił system Horizon w bibliotekach Łódzkiej Akademickiej Sieci Bibliotecznej.

9 Opracowanie dokumentów może odbywać się bezpośrednio w kliencie oprogramowania Virtua posiadanym przez BUŁ lub w systemie Horizon (obecnie w Symphony), skąd rekordy trafiają do NUKAT-u drogą eksportu.

10 JHP KABA – jeden z trzech języków informacyjno-wyszukiwawczych stosowanych w Nuka-cie. Pozostałe dwa to JHP BN i JHP MeSH.

Problematykę opracowania przedmiotowego w katalogu centralnym przedstawiła w 2006 r. Maria Burchard¹¹. Natura konfliktów wynikała po części z przyzwyczajenia do dotychczas stosowanych przepisów w tej dziedzinie. Bibliotekarze BUŁ, przywiązani do swoich metod pracy, sprawdzających się od dziesiątków lat, i do znanego sobie od dawna języka haseł przedmiotowych, niechętnie odnosili się do całkowitego podporządkowania zasadom przyjętym w tym zakresie przez Centrum NUKAT. Jest to tym bardziej zrozumiałe, że w początkowym okresie opracowanie zbiorów w systemie bibliotecznym Horizon ograniczono do publikacji wydanych po 1997 r. i dotychczasowy język haseł przedmiotowych był stosowany cały czas. Poza tym BUŁ szczyciła się swoim, opartym na założeniach Adama Łysakowskiego, katalogiem przedmiotowym¹², który do dnia dzisiejszego stanowi cenne źródło informacji, wykorzystywane przez czytelników w zakresie literatury nieobjętej katalogiem komputerowym. Z drugiej strony sceptyczne nastawienie do narzuconych zmian mogło wynikać z początkowego braku wprawy w budowaniu nowej charakterystyki przedmiotowej w mało jeszcze znanym i trudnym języku KABA. Ponieważ założeniem współpracy z katalogiem centralnym było ujednoczenie rekordów w bazie lokalnej z rekordami katalogu centralnego również pod względem charakterystyki przedmiotowej, w pierwszym okresie współpracy zachowano pola lokalnych haseł przedmiotowych jako charakterystykę uzupełniającą. Wymagało to codziennej modyfikacji bazy BUŁ polegającej na porządkowaniu specjalnie zdefiniowanych w systemie pól lokalnych haseł przedmiotowych, ale pozwoliło na zachowanie pewnej autonomii, która w okresie przejściowym była, jak wynika z naszych doświadczeń, bardzo potrzebna. Procedury zastosowane w tym celu opisywałam w referacie wygłoszonym na konferencji we Wrocławiu w 2003 r.¹³ W miarę upływu czasu okazało się, że bibliotekarze sami zaczęli odchodzić od praktyki stosowania lokalnych haseł przedmiotowych, które z wygasły w sposób naturalny.

Realizacja procesów bibliecznych związanych z opracowaniem zbiorów została tym samym całkowicie podporządkowana integracji bazy lokalnej BUŁ z katalogiem centralnym. Bibliotekarze BUŁ zajmujący się charakterystyką przedmiotową dokumentów odbyli szereg szkoleń organizowanych przez Centrum NUKAT i są dobrze przygotowani do swojej pracy. Zyskali niezbędne doświadczenie i nie tylko z powodzeniem stosują słownictwo KABA w rekordach bibliograficznych, ale sami również tworzą hasła wzorcowe, dając swój wkład w rozwój CKHW w tym zakresie.

---

11 M. Burchard, *Języki informacyjno-wyszukiawcze w katalogu centralnym NUKAT*. In: *Opracowanie przedmiotowe dokumentów z zakresu nauk ścisłych: matematyczno-przyrodniczych i technicznych. Język haseł przedmiotowych KABA. Teoria, praktyka, przyszłość*. Kazimierz Dolny, 20–22 września 2006 roku. „EBIB” *Materiały konferencyjne* [online]. 2006, nr 15. Dostęp [2013-09-12] Dostępny w Internecie: <http://www.ebib.info/publikacje/matkonf/kaba/burchard.php>

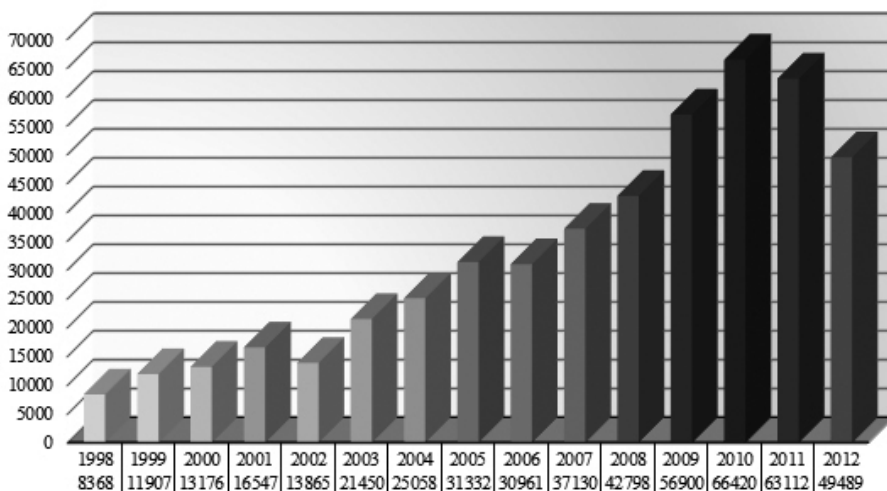
12 A. Giermaziak, R. Rajchert, *Wczoraj, dziś i jutro – opracowanie druków zwartych w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego*. In: *Stare i nowe w bibliotece. Współpraca czy konkurencja. Konferencja Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego. Materiały konferencyjne* Łódź, 3–5 czerwca 2009. Red. M. Wrocławska; J. Jerzyk-Wojtecka. Łódź 2010, s. 150–151.

13 M. Junkniel, *Współpraca z NUKAT z punktu widzenia biblioteki pracującej w systemie Horizon*. In: *Internet w bibliotekach II. Łączność, współpraca, digitalizacja*. Wrocław, 23–26 września 2003 roku. „EBIB” *Materiały Konferencyjne* [online]. 2003, nr 6. [dostęp 2004-07-12]. Dostępny w Internecie: <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/iwb2/junkniel.php>

Przyspieszenie budowania katalogu lokalnego, czyli pierwsze korzyści ze współkatalogowania

Trudno zaprzeczyć, że w rozwój narzędzi i procedur związanych ze rozpoczęciem współpracy z NUKAT włożono ogromną pracę. Wysiłek ten zaczął jednak przynosić wymierne efekty. Rosło doświadczenie i wprawa katalogujących, sprawdzały się w praktyce procedury służące wewnętrznej kontroli poprawności rekordów, z powodzeniem włączono do systemu pierwsze biblioteki zakładowe i stopniowo zwiększano ich liczbę. Pierwszą zauważalną korzyścią ze współpracy z NUKATEm było przyspieszenie budowania katalogu lokalnego.

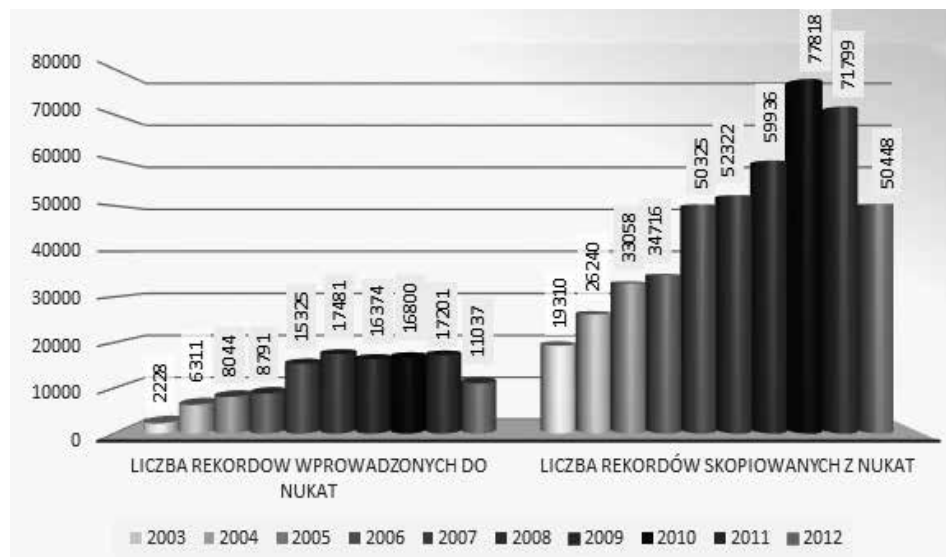
Pierwsze rekordy bibliograficzne wprowadzono do katalogu komputerowego BUŁ w grudniu 1997 r., a więc kilka lat przed powstaniem NUKATu. W grudniu 2000 r., a więc 6 miesięcy przed powstaniem NUKATu, BUŁ dysponowała bazą liczącą prawie 33,5 tysiąca rekordów bibliograficznych, co jak łatwo policzyć, przypadało na 3 lata pracy katalogerów. W 2001 r. skatalogowano ponad 16,5 tysiąca tytułów, ale systematyczny wzrost zaczął się od 2003 r., kiedy wprowadzono do bazy lokalnej prawie 21,5 tysiąca rekordów bibliograficznych. W grudniu 2012 r. w katalogu komputerowym BUŁ znalazło się ponad 488,5 tysiąca opisów bibliograficznych, z czego 455 tysięcy przypada na lata 2001–2012. Daje to średnio prawie 38 tysięcy opisów rocznie.

Wykres 1: Roczny przyrost rekordów bibliograficznych w bazie lokalnej BUŁ w latach 1998–2012. Opracowanie własne autorki na podstawie statystyk BUŁ.

Przy podobnym stanie zatrudnienia w Oddziale Opracowania Zbiorów BUŁ, w 2010 r. osiągnięto liczbę 66.420 rekordów bibliograficznych, a w 2011 niewiele mniej, bo aż 63.112 opisów bibliograficznych, czyli ponad dwukrotnie więcej niż latach 2005–2006. Spadek, jaki odnotowujemy w 2012 r. uzasadniony jest migracją do nowego systemu bibliotecznego, która wraz z cyklem szkoleń trwała od kwietnia 2012 r. i do tej pory jeszcze nie została cał-

kowicie zakończona. Na koniec sierpnia liczba opisów skopiowanych z NUKATu w 2013 r. wynosi prawie 39.233, co daje nadzieję na dość dobry wynik również w roku bieżącym. Tak duży wzrost liczby rekordów bibliograficznych w bazie lokalnej stał się możliwy dzięki współpracy BUŁ z NUKATem. Aby tego dowiedzieć można porównać stosunek rekordów autorstwa bibliotekarzy BUŁ, wysyłanych do katalogu centralnego, do liczby rekordów kopiowanych, a więc wymagających znacznie mniej czasu na pełne opracowanie w bazie lokalnej. W latach 2003–2012 rekordy wprowadzane do NUKATu przez bibliotekarzy BUŁ i bibliotek zakładowych stanowiły zaledwie od niespełna 12% do ok. 30% ogólnej liczby opisów importowanych z katalogu centralnego. Obrazuje to poniższy wykres.

Wykres 2: Liczba rekordów bibliograficznych wprowadzonych do NUKATu i skopiowanych z NUKATu do bazy lokalnej BUŁ w latach 2003–2012. Na podstawie statystyk NUKATu¹⁴.

Katalogowanie retrospektywne

BUŁ, podobnie jak wiele innych bibliotek uczelnianych, powstała na długo przed rozpoczęciem komputeryzacji. Stan zbiorów biblioteki na koniec 1997 r. wynosił 1.590.905 jednostek¹⁵, opracowanych w tradycyjnych katalogach kartkowych, obejmujących wydawnictwa zwarte, ciągłe i zbiory specjalne. Po wdrożeniu komputeryzacji okazało się, że katalog komputerowy przewyższa katalogi kartkowe, oferując 24-godzinny dostęp do informacji o zbiorach bibliotecznych i możliwość składania zamówień z każdego kompu-

14 Statystyki archiwalne NUKAT za lata 2003–2012 [online]. Warszawa: Centrum NUKAT [dostęp 10-11-2013]. Dostępne w Internecie: <http://www.nukat.edu.pl/nukat/pl/statystyka.phtml?id=60&stid=3&sm=b&poz=11>

15 *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za Rok Akad[emicki]...*, 1997 R. 52 Łódź, 1998 s.14. Liczba ta obejmowała 942.351 woluminów wydawnictw zwartych nowych, 374.011 woluminów wydawnictw ciągłych i 244.542 jednostki zbiorów specjalnych, w tym stare druki (28.064), materiały ikonograficzne (43.526) i kartograficzne (14.848), maszynopisy prac doktorskich (3.977), rękopisy (2.839), Dokumenty Życia Społecznego (99.397).

tera z dostępem do Internetu. System biblioteczny pozwalał wprawdzie na składanie zamówień na książki i czasopisma z katalogu kartkowego w formie elektronicznej, jednak zbiory te coraz mniej wykorzystywano. Znaczne przyspieszenie procesu opracowania zbiorów, jakie mogliśmy zaobserwować po podjęciu współpracy z NUKATem, pozwoliło na planowanie procesu katalogowania retrospektywnego. Pierwszą próbę w tym zakresie podjęto wkrótce po wdrożeniu modułu udostępniania w 2006 r. Zdecydowano się na tzw. „katalogowanie po zwrocie”, czyli przekazywanie do opracowania książek oddawanych przez czytelników, a nieskatalogowanych w systemie bibliotecznym. Liczba tych zbiorów przerosła jednak wówczas możliwości katalogerów. W tej sytuacji postanowiono zmienić koncepcję katalogowania retrospektywnego i rozpocząć wprowadzanie do bazy niektórych wydzielonych kolekcji. W ciągu kilku lat skatalogowano kolekcję cimeliów, księgozbiór bibliologiczny i informacyjny Oddziału Informacji Naukowej i Prac Dydaktycznych, a także całość zbiorów magazynu zwartego w nowej części gmachu BUŁ, co umożliwiło ich udostępnianie w strefie wolnego dostępu¹⁶. Opracowano także księgozbiór *Ceraneum*¹⁷. Wreszcie po kilku latach wrócono do koncepcji katalogowania po zwrocie i okazało się, że dzięki przyspieszeniu pracy to również stało się możliwe. Rozpoczynając katalogowanie w systemie bibliotecznym Horizon w grudniu 1997 r. jako kryterium włączenia do bazy w zakresie druków zwartych przyjęto 1998 r., jako rok wydania dokumentu. Podyktowane to było realną oceną ówczesnych możliwości. Cezury czasowej nie narzucono bibliotekom zakładowym, których założeniem było skatalogowanie całości posiadanych zbiorów. Od 2006 r. z ograniczenia czasowego zrezygnowano również w BUŁ. Od tego momentu daje się zaobserwować systematyczny wzrost liczby rekordów bibliograficznych publikacji wydanych przed 1998 r., stanowiącym pierwotnie ograniczenie czasowe dla zbiorów katalogowanych w systemie bibliotecznym. Dla przykładu, w 2007 r. liczba ta obejmowała 23.540 opisów, rok później 53.309, w 2009 roku – 75.659, a według stanu na koniec sierpnia bieżącego roku 202.562, co stanowi prawie 38% ogólnej liczby opisów w katalogu lokalnym BUŁ.

Tak dynamiczny wzrost liczby rekordów bibliograficznych, zarówno w zakresie katalogowania retrospektywnego, jak bieżącego wpływu, nie byłby możliwy bez współpracy z NUKATem. Pani A. Paluszkiwicz, omawiając zagadnienie retrospektywnej konwersji katalogów współpracujących bibliotek akademickich przedstawiła wyniki doświadczeń w zakresie opracowania rekordów bibliograficznych i rekordów KHW dotyczące czasu, jakiego wymaga opracowanie opisu wraz z niezbędnymi hasłami formalnymi¹⁸. Poniższa tabela przedstawia te wyniki w odniesieniu do rocznej liczby rekordów tworzących

16 Książki z magazynu zwartego opracowane w systemie bibliotecznym mogą zostać zabezpieczone etykietami RFID, co pozwala na udostępnianie ich w strefie wolnego dostępu, uniemożliwiając jednocześnie niekontrolowane wyniesienie egzemplarzy poza gmach biblioteki.

17 *Ceraneum* – Centrum Badań nad Historią i Kulturą Basenu Morza Śródziemnego i Europy Południowo-Wschodniej im. prof. Waldemara Cerana. *Ceraneum* jest pozawydziałową interdyscyplinarną placówką naukowo-badawczą, oficjalnie powołaną 7 lutego 2011 r. decyzją Senatu Uniwersytetu Łódzkiego. Kolekcja *Ceraneum* powstała w księgozbiórce BUŁ w wyniku porozumienia podpisanego przez Centrum *Ceraneum* z Biblioteką Uniwersytetu Łódzkiego. Kolekcja mieści się w nowej części gmachu BUŁ i została w całości skatalogowana w katalogu komputerowym biblioteki.

18 A. Paluszkiwicz, *Prace wybrane*. Warszawa 2008, s. 22.

lokalny katalog BUŁ. Dane w tabeli dotyczą wyłącznie tworzenia rekordu bibliograficznego, bez żadnych haseł formalnych i bez charakterystyki przedmiotowej. Jako podstawę przyjęto 15 minut/rekord bibliograficzny. Przeliczenia są, oczywiście, przybliżone. Przyjęto 7 godzin nieprzerwanej pracy dziennie i 21 dni pracy w miesiącu. Jak wynika z poniższej tabeli, przy takich założeniach, aby skatalogować rekordy bibliograficzne, które powiększyły lokalną bazę BUŁ w 2012 r., jedna osoba musiałaby pracować 7 lat. Do tego trzeba doliczyć opracowanie niezbędnych haseł formalnych, na co, jak wynika z doświadczeń zebranych przez panią Paluszkiewicz, potrzeba znacznie więcej czasu: na opracowanie rekordu hasła osobowego ok. 0,5 godziny, rekordu hasła korporatywnego lub hasła tytułowego ok. 2,5 godziny. Oczywiście, zespół katalogerów zajmujących się opracowywaniem zbiorów w BUŁ i bibliotekach zakładowych UŁ jest dość liczny¹⁹, jednak samodzielne opracowanie tak ogromnej liczby rekordów przekraczałoby możliwości bibliotekarzy. Dla każdego z nich to tylko jedna z czynności związanych z realizacją procesów bibliotecznych, zarówno w BUŁ, jak w bibliotekach zakładowych UŁ. Większość bibliotek zakładowych UŁ ma zaledwie kilkusobową obsadę i bibliotekarze zajmują się równocześnie gromadzeniem, opracowywaniem i udostępnianiem zbiorów. Proces kopiowania rekordów jest nieporównywalnie szybszy, szczególnie po zautomatyzowaniu większości czynności.

Tab. 1 Szacunkowy czas opracowania rekordów bibliograficznych w katalogu lokalnym BUŁ w latach 1998–2012

Rok	Liczba rekordów	Liczba godzin	Liczba dni	Liczba miesięcy
1998	8368	2092	299	14
1999	11907	2977	425	20
2000	13176	3294	471	22
2001	16547	4137	591	28
2002	13865	3466	495	24
2003	21450	5363	766	36
2004	25058	6265	895	43
2005	31332	7833	1119	53
2006	30961	7740	1105	53
2007	37130	9283	1326	63
2008	42798	10700	1529	73
2009	56900	14225	2032	97
2010	66420	16605	2372	113
2011	63112	15778	2254	107
2012	49489	12372	1767	84

Korzystając z pracy innych bibliotek sami dajemy spory wkład do katalogu centralnego. Współpraca, jak widać jest opłacalna, i to nie tylko w znaczeniu czysto finansowym. Szybszy wzrost liczby rekordów bibliograficznych w katalogu on-line to doskona-

19 Łącznie w BUŁ i bibliotekach zakładowych według stanu na 1 września 2013 roku rekordy bibliograficzne opracowywało 69 bibliotekarzy, w tym 20 w BUŁ i 49 w 19 bibliotekach zakładowych UŁ.

lenie najpopularniejszego narzędzia informacji, nawet w dobie coraz szerszego dostępu do baz danych oferujących dostępę pełnotekstowe. Katalogi biblioteczne to podstawowe narzędzie informacji już od Kallimacha i jego *Pinakes* i pewnie jeszcze długo nim pozostaną. Nie tylko dlatego, że książka drukowana będzie, mam nadzieję, funkcjonowała obok e-booków, audiobooków i dostępów elektronicznych niezależnie od postępów w tych dziedzinach, ale także dlatego, że e-booki również wymagają opracowania i zbudowania mechanizmów wyszukiwawczych pozwalających na sprawne poszukiwanie potrzebnych materiałów, niezależnie od nośnika, na jakim są przechowywane.

Wpływ współpracy z NUKATem na jakość informacji w katalogu lokalnym

Przyspieszenie procesu budowania katalogu lokalnego to wymierna i niezaprzeczalna korzyść wynikająca z podjęcia współpracy z NUKATem. Poziomu realizacji potrzeb informacyjnych użytkowników nie można jednak mierzyć wyłącznie liczbą rekordów zawartych w katalogu. Nowa jakość informacji zależy nie tylko od ilości prezentowanych danych, ale także od ich wiarygodności i spójności, co w efekcie przekłada się na stopień unifikacji bazy lokalnej z katalogiem centralnym. Dlatego też podjęta przez BUŁ decyzja o przystąpieniu do współkatalogowania była od początku związana z założeniem ujednoczenia katalogu lokalnego z NUKATem. Do tego celu systematycznie dążono przez ponad 10 lat. Jak wspominałam w swoim referacie wygłoszonym na konferencji zorganizowanej z okazji 5 rocznicy powstania NUKATu, w grudniu 2003 r., po upływie prawie półtora roku od rozpoczęcia współkatalogowania, baza lokalna BUŁ zaledwie w 24,1% była zgodna z katalogiem centralnym, zaś w listopadzie 2007 r. osiągnięto 77,3% zgodności²⁰, co już wówczas uważano za duże osiągnięcie. Tegoroczny wynik to już prawdziwy sukces. W zakresie rekordów bibliograficznych baza BUŁ osiągnęła ponad 98% zgodności z katalogiem centralnym.

Na ten rezultat miało wpływ przekonanie o słuszności przyjętego kierunku działania i konsekwentne dążenie do realizacji założeń z 2002 r., niemniej byłoby o to bardzo trudno, gdyby nie przyspieszenie procesu opracowania zbiorów dzięki współpracy międzybibliotecznej w ramach NUKATu. Oszczędność czasu wynikająca z możliwości korzystania z dorobku innych bibliotek pozwoliła na systematyczne prowadzenie prac melioracyjnych rekordów dawnych, sporządzonych przed 2002 r.. Na ujednoczenie katalogu lokalnego z NUKATem miał również wpływ udział BUŁ w projekcie „NUKAT – Autostrada Informacji Cyfrowej”. Celem tego projektu było scalenie katalogów lokalnych 30 bibliotek, które przed powstaniem NUKATu tworzyły swoje rekordy bibliograficzne z zastosowaniem CKHW²¹. Dzięki udziałowi w „Autostradzie” 10.370 rekordów lokalnych zastąpiono rekordami z ka-

20 M. Augustyniak, *Znaczenie NUKAT dla biblioteki z perspektywy pięcioletnich doświadczeń Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego*. In: *Rola katalogu centralnego NUKAT w kształtowaniu społeczeństwa wiedzy w Polsce. Praca zbiorowa*. Red. M. Burchard; K. Grzędzińska; A. Kasprzyk. Warszawa 2010, s. 182.

21 A. Wołodko, *NUKAT – Autostrada Informacji Cyfrowej. Blaski i cienie*. In: *NUKAT – Autostrada Informacji Cyfrowej*. Materiały z konferencji naukowej, Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie, 18 marca 2013. Warszawa 2013 [online]. s. 9–18. Dostęp [24.07.2013]. Dostępny w Internecie: http://autostrada.buw.uw.edu.pl/konferencja/images/nukat_autostrada_informacji_cyfrowej.pdf s.11.

talogu centralnego na drodze ich automatycznego porównania, a kolejne 1.340 rekordów lokalnych z bazy BUŁ powiększyło katalog NUKAT. Łącznie zatem, w wyniku udziału w projekcie, ujednociono z NUKATem 11.710 rekordów. Podsumowaniem wykonanych prac była Konferencja naukowa „NUKAT – Autostrada Informacji Cyfrowej”, która odbyła się w Warszawie, 18 marca 2013 r.

Spójność i wiarygodność informacji w katalogu biblioteki wiąże się nie tylko z merytoryczną treścią opisu bibliograficznego, ale również, a może przede wszystkim, z zastosowaniem w procesie opracowania zbiorów ujednoczonych haseł z CKHW, w tym również języka haseł przedmiotowych KABA oraz zapewnieniem użytkownikowi jak najszerszego dostępu do rekordu na etapie poszukiwań potrzebnej literatury. W tym zakresie, podobnie jak w przypadku rekordów bibliograficznych, BUŁ może również pochwalić się wysokim stopniem ujednocnienia z NUKATem. Od 2002 r. systematycznie zastępowano lokalne hasła formalne rekordami CKHW i starano się stosować charakterystykę przedmiotową zgodną ze słownictwem języka KABA. Nie tylko przyjęto założenie, zgodne zresztą z zasadami NUKATu, że do katalogu centralnego wysyłane są pełne rekordy bibliograficzne, a więc posiadające również pola haseł przedmiotowych, ale zdecydowano się w miarę możliwości modyfikować rekordy autorstwa innych bibliotek importowanych do bazy lokalnej, które takiej charakterystyki przedmiotowej nie posiadały. Łącznie w pierwszym półroczu bieżącego roku dołączono 11.722 hasła przedmiotowe do 4.927 rekordów bibliograficznych²². Według stanu na 12 września bieżącego roku charakterystyki przedmiotowej w bazie lokalnej nie posiada tylko 50.005 rekordów bibliograficznych, co stanowi niespełna 9,6% ogólnej liczby rekordów ujednoczonych z katalogiem centralnym w lokalnej bazie BUŁ. Można to uważać za duży sukces całego zespołu bibliotekarzy BUŁ i bibliotek zakładowych UŁ.

W 2012 r. Centrum NUKAT podjęło decyzję o objęciu kontrolą kartoteką haseł wzorcowych również nazw wydawców w rekordach bibliograficznych w katalogu centralnym. Inicjatywa ta została przez niektóre biblioteki współpracujące z NUKATem przyjęta dość sceptycznie i część z nich nie tworzy rekordów haseł dla wydawców, korzystając z zastosowanego przez Centrum NUKAT okresu przejściowego, który ma trwać do końca 2013 r. Niechętnie nastawienie do nowych zasad tłumaczono przede wszystkim dużym obciążeniem czasowym. W BUŁ zaakceptowano decyzję NUKATu i dostosowano się do niej uznając potrzebę jej wprowadzenia. Nie czekając na ostateczny termin określony przez Centrum NUKAT, nie tylko przyjęto zobowiązanie dołączania do rekordów bibliograficznych haseł istniejących już w bazie CKHW, ale także przystąpiono do tworzenia nowych rekordów KHW dla nazw wydawców zgodnie z istniejącymi potrzebami. Według stanu na 13 września 2013 r. w bazie BUŁ znajduje się 161 rekordów dla nazw wydawców dołączonych do 681 rekordów bibliograficznych.

---

22 Na podstawie miesięcznych sprawozdań Oddziału Opracowania Zbiorów BUŁ. Liczby obejmują rekordy autorstwa bibliotekarzy BUŁ i modyfikacje rekordów bibliograficznych autorstwa innych bibliotek pobierane do bazy lokalnej.

Podsumowanie

Z perspektywy 11 lat współpracy z NUKATem decyzję o jej podjęciu można ocenić jako korzystną dla biblioteki. Statystyki BUŁ świadczą o wyjątkowo szybkim powiększaniu się bazy lokalnej i wzroście możliwości w zakresie katalogowania retrospektywnego. Jakość informacji oferowanej użytkownikom jest coraz lepsza ze względu na wiarygodność i spójność prezentowanych danych. Możliwości wyszukiwawcze katalogu on-line zwiększają się dzięki zapewnieniu charakterystyki przedmiotowej w rekordach bibliograficznych i nowym, kontrolowanym kartoteką, punktom dostępu do rekordu, jak nazwy wydawców, które dotychczas funkcjonowały w różnych formach, nie dając możliwości jednoznacznej weryfikacji. Dzięki szkoleniom organizowanym przez Centrum NUKAT pogłębia się wiedza i doświadczenie bibliotekarzy. Trzeba również wspomnieć, że wprowadzona forma szkoleń on-line wpływa na znaczne ograniczenie kosztów ponoszonych przez bibliotekę. Część szkoleń prowadzona jest bezpłatnie i wymaga tylko zapewnienia sprzętu pozwalającego na uczestnictwo w warsztatach. Wieloletnia współpraca z NUKATem wywarła również wpływ na zmianę mentalności bibliotekarzy BUŁ, którzy uświadomili sobie, że są częścią jednego zespołu realizującego projekt na miarę potrzeb społeczeństwa wiedzy i że katalog centralny będzie taki, jakim go stworzą. To poczucie odpowiedzialności za kształt NUKATu działa na bibliotekarzy bardzo mobilizująco. NUKAT nie jest już postrzegany wyłącznie jako narzędzie dla bibliotekarza, ale w coraz większym stopniu realizuje swoją funkcję informacyjną. Od aktywności bibliotek współpracujących zależy jak ta funkcja będzie realizowana w przyszłości.

BIBLIOGRAFIA:

1. Augustyniak M., *Znaczenie NUKAT dla biblioteki z perspektywy pięcioletnich doświadczeń Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego*. In: *Rola katalogu centralnego NUKAT w kształtowaniu społeczeństwa wiedzy w Polsce*. Praca zbiorowa. Red. M. Burchard, K. Grzędzińska, A. Kasprzyk. Warszawa 2010, s. 177–187.
2. Burchard M., *Języki informacyjno-wyszukiwawcze w katalogu centralnym NUKAT*. In: *Opracowanie przedmiotowe dokumentów z zakresu nauk ścisłych: matematyczno-przyrodniczych i technicznych. Język haseł przedmiotowych KABA. Teoria, praktyka, przyszłość*. Kazimierz Dolny, 20–22 września 2006 roku. „EBIB” *Materiały konferencyjne* [online]. 2006, nr 15. Dostęp [2013-09-12] Dostępny w Internecie: <http://www.ebib.info/publikacje/matkonf/kaba/burchard.php>
3. Burchard M., *Kompromis w sprawie Narodowego Uniwersalnego Katalogu Centralnego NUKAT*. „Bibliotekarz” 2000, nr 10 s. 4–5.
4. Feret B., Lont M., *Uczestnictwo bibliotek Łódzkiej Akademickiej Sieci Bibliotecznej w katalogu centralnym NUKAT*. „Przegląd Biblioteczny” 2004, R. 72, nr 3/4, s. 253–261.
5. Giermaziak A., Rajchert R., *Wczoraj, dziś i jutro – opracowanie druków zwartych w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego*. In: *Stare i nowe w bibliotece. Współpraca czy konkurencja. Konferencja Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego*. Materiały konferencyjne Łódź, 3–5 czerwca 2009. Red. M. Wrocławska; J. Jerzyk-Wojtecka. Łódź 2010, s. 141–159.
6. Janiak J., Wrocławska M., *„Filozofia codzienności”: tradycyjne i nowoczesne formy pracy i zarządzania biblioteką (na przykładzie Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego): rozważania poważne*

- i niepoważne*. In: *Biblioteki naukowe w kulturze i cywilizacji. Działania i codzienność*. Materiały konferencyjne Poznań, 15–17 czerwca 2005 r. T. 1. Red. H. Ganińska. Poznań 2005, s. 102–110.
7. Junknikiel M., *Współpraca z NUKAT z punktu widzenia biblioteki pracującej w systemie Horizon*. In: *Internet w bibliotekach II. Łączność, współpraca, digitalizacja*. Wrocław, 23–26 września 2003 roku. „EBIB” *Materiały Konferencyjne* [online]. 2003, nr 6. [dostęp 2004-07-12]. Dostępny w Internecie: <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/iwb2/junknikiel.php>
  8. Paluszkiewicz A., *Prace wybrane*. Warszawa 2008.
  9. *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za Rok Akad[emicki]...*, 1997 R. 52 Łódź 1998.
  10. Statystyki archiwalne NUKAT za lata 2003–2012 [online]. Warszawa: Centrum NUKAT [dostęp 2013-10-10]. Dostępne w Internecie: <http://www.nukat.edu.pl/nukat/pl/statystyka.phtml?id=60&stid=3&sm=b&poz=11>
  11. Wołodko A., *NUKAT – Autostrada Informacji Cyfrowej. Blaski i cienie* In: *NUKAT – Autostrada Informacji Cyfrowej. Materiały z konferencji naukowej, Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie, 18 marca 2013* [online]. Warszawa 2013, s. 9–18. Dostęp [24.07.2013]. Dostępny w Internecie: http://autostrada.buw.uw.edu.pl/konferencja/images/nukat_autostrada_informacji_cyfrowej.pdf

Summary: Participating in the process of co-cataloguing in NUKAT means additional duties for libraries. Complying with the norms accepted in the central catalogue, a need to adapt the work organisation to the requirements of continuous realisation of library processes in the context of cooperating with NUKAT, a necessity to modify the information system of the institution and other obligations such as costs of instruction organised by the NUKAT centre for the librarians working in the libraries that are creating the central catalogue are undoubtedly an additional financial and organisational charge. It is obvious that taking a decision to participate – in spite of everything – in such an important venture and fulfilling the obligations resulting from that decision the library expects some profits which are estimated intuitively at the beginning. The ten-year experience of cooperation of the Łódź University’s Library with the central catalogue allows to make an attempt to verify the hopes cherished while deciding to participate in co-cataloguing and to answer the question to what degree the cooperation with NUKAT is profitable for the library and what influence it exerts on the effectiveness of libraries and the realisation of their basic duties, especially the ones concerning cataloguing their collections.

Danuta Gurdak

Biblioteka Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie

Z TRADYCJI WSPÓŁKATALOGOWANIA.
WYBRANE ASPEKTY OPRACOWANIA
WYDAWNICTW CIĄGŁYCH Z PERSPEKTYWY
BIBLIOTEKI UNIWERSYTETU PAPIESKIEGO
JANA PAWŁA II W KRAKOWIE

Słowa kluczowe: biblioteki, współpraca, współkatalogowanie, katalog, czasopisma, opracowanie, udostępnianie, czytelnik.

Streszczenie: Referat przedstawia sposób opracowania wydawnictw ciągłych w Bibliotece UPJPiI, a tym samym ukazuje przykład biblioteki uczestniczącej we współkatalogowaniu oraz korzyści wynoszone z takiej współpracy. Przytoczony przykład działu łączącego wiele funkcji związanych z gromadzeniem, opracowaniem i udostępnianiem czasopism i wydawnictw ciągłych pomaga rzucić światło na zalety i wady takiej organizacji pracy. Wybrane aspekty opracowania wydawnictw ciągłych związane są m.in. z: Klasyfikacją Dziedzinową Biblioteki UPJPiI, katalogowaniem i udostępnianiem monograficznych zeszytów czasopism, polami związków bibliograficznych oraz seriami, a także zakładaniem w rekordach zasobu czasopism linków do wersji elektronicznych czasopism dostępnych online. W zakończeniu znajduje się próba określenia znaczenia dla użytkowników biblioteki zastosowanych sposobów organizacji i udostępniania zbiorów, szczególnie w kontekście tak często stawianego dziś pytania: *gdzie jest czytelnik?*

Wstęp

Pojęcie tradycji może być ujęte w różnych kategoriach i dlatego jest definiowane na wiele sposobów. Jednak niezależnie od przyjętej definicji, ogólnie uznaje się, że tradycja jest przekazywaniem z pokolenia na pokolenie tych treści, które dana grupa społeczna wyróżnia spośród całokształtu jako ważne i niezbędne do kształtowania teraźniejszości i przyszłości. Przekazywane są poglądy, wierzenia, sposoby myślenia, normy postępowania, obyczaje. Tradycja wiąże się z historią i kulturą.

W tym kontekście, w środowisku bibliotek, połączonych od dwóch niemal dekad ideą tworzenia centralnych kartotek i centralnego katalogu, niejednokrotnie mówi się o tradycji współkatalogowania. Zapoczątkowana przez osoby, które były twórcami idei kooperatywnego katalogowania i ją rozwijały oraz przekazywana kolejnym – można by rzec – pokoleniom, które ideę tę kontynuują i rozwijają, stanowi ogólnie uznaną wartość, a składa się na nią ogół doświadczeń i dokonań bibliotek uczestniczących w procesie współkatalogowania. Zatem kontynuatorzy idei współkatalogowania mogą się odwoływać do tak rozumianej tradycji. Czyni to wiele bibliotek, które uczestniczą w procesie wdrażania standardów w katalogowaniu, w wymianie doświadczeń, budując własne katalogi komputerowe i przy-

łączając się do wspólnego tworzenia katalogu narodowego. Jedną z nich jest Biblioteka Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.

Omówienie wybranych zagadnień związanych z opracowaniem wydawnictw ciągłych w Bibliotece UPJPII ma na celu ukazanie transformacji biblioteki dostosowanej do nowych potrzeb i oczekiwań użytkowników w oparciu o tradycję współkatalogowania w Polsce.

Biblioteka Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, do r. 2009 znany jako Papieska Akademia Teologiczna, związany jest z Uniwersytetem Jagiellońskim, gdyż kontynuuje misję i zadania zamkniętego przez komunistyczne władze Wydziału Teologicznego UJ. Zatem i historia Biblioteki Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w swej tradycji odwołuje się do początków XIV w. i księgozbioru gromadzonego na potrzeby Akademii Krakowskiej¹.

Współczesna Biblioteka, jest przykładem dynamicznie rozwijającej się instytucji, począwszy od zamkniętej dla ogółu biblioteki seminaryjnej o ściśle określonym profilu, do pełniącej obecnie istotne funkcje w przestrzeni edukacyjnej, nowoczesnej biblioteki naukowej. Organizowane są szkolenia dla pracowników biblioteki, wewnętrzne i zewnętrzne oraz szkolenia dla jej użytkowników zarówno indywidualnych jak i grupowych. Prowadzone są praktyki studenckie i staże zawodowe bibliotekarzy, organizowane są prezentacje i zwiedzanie biblioteki dla uczniów różnego typu szkół, a także wystawy. Biblioteka udostępnia swe zbiory i pomieszczenia na potrzeby słuchaczy Uniwersytetu Trzeciego Wieku.

Od 2010 r. Biblioteka UPJPII mieści się w nowym gmachu bibliotecznym oferując wolny dostęp do zbiorów rozmieszczonych według opracowanej w Bibliotece klasyfikacji dziedzinowej². Schemat klasyfikacji swym zakresem tematycznym obejmuje teologię, filozofię, historię i dziedzictwo kulturowe, prawo i prawo kanoniczne, nauki społeczne oraz inne nauki pomocnicze. Katalog OPAC Biblioteki zapewnia możliwość wyszukiwania pozycji książkowych i czasopiśmienniczych według określonych dziedzin.

W latach 1989–2012, gdy funkcję Dyrektora pełnił ks. dr hab. Jan Bednarczyk, biblioteczne zbiory powiększały się w olbrzymim tempie. Wtedy też pozyskano najcenniejszy zbiór książek i czasopism, jakim jest dar św. Jana Pawła II z Jego prywatnej biblioteki. Pracownicy Biblioteki UPJPII angażowali się w działalność Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES jak i wydawanie Biuletynu Bibliotek Kościelnych „FIDES”³. W Bibliotece prowadzone

---

1 A. Nowicka, *Zarys dziejów Biblioteki Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie*. „FIDES – Biuletyn Bibliotek Kościelnych”, 2005 nr 1/2, s. 37–49.

2 Klasyfikacja Biblioteki UPJPII, choć w założeniu miała być klasyfikacją dziedzinową, w swej strukturze oprócz dziedzin nauki, zawiera również działy określające formę lub pochodzenie zbiorów (proweniencję), jest to zatem de facto klasyfikacja dziedzinowo-działowa. Pozostała jednak pierwotnie nadana jej nazwa, odnosząca się do podstawowych dziedzin nauki, zgodnych z profilem uczelni; Komputerowy Katalog Zbiorów Biblioteki UPJPII: Klasyfikacja Dziedzinowa Biblioteki UPJPII: KDC – Klasyfikacja Dziedzinowa Czasopism; KDK – Klasyfikacja Dziedzinowa Książek [online]. Kraków: Uniwersytet Papieski Jana Pawła II [dostęp: 2013-09-03]. Dostępny w Internecie: <<https://www.bj.uj.edu.pl/pat/katalog>>

3 D. Rebech, Biblioteka Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie w działalności Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES. „FIDES – Biuletyn Bibliotek Kościelnych”, 2005 nr 1/2, s. 50–73.

były szkolenia i warsztaty dla bibliotekarzy Federacji Bibliotek Kościelnych dotyczące katalogowania wydawnictw zwartych i ciągłych. Nawiązana została również współpraca ze środowiskiem bibliotek naukowych, głównie akademickich, w ramach Krakowskiego Zespołu Bibliotecznego (KZB)⁴ oraz z bibliotekami wdrażającymi i użytkującymi system VTLs⁵. Dzięki tej współpracy, osoby opracowujące czasopisma przeszły cykl szkoleń w Bibliotece Jagiellońskiej, a po nich w r. 1999 Biblioteka PAT przyłączyła się do tworzenia rekordów bibliograficznych czasopism w Centralnej Kartotece Tytułów Czasopism (CK-TCZ), przemianowanej z czasem na Centralny Katalog Czasopism⁶. W ciągu pierwszych dwóch miesięcy tej współpracy skopiowano ponad 300 rekordów do katalogu lokalnego.

Zatem, jeszcze przed przystąpieniem do współtworzenia Narodowego Uniwersalnego Katalogu Centralnego (NUKAT), Biblioteka Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II czerpała korzyści wynikające ze współpracy i wymiany doświadczeń bibliotek i bibliotekarzy.

Współkatalogowanie czasopism

Zgodnie z definicją *Sternika* online (Słownik Terminologiczny z Zakresu Bibliografii i Katalogowania), współkatalogowanie (ang. shared cataloguing) – to „*katalogowanie kooperatywne, katalogowanie wykonywane przez dwie – lub kilka – placówki informacji i dokumentacji w celu uniknięcia dublowania podejmowanych czynności. Terminy powiązane: katalog dostępny online, katalogowanie, katalogowanie centralne*”⁷.

Mówiąc o katalogowaniu kooperatywnym czasopism nie sposób pominąć pierwszej i najważniejszej platformy wspólnych działań, którą był Centralny Katalog Czasopism, funkcjonujący z wykorzystaniem haseł Centralnej Kartoteki Haseł Wzorcowych (CKHW), czyli dobrze znana opracowującym czasopisma baza CKTCZ, zlokalizowana do r. 2002 w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Gdańskiego⁸. Efekty będące rezultatem tej współpracy stały się podstawą i punktem wyjściowym do utworzenia wspólnego ogólnopolskiego katalogu zbiorów bibliecznych NUKAT.

Jak zostało powiedziane na spotkaniu w Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu, w 2012 r., które było poświęcone katalogowaniu wydawnictw ciągłych w katalogu NUKAT „...*narady, warsztaty, czy też spotkania robocze polskich bibliotekarzy współkatalogujących czasopisma mają już swoją bogatą tradycję. Rozpoczęły się w latach dziewięćdzie-*

4 O KZB [online]. Kraków, 2007: Krakowski Zespół Biblioteczny [dostęp: 2013-07-10]. Dostępny w Internecie: <<http://www.kzb.krakow.pl/index.php?p=kzb>>

5 J. Bednarczyk, *Integracja krakowskiego środowiska bibliotekarzy* = [Integration of a local librarian circle in Kraków]. In: *Przestrzeń informacji i komunikacji społecznej*. Red. M. Kocójowa. Kraków, 2004, s. 183–187.

6 D. Gurdak, *Czasopisma w VTLs'ie, czyli jak przebiega proces tworzenia opisów bibliograficznych wydawnictw ciągłych na przykładzie Biblioteki PAT*. „Biuletyn Bibliotek Kościelnych FIDES”, 1998, nr 2, s. 45–64.

7 Współkatalogowanie [hasło]. Red. J. Pacek; Źródło: PN-ISO 5127:2005. *Sternik. Słownik Terminologiczny z Zakresu Bibliografii i Katalogowania* [online]. 2010: Biblioteka Narodowa [dostęp: 2010-11-17]. Dostępny w Internecie: <<http://sternik.bn.org.pl/vocab/index.php?tema=109>>

8 I. Suszko-Sobina, *Tak było: pierwsze lata centralnego katalogu czasopism, czyli rzecz o ludziach z pasją*. In: *Katalogowanie wydawnictw ciągłych w katalogu NUKAT: materiały*, Toruń, 23-24.05.2012. Red. i wstęp M. Rowińska i M. Golota-Majewska [online]. Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa [dostęp: 2012-07-16]. Dostępny w Internecie: <<http://www.kpbc.ukw.edu.pl/dlibra/docmetadata?id=73739&from=publication>>

siątych minionego stulecia, kiedy to zdecydowano o kształcie Centralnej Kartoteki Tytułów Czasopism⁹. Ta wspólna droga poszukiwań najlepszych rozwiązań, definiowania ustaleń i pokonywania trudności pozwoliła osiągnąć – choć w różnym stopniu – postawione cele. Zakładano, że współpraca przyniesie korzyści i w miarę rozwoju współkatalogowania stwierdzano ich osiągnięcie – były one niejednokrotnie opisywane¹⁰. Korzyści wynikające z katalogowania kooperatywnego z punktu widzenia bibliotek:

- wypracowanie wspólnych procedur bibliotecznych – funkcjonalność (ułatwienie pracy, podniesienie jakości i wydajności),
- stosowanie ujednoczonych zasad katalogowania – spójność danych w katalogach oraz wyrównany, wysoki poziom katalogowania,
- współpraca katalogujących w jednym katalogu centralnym – integracja (współdzielenie i wymiana informacji, uniknięcie dublowania),
- przyspieszenie katalogowania – ekonomia (zmniejszenie kosztów).

O analogicznych korzyściach możemy mówić w stosunku do użytkowników bibliotek:

- stosowanie wspólnych procedur – wygoda użytkownika,
- stosowanie ujednoczonych zasad katalogowania – powszechność użycia (uporządkowanie i jednoznaczność informacji, wzrost funkcjonalności katalogu centralnego i lokalnych OPAC-ów, łatwiejszy dostęp do poszukiwanych dokumentów),
- współpraca katalogujących – reprezentatywność (zwiększenie kompletności informacji oferowanej użytkownikom, także zbiorcza informacja o bibliotekach udostępniających poszukiwane dokumenty),
- przyspieszenie katalogowania – wystarczalność (więcej informacji).

W sposób porównawczy przedstawia to poniższa tabela:

Tabela 1. Zestawienie korzyści wynikających ze współkatalogowania z perspektywy bibliotek i czytelników będących użytkownikami bibliotek.

BIBLIOTEKI	KORZYŚCI WSPÓLKATALOGOWANIA	CZYTELNICY
Funkcjonalność: ułatwienie pracy, podniesienie jakości i wydajności	Stosowanie wspólnych procedur (standardy biblioteczne)	Wygoda użytkownika: szybkie i trafne wyszukiwanie wg szerokiego wachlarza kryteriów

9 M. Rowińska; M. Gołota-Majewska, *Katalogowanie wydawnictw ciągłych w katalogu NUKAT: wstęp*. In: *Katalogowanie wydawnictw ciągłych w katalogu NUKAT: materiały*, Toruń, 23–24.05.2012 [online]. Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa [dostęp: 2012-08-08]. Dostępny w Internecie: <<http://kpbc.umk.pl/Content/73956/Wstep-Rowinska-Golota-Majewska.pdf>>

10 Zob.: M. Burchard, *NUKAT – ponad cztery lata współkatalogowania*, 4 grudnia 2006 r. In: *NUKAT – Narodowy Uniwersalny Katalog – po czterech latach* (2006) [online]. Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II. Biblioteka Uniwersytecka [dostęp: 2013-07-10]. Dostępny w Internecie: <http://www.bu.kul.pl/nukat-narodowy-universalny-katalog-po-czterech-latach-2006.art_10822.html>; M. Rowińska; A. Kasprzyk, *Googlizacja Etreichera czyli co dalej z tym NUKATEM?* In: *Stare i nowe w bibliotece, współpraca czy konkurencja: Konferencja Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego, materiały konferencyjne*. Red. M. Wrocławska, J. Jerzyk-Wojtecka [online]. *Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego* 2010 [dostęp: 2010-07-28]. Dostępny w Internecie: <<http://bcul.lib.uni.lodz.pl/Content/1880/127-139.pdf>>

Spójność: wysoka jakość techniczna i merytoryczna opisów (baza CKTCZ) i wyrównany poziom katalogowania w NUKAT	Stosowanie ujednoczonych zasad katalogowania (standardy bibliograficzne: normy i przepisy katalogowania)	Powszechność użycia: uporządkowanie i jednoznaczność informacji, wzrost funkcjonalności katalogu centralnego i katalogów OPAC poszczególnych bibliotek, łatwiejszy dostęp do poszukiwanych dokumentów z wykorzystaniem ujednoczonych nazw
Integracja: współdzielenie i wymiana informacji (możliwość przejmowania i uzupełniania danych, retrokonwersji katalogów lokalnych), ułatwienie pracy	Współpraca katalogujących	Reprezentatywność: zwiększenie kompletności informacji oferowanej użytkownikom (także zbiorcza informacja o bibliotekach udostępniających poszukiwane dokumenty)
Ekonomia: zmniejszenie kosztów, oszczędność czasu	Przyspieszenie katalogowania	Wystarczalność: więcej informacji

Źródło: opracowanie własne na podstawie licznych artykułów omawiających tę tematykę

Zatem odpowiedź na pytanie, czy wspólny wysiłek pracowników wkładany w opracowanie zbiorów bibliotecznych zgodnie z normami bibliotecznymi jest potrzebny i oczekiwany przez czytelnika, wydaje się być jednoznaczna. Z pewnością bowiem stosowane dotychczas czyli zasady katalogowania w Polsce – normy, przepisy katalogowania Marii Lenartowicz, pierwszy format US MARC dla wydawnictw ciągłych autorstwa Barbary Nałęcz oraz kolejne wersje formatu MARC dla poszczególnych typów dokumentów przy współudziale Anny Paluszkiwicz, a także opracowanie standardów w zakresie norm transliteracji i transkrypcji, skrótów wyrazowych, terminologii, konwersji znaków i języków informacyjno-wyszukiwawczych – i rygorystyczne przestrzeganie tychże – przekłada się na jakość, wydajność i funkcjonalność katalogu, z którego korzysta czytelnik. To właśnie względy praktyczne i dobro czytelnika wskazują, by dane bibliograficzne były opracowywane w sposób jednolity i konsekwentny. Pośród korzyści znaczących dla bibliotek i bibliotekarzy, jest również fakt, że odpowiedzialność za jakość katalogów lokalnych OPAC nie jest tylko efektem wysiłku i pracy pojedynczych bibliotek¹¹.

Zmieniają się międzynarodowe zasady katalogowania i z pewnością znajdują przełożenie w tworzeniu nowych standardów krajowych oraz prędkiej czy później zaczną przenikać do bibliotekarskiej praktyki w Polsce. Dotyczą one organizacji katalogu komputerowego, który porządkowany ma być w odniesieniu do danego dzieła, realizacji i materializacji. Nowe zasady określa nowy standard katalogowania Resource Description

11 M. Wielek-Konopka, *Standardy katalogowania gwarantem jakości informacji i filarem współpracy w katalogach centralnych* [online]. In: *NUKAT – Autostrada Informacji Cyfrowej: konferencja naukowa*, Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie, 18 marca 2013. Red. K. Grzędzińska. Warszawa 2013, s. 47–62. [Dostęp: 2013-06-28]. Dostępny w Internecie: <http://autostrada.buw.uw.edu.pl/konferencja/images/nukat_autostrada_informacji_cyfrowej.pdf>

and Access (RDA)¹². RDA wprowadza jednolite zasady katalogowania, umożliwiające opisanie wszystkich typów dokumentów, również tych, które pojawią się w przyszłości, np. blogów, podcastów, webcastów, a efektem ma być zwiększenie w znacznym stopniu wygody i zaspokojenia oczekiwań czytelnika oraz powszechności użycia prezentowanych danych.

Obecnie natomiast, wciąż aktualne są dotychczasowe zasady katalogowania i według nich możemy udoskonalać naszą współpracę. Pomimo, jak się zdaje, nieuchronności zmian w zakresie przepisów katalogowania, możliwości, które oferuje katalog centralny NUKAT, utworzone w oparciu o dotychczasowe standardy, nadal będą dostępne i wykorzystywane. Pozostaną także wypracowane i utrwalone dotychczas formy współpracy oraz korzyści z niej wynikające. Zmienić się może ich zakres i skala.

Praktyka współpracy i korzystania z katalogu współtworzonego przez wiele bibliotek pokazuje, że pomimo wymienianych zalet wciąż pozostają niejasności, znaki zapytania, dylematy i dotyczą one różnych aspektów tej pracy. Niektóre z nich postaram się przybliżyć opisując sposób organizacji pracy i opracowania zbiorów czasopiśmienniczych w Bibliotece Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.

Organizacja pracy w Dziale Czasopism Biblioteki UPJPII

Dział Czasopism Biblioteki UPJPII realizuje zadania związane z gromadzeniem, opracowaniem i udostępnianiem czasopism. Opracowanie odbywa się w zintegrowanym systemie bibliotecznym VTLS/Virtua, dane w katalogu OPAC prezentowane dotychczas są przez iPortal Chameleon, rozważane jest zakupienie oprogramowania CHAMO.

Ciążar pracy w dziale rozłożony jest na pięć osób, zatem koniecznością jest ścisła współpraca i kompetencje pracowników umożliwiające wymienne działania w tych trzech obszarach działania.

Gromadzenie zbiorów obejmuje prenumeratę krajową i zagraniczną, wymianę, pozyskiwanie darów. Wykonywane są prace związane z gospodarką dubletami, uzupełnianiem zbiorów, prowadzona jest akcesja i inwentarz w Komputerowym Programie Inwentarzowym. Sporządzane są raporty, statystyka oraz rejestrowanie wpływów w zintegrowanym systemie bibliotecznym VTLS/Virtua. Czasopisma bieżące są sygnowane, kodowane w systemie RFID – celem zabezpieczenia ich w wolnym dostępie oraz włączane, zgodnie z opracowaną w bibliotece klasyfikacją dziedzinową, w magazynach zamkniętych i z wolnym dostępem.

Bibliotekarze zajmujący się opracowaniem bibliograficznym katalogują wydawnictwa ciągłe w katalogu NUKAT. W opracowaniu wykorzystywana jest baza ISSN oraz inne źródła informacji o wydawnictwach ciągłych, m.in. autorytatywne katalogi krajowe i światowe. Tworzone są rekordy bibliograficzne w formacie MARC 21 czasopism i zeszytów monograficznych czasopism oraz wszelkich dodatków – również tych na płytach CD/DVD. Tworzone są także hasła wzorcowe formalne i przedmiotowe oraz rozwinięte hasła przedmiotowe.

---

12 M. Krynicka, *Międzynarodowe Zasady Katalogowania. Nowe zasady katalogowania oraz zmiany w terminologii, czyli nowoczesne podejście do katalogów* (preprint) [online]. Biblioteka Narodowa [dostęp: 2012-02-10]. Dostępny w Internecie: < <http://www.bn.org.pl/download/document/1329232478.pdf> >

Czasopisma są klasyfikowane zgodnie z opracowaną w Bibliotece Klasyfikacją Dziedzinową Czasopism Biblioteki UPJPII (KDC), a zeszyty monograficzne czasopism zgodnie ze szczegółową klasyfikacją stosowaną dla książek – KDK. Dzięki temu czytelnicy nie tylko mogą fizycznie przeszukiwać czasopisma na regałach przynależnych do danej dziedziny w przestrzeniach wolnego dostępu, ale istnieje również możliwość wyszukiwania pozycji według klasyfikacji w katalogu komputerowym. Możemy uzyskać w indeksie tytułowym listę wszystkich tytułów czasopism w katalogu, związanych z daną dziedziną, wpisując w indeksie sygnatur wyrażenie wprowadzające KDC oraz kod przynależny do danej dziedziny.

W ramach udostępniania pełnione są dyżury w przestrzeniach i czytelnicy ze swobodnym dostępem do zbiorów, oferowana jest pomoc instrukcyjno-informacyjna, udzielane są odpowiedzi na zapytania czytelników bezpośrednio oraz poprzez media elektroniczne.

W dziale mają miejsce szkolenia, lekcje biblioteczne, przyjmowani są studenci w ramach praktyk i pracownicy odbywający staże zawodowe.

Do realizacji konkretnych zadań przeznaczone są stałe osoby – 1 w gromadzeniu, 2 w opracowaniu bibliograficznym, 2 w udostępnianiu. Jednak zbyt mała ilość pracowników w dziale, wobec natłoku obowiązków powoduje, że część zadań wypełnianych jest zamiennie, bibliotekarze rotacyjnie wymieniają się na stanowiskach związanych z udostępnianiem, opracowaniem i gromadzeniem, jedna osoba również delegowana jest obsługi biblioteki wydziałowej. Wszystkie osoby biorą udział w dyżurach (tygodniowo: 5 dyżurów popołudniowych i 5 popołudniowych oraz dyżury sobotnie, łącznie 66 godzin), choć nie w równym stopniu każda osoba opracowuje, czy zajmuje się gromadzeniem. Tylko jedna osoba prowadzi inwentarz. Sytuację taką wymusza zbyt mała ilość pracowników w dziale – zatem w miarę możliwości osoby pełniące dyżur w udostępnianiu, starają się jednocześnie uzupełniać rekordy zasobu (prace retrospektywne), zakładać rekordy egzemplarza lub nawet tworzyć opisy bibliograficzne.

Przy takiej organizacji pracy z pewnością nie można mówić o monotonii, choć wcale w tej sytuacji nie od razu wydaje się to być zaletą. Na pierwsze miejsce wysuwają się bowiem minusy. Przede wszystkim wielość zadań, przeciążenie pracą, brak ciągłości działania, zmienność, często brak możliwości realizowania zadań planowanych, działania „z doskoku”, pośpiech oraz brak odpowiednich warunków pracy, podczas opracowania często wieloletnich ciągów czasopism, może owocować błędami. W związku z nadmiernym obciążeniem dyżurami w udostępnianiu oraz innymi zadaniami, bardzo spadła wydajność w opracowaniu bibliograficznym. Pomimo, iż znane są normy czasowe określone jeszcze w ramach współdziałania w bazie CKTCZ (ok. 4 godziny na opracowanie rekordu bibliograficznego dla czasopisma), nie ma szans by były one wyznacznikiem wydajności, ze względu na często zaburzony rytm pracy różnorodność i czy nieprzewidywalność działań.

Jednak są też niewątpliwe zalety jak np. integracja i ścisła współpraca osób w dziale, konsolidacja wysiłków, nieustanne wykorzystywanie szerokiego spektrum umiejętności, podnoszenie kompetencji poprzez wymianę doświadczeń i działania na wielu obszarach, współdziałanie w kierunku kontroli zbiorów, ale nade wszystko – znajomość zmieniających się potrzeb zgłaszanych przez czytelników – zarówno w odniesieniu do zbiorów, sposo-

bów ich prezentacji w katalogu, udostępniania, jak i wyszukiwania informacji. Bibliotekarze biorący udział jednocześnie w procesie gromadzenia, opracowania i udostępniania czasopism mają możliwość całościowego, a zarazem szczegółowego widzenia wszelkich kwestii związanych z wydawnictwami ciągłymi, zarówno ze strony biblioteki, jak i jej użytkowników. Takie łączenie zadań typowe jest również dla bibliotekarzy dziedzinowych, specjalistów zajmujących się od początku do końca zbiorami z jednej dziedziny czy dyscypliny wiedzy. W tym przypadku dziedziny są różne, jeden jest typ nośnika – czasopisma i wydawnictwa ciągłe. Pracownicy działu są zatem specjalistami, którzy w razie potrzeby potrafią odnaleźć się także na polu działań innych działów biblioteki – ten aspekt może wpływać na wzrost ich samooceny. Pomimo, że taka wszechstronność jest często typowa także i dla małych jednostek, jednak przekłada się na potencjał zespołu o szerokich kompetencjach, który jest otwarty, umiejący akceptować zmiany i współpracować w zmieniających się warunkach, a to są dzisiaj cechy bardzo pożądane.

Tabela 2. Przedstawienie negatywnych i pozytywnych skutków łączenia wielu funkcji i zadań w jednym dziale.

Przenikanie działań i stanowisk w obrębie jednego zespołu zajmującego się gromadzeniem, opracowaniem i udostępnianiem czasopism	
<p>wady:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wielość zadań, przeciążenie pracą • zaburzony rytm pracy • brak ciągłości działania, działania nieplano- wane, „z doskoku” • pośpiech • brak odpowiednich warunków pracy (łączenie w jednym czasie udostępniania i opracowania) • większe prawdopodobieństwo popełniania błędów • znaczny spadek ilości opracowywanych doku- mentów 	<p>zalety:</p> <ul style="list-style-type: none"> • integracja i ścisła współpraca • brak monotonii pracy • konsolidacja wysiłków • wykorzystywanie szerokiego spektrum umiejęt- ności • wszechstronność, działania wielospecjalistyczne • elastyczne dopasowywanie się do zmieniających się zadań • podnoszenie kompetencji • bezpośredni kontakt z czytelnikiem • znajomość potrzeb czytelników • możliwość wpływu na politykę gromadzenia • możliwość kontroli zbioru czasopism • możliwość analitycznego i holistycznego podejścia do wydawnictw ciągłych w bibliotece

Źródło: opracowanie własne na podstawie organizacji pracy w Dziale Czasopism Biblioteki UPJPII

Wnioski, które się nasuwają, są mało popularne. Zasadniczą poprawę wydajności, przy zachowaniu takiej organizacji pracy, wydaje się być zwiększenie ilości osób zatrudnionych w dziale, innym – mając na względzie spadek ilości opracowywanych rekordów – zmniejszenie ilości pełnionych dyżurów w udostępnianiu, przy tak małej obsadzie. Ponieważ nie zawsze jest to możliwe, konieczne jest utrzymanie wzajemnego przenikania się stanowisk. Dotychczasowe działania w celu usprawnienia działania skupiają się na permanentnym doskonaleniu i rozwijaniu umiejętności zawodowych bibliotekarzy w celu podniesienia tempa prac oraz zdobywaniu doświadczeń podczas staży w innych bibliotekach naukowych i próby przenoszenia pozytywnych rozwiązań na arenę działań macierzystej biblioteki (czyli ciągłe podnoszenie kwalifikacji i usprawnianie organizacji pracy).

Należy przy tym zwrócić uwagę na szczególne znaczenie korzyści wynikających z kopiowania gotowych rekordów bibliograficznych z katalogu centralnego, wobec zmniejszającego się czasu na ich opracowanie, zatem po raz kolejny – korzyści wynoszone ze współkatalogowania.

Z drugiej strony, wobec zmieniającej się rzeczywistości i zmieniających się potrzeb użytkowników bibliotek, oczywiste zdaje się przeniesienie głównego punktu ciężkości na komunikowanie się z czytelnikiem i użytkownikiem biblioteki.

Wybrane aspekty opracowania wydawnictw ciągłych w Dziale Czasopism Biblioteki UPJPiI

Dla bibliotekarzy katalogujących zbiory, niejednokrotnie trudne jest określenie, czy wydawnictwo, które zamierzają opisać, to książka czy egzemplarz monograficzny czasopisma. Pojawia się kwestia poprawnej typologii dokumentów, niejednokrotnie będąca źródłem dylematów w oddziałach gromadzenia i opracowania zbiorów. Temat ten został dokładnie omówiony przez Magdalenę Ruszkowską na spotkaniu bibliotekarzy katalogujących wydawnictwa ciągłe w Poznaniu, w dniach 7–9 czerwca 2010 roku. Znalazł także odbicie w *Praktycznym poradniku katalogowania wydawnictw ciągłych*¹³.

Warto jednak przypomnieć, że wiele czasopism, zwłaszcza naukowych, posiada egzemplarze zawierające monografie. Praktyka katalogowania wskazuje, by taki egzemplarz skatalogować również jako książkę, pomimo że jest egzemplarzem czasopisma. Stosujemy zatem format opisu bibliograficznego dla książki, a tytuł czasopisma w ramach którego się ukazał znajduje się w strefie serii.

Taka procedura postępowania w Bibliotece UPJPiI ma podwójne znaczenie, bowiem jej zbiory w wolnym dostępie, zorganizowane są – jak już było wspomniane – według Klasyfikacji Dziedziny Książek (KDK) lub Klasyfikacji Dziedziny Czasopism (KDC). Zatem pierwszy egzemplarz czasopisma znajduje swe miejsce zgodnie z kolejnością numeracji zeszytów danego tytułu, w wolnym dostępie określonym przez KDC, natomiast ewentualny dublet tego egzemplarza usytuowany jest również w wolnym dostępie, zgodnie z KDK, z możliwością wypożyczeń jako książka. Poniżej podano przykład związany z tytułem *Z Badań nad Biblią*.

Tabela 3. (Przykład 1) Karta katalogowa czasopisma oraz wykazany zasób związany z tytułem, w wolnym dostępie wg KDC przynależny do działu: Nauki Biblijne T1.1. [Źródło: Katalog OPAC B UPJPiI]

Szukano – UPJPiI – Tytuł: Z Badań nad Biblią	
Klasyfikacja B UPJPiI	KDC T1.1.
Tytuł	Z Badań nad Biblią : prace Katedry Teologii i Informatyki Biblijnej Wydziału Teologicznego Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie.
Adres wydawni-czy	Kraków : PAT, 1997-.

13 M. Ruszkowska, *Praktyczny poradnik katalogowania wydawnictw ciągłych* [druk powielony]. Poznań: Biblioteka Uniwersytetu Gdańskiego, 2010.

ISSN	1899-3001	
Częstotliwość	Rocz.	
Zasoby 1 - 2 z 2		
ZOBACZ -->	EGZEMPLARZE Opis Rekord zasobu MARC	zasobu(9) zasobu
Sygnatura	912218 II ; T1.1.	
Lokalizacja	UPJPII BG - Czasopisma	
Adnotacja	[Zeszyty monograficzne - zob. pt. serii : Z Badań nad Biblią]	
Wykaz woluminów	T. 1 1997 T. 2 1998 T. 3 2001 T. 4-5 2002 T. 6-7 2003 T. 8-9 2004 T. 10 2005 T. 11-12 2007 T. 13-17 2008	

Tabela 4. (Przykład 2) Karta katalogowa zeszytu monograficznego czasopisma oraz dwie pozycje:
 pozycja 1: egzemplarz z możliwością wypożyczeń, w wolnym dostępie wg KDC przynależny do działu:
 Nauki Biblijne: Egzegeza biblijna: Ewangelia według św. Jana T1.1.8.2.1.4.
 pozycja 2: egzemplarz bez możliwości wypożyczeń, w wolnym dostępie wg KDC przynależny do działu:
 Nauki Biblijne T1.1.

Szukano - UPJPII - Tytuł: Z Badań nad Biblią	
Klasyfikacja B UPJPII	KDK T1.1.8.2.1.4.
Tytuł	Katena do Ewangelii św. Jana / [oprac.] Robert Czaja, Grzegorz Marszałkowski.
Adres wydawni-czy	Kraków : Wydawnictwo Naukowe PAT, 2008.
Seria	(Z Badań nad Biblią ; 17)
Seria	(Prace Katedry Teologii i Informatyki Biblijnej Wydziału Teologicznego Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie)
Pozycje 1 - 2 / 2	
1	☐ Zaznacz, jeśli chcesz zachować opis w Schowku
Zamówienie egzemplarza	912218 II ; T1.1.
Lokalizacja	UPJPII BG - Wolny dostęp
Sygnatura	T1.1.8.2.1.4./6
Sygnatura miejsca	I-229873
Kategoria egzemplarza	Wypożyczenia bez ograniczeń
Status udostępniania	Dostępny
2	☐ Zaznacz, jeśli chcesz zachować opis w Schowku

Zamówienie egzemplarza	Aby zamówić musisz się zalogować >>
Lokalizacja	UPJPII BG - Czasopisma
Sygnatura	912218 II
Sygnatura miejsca	T1.1.
Uwaga	Gromadzone pt. czasopisma „Z Badań nad Biblią” wg num. ciągłej.
Kategoria egzemplarza	Czasopismo
Status udostępniania	Udost. na miejscu

Źródło: **Katalog OPAC B UPJPII**

Kolejnych dylematów w procesie katalogowania mogą przysporzyć serie – czyli wydawnictwa ciągle, ukazujące się przeważnie w nieokreślonych odstępach czasu, których każdy lub prawie każdy zeszyt zawiera monografię. Wszystko wydaje się oczywiste, jeśli katalogujemy poszczególne egzemplarze danej serii jako zeszyty monograficzne, tak jak było to opisywane w drugim przykładzie.

W przypadku jednak, gdy katalogujemy serię pod właściwym jej tytułem, jako wydawnictwo ciągle, sytuacja może nie być jednoznaczna. Długo stosowana była praktyka, że dla serii, której każdy zeszyt zawiera monografię, nie tworzono opisu w formacie dla wydawnictwa ciągłego. Opracowywano wyłącznie zeszyty monograficzne, łączył je tytuł serii, w ramach której się ukazały. Jedną z przyczyn odchodzenia od tej reguły jest reorganizacja zbiorów w związku z wolnym do nich dostępem i konieczność wykazania całości zasobu związanego z danym tytułem w lokalnych katalogach i jednocześnie odzwierciedlenie sposobu ich udostępniania. W przestrzeniach wolnego dostępu bowiem, zeszyty te są gromadzone razem, według kolejności poszczególnych numerów w obrębie danego tytułu. Między innymi także dlatego obecnie częste są przypadki, że wydawnictwa, dotychczas traktowane przez biblioteki jako zwarte, są przeklasyfikowywane i opracowywane jako wydawnictwa ciągle.

Opisy dla poszczególnych zeszytów monograficznych są w katalogu dodatkowym punktem dostępu do poszczególnych egzemplarzy. Zdarzają się też zeszyty w obrębie serii, które nie zawierają monografii, wtedy również możemy je wykazać jedynie w rekordzie zasobu. Zmiany w opracowaniu dyktują zatem względy praktyczne i poszerzenie informacji dla czytelnika.

Kolejnym przykładem są serie o budowie hierarchicznej, czyli serie wraz z podseriami. Dobrym przykładem są tu *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego* – seria główna posiadająca liczne podserie.

Dotychczas uważano, że nie ma potrzeby odzwierciedlenia relacji hierarchicznych w seriach, dlatego nie były używane występujące w formacie dla wydawnictwa ciągłego pola: 760 – tytuł serii głównej oraz 762 – tytuł podserii. Może warto postawić pytanie o sens wykorzystywania tych pól, powołanych przecież przez autorów formatu MARC 21. Jednak może szczególnie warto powrócić do tego pytania w kontekście wspomnianego formatu RDA, który kładzie nacisk na odzwierciedlenie relacji hierarchicznych.

Obecnie niezwykle rzadko można znaleźć w katalogu rekordy, w których pola te znajdują już zastosowanie. Poniżej, przytoczono dwa przykłady wykorzystania tych pól w rekordach bibliograficznych wydawnictw ciągłych, zatwierdzonych przez Centrum NUKAT: *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Socjologiczne* (przykład 3) oraz *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Językoznawcze* (przykład 4).

Tabela 5. (Przykład 3) Opis bibliograficzny w formacie MARC 21 dla wydawnictwa ciągłego z wykorzystaniem pól 760 i 762. Źródło: Katalog OPAC B UPJPII

022		\a 0137-2408
041	0	\a pol \b eng \b rus
210	1	\a Zesz. Nauk. Uniw. Jagiell., Pr. Socjol.
222	0	\a Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Socjologiczne
245	0 0	\a Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. \p Prace Socjologiczne.
246	1 1	\a Universitas Jagellonica Acta Scientiarum Litterarumque. \p Schedae Sociologicae
246	1 0	\a Prace Socjologiczne
260		\a Warszawa : \b Państ. Wydaw. Nauk. ; \a Kraków : \b nakł. UJ, \c 1973-.
300		\c 25 cm.
310		\a Niereg.
362	0	\a Z.1 (1973)-.
490	1	\a Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego ; \x 0860-0139
500		\a W zb. og. zeszytów naukowych z.1 oznaczony jako nr 325.
650		\a Socjologia \v czasopisma.
710	2	\a Uniwersytet Jagielloński.
710	2	\a Państwowe Wydawnictwo Naukowe (1951-1992). \4 pbl
760	0	\t Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego \x 0860-0139 \w cc96204206
762	0	\t Studia z Socjologii Młodzieży i Wychowania \g 1973- \w cc95204311
830	0	\a Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego \x 0860-0139

Tabela 6 (Przykład 4) Opis bibliograficzny w formacie MARC 21 dla wydawnictwa ciągłego z wykorzystaniem pola 760. Źródło: Katalog OPAC B UPJPII

022		\a 0083-4378
041	0	\a pol \b eng
210	1	\a Zesz. Nauk. Uniw. Jagiell., Pr. Językozn.
222	0	\a Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Językoznawcze
245	0 0	\a Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. \p Prace Językoznawcze.
246	1 3	\a Universitas Jagellonica Acta Scientiarum Litterarumque. \p Schedae Grammaticae
246	3 0	\a Prace Językoznawcze
260		\a Kraków : \b Państ. Wydaw. Nauk. ; \b nakł. UJ, \c 1960-2005.
300		\c 24 cm.
310		\a Niereg.
362	0	\a Z. 3-122.
500		\a Z.3=nr 24 og.zb. -z.122=nr 1273 og.zb.
500		\a Poprzednie zeszyty zostały wydane w ramach serii: „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Seria Nauk Społecznych. Filologia” - nie zostały oznaczone numerem.

650		la Językoznawstwo \v czasopisma.
710	2	la Uniwersytet Jagielloński.
760	0	lt Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego \g 1955- \x 0860-0139 \w cc96204206
780	0 1	lt Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Seria Nauk Społecznych. Filologia \x 0450-9013 \w cc95204288
785	0 0	lt Studia Linguistica Universitatis Iagellonicae Cracoviensis \g 123 (2006)- \x 1897-1059 \w zz2007964573

Kolejnym tematem, wartym krótkiego choćby zasygnalizowania, są linki do wersji online czasopism. W rekordzie bibliograficznym występują, gdy są identyczne z wersją drukowaną opisywanego czasopisma, w rekordach zasobu czasopism, w Bibliotece UPJPII, umieszczane są także linki do spisów treści czasopism i abstraktów oraz wersji elektronicznych różniących się od drukowanej. Bywają również szczególnie przydatne, gdy zbiory w bibliotece są niekompletne, lub gdy czytelnik poszukuje bieżącego numeru dziennika, który jeszcze nie dotarł do biblioteki. W katalogu Biblioteki UPJPII obecnie jest ponad 700 rekordów zasobu, które odsyłają do stron, na których wydawcy oferują dostęp do wersji elektronicznych czasopism w domenie publicznej (Przykład 5). Jest to przykład kolejnej zmiany sposobu udostępniania zbiorów w naszej bibliotece i wychodzenia na przeciw czytelnikom, którzy jak wiemy, chętnie korzystają z elektronicznej wersji czasopisma, bez konieczności odwiedzania biblioteki. Mankamentem jest brak narzędzia sprawdzającego aktualność tych linków w katalogu OPAC Biblioteki UPJPII. Wiadomo jednak, że są biblioteki, które opracowały takie narzędzia i je stosują, być może, możliwe będzie skorzystanie z ich doświadczenia w tym względzie.

Szukano - UPJPII - Tytuł czasopisma: niedziela

Klasyfikacja B UPJPII KDC CB.1.
Klasyfikacja B UPJPII KDC J7.2.
Tytuł Niedziela : tygodnik dla ludu katolickiego Diecezji Częstochowskiej / red. W. Montyry.
Adres wydawniczy Częstochowa : Kuria Metropolitalna w Częstochowie, 1926-1939, 1945-1953, 1981-.
ISSN 0208-872X
Multimedia <http://www.niedziela.pl/>
Multimedia <http://jbc.bj-uj.edu.pl/dlibra/publication/49896>

Zasoby 1 - 3 z 3
1 Zaznacz, jeśli chcesz zachować opis w Schowku
ZOBACZ --> EGZEMPLARZE zasobu(62)
 Opis zasobu
 Rekord zasobu MARC
 930006 IV ; CB.1.
 UPJPII BG - Czasopisma
<http://www.niedziela.pl>
<http://www.niedziela.pl/album/>
Multimedia: <http://www.niedziela.pl>
Multimedia: <http://www.niedziela.pl/album/Uwaga:Album-80latTygodnikaKatolickiegoNiedziela>

Wykaz woluminów
 R. 16 1946 nr 2-3,7,9,11,13-17,19-46,49-51
 R. 17 1947 nr 1-14, 16-51

Ilustr. 1 (Przykład 5) Czasopismo *Niedziela* oraz linki do wersji elektronicznej rekordzie zasobu i w rekordzie bibliograficznym. Źródło: Katalog OPAC B UPJPII

Inną formą dostępu są platformy umożliwiające dostęp do pełnotekstowych wersji elektronicznych czasopism, niestety bariery ekonomiczne stoją niejednokrotnie na przeszkodzie w zakupie dostępu do takich baz danych. Biblioteka UPJPII, podobnie jak większość bibliotek naukowych w Polsce, wykorzystuje bezpłatny dostęp do najważniejszych publikacji naukowych na świecie w ramach programu Wirtualna Biblioteka Nauki, który jest finansowany przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (MNiSW).

Wnioski

Przedstawiony został przykład Biblioteki Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, w której wypracowana została wielofunkcyjna przestrzeń umożliwiająca korzystanie z usług bibliotecznych z wykorzystaniem nowych technologii, w budynku o nowoczesnych rozwiązaniach architektonicznych. Podniesiona została skuteczność i efektywność działania biblioteki. Wprowadzone rozwiązania organizacyjne spowodowały większe wykorzystanie księgozbioru i poprawę komfortu obsługi czytelników. Pomimo to ilość użytkowników wobec oferowanych usług wciąż jest nie jest satysfakcjonująca. Powstaje pytanie: *gdzie jest czytelnik?*

Oczywiście, zjawiskiem obecnie powszechnym, jest spadek ilości odwiedzających biblioteki czytelników, gdyż coraz częściej znajdują się oni w przestrzeni wirtualnej, jednak zawsze rodzi to dalsze pytania, obawy i wątpliwości. Biblioteki i bibliotekarze coraz częściej rozstrzygają poważne dylematy, a w ich tle dla jawi się *tradycja*. Muszą oni odpowiadać na pytania: biblioteka tradycyjna czy cyfrowa, a może raczej hybrydowa? Książka tradycyjna czy e-book? Czy w bibliotekach XXI w. będzie jeszcze miejsce dla bibliotekarzy? Czy czytelnicy będą tradycyjni czy wirtualni? Czy opowiadać się za dotychczasowymi zasadami katalogowania, czy wybrać nowe standardy, bo te tylko nie ignorują faktycznych oczekiwań nowych użytkowników?

Oczywiście, na wiele z tych pytań znajdujemy już odpowiedzi, dlatego i tym razem musi paść stwierdzenie, że „*tradycja nie jest hamulcem postępu, lecz konieczną jego podstawą, pomostem między tym, co było, a tym, co jest i co się aktualnie dzieje, jest transmisją między osiągnięciami myśli i praktyki dawnych generacji, a zdobyciami generacji nowych*”¹⁴.

Nie sposób nie zauważyć tego, jak biblioteki zmieniają się na równi ze zmieniającym się społeczeństwem, idą z postępem technologicznym, jak zamieniają się w przestrzeń informacyjną, integrując dydaktykę, naukę i kulturę, jak uczą się zabiegać o swoich użytkowników. Biblioteki są świadkami transformacji i jednocześnie w tej transformacji uczestniczą, a że nie jest to proces łatwy, tym bardziej należy odwoływać się do dobrej w tym względzie tradycji.

---

14 M. Sawczuk, *Tradycja a postęp w nowelizacji cywilnego prawa sądowego* (In: *Statu Nascendi*) [online]. Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, 2008 [dostęp: 2009-03-2]. Dostępny w Internecie: < <http://www.pan-ol.lublin.pl/wydawnictwa/TPraw1/Sawczuk.pdf>>

BIBLIOGRAFIA:

1. Bednarczyk J., *Integracja krakowskiego środowiska bibliotekarzy*. In: *Przestrzeń informacji i komunikacji społecznej*. Red. M. Kocójowa. Kraków 2004, s. 183–187.
2. *Biblioteki XXI wieku. Czy przetrwamy?*: materiały konferencyjne, Łódź, 19–21 czerwca 2006 r. II Konferencja Politechniki Łódzkiej [Komitet programowy: H. Tadeusiewicz; S. Kurek-Kokocińska; J. Janiak]. Łódź 2006.
3. Gurdak D., *Czasopisma w VTLS'ie, czyli jak przebiega proces tworzenia opisów bibliograficznych wydawnictw ciągłych na przykładzie Biblioteki PAT*. „Biuletyn Bibliotek Kościelnych FIDES”, 1998, nr 2, s. 45–64.
4. *Katalogowanie wydawnictw ciągłych w katalogu NUKAT: materiały, Toruń, 23–24.05.2012*. Red. i wstęp M. Rowińska i M. Gołota-Majewska [online]. Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa [dostęp: 2012-08-08]. Dostępny w Internecie: <<http://kpsc.umk.pl/dlibra/publication?id=67071&tab=3>>
5. Krynicka M., *Międzynarodowe Zasady Katalogowania. Nowe zasady katalogowania oraz zmiany w terminologii, czyli nowoczesne podejście do katalogów (preprint)* [online]. Biblioteka Narodowa [dostęp: 2012-02-10]. Dostępny w Internecie: <<http://www.bn.org.pl/download/document/1329232478.pdf>>
6. Nowicka A., *Zarys dziejów Biblioteki Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie*. „FIDES – Biuletyn Bibliotek Kościelnych”. 2005 nr 1/2, s. 37–49.
7. Paluszki A., *Formaty MARC. Początki i ewolucja*. In: *Komputeryzacja bibliotek naukowych w kontekście standardów oprogramowania bibliotecznego: materiały z konferencji ogólnopolskiej – Gdańsk, 9–10 maja 1994 r.* [Red. nauk. J. B. Czerwiński]. Gdańsk 1996, s. 148–153.
8. Rebeck D., *Biblioteka Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie w działalności Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES*. „FIDES – Biuletyn Bibliotek Kościelnych”, 2005 nr 1/2, s. 50–73.
9. Rowińska M., *Wydawnictwa ciągłe w katalogu centralnym NUKAT 2002–2012*. In: *Katalogowanie wydawnictw ciągłych w katalogu NUKAT: materiały, Toruń, 23–24.05.2012*. Red. i wstęp M. Rowińska i M. Gołota-Majewska [online]. Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa [2012-07-30]. Dostępny w Internecie: <<http://kpsc.umk.pl/dlibra/publication?id=67071&tab=3>>
10. Rowińska M., Kasprzyk A., *Googlizacja Etreichera czyli co dalej z tym NUKATEM?* In: *Stare i nowe w bibliotece, współpraca czy konkurencja: Konferencja Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego, materiały konferencyjne*. Red. M. Wrocławska, J. Jerzyk-Wojtecka [online]. Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego, 2010 [dostęp: 2010-07-28]. Dostępny w Internecie: <<http://bcu.lib.uni.lodz.pl/Content/1880/127-139.pdf>>
11. Ruskowska M., *Praktyczny poradnik katalogowania wydawnictw ciągłych* [druk powielony]. Poznań: Biblioteka Uniwersytetu Gdańskiego, 2010.
12. Suszko-Sobina I., *Baza CKTCZ zasilila NUKAT*. „Bibliotekarz”, 2002, nr 2, s. 17–20.
13. Suszko-Sobina I., *Tak było: pierwsze lata centralnego katalogu czasopism, czyli rzecz o ludziach z pasją*. In: *Katalogowanie wydawnictw ciągłych w katalogu NUKAT: materiały, Toruń, 23-24.05.2012*. Red. i wstęp M. Rowińska i M. Gołota-Majewska [online]. Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa [dostęp: 2012-07-16]. Dostępny w Internecie: <<http://www.kpsc.uw.edu.pl/dlibra/docmetadata?id=73739&from=publication>>.
14. Śnieżko L., *NUKAT wobec nowych trendów w katalogowaniu*. In: *NUKAT – Autostrada Informacji Cyfrowej: materiały z konferencji naukowej, Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie, 18 marca 2013*. Red. K. Grzędzińska [online]. Warszawa, 2013, s. 63–67. [Dostęp 2013-08-28]. Dostępny w Internecie: <http://autostrada.buw.uw.edu.pl/konferencja/images/nukat_autostrada_informacji_cyfrowej.pdf>
15. Wielek-Konopka M., *Standardy katalogowania gwarantem jakości informacji i filarem współpracy w katalogach centralnych*. In: *NUKAT – Autostrada Informacji Cyfrowej : konferencja naukowa,*

Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie, 18 marca 2013. Red. K. Grzędzińska [online]. Warszawa 2013, s. 47–62. [Dostęp: 2013-06-28]. Dostępny w Internecie: <http://autostrada.buw.uw.edu.pl/konferencja/images/nukat_autostrada_informacji_cyfrowej.pdf>

Summary: The article presents the way the serial publications are catalogued in UPJPII, and as a consequence it also presents an example of a library that participates in co-cataloguing and the profits resulting from such a cooperation. The presented example of a department that combines many functions concerning gathering periodicals and serial publications, cataloguing them and making them available allows to understand the advantages and disadvantages of such organisation of work. The selected aspects of cataloguing serial publications are connected – among other things – with field classification of the UPJPII Library, cataloguing and making monographic periodicals available, the fields of bibliographic relations and series, as well as making links to the electronic version of periodicals available online in records of periodicals. At the end of the article there is an attempt to define the meaning of the ways to organise and make the collections available to the user, especially in the context of the question so often asked nowadays, where is the reader?

Aleksandra Mikołajska

Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu

OPRACOWANIE CZASOPISM W BIBLIOTECE UNIWERSYTECKIEJ W POZNANIU A WSPÓŁPRACA Z NUKAT

Słowa kluczowe: NUKAT, retrokonwersja czasopism, DUN, Kolekcja KWB.

Streszczenie: Pod koniec 2004 r. dyrekcja BU w Poznaniu podpisała umowę o współpracy z katalogiem NUKAT. Dla opracowujących oznaczało to pracę w dwóch systemach: Horizon i Virtua. Współtworzenie katalogu narodowego wymagało informatycznych ustawień dla klientów pracujących w macierzystym systemie komputerowym i wielu ustaleń w procesach związanych z wysyłaniem, modyfikacją i kopiowaniem haseł i rekordów bibliograficznych. Dla katalogera był to nowy warsztat pracy wymagający wiedzy, umiejętności i rzetelności.

W przyszłym roku, obchodzić będziemy 10-lecie współpracy z NUKATem. Każda rocznica skłania do refleksji. Czy warto było podjąć to wyzwanie i jak wygląda od strony praktycznej praca katalogera w Oddziale Opracowania Czasopism? O tym w artykule poniżej.

„Człowiek jest zawsze zawieszony między dążeniem do rozwoju i twórczości a impulsem do wycofywania się, utrzymywania istniejącego stanu rzeczy” – powtarza indyjski Deepak Chopra.

Niech ta myśl będzie punktem wyjścia do rozważań o współpracy z NUKATem, o której to napisano już wiele artykułów. Dla wszystkich katalogerów jednak ta nowa sytuacja była i jest wyzwaniem. Musieli oni przekierować się na nowe zadania. Dla niektórych bibliotek oznaczało to pracę w tym samym systemie, dla innych, takich jak BU w Poznaniu, w dwóch – VIRTUI i HORIZONIE. Nowa sytuacja wymagała wysłania pracowników na staże i szkolenia, by mogli opanować nowe procedury i czynności. Pojawiły się nowe standardy i normy katalogowania.

Dla zespołów informatycznych w poszczególnych bibliotekach oznaczało to doprowadzenie obsługi współkatalogowania do perfekcji.

Myślę, że wiele osób zgodzi się ze mną, że czasopisma są najtrudniejszym typem wydawnictwa do opracowania. Tak więc przystąpienie do ich opracowania i wysłania do NUKATu wymaga solidnego przygotowania i ogromnej odpowiedzialności za rekordy bibliograficzne i rekordy haseł. Tworzymy elektroniczny katalog narodowy, a nasze zasoby ogląda cały świat.

Warto przypomnieć w tym miejscu, że Biblioteka Uniwersytecka powstała w 1902 r. W zbiorach biblioteki znajduje się ok. 37 tys. tytułów czasopism oznaczonych sygnaturą cyfrową. Natomiast zbiory oznaczone sygnaturą literowo-cyfrową, tzw. kolekcja Kaiser Wilhelm Bibliothek znajduje się w inwentarzach wspólnych dla książek i czasopism. W tym momencie tytuły czasopism są niepoliczalne. Będziemy znać ich liczbę po ich komputerowym opracowaniu.

Przy tak wielkiej liczbie tytułów do opracowania, potrzebna jest dobra strategia działania.

W 1999 r. zostaje zamknięty katalog kartkowy. Od 2000 r. wszystkie wpływy bieżące należy opracowywać w komputerze. Tak postąpiono w wielu bibliotekach. Należy pamiętać, że biblioteka otrzymuje wpływy z czterech źródeł gromadzenia: eo, kupno, dary i wymiana.

Katalogowanie komputerowe rozpoczęto od tytułów bieżących, ok. 3.200 (każdego roku liczba tyt. bieżących się zmienia).

Organizacja pracy jest zasadniczą sprawą. Jeśli zostanie ona prawidłowo ustalona to, przy nowych obowiązkach wynikających ze współpracy z NUKATem, nie powinno nastąpić zagrożenie w przepływie bieżącego materiału. To jest sprawa priorytetowa.

Nikt z katalogujących nie przypuszczał, że tworzenie katalogu centralnego, od 2 stycznia 2005 r., zmieni ogład na sprawy związane z czasopismami, że zmieni się droga czasopisma w bibliotece i wydłuży się jego opracowanie.

Na korzyści płynące ze współpracy z NUKATem nie musieliśmy długo czekać. Już po kilku miesiącach ilość rekordów kopiowanych była o wiele większa niż wysyłanych. Wszystkie stare rekordy utworzone przed współpracą z NUKATem zastąpiliśmy rekordami NUKATowymi.

Te niewątpliwe korzyści czasowe wykorzystaliśmy na łączenie niepełnych ciągów czasopism, zgodnie z polityką gromadzenia zbiorów BU, która przygotowana była tuż przed podpisaniem umowy z NUKATem. Problem wieloegzemplarowości istnieje w wielu bibliotekach uniwersyteckich. Przy katalogowaniu z autopsji, podwieszaniu zasobów, dla rekordów kopiowanych, warto pokusić się o uporządkowanie niepełnych egzemplarzy i wyselekcjonowanie zbędnych. Jest to ciężka praca fizyczna, czasopisma mają przecież różne formaty, od I–V. Ten wysiłek opłaca się jednak, ponieważ generujemy miejsce w magazynach bibliotecznych, wybieramy egzemplarz najlepiej zachowany, a czytelnik otrzymuje w miarę kompletną sygnaturę.

Przystąpiliśmy też do bardzo trudnego etapu szkolenia bibliotekarzy z bibliotek wydziałowych. Mogą oni katalogować, (sigla ich nazwisk i wszystkie sigla bibliotek sieci UAM są w Nukacie), ich rekordy po skontrolowaniu, wysyłają jednak pracownicy oddziału czasopism w BU. Osób katalogujących z sieci UAM jest kilka. Większość bibliotek zwraca się do nas o pomoc w katalogowaniu. Natomiast wszyscy bibliotekarze sieci UAM mogą kopiować. Po skopiowaniu rekordu czasopisma mają obowiązek przesłania nr rekordu po to, by zasób z BU został również podwieszony. Wielokrotnie przekazujemy brakujące woluminy bibliotekom sieci lub przekazujemy całe ciągi czasopism. Zdarza się często, że rekord nukatowski wymaga modyfikacji, którą przeprowadzają również pracownicy z BU. Trzy razy w roku organizujemy warsztaty dla katalogujących bibliotekarzy z sieci UAM.

Pragnę nadmienić, że bibliotekarze wysyłają do NUKATu hasła formalne, przedmiotowe i rekordy bibliograficzne. Hasła formalne i rekordy bibliograficzne tworzone są w Oddziale Opracowania Czasopism, natomiast hasła przedmiotowe w Oddziale Opracowania Rzeczowego Zbiorów.

Tak przygotowany rekord wysyła się do NUKATu. Samo przygotowanie rekordu trwa czasami od 8–10 dni. Oto wielki minus wynikający z pracy w dwóch systemach.

Jak już wspomniałam, BU otrzymuje Egzemplarz Obowiązkowy, jest to największy wpływ tytułów czasopism do biblioteki. Rocznie wpływa ok. 150 tytułów. Z tej liczby wysyłamy do NUKATu zaledwie kilka tytułów. Pozostałe, tzw. „zerówki”, są już opracowane w Nukacie i wystarczy je skopiować. Kolejną bardzo ważną korzyść wynikającą ze współkatalogowania. Tak więc nie pozostaje katalogującym jak zająć się retrokonwersją. Tylko rekordami retro zbiorami specjalistycznymi, możemy nasycić katalog centralny i być czynnymi członkami NUKATu.

Zaczęliśmy od czasopism polskich XIX-wiecznych i XX-wiecznych – do 1939 r. Opracowujemy również czasopisma z kolekcji Kaiser Wilhelm Bibliotek w ramach grantu DUN. Zarówno pierwszy, jak i drugi materiał, jest bardzo trudny i czasochłonny. Wymaga sprawdzenia tych pozycji w źródłach bibliograficznych. Pracownicy typują również w trakcie opracowania tych pozycji te, które powinny być zdigitalizowane. Dotyczy to przede wszystkim materiałów regionalnych.

Kolekcja KWB jest prymarnym zasobem bibliotecznym. W wyniku opracowania scalamy egzemplarze tytułów czasopism, rozproszonych w bibliotekach wydziałowych UAM. Kolekcja stanowić będzie uzupełnienie istniejących baz, głównie niemieckich. Uzupełni ona z pewnością także bibliografię zagranicznych czasopism o tytuły i ilość zachowanych roczników.

Jest to bardzo trudny materiał do opracowania – pod względem merytorycznym i fizycznym (ciężka oprawa w formacie III). Dlatego może tego dokonać zespół wykwalifikowany, mający umiejętność odczytywania gotyku, pracownicy z wieloletnim doświadczeniem w katalogowaniu czasopism i znający języki obce.

Generalnie można stwierdzić, że retrokonwersja tytułów do katalogu komputerowego z pewnością spełnia oczekiwania aktualnych i przyszłych czytelników. Stanowi materiał do badań naukowych.

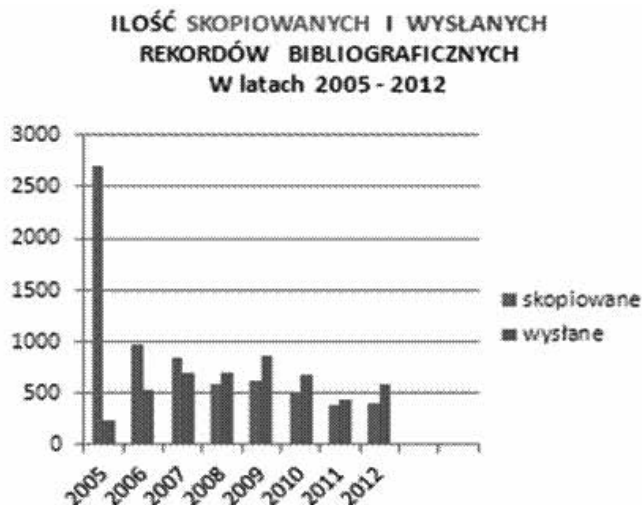
Niestety, czasu na retro w godzinach pracy nie starcza. Władze rektorskie już dawno zapowiedziały, że dodatkowych pieniędzy na ten cel biblioteka nie otrzyma. Jest to niezwykle smutne, ponieważ brak opracowania czasopism retro ma konsekwencje:

- brak wysłanych naszych rekordów do NUKATu (tym samym brak ich w WORLDCat),
- tworząc retro, uzupełniamy bibliografie narodowe,
- traci się kapitał wiedzy i doświadczenia pracowników z długim stażem pracy,
- pozycja rankingowa biblioteki spadnie w tworzeniu katalogu centralnego,
- brak retro to brak współpracy między oddziałami BU uczestniczącymi w tworzeniu katalogu,
- spadek jakości tworzonych rekordów (brak modyfikacji),
- brak porządkowania egzemplarzy czasopism w BU i bibliotekach sieci UAM,
- brak sukcesywnej selekcji retro to brak generowania miejsca w magazynach.

Warto dodać, że na bibliotekach uniwersyteckich, które mają największe zbiory i zawsze otrzymywały eo, spoczywa obowiązek opracowania swoich zbiorów. Pieniądze przeznaczone na retrokonwersję zbiorów to duży motywator dla pracowników.

Szkoda byłoby zmarnować wysiłku włożonej pracy informatyków i przygotowania katalogerów do pracy w dwóch systemach. Nie da się ukryć, że użytkownik chciałby również wszystkie tytuły mieć w katalogu online. Czasami jest przekonany, że biblioteki cały materiał biblioteczny mają już opracowany komputerowo.

Od początku współpracy z NUKATem skopiowano do bazy HORIZON – 7.100 rekordów czasopism, wysłano do NUKATu 4.732 (stan na 31 grudnia 2012 r.). Wykres poniżej obrazuje współpracę Oddziału Opracowania Czasopism w zakresie kopiowanych i wysyłanych rekordów bibliograficznych w l. 2005–2012.

Źródło: opracowanie własne

W 2008 r. nastąpiła ogromna zmiana. Po raz pierwszy, w czwartym roku współpracy, wysłano więcej rekordów niż pobrano. To jest to czego NUKAT najbardziej oczekuje od czynnych partnerów.

Śledząc statystyki nukatowskie widzimy ogromną różnicę między ilością znajdujących się tam rekordów wydawnictw zwartych i ciągłych. Według stanu na dzień 14.10.2013 r. mamy 2.599.690 rekordów zwartych i 80.049 rekordów wydawnictw ciągłych. Rekordów wydawnictw zwartych zawsze będzie więcej, jest to zrozumiałe, ale świadczy to również o tym, jak mało bibliotek kataloguje czasopisma, bo jest to, jak wspomniałam wyżej, materiał bardzo trudny.

Poniżej przedstawiam tabelę obrazującą ilość wysłanych rekordów w 2012 r. przez 10 bibliotek.

Tabela. **Statystyka wysłanych rekordów wydawnictw ciągłych wprowadzonych do NUKATu w 2012 r.**

L.P	Nazwa biblioteki	Liczba rekordów
1.	Bibl. Jagiellońska	1102
2.	BUW – Warszawa	633
3.	BU – Poznań	592
4.	BU – Łódź	496
5.	Bibl. Zakł. Nar. im. Ossolińskich	374
6.	BU – Gdańsk	373

7.	KUL	223
8.	BU – Toruń	198
9.	BU – Lublin	191
10.	Bibl. Akad. Górniczo-Hutniczej	159

Źródło: opracowanie własne

Na podstawie statystyki nukatowskiej, do bazy NUKAT w 2012 r. wpłynęło z bibliotek 9.850 rekordów wydawnictw ciągłych. W tej liczbie 4.341 rekordów zostało wysłanych przez 10 bibliotek wyszczególnionych w tabeli powyżej. Pozostałe 5.509 rekordów utworzyli bibliotekarze z 80 bibliotek. Bibliotek współpracujących z NUKATem przybywa, jednak większość z nich nadal tylko pobiera rekordy. Nie da się ukryć, że nie wszystkie biblioteki spełniają oczekiwania NUKATu. Wydawnictwa ciągłe od kilku lat są wysyłane przez te same biblioteki. Podobnie przedstawia się statystyka odnośnie zasilania Kartoteki Haseł Wzorcowych. Z BU wysłano w 2012 r. 414 rekordów haseł formalnych. Jest to ogromna liczba, która zasiłła kartotekę i obsłuży rekordy bibliograficzne w różnych katalogach w kraju. W większości utworzone zostały one utworzone do opracowania rekordów bibliograficznych czasopism retrospektywnych. Dlatego tak ważne jest katalogowanie retrospektywne. Innym obszarem działania katalogerów na polu współpracy z NUKATem jest modyfikacja rekordów bibliograficznych i haseł. W 2012 r. zmodyfikowano 190 rekordów bibliograficznych i 111 rekordów haseł.

Podane dane statystyczne odzwierciedlają skalę współpracy z NUKAT. Zadania wypływające ze współpracy z NUKATem nie są jedynymi, jakie wykonuje siedmiu pracowników oddziału. Do pozostałych zadań należą np. opracowanie czasopism na innych nośnikach czy selekcja retrospektywna czasopism.

Cieszy nas fakt, że dyrekcja BU w pewnym momencie podjęła decyzję o współkatalogowaniu. Jest to słuszne i podnosi wartość takiej biblioteki. Bez współpracy z NUKATem biblioteki mające duże zbiory nie są w stanie opracować swoich zbiorów. Zaryzykuję stwierdzenie, że biblioteki, które zawarły mające umowę z NUKATem, wygrywają na jakości rekordów. Następuje integracja zespołów katalogujących poszczególne typy wydawnictw. Odbывают się cykliczne warsztaty, na których rozwiązujemy problemy opracowania zbiorów. I chociaż na biurku katalogera nigdy nie ma porządku, bo zawsze są czasopisma czekające na opracowanie, na meliorację, na hasła, na kontrolę czy na modyfikację, to pracownicy oddziału otrzymują bonus w postaci własnej satysfakcji, bardzo dobrze radząc sobie ze wszystkim obowiązkami.

Summary: At the end of 2004 the management of the University Library in Poznań signed a contract to cooperate with the catalogue NUKAT. It meant cataloguing in two systems, Horizon and Virtua. Co-producing a national catalogue required some computer arrangements for clients working in the matrix computer system and many arrangements in the processes related with sending, modification and copying bibliographic headwords and records. For cataloguers it was a new workshop that required knowledge, skills and reliability.

Next year the cooperation with NUKAT will be 10 years old. The author wonders if it has been advantageous to take up the challenge and she describes the cataloguer's work in the Periodicals Cataloguing Department.

**W serii „BIBLIOTEKARZA ZACHODNIOPOMORSKIEGO”
ukazały się następujące tytuły:**

1. *Stan i perspektywy rozwoju szczecińskich bibliotek*
Materiały z konferencji w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Szczecińskiego
19 listopada 2004 r. (tom I)
2. *Wzorce współpracy bibliotek naukowych w Polsce*
Materiały z Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej zorganizowanej
przez Bibliotekę Główną Uniwersytetu Szczecińskiego
21–23 września 2005 r. (tom II)
3. *Działalność informacyjna oddziałów informacji naukowej Szczecińskiego Porozumienia Bibliotek*
Materiały z konferencji zorganizowanej w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Szczecińskiego
10 maja 2006 r. (tom III)
4. *Dokąd zmierzamy? Książka i jej czytelnik*
Materiały z II Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej zorganizowanej
przez Bibliotekę Główną Uniwersytetu Szczecińskiego
Międzyzdroje, 20–22 września 2007 r. (tom IV)
5. *Młodzi rzecznikami nowoczesności w bibliotece XXI w.*
Materiały z III Forum Młodych Bibliotekarzy
Szczecin, 11–12 września 2008 r. (tom V)
6. *Biblioteka to plus dla regionu*
Materiały z sesji oddziału szczecińskiego Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich
w Książnicy Pomorskiej
Szczecin, 14 maja 2009 r. (tom VI)
7. *Zbiory specjalne i regionalia w polskich bibliotekach naukowych i publicznych*
Materiały z III Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej zorganizowanej
przez Bibliotekę Główną Uniwersytetu Szczecińskiego
Szczecin, 9–11 września 2009 r. (tom VII)
8. *Prasa bibliotekarska*
Materiały z konferencji *Regionalna prasa bibliotekarska – doświadczenia i perspektywy*
Szczecin, 8–9 października 2009 r. (tom VIII)
9. *Strategie gromadzenia zbiorów w bibliotekach polskich*
Materiały z IV Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej
Pobierowo, 15–17 września 2011 r. (tom IX)
10. *Polskie Biblioteki Ekonomiczne, wczoraj – dziś – jutro*
Materiały z I Ogólnopolskiej Konferencji Bibliotek Ekonomicznych
zorganizowanej przez Bibliotekę Ekonomiczną Uniwersytetu Szczecińskiego
20–21 października 2011 roku (tom X)
11. Janina Kosman, *Z dziejów bibliotek w pruskiej prowincji Pomorze w XIX
i początkach XX wieku* (tom XI)
Książnica Pomorska im. Stanisława Staszica, Szczecin 2013
12. *Rola ośrodków informacji naukowej bibliotek naukowych w nabywaniu i kształtowaniu
umiejętności informacyjnych*
Materiały z sesji środowiskowej zorganizowanej przez Bibliotekę Główną Uniwersytetu
Szczecińskiego Szczecin, 27.04.2012 r. (tom XII)

ISBN 978-83-64070-08-2